

TATJANA BERGA
Augšdaugavas
14.–17. gadsimta
senvietas

no Krāslavas līdz Slutišķiem

2007-5

51

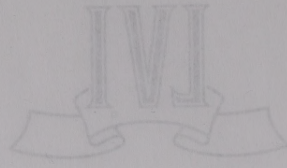
LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS

TATJANA BERGA

Augšdaugavas
14.–17. gadsimta
senvietas
no Krāslavas līdz Slutišķiem

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA APGĀDS
Rīga, 2007

2007-5

51

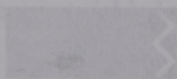
L
9

LU LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS

TATJANA BERGA

**Augšdaugavas
14.–17. gadsimta
senvietas
no Krāslavas līdz Slutišķiem**

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA APGĀDS
Rīga, 2007

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0304011456

UDK 902/904(474.3)

Be 531

Uz vāka: Daugavas augštece. *Jāņa Vitiņa* aerofoto
Augustinišķu depozijs. *Ilgvara Gradovska* foto

Redaktores: *Ināra Stašulāne*

Vija Stabulniece (angļu val.)

Viktorija Kolļegova (krievu val.)

Korektore *Brigita Vārpa*

Māksliniece *Ināra Jēgere*

Maketētāja *Margarita Stoka*

Grāmata izdota ar

VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDA
atbalstu

ISBN 9984-601-95-1

© Tatjana Berga, 2007

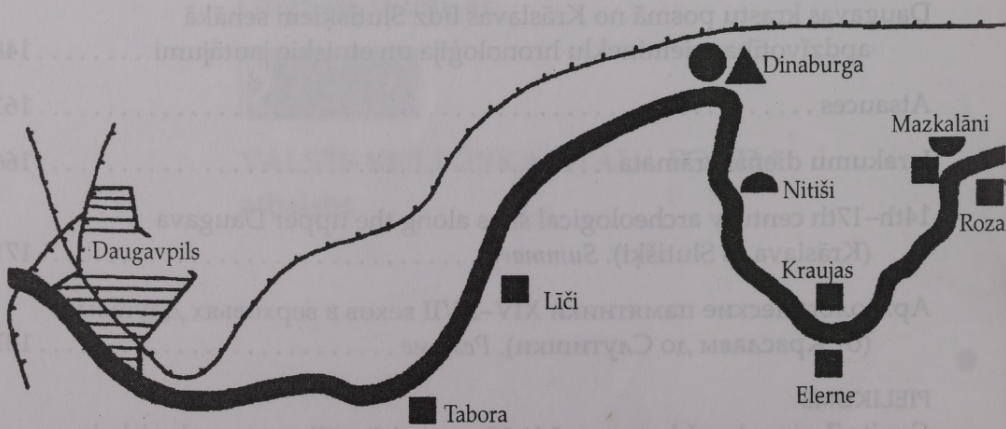
© Gunita Zariņa, pielikums, 2007

© Latvijas vēstures institūts, 2007

Saturs

Ievads	7
Augustinišķu senkapi	9
Senkapu izpētes vēsture	9
Kapsētas izvietojums un plānojums	10
Apbedīšanas rituāls	12
Kapu apraksti	20
Apbedījumu inventārs	39
Augustinišķu un Kapulovas ciema vietas un depoziāts	77
Slutišķu senkapi	85
Kapsētas izvietojums un plānojums	85
Apbedīšanas tradīcijas	86
Kapu apraksti	92
Apbedījumu inventārs	112
Slutišķu ciema vieta un Slutišķu apkārtnes arheoloģiskie pieminekļi ...	127
Vilmaņu un Škērškāņu senkapi un ciema vieta	132
Vilmaņu senkapi	132
Vilmaņu viduslaiku ciema vieta	139
Škērškāņu senkapi	143
Daugavas krastu posmā no Krāslavas līdz Slutišķiem senākā apdzīvotība, pieminekļu hronoloģija un etniskie jautājumi	148
Atsauces	161
Izrakumu dienasgrāmata	166
14th–17th century archeological sites along the upper Daugava (Krāslava to Slutišķi). <i>Summary</i>	171
Археологические памятники XIV–XVII веков в верховьях Даугавы (от Краславы до Слутишки). <i>Резюме</i>	181
PIELIKUMS	
<i>Gunita Zariņa</i> . Augšdaugavas 14.–18. gs. iedzīvotāju antropoloģiskais izvērtējums	193

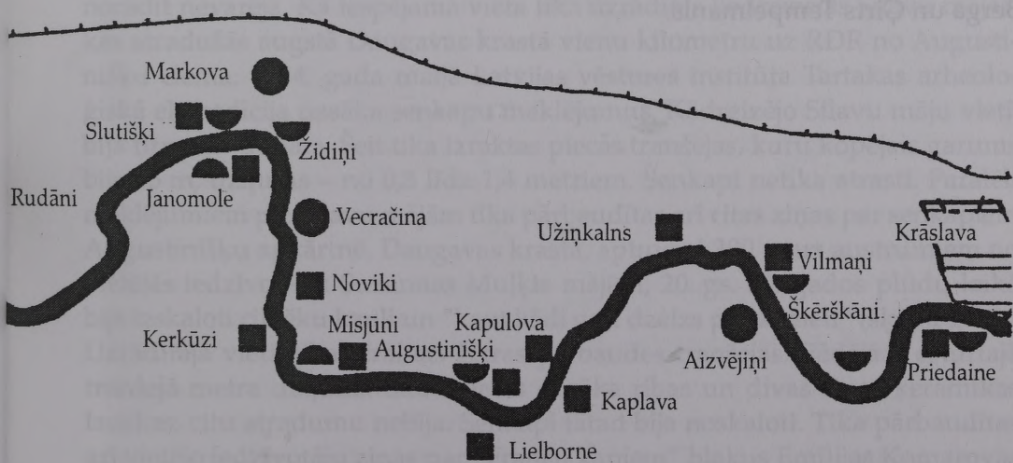
levars 7
 Augustiniski senkapi 9
 Senkapi izpētes vēsture 9
 Kapas izvietojums un plānojums 10
 Apbedzānas tīrāis 12
 Kapu apraksti 20
 Apbedzājumu inventārs 29
 Augustiniski un Kapulovas ciema vietas un depozīti 77
 Stutiški senkapi 85
 Kapas izvietojums un plānojums 85
 Apbedzānas tradīcijas 86
 Kapu apraksti 92
 Apbedzājumu inventārs 112
 Stutišku ciema vieta un Stutiški apkārtnes arheoloģiskie pieminekļi 127
 Vilmaņu un Šķēršānu senkapi un ciema vieta 132
 Vilmaņu senkapi 132
 Vilmaņu viduslaiku ciema vieta 139
 Šķēršānu senkapi 143

▲ 1 ■ 2 ● 3 ◐ 4 ◑ 5
am. piem.
 uzr. kopā ar
 kopā ar

Ievads

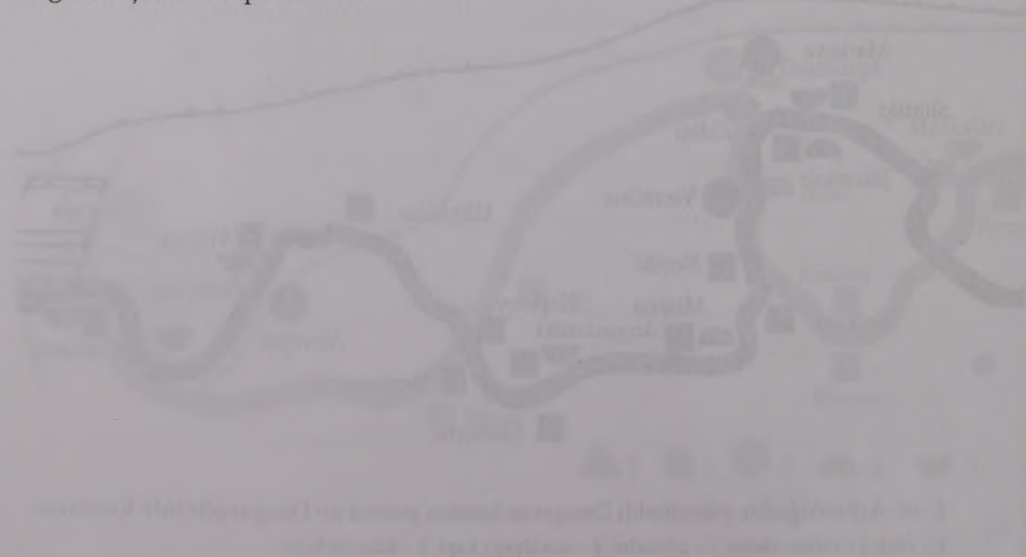
Daugavas krasti posmā no Rīgas līdz Pļaviņām arheoloģiski izpētīti pietiekami labi. Par nozīmīgiem pieminekļiem Daugavas krastos – Rīgu, Ķivutkalnu, Salaspils Laukskolu, Doles salas pieminekļiem, Mārīņsalu, Daugmali, Aizkraukli, Oliņkalnu, Sēlpili, Asoti, Jersiku u.c. ir daudz publikāciju un monogrāfisku pētījumu. Toties par Augšdaugavas krastu arheoloģiskajiem pieminekļiem posmā no Piedrujas (pie Latvijas robežas) līdz Daugavpīlij līdz pat 20. gs. 80. gadiem bija zināms ļoti maz. Laikā no 1983. līdz 1988. gadam Augšdaugavā notika plaši arheoloģiskie pētījumi sakarā ar toreiz paredzēto Daugavpils HES

1. att. Arheoloģiskie pieminekļi Daugavas krastos posmā no Daugavpils līdz Krāslavai:

1 – pils, 2 – ciemu vietas, 3 – pilskalni, 4 – uzkalniņu kapi, 5 – līdzenie kapi

celtniecību. Tika izpētīti vairāki desmiti arheoloģisko pieminekļu, kas aptver periodu no bronzas laikmeta līdz viduslaikiem. Izrakumus vadīja Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta darbinieki – Anna Zariņa, Francis Zagorskis, Ilga Zagorska, Ilze Loze, Ēvalds Mugurēvičs, Antonija Vilcāne, Andrejs Vasks, Natālija Jefimova un Tatjana Berga. Daugavas labajā krastā posmā no Krāslavas līdz Slutišķiem strādāja trīs arheologi – F. Zagorskis, I. Zagorska un T. Berga. I. un F. Zagorski pētīja Vilmaņu arheoloģisko kompleksu un Škērškānus, savukārt T. Berga – Daugavas krastus no Slutišķiem līdz Augustinišķiem un Kaplavai. Mūsdienu administratīvajā dalījumā tā ir divu pagastu – Naujenes (Daugavpils rajons) un Ūdrīšu (Krāslavas rajons) teritorija. Daugavas senleja posmā no Krāslavas līdz Slutišķiem ir nozīmīgs kultūrvēsturisks reģions ar lielu arheoloģisko pieminekļu koncentrāciju (1. att.). Šeit zināms ap 16 arheoloģisko pieminekļu – ciemu vietas, senkapi, pilskalni, kas aptver laika posmu no bronzas laikmeta līdz vēlajiem viduslaikiem. Reģionā apdzīvotība konstatēta jau bronzas un vidējā dzelzs laikmetā, bet atsevišķi savrupatradumi ir arī no akmens laikmeta. Tomēr visvairāk ir arheoloģisko pieminekļu, kas attiecas uz viduslaikiem – 14.–16. gs. un jaunajiem laikiem – 17. gadsimtu. Monogrāfijā publicēts un izvērtēts arheoloģiskais materiāls, kas iegūts izrakumos autores vadībā senkapos un ciemu vietās, kā arī I. un F. Zagorsku vadībā izrakumos Vilmaņos un Škērškānos. Izrakumi šajos pieminekļos deva nozīmīgas liecības par reģiona materiālo kultūru viduslaikos, senajām apbedīšanas tradīcijām, sarežģīto etnisko vēsturi. Attēlus grāmatai dažādā laikā zīmēja vairākas zīmētājas: Ilona Ezergaile, Margarita Morozova, Ilona Raudupe, Marta Jāņkalniņa, Agija Jansone-Staka, Daiga Pjatkovska, Dzintra Zemīte. Fotografiju autori – Tatjana Berga un Ģirts Tempelmanis.

Augustinišķu senkapi

Senkapa izpētes vēsture

Krāslavas Augustinišķi atrodas Krāslavas rajona Ūdrīšu pagastā, Daugavas labajā krastā. Arheoloģiskie pētījumi šeit notika autorei vadībā 1984. un 1985. gadā, kā arī nelieli izrakumi 1989. gadā.¹

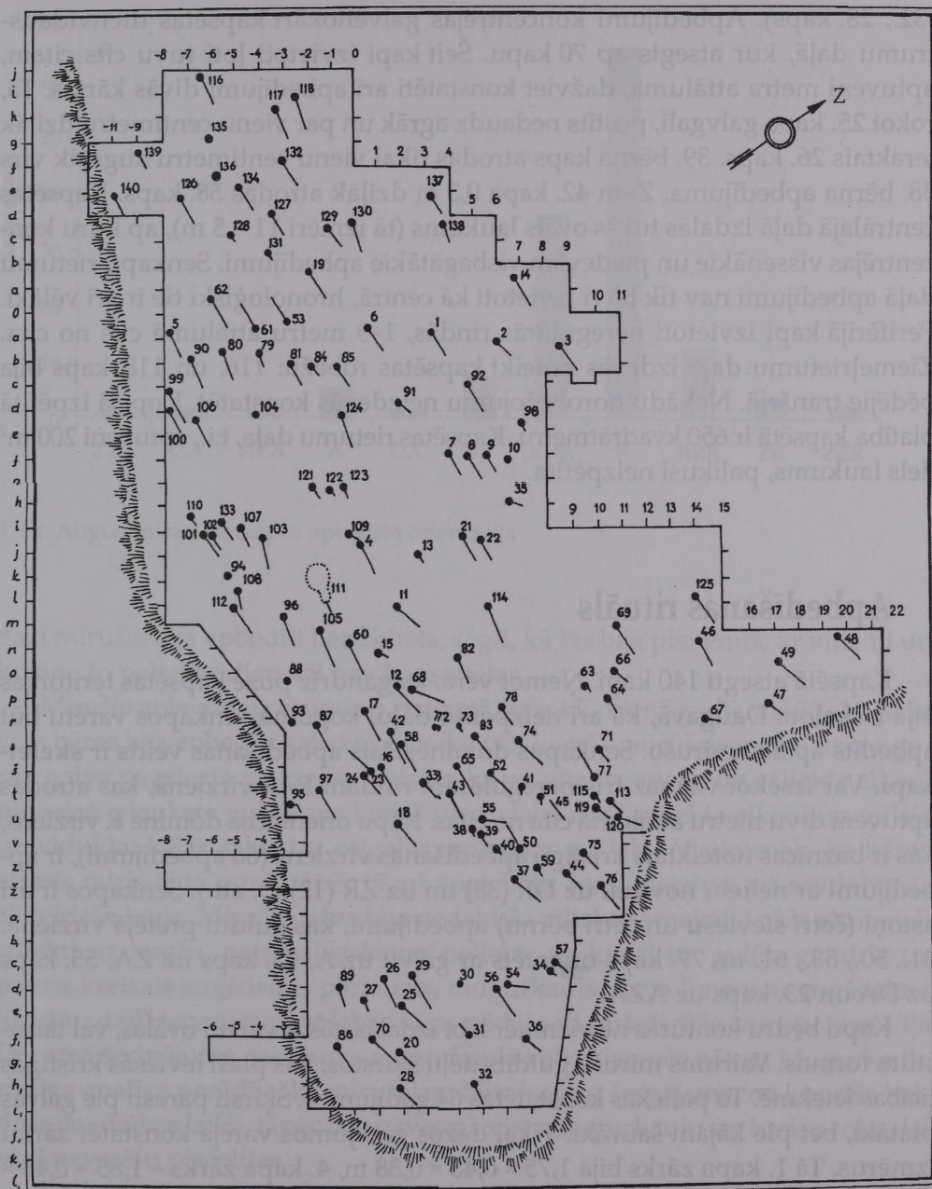
Pirmās ziņas par senvietu pierakstītas 1942. gadā, tās bija savācis un Pieminekļu valdei nodevis Krāslavas valsts ģimnāzijas skolotājs Boļeslavs Brencis.² Ziņojumā bija teikts, ka Krāslavas pagasta Augustinišķu ciemā Daugavas krastā ir neliels apstrādājamas zemes laukumiņš, kurā katru gadu arot atrod daudz cilvēku kaulu. 1971. gadā Daugavas arheoloģiskās apzināšanas ekspedīcijas laikā vietējie iedzīvotāji vēl atcerējās par senkapiem, bet precīzu atrašanās vietu norādīt nevarēja. Kā iespējamā vieta tika uzrādītas kādreizējās Silavu mājas, kas atradušās augstā Daugavas krastā vienu kilometru uz RDR no Augustinišķu ciema. 1984. gada maijā Latvijas vēstures institūta Tartakas arheoloģiskā ekspedīcija uzsāka senkapu meklējumus. Kādreizējo Silavu māju vietā bija tīrums – atmata. Šeit tika izraktas piecas tranšejas, kuru kopējais garums bija 35 m, dziļums – no 0,8 līdz 1,4 metriem. Senkapi netika atrasti. Paralēli meklējumiem pie Silavu mājām tika pārbaudītas arī citas ziņas par senkapiem Augustinišķu apkārtnē. Daugavas krastā, aptuveni 300 m uz austrumiem no vietējās iedzīvotājas Suzannas Muļķis mājām, 20. gs. 30. gados plūdu laikā bija izskaloti cilvēku kauli un “kaut kādi gari dzelzs priekšmeti” (šķēpu gali?). Uzrādītajā vietā tika izraktas četras pārbaudes tranšejas. Pēdējā – ceturtajā tranšejā metra dziļumā tika uzietas cilvēka ribas un divas ripas keramikas lauskas, citu atradumu nebija. Senkapi tātad bija noskaloti. Tika pārbaudītas arī vietējo iedzīvotāju ziņas par “Franču kapiem” blakus Emīlijas Komarovas (dz. 1899. g.) mājām (400 m uz austrumiem no S. Muļķis mājām). Par “Franču kapiem” šo vietu sauca tādēļ, ka “kara laikā šeit mežā stāvēja franču karavīri, pilns mežs bija ar vezumiem, mežā karavīrus arī apglabāja”. E. Komarova

stāstīja par cilvēku kaulu atradumiem blakus savām mājām un Daugavas krastā. Uzzinot, kurā vietā izraka trīs pārbaudes tranšejas, to kopējais garums 30 m, bet dziļums vidēji 0,7 metri. Otrajā tranšejā konstatēja trīs pelnu plankumus, bet nekādas senlietas vai kaulus neatrada. Ņemot vērā, ka abas uzrādītās vietas atrodas netālu viena no otras, domājams, ka vietējie iedzīvotāji sniedza ziņas par vienu un to pašu, plūdus pilnīgi izskaloto kapulauku.

Turpinot meklējumus pie Silavu mājām, sarunās ar vietējiem iedzīvotājiem noskaidrojās, ka cilvēku kauli bija atrasti nevis pie šīm mājām, bet blakus, kalna nogāzē. Šo kalnu vietējie iedzīvotāji sauc "Krasnaja gorka". Meklējumi kalna ziemeļu un ziemeļaustrumu nogāzē sākumā nedeva nekādus rezultātus. Tikai ceturtajā tranšejā, kura izrakta kalna pakājē, pie austrumu nogāzes, tika atsegti pirmie trīs apbedījumi. Tādējādi Augustinišķu senkapi atrasti 1984. gada 25. jūlijā pēc pusotra mēneša ilgiem un intensīviem meklējumiem. Pirmajā gadā izrakti 77 apbedījumi, 1985. gadā izrakumi turpinājas un tika izpētīti 59 kapi. 1989. gadā, veicot aizbēršanas darbus, papildus izpētīti vēl četri apbedījumi.

Kapsētas izvietojums un plānojums

Senkapi, kuru kopējā platība ir aptuveni 800 m², atrodas nelielā laukumīnā Daugavas krastā kraujas malā pie kalna nogāzes un pēc formas atgādina nepareizu izstieptu trīsstūri (2. att.). Kapsētas teritorija stipri cietusi 1931. gadā plūdu laikā, no tās saglabājusies tikai puse. Pēc vietējo iedzīvotāju ziņām, Daugava toreiz izskalojusi 50–100 m platu joslu, atsedzot sarkanīgu mālu. Vismazāk cietusi senkapu ziemeļrietumu daļa, kura atrodas kalna pakājē. Austrumu un ziemeļaustrumu daļu izpostījusi sešus metrus dziļa, ap 20 m plata un 120 m gara grava, kura radusies plūdu laikā. Lai arī tika raktas vairākas pārbaudes tranšejas otrpus grāvim, senkapi netika atrasti. Dienvidu pusē senkapus ierobežo ap 25 metrus augstā Daugavas krasta krauja. Tā kā senkapi atrodas lēzenā nogāzē, tad kapu dziļums visur nav vienāds: ap vienu metru kalna pakājē un ap pusmetra dienvidaustrumu daļā. Senkapu vieta bija aizaugusi ar mežu, kuru pirms darba sākšanas vajadzēja daļēji izcirst. Pēc vietējo iedzīvotāju nostāstiem, pirms kara šeit atradušies aramzemes lauki. Virsējo kārtu veidoja tumša aramzeme 0,35–0,40 m biežumā, ar oglītēm, bez atradumiem. Zem šīs kārtas bija 0,05–0,06 m biezs pelnu slānis, kas, domājams, radies ugunsgrēka rezultātā. Dziļāk vērojamas tīras, dzeltenas smiltis, bieži ar oglīšu un pelnu piemaisījumu, sevišķi apbedījumu vietās. Kapu bedru kontūras pārsvarā nav konstatējamas. Mirušie apglabāti no 0,3 līdz 1,1 m dziļumā, vidējais dziļums pieaugušo kapiem ir 0,6–0,9 m, bērni apglabāti seklāk – 0,3–0,5 m dziļumā. Dažiem kapiem, kuri atrodas grāvja malā, kājgalis noslīdējis gar nogāzi

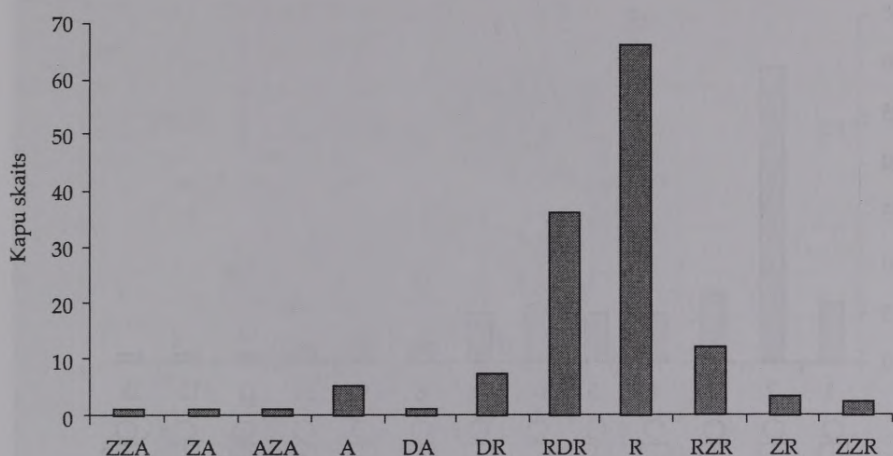
2. att. Augustinišķu senkapu plāns

(32., 28. kaps). Apbedījumi koncentrējas galvenokārt kapsētas dienvidaustrumu daļā, kur atsegts ap 70 kapu. Šeit kapi izvietoti ļoti tuvu cits citam, aptuveni metra attālumā, dažviet konstatēti arī apbedījumi divās kārtās. Tā, rokot 25. kapa galvgali, postīts nedaudz agrāk un par vienu centimetru dziļāk ieraktais 26. kaps. 39. bērna kaps atrodas tikai vienu centimetru augstāk virs 38. bērna apbedījuma. Zem 42. kapa 0,3 m dziļāk atrodas 58. kaps. Kapsētas centrālajā daļā izdalās tukšs ovāls laukums (tā izmēri 11 × 5 m), ap kuru koncentrējas vissenākie un piedevām visbagātākie apbedījumi. Senkapu rietumu daļā apbedījumi nav tik blīvi izvietoti kā centrā, hronoloģiski tie ir arī vēlāki. Perifērijā kapi izvietoti neregulārās rindās, 1–3 metru attālumā cits no cita. Ziemeļrietumu daļā izdevās noteikt kapsētas robežu: 116. un 118. kaps bija pēdējie tranšejā. Nekādu norobežojumu neizdevās konstatēt. Kopējā izpētītā platība kapsētā ir 650 kvadrātmetru. Kapsētas rietumu daļa, t.i., aptuveni 200 m² liels laukums, palikusi neizpētīta.

Apbedīšanas rituāls

Kapsētā atsegti 140 kapi. Ņemot vērā, ka gandrīz puse kapsētas teritorijas bija ieskalota Daugavā, kā arī neizpētīto daļu, kopumā senkapos varētu būt apbedīts ap 300 mirušo. Senkapos dominējošais apbedīšanas veids ir **skeletkapi**. Var izsekot vismaz trīs neregulārām rindām R–A virzienā, kas atrodas aptuveni divu metru attālumā cita no citas. Kapu orientācijā dominē R virziens, kas ir baznīcas noteiktais kristīgo apbedīšanas virziens (66 apbedījumi), ir apbedījumi ar nelielu novirzi: uz DR (38) un uz ZR (12) (3. att.). Senkapos ir arī astoņi (četri sievietes un četri bērni) apbedījumi, kas guldīti pretējā virzienā. 31., 50., 53., 61. un 77. kaps orientēts ar galvu uz A, 93. kaps uz ZA, 55. kaps uz DA un 23. kaps uz AZA.

Kapu bedru kontūras ne vienmēr labi izdalās, tās ir vai nu ovālas, vai taisnstūra formas. Vairums mirušo guldīts dēļu šķirstos, kas plaši ieviesās kristīgās ticības ietekmē. To paliekas konstatētas 64 gadījumos. Šķirsti parasti pie galvas platāki, bet pie kājam šaurāki. Tikai dažos gadījumos varēja konstatēt zārku izmērus. Tā 1. kapa zārks bija 1,75 × 0,43 × 0,38 m, 4. kapa zārks – 1,85 × 0,48 × 0,40 m liels. Taisnstūrainis zārks ar vienādi lielu platumu galvgalī un kājgalī bija 45. sievietes ugunskapā (1,70 × 0,30 × 0,30 m) un 59. bērna skeletkapā (0,80 × 0,21 × 0,21 m). Dzelzs naglas un skavas dēļu savienošanai uzietas tikai piecos kapos (3., 5., 6., 62. un 99.). Iespējams, ka zārki bija sastiprināti ar koka tapiņām. Dažiem mirušajiem varēja būt vienkoča šķirsti – “viena koka istaba”. Tā 93. kapa zārka malu biezums bija ļoti liels – līdz 4 cm, apbedītais bija burtiski iespiests šaurā zārkā, kura izmēri: 1,30 × 0,40 × 0,20 metru. Iespējams,

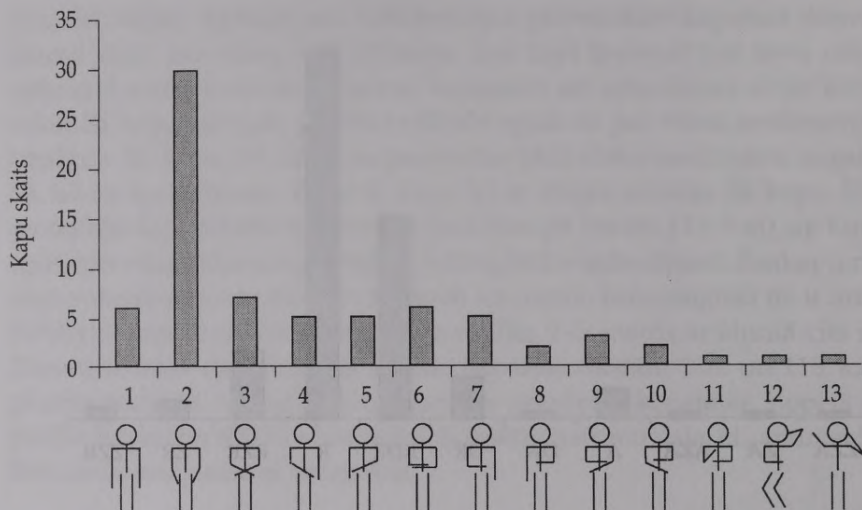

3. att. Augustinišķu senkapos apbedīto orientācija

daži mirušie bija apbedīti bez šķirsta, segti, kā tas bija pieņemts, ar villaini un krijām, to paliekas diemžēl nav konstatētas.

Mirušie apbedīti uz muguras izstieptā stāvoklī. Vienā gadījumā 13–14 gadu vecs bērns bija apbedīts saliektā stāvoklī (95. kaps) – mirušais gulēja uz muguras, galva pagriezta pa kreisi, kreisā roka pacelta uz augšu un saliekta elkonī pie sejas, plauksta gulēja pie kreisā pleca; labā roka saliekta elkonī un gulēja uz vidukļa; kājas saliektas ceļgalos, noliektas pa labi. Visticamāk, ka bērns atrasts miris tādā pozā, tāpēc tā arī apglabāts. Īpaši jāatzīmē arī savdabīgais 87. vīrieša kaps. Mirušā galva bija nedabiski atliekta atpakaļ: kakla skriemeļi izliekti uz augšu, pats galvaskauss noliekts pa kreisi un gulēja gandrīz uz paura; kreisais augšdelms pārlauzts, mugurkaulā vienā līmenī ar augšdelma lūzumu dziļš iecirtums, bet labās kājas pēdai seši pirksti. Pēc antropologa Viļa Deruma secinājuma, iecirtums mugurkaulā veikts jau pēc nāves. Mugurkaula rūpīga analīze parādīja, ka mirušajam bijis kupris. Iespējams, no kupriša baidījās jau dzīves laikā, tāpēc pēc nāves pārcirta mugurkaulu un kreiso roku, lai viņš nevarētu piecelties.

Senkapos konstatēts tikai viens dubultapbedījums (101. un 102. kaps) – tajā guldīti divi bērni: 7–9 gadus vecs zēns un 3–4 gadus veca meitenīte. Bērni bija apglabāti vienā zārkā, zēna kreisā roka saliekta elkonī un gulēja uz krūtīm, labā roka saliekta elkonī, pacelta uz augšu pāri krūtīm, plauksta gulēja zem meitenes galvas (15. att.). Meitene guldīta cieši līdzās zēnam, galva pagriezta pa kreisi. Jāatzīmē arī četri bērnu kapi – 7., 8., 9. un 10. Mirušie bija guldīti blakus, 0,3 un 0,4 m attālumā cits no cita. Tie bija 12–13 gadu vecas meitenes,

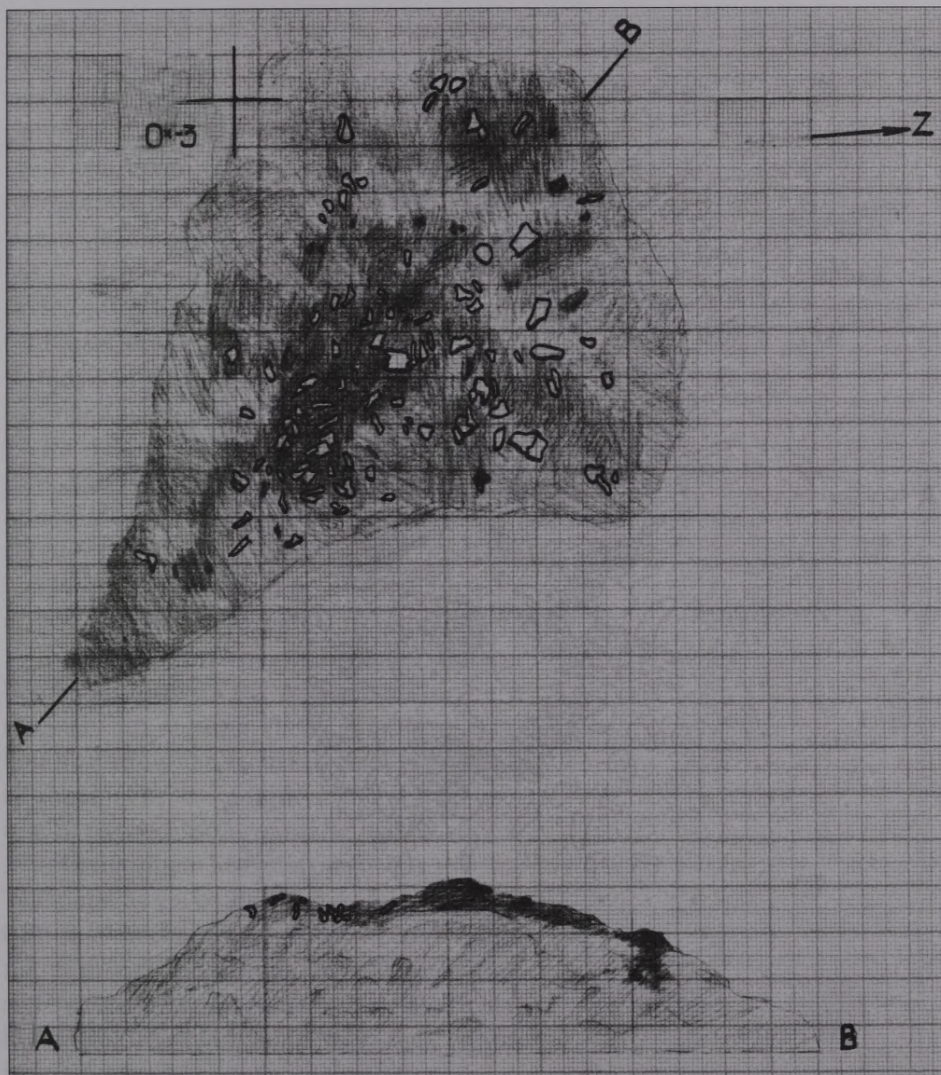

4. att. Augustinišķu senkapos apbedīto roku novietojums

15–17 gadu veca pusaudža, 5–7 gadus vecas meitenītes un 1,5–2,5 gadus veca bērna apbedījumi. Bērni nebija guldīti vienā kapa bedrē, kapu dziļums bija atšķirīgs – 1 m, 0,75, 0,65, 0,82 metri. Apbedījumi nebija vienlaicīgi. Iespējams, tie bija vienas ģimenes bērnu apbedījumi. 9. kapā atrastais Tartu bīskapa Helmiha fon Malinkrota (1459–1468) feniņš ļauj datēt visu apbedījumu grupu ar 15. gs. otro pusi.

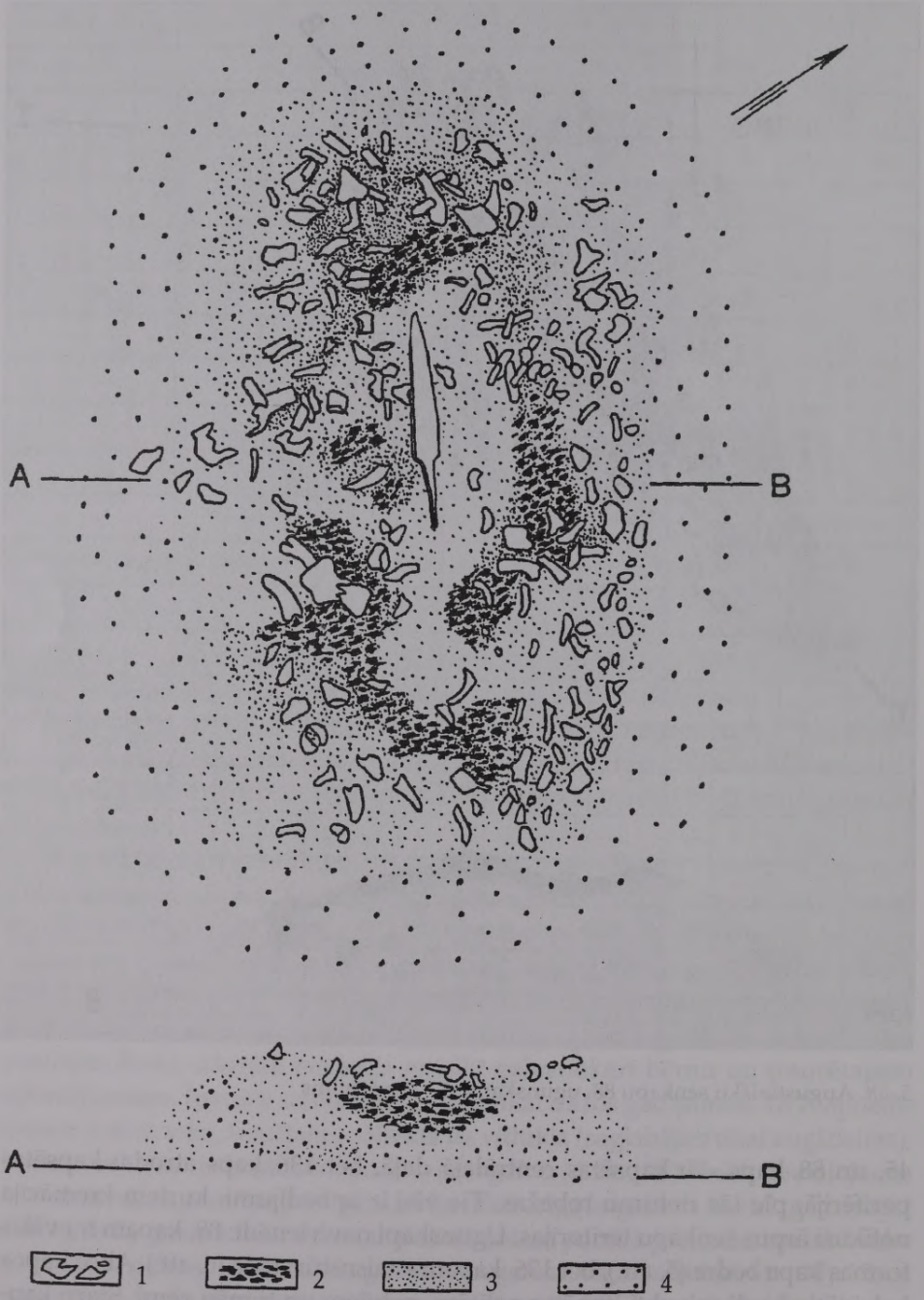
Apbedīto roku stāvoklis ir ļoti dažāds: konstatētas 13 pozīcijas, no tām atzīmējamas septiņas (4. att.). Rokas saliektas elkonī un novietotas blakus iegurnim vai sakrustotas uz tā – 37 gadījumos; rokas saliektas uz vidukļa – sešos gadījumos; rokas taisni izstieptas – sešos gadījumos; labā roka taisni, kreisā uz iegurņa – sešos gadījumos; kreisā roka taisni, labā uz iegurņa – piecos gadījumos; kreisā roka taisni, labā uz vidukļa – piecos gadījumos; ir arī citas pozīcijas. Roku stāvokli nevarēja noteikt galvenokārt bērnu un traucētajiem apbedījumiem. Īpatnēji saliktas rokas bija tikai dažos gadījumos. Tā 7. apbedījumam kreisā roka, iespējams, saliekta uz vidukļa (saglabājies tikai augšdelms), bet labā saliekta uz krūtīm un pacelta pret galvu (4. att.: 11). Roku novietojums, kad abas rokas paceltas pret galvu, bija raksturīgs latgaļiem 10.–12. gadsimtā.³ 108. apbedījumam kreisā roka saliekta elkonī un pacelta pie zoda, bet labā roka pacelta pie galvas, tās plauksta gulēja zem galvas, kājas taisni (4. att.: 13). Visos gadījumos, kad rokas bija paceltas pret galvu, tie bija bērnu apbedījumi.

Senkapos konstatēti trīs **ugunskapi**, tie nav izvietoti vienkopus, bet sporādiski atrodami pa visu kapsētas teritoriju blakus skeletkapiem. Divi ugunskapi –

5. att. Augustinišķu senkapu 88. ugunskaps. A – B griezumus

45. un 88. kaps – ir kapsētas centrālajā daļā, bet 136. kaps atrodas kapsētas perifērijā, pie tās rietumu robežas. Tie visi ir apbedījumi, kuriem kremācija notikusi ārpus senkapu teritorijas. Ugunskapi nav vienādi: 88. kapam ir ovālas formas kapa bedre (5. att.), bet 136. kapam – taisnstūrveida (6. att.). Abos kapos kalcinētie kauli sajaukti kopā ar ogļitēm, pelniem un tumšu zemi. Starp kauliem konstatēts stipri apdedzis dzelzs nazis (136. kaps) un nenosakāma dzelzs priekšmeta fragmenti (88. kaps). Iespējams, ka 136. kapa kauli bija sabērti koka

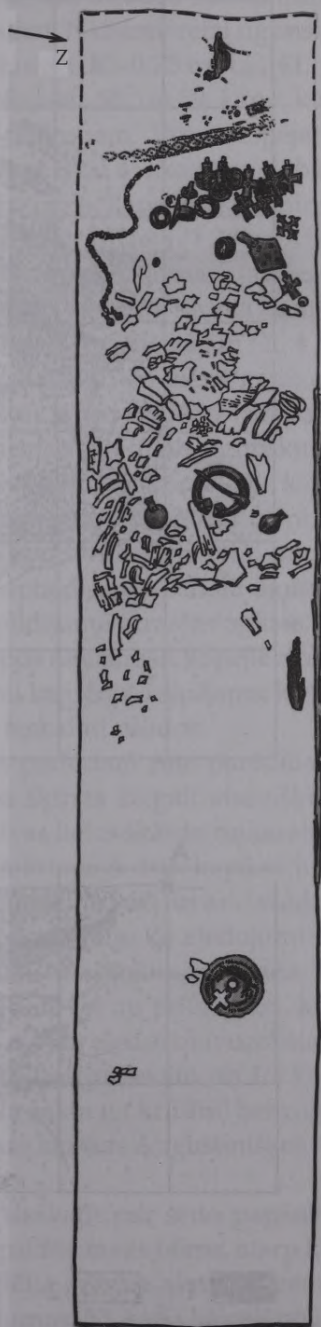
6. att. Augustinišķu senkapu 136. ugunskaps. A – B griezumš:

1 – kalcinēti kauli, 2 – ogļites, 3 – pelni un degusi zeme, 4 – smiltis

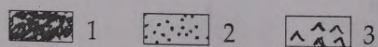
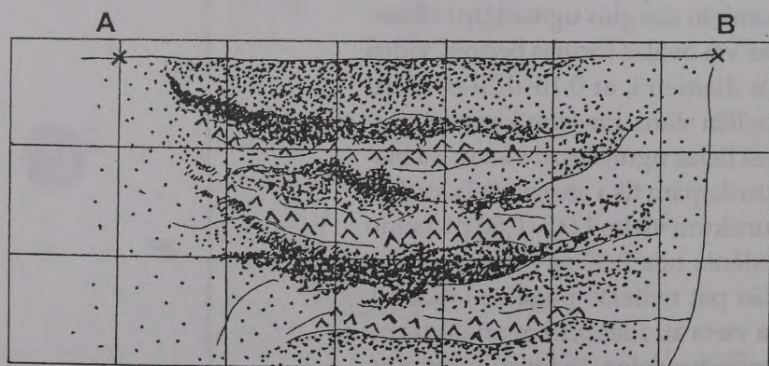
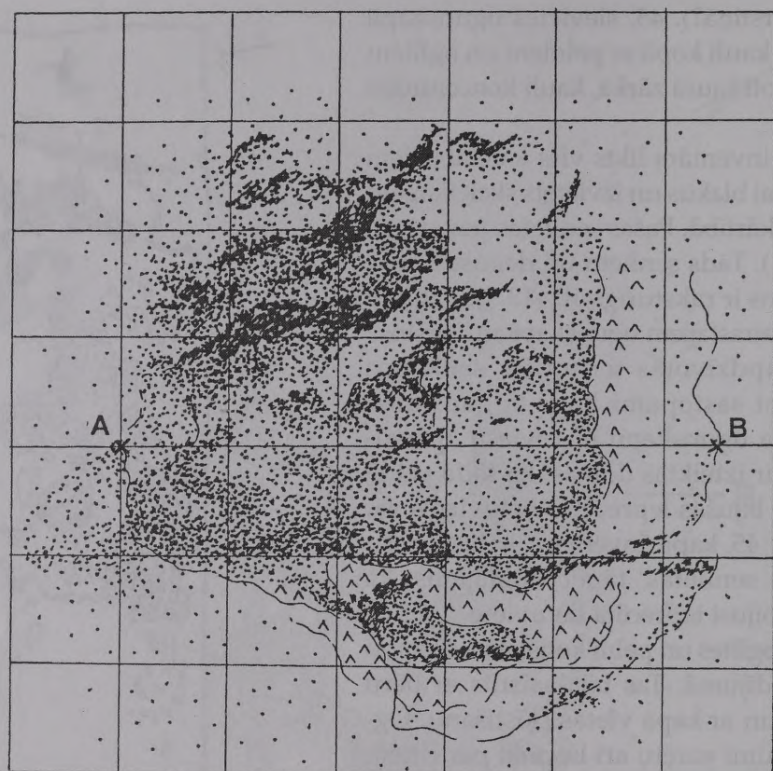
kastē (šķirstiņā?). 45. sievietes ugunskapā dedzināti kauli kopā ar pelniem un oglītēm bija ievietoti šaurā zārkā, kauli koncentrējās galvgalī.

Kapu inventārs likts virs kalcinētajiem kauliem vai blakus un izvietots skeletkapam parastajā kārtībā. Pašas senlietas nav degušas (7. att.). Tāds senlietu un degušo kaulu izvietojums ir raksturīgs 10.–13. gs. latgaļu senkapos atrastajiem ugunskaļiem šķirstos.⁴ Latgaļu apdzīvotās teritorijas senkapos ugunskaļi sastopami kopš 8. gadsimta. Tā kā daļa ugunskaļu ir sieviešu apbedījumi, tad ir izteiktas domas, ka šādā veidā apbedītās bijušas ieprecētās lietuvietes vai slāvietes.⁵ 45. kapa inventārā ir lietuviešu izcelsmes senlietas, tāpēc domājams, ka apbedītā bijusi ieprecēta lietuviete.

Sīkas oglītes un pelni konstatēti 42 kapu bedru pildījumā. Tas bija saistīts ar bērnu mielastu un ar kapa vietas šķīstīšanu. Oglīšu atradumi varētu arī liecināt par citiem rituāliem. Par to, ka ugunsritiem bijusi liela nozīme apbedīšanas paražās, liecina blakus 19 apbedījumiem atsegtās ugunskaļu vietas. Tās ir apaļas vai ovālas formas bedres, vidēji 0,20–0,40 m diametrā, ar 0,10–0,20 m biezu pelnu un oglīšu slāni. Pie trim kapiem konstatētas īpaši lielas ugunskaļu vietas. Tā blakus 45. ugunskaļam tika atsegta liela, ovālas formas ugunskaļa vieta: 1,00 × 0,80 m, pelnu un oglīšu slānis bija 0,50 m biezs, tajā bija saglabājušās pat nelielas pagalītes (8. att.). Ugunskaļa vieta atradās 0,15 m attālumā no šaurā zārka vidusdaļas. Izdarot griezumus, konstatēja trīs ap 0,15 m biezu pelnu un oglīšu slāņus, starp kuriem bija smilšu kārtiņa. Tas norāda, ka ugunskaļi kurināti vismaz trīs reizes. Iespējams, šo ugunskaļu kurināja arī vairākiem citiem apbedījumiem, kas atrodas tuvumā: 41., 44., 50., 52. un 59. kapam.

7. att. Augustinišķu senkapu 45. ugunskaļi

0 1 m

8. att. Ugunsкура vieta pie Augustinišķu senkapu 45. kapa. A - B griezumš:

1 - ogļites, 2 - pelni, 3 - smiltis

Pirmo reizi ugunsкуру kurināja, ierokot 45. kapu, kas atrodas 1 m dziļumā, vienā līmenī ar trešo – pašu zemāko ugunsкуру slāni. Nākamo reizi ugunsкуру varēja kurināt tuvākajiem kapiem, kuru dziļums 0,80–0,75 m, t.i., 41. un 52. kapam. Pēdējo reizi ugunsкуру kurināja, ierokot 44., 50. un 59. kapu, kuru dziļums ir 0,50–0,65 m, kas atbilst pirmā slāņa dziļumam. Tāpat iespējams, ka šo ugunsкуру kurināja vairākas reizes, pieminot tikai 45. kapā apglabāto. Vēl pie diviem kapiem konstatēts liels ugunskurs: pie 8. kapa, blakus mirušā galvai (0,80 × 0,40 m, biezums 0,20 m), un pie 69. kapa kājgaļa (1,28 × 0,45 m, biezums 0,20 m). Pārsvārā ugunsкуру kurināti blakus apbedījumam (zārkam), vienā līmenī ar to. Ugunsкуру izvietoјums ir dažāds, visbiežāk tie bija kurināti vai nu pie galvas (2., 22., 31., 35., 74., 85. un 132. kaps), vai pie kājām (2., 4., 6., 7., 18., 39. un 69. kaps), vai arī blakus kapa vidusdaļai. Tikai vienā gadījumā neliels ugunskurs konstatēts zem apbedījuma galvas, tātad kurināts tieši apbedījuma vietā. Divos gadījumos vienam kapam kurināja pat divus ugunsкуру: 2. bērna kapā – pie galvas un pie kājam (9. att.), bet 4. vīrieša kapā – pie kājām un kapa vidusdaļā. Daudzu kapu pildījumā konstatētas oglītes un pelni, tie bija vai nu no kāda liela rituāla ugunsкуру senkapu teritorijā, vai no mirušā mājas pavarda atnestām oglēm. Deviņos kapos apbedīšanas rituālā ugunsritiem bijusi īpaši liela nozīme: šeit kapa bedres pildījumā atrastas oglītes, bet blakus apbedītajiem dedzināti ugunsкуру. Senkapos nav atrasti kopējie rituāla ugunsкуру, kā tas konstatēts Slutišķu un Šķēršķānu kapsētās. Iespējams, ka tādi tomēr pastāvējuši arī Augustinišķu kapsētā, bet izskaloti plūdос.

Augustinišķu senkapos konstatēta tāda šim periodam reta parādība kā ziedoјumi sieviešu apbedījumос. 45. ugunskapā šķirsta kājgalī atsevišķi no pārējām senlietām bija nolikta senlietu grupa – divas lielas skārda riņķasaktas, starp tām bronzas adata un organiska materiāla krustiņš. 103. kapā vidukļa rajonā konstatēta vācele vai lādīte ar tajā ievietotu lociņa važturi ar dažādiem piekariņiem un krellēm. Arheologs Arnis Rādiņš uzskata, ka ziedoјumi sieviešu kapos ir mirušās īpašums vai arī nenodotais mantoјums, dāvana, kas iedota apbedīšanas laikā. Aizsaules dzīvei līdzīgi doti vai nu priekšmeti, kuru mirušajai bijis ļoti daudz, vai arī īpašas svētku rotas.⁶ Par ziedoјumu uzskatāma bronzas pakavsakta ar atrotītiem galiem un vācelītes paliekām no 16. kapa. Jaunās sievietes apbedījumā jau bija viena neliela sakta uz krūtīm, bet ziedoјums vācelītē nolikts pie labā augšstilba. Keramikas lauskas Augustinišķos nav atrastas.

Trijos kapos bija ielikti **akmeņi**, ko arī var uzskatīt par seno pagānisko apbedīšanas tradīciju elementu. 36. kapā, kurā guldīts mazs bērns, starp kāju pēdām gulēja neliels (9 × 8 × 6 cm) zaļgani pelēka granīta akmens, zem tā sīkas oglītes. Akmeņi likti divos sieviešu apbedījumос. 52. kapa kājgalī nolikts pelēka granīta akmens (20 × 10 cm), bet 69. kapā neliels pelēka granīta akmens (10 × 15 cm) gulēja mirušās kreisajā pusē cieši pie galvas. Iespējams, šī tradīcija

saglabājusies vēl no bronzas laikmeta akmeņu krāvuma kapiem, kad apbedīto aprāva ar akmeņiem, lai viņš nevarētu uzcelties un traucēt dzīvos. Laika gaitā tradīcija vienkāršojusies, simboliski liekot tikai vienu akmeni. Iespējams, ka akmens kapā nozīmēja daļu no akmeņu riņķa – robežas starp dzīvo un mirušo pasauli.

Daži priekšmeti, šķiet, bija speciāli **bojāti** – salauzti vai saliekti. Tā 46. kapā līdzī dotajam nazim bija saliekts asmens gals, bet 42. kapā asmens gals speciāli salauzts un pierūsējis pie naža, dažām bronzas adatām nolauzti gali, monētas dažreiz ir ne tikai grieztas, bet arī saliektas.

Kapu apraksti

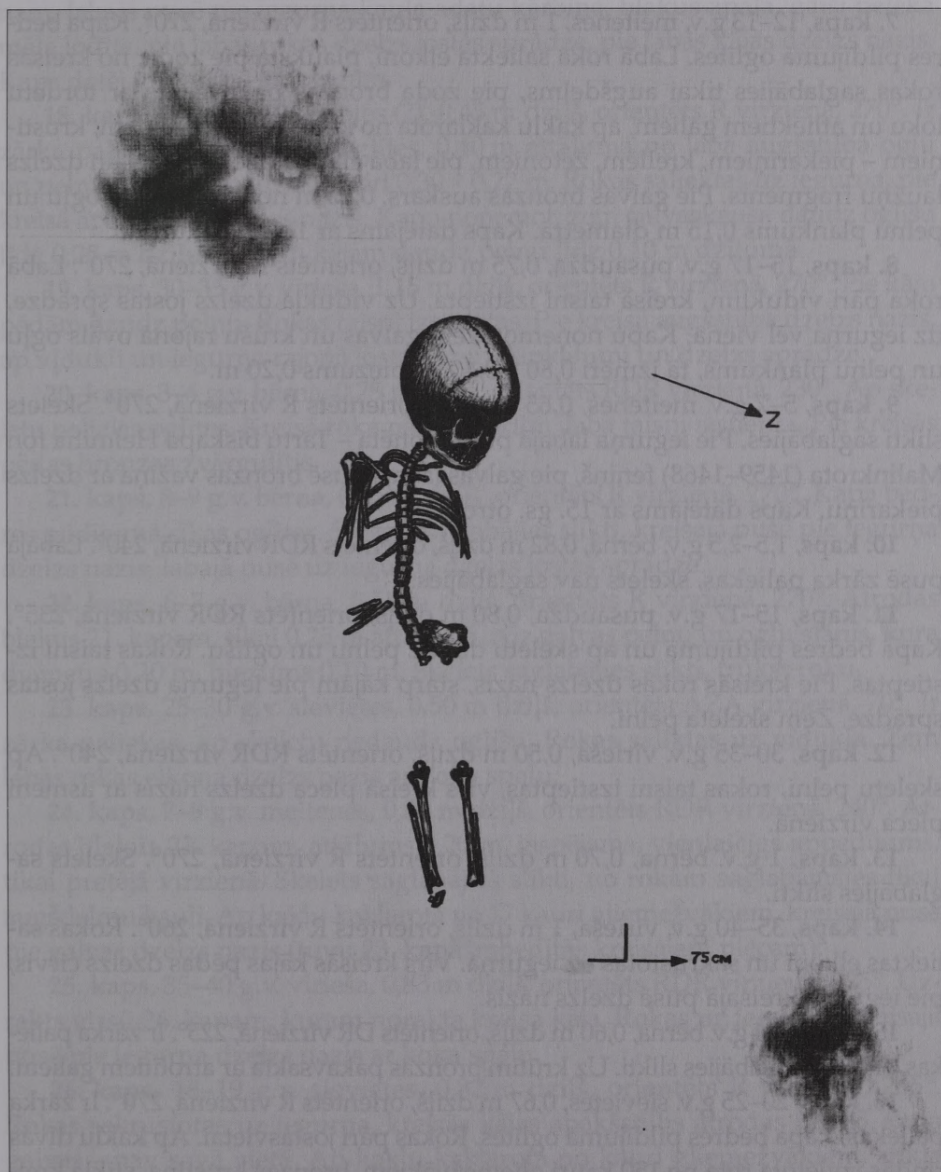
1. **kaps**, 50–55 g.v. vīrieša, 1 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Netraucēts. Labi redzamas zārka kontūras. Uz labā augšstilba pie iegurņa dzelzs cirvis, zem cirvja dzelzs jostas sprādze, pie kreisā augšstilba dzelzs nazis ar koka rokturi un dzelzs riņķis. Kapu noņemot, labajā pusē zem zārka pelnu un ogļu plankums 0,10 m diametrā. Rokas sakrustotas uz iegurņa.

2. **kaps**, 1,5–2 g.v. bērns, 1 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Kapa bedrē un ap skeletu daudz ogļiņu. Skelets saglabājies slikti – ir tikai galvaskauss, labās rokas augšdelms, mugurkaula skriemeļi un kāju apakšstilbi. 1 m attālumā no kreisā apakšstilba pelnu un ogļu plankums, tā izmēri 0,25 × 0,30 m, slāņa biezums 0,15 m. 20 cm uz D no galvaskausa vēl viens ogļu un pelnu plankums, kura diametrs 0,30 m, biezums 0,10 m.

3. **kaps**, 40–45 g.v. vīrieša, 1,05 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Stipri traucēts, rokot tranšeju. Rokas saliektas uz iegurņa, pie labā ceļgala dzelzs nazis, kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs jostas sprādze. Zārka palieku nav, bet pie skeleta sešas naglas.

4. **kaps**, 40–45 g.v. vīrieša, 0,80 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas, ap skeletu daudz ogļiņu un pelnu. Blakus zārkam, uz Z no kājām, ogļu un pelnu plankums, tā izmēri 0,32 × 0,45 m, biezums 0,10–0,15 m. Labā roka guļ uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Pie kreisās pēdas dzelzs cirvis, pie iegurņa labajā pusē dzelzs nazis, zem labās rokas delnas dzelzs jostas sprādze; kapu noņemot, atrasta vēl viena jostas sprādze.

5. **kaps**, 45–50 g.v. vīrieša, 0,60 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā ogļītes. Rokas sakrustotas uz iegurņa, labajā pusē pie iegurņa dzelzs cirvis, zem tā dzelzs nazis ar koka spalvu, pie kreisā augšstilba liela dzelzs jostas sprādze, kreisajā pusē uz iegurņa vēl divas neliešanas jostas sprādzes, pie labā apakšstilba dzelzs riņķis; kapu noņemot, atrastas divas naglas.

9. att. Augustinišķu senkapu 2. kaps

6. kaps, 40–45 g.v. sievietes (?), 0,80 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Traucēts. Kapa bedres pildījumā daudz ogļiņu. Kreisā roka uz vidukļa, labās trūkst, labajā pusē pie galvaskausa dzelzs nazis; konstatēta arī viena nagla. Pēdu vietā ogļu un pelnu plankums, kura diametrs 0,30 m, biezums 0,10 m.

7. kaps, 12–13 g.v. meitenes, 1 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Kapa bedres pildījumā oglītes. Labā roka saliekta elkonī, plauksta pie zoda, no kreisās rokas saglabājies tikai augšdelms, pie zoda bronzas pakavsakta ar tordētu loku un atliekiem galiem, ap kaklu kaklarota no kauri gliemežvākiem, krustiņiem – piekariņiem, krellēm, žetoniem, pie labā elkoņa dzelzs nazis un dzelzs laužņu fragments. Pie galvas bronzas auskars. 0,15 m no labā ceļgala ogļu un pelnu plankums 0,15 m diametrā. Kaps datējams ar 16. gs. sākumu.

8. kaps, 15–17 g.v. pusaudža, 0,75 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Labā roka pāri viduklim, kreisā taisni izstiepta. Uz vidukļa dzelzs jostas sprādze, uz iegurņa vēl viena. Kapu noņemot, zem galvas un krūšu rajonā ovāls ogļu un pelnu plankums, tā izmēri 0,80 × 0,40 m, biezums 0,20 m.

9. kaps, 5–7 g.v. meitenes, 0,65 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Skelets slikti saglabājies. Pie iegurņa labajā pusē monēta – Tartu bīskapa Helmiha fon Malinkrota (1459–1468) feniņš, pie galvas labajā pusē bronzas važiņa ar dzelzs piekariņu. Kaps datējams ar 15. gs. otro pusi.

10. kaps, 1,5–2,5 g.v. bērna, 0,82 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Labajā pusē zārka paliekas, skelets nav saglabājies.

11. kaps, 15–17 g.v. pusaudža, 0,80 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 235°. Kapa bedres pildījumā un ap skeletu daudz pelnu un oglīšu. Rokas taisni izstieptas. Pie kreisās rokas dzelzs nazis, starp kājām pie iegurņa dzelzs jostas sprādze. Zem skeleta pelni.

12. kaps, 30–35 g.v. vīrieša, 0,50 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Ap skeletu pelni, rokas taisni izstieptas, virs kreisā pleca dzelzs nazis ar asmeni pleca virzienā.

13. kaps, 1 g.v. bērna, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Skelets saglabājies slikti.

14. kaps, 35–40 g.v. vīrieša, 1 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Rokas saliekta elkonī un sakrustotas uz iegurņa. Virs kreisās kājas pēdas dzelzs cirvis, pie iegurņa kreisajā pusē dzelzs nazis.

15. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,60 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Ir zārka paliekas, skelets saglabājies slikti. Uz krūtīm bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem.

16. kaps, 20–25 g.v. sievietes, 0,67 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā oglītes. Rokas pāri jostasvietai. Ap kaklu divās rindās izvietota rota no 150 kauri gliemežvākiem, bronzas krustiņa, stikla krellītēm un zoba – piekariņa. Uz krūtīm neliela bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, pie labā augšstilba bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem un vācelītes fragments, uz kreisās rokas bronzas gredzens, starp apakšstilbiem dzelzs jostas sprādzes fragmenti, virs kreisās pēdas potītes bronzas trapecveida piekariņš ar ādas strēmeli. Kaps datējams ar 15. gadsimtu.

17. kaps, 30–35 g.v. sievietes, 0,45 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Kapa bedres pildījumā oglītes, rokas uz iegurņa, uz abām rokām pa zīmogredze-

nam, labajā pusē pie iegurņa kaula adatu kārbiņa, blakus apaļa, gaiši pelēka māla lodīte, pie labās rokas dzelzs jostas sprādze, pie labās kājas dzelzs nazis. Kaps datējams ar 15. gs. beigām.

18. kaps, 35–40 g.v. sievietes (?), 0,45 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kapa bedrē ogļītes, 0,40 m attālumā no labā augšstilba ogļu un pelnu plankums, kura izmēri 0,30 × 0,22 m. Rokas saliektas uz iegurņa, pie kreisā apakšstilba dzelzs nazis. Kapu noņemot, zem galvaskausa daudz ogļīšu līdz 0,25 m dziļumā, zem kājām daudz pelnu līdz 0,10 m dziļumā.

19. kaps, 30–35 g.v. vīrieša, 1,15 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Pie kāju pēdām daudz pelnu. Rokas taisni izstieptas. Pie kreisā augšstilba dzelzs nazis, ap vidukli un iegurņa rajonā jostas dzelzs apkalumi un dzelzs sprādze.

20. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,75 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 230°. Ap skeletu nelielas ogļītes. Kreisā roka pāri viduklim, labā taisni izstiepta. Pie kreisās pēdas bronzas zvārgulītis.

21. kaps, 8–9 g.v. bērna, 0,55 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Kapa bedres pildījumā sīkas ogļītes. Skelets saglabājies slikti, kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, labajā pusē uz iegurņa dzelzs jostas sprādze.

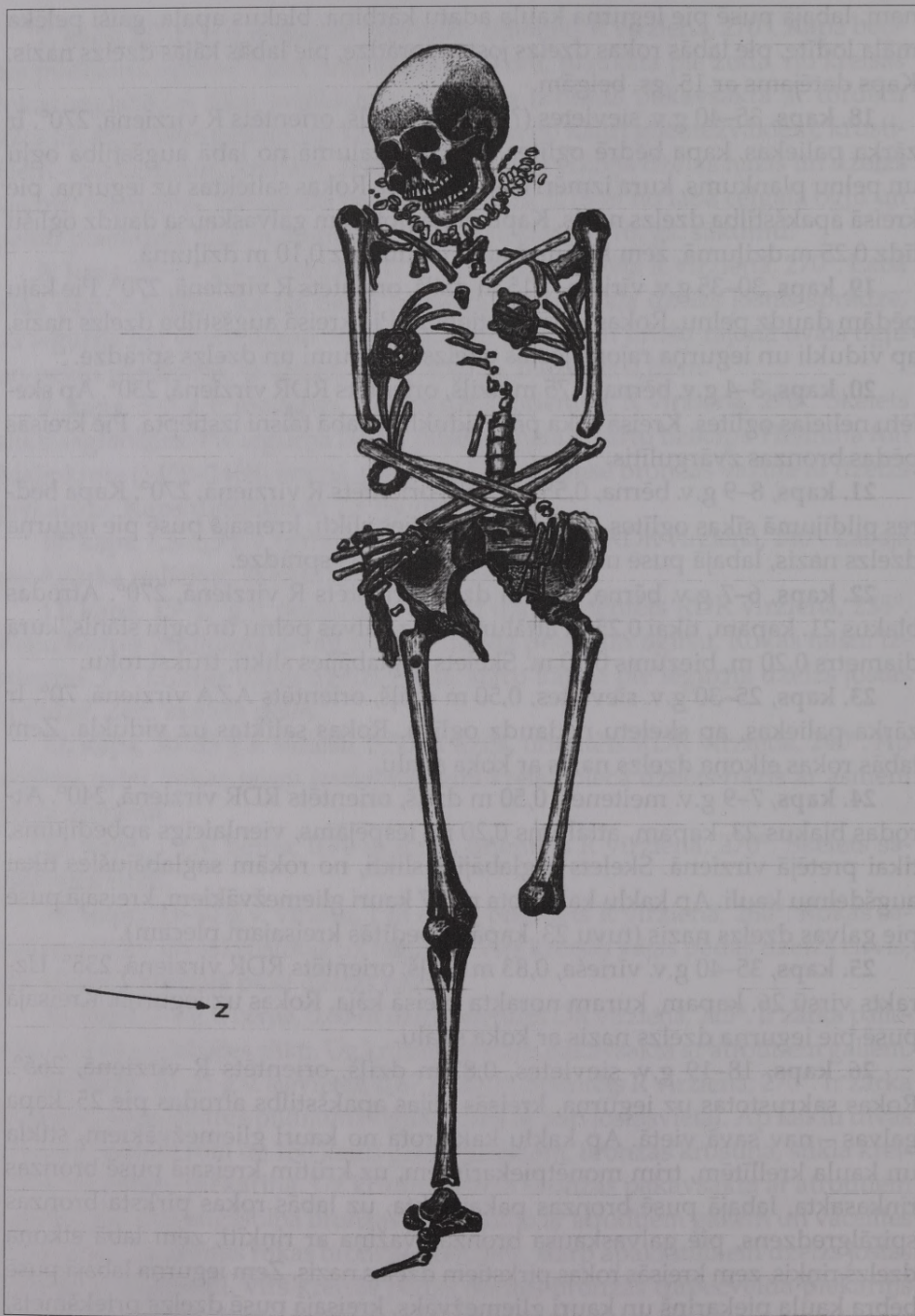
22. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,55 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Atrodas blakus 21. kapam, tikai 0,25 m attālumā. Aiz galvas pelnu un ogļu slānis, kura diametrs 0,20 m, biezums 0,10 m. Skelets saglabājies slikti, trūkst roku.

23. kaps, 25–30 g.v. sievietes, 0,50 m dziļš, orientēts AZA virzienā, 70°. Ir zārka paliekas, ap skeletu nedaudz ogļīšu. Rokas saliktas uz vidukļa. Zem labās rokas elkoņa dzelzs nazis ar koka spalvu.

24. kaps, 7–9 g.v. meitenes, 0,50 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Atrodas blakus 23. kapam, attālums 0,20 m, iespējams, vienlaicīgs apbedījums, tikai pretējā virzienā. Skelets saglabājies slikti, no rokām saglabājušies tikai augšdelmu kauli. Ap kaklu kaklarota no 17 kauri gliemežvākiem, kreisajā pusē pie galvas dzelzs nazis (tuvu 23. kapā apbedītās kreisajam plecam).

25. kaps, 35–40 g.v. vīrieša, 0,83 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 235°. Uzrakts virsū 26. kapam, kuram norakta kreisā kāja. Rokas uz iegurņa. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis ar koka spalvu.

26. kaps, 18–19 g.v. sievietes, 0,82 m dziļš, orientēts R virzienā, 265°. Rokas sakrustotas uz iegurņa, kreisās kājas apakšstilbs atrodas pie 25. kapa galvas – nav savā vietā. Ap kaklu kaklarota no kauri gliemežvākiem, stikla un kaula krellītēm, trim monētpiekarīņiem, uz krūtīm kreisajā pusē bronzas riņķasakta, labajā pusē bronzas pakavsakta, uz labās rokas pirksta bronzas spirālgredzens, pie galvaskausa bronzas važiņa ar riņķīti, zem labā elkoņa dzelzs riņķis, zem kreisās rokas pirkstiem dzelzs nazis. Zem iegurņa labajā pusē bebra kaula piekarīņš un kauri gliemežvāks, kreisajā pusē dzelzs priekšmets, uz labā augšstilba monētas ceturtdaļa. Kaps datējams ar 14. gs. beigām – 15. gs. pirmo ceturksni (10. att.).

10. att. Augustinišķu senkapu 26. kaps

27. kaps, 1 g.v. bērna, 0,97 m dziļš, orientēts R virzienā, 265°. Skelets saglabājies slikti.

28. kaps, 16–18 g.v. pusaudža, 0,80 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Rokas sakrustotas uz vidukļa, kreisā roka traucēta. Piedevu nav.

29. kaps, 25–30 g.v. vīrieša, 0,73 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā saliekta uz iegurņa. Kreisajā pusē blakus iegurnim divi rozā šifera vērpijamās vārpstiņas skriemeļi, blakus dzelzs nazis un dzelzs riņķis, zemāk bronzas gredzens, pie labā augšstilba dzelzs priekšmets un bronzas priekšmeta paliekas.

30. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,58 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Saglabājies tikai galvaskauss.

31. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,30 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Ir zārka paliekas, blakus galvai pelnu un ogļu plankums 0,15 m diametrā. Kreisajā pusē pie apakšžokļa bronzas zvārgulītis un kauri gliemežvāks.

32. kaps, 25–30 g.v. vīrieša, 0,41 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Atrodas pašā kraujas malā, apakšstilbi noslidējuši uz leju gar nogāzi, rokas guļ uz iegurņa. Zem iegurņa kreisajā pusē sāta šifera vērpijamās vārpstas skriemelis un dzelzs nazis, pie kreisā pleca alvas poga, uz kreisā ceļgala bronzas riņķis, blakus dzelzs jostas sprādze, pie labā apakšstilba vēl viena jostas sprādze, virs potītēm dzelzs cirvis, blakus labajam apakšstilbam dzelzs šķēpa uzgalis ar smaili uz leju. Kaps datējams ar 14. gs. beigām (?) (11. att.).

33. kaps, 50–55 g.v. sievietes, 0,37 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Traucēts. No kreisās rokas saglabājusies tikai puse augšdelma, labā roka atvirzīta uz sāniem, saliekta elkonī. Labās rokas elkoņa locītavas iekšpusē dzelzs riņķis, dzelzs nazis un ādas maciņa paliekas ar salauztu bronzas adatu un monētu – Tallinas šerfu, kalta 1440.–1450. gadā. Uz labās rokas bronzas spirālgredzens; kapu noņemot, atrasts vēl viens bronzas riņķis. Kaps datējams ar 15. gs. vidu.

34. kaps, 1 g.v. bērna, 0,61 m dziļš, orientēts ZR virzienā, 315°. Traucēts.

35. kaps, 3–4 g.v. bērna, 1,10 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Uz rietumiem 0,18 m no galvaskausa, kreisajā pusē, pelnu plankums 0,40 m diametrā. Ap kaklu septiņu kauri gliemežvāku rota, uz krūtīm bronzas sakta ar robotām malām, uz kājām dzelzs nazis, labajā pusē saliekta monēta – Rīgas arhibīskapa Silvestra Štodevešera (1448–1479) feniņš. Kaps datējams ar 15. gs. otro pusi.

36. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,40 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 235°. Ir zārka paliekas. Labā roka nav saglabājusies, kreisā uz vidukļa. Ap kaklu kaklarota no kauri gliemežvākiem, trīs bronzas krustiņiem, diviem zvārguļiem, trapeceveida piekariņiem, krellītēm; uz labā pleca un labā elkoņa rajonā vienas monētas divas saderīgas ceturtdaļas (Tallinas šiliņš, kalts 15. gs. otrajā ceturksnī); kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis. Starp kāju pēdām neliels (9 × 8 × 6 cm) zaļgani pelēka granīta akmens, zem tā sīkas oglītes. Kaps datējams ar 15. gs. otro ceturksni.

37. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 0,73 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Ir zārka paliekas, ap skeletu daudz ogļišu. Abas rokas saliektas elkonī, guļ uz iegurņa labajā pusē. Pie iegurņa trīs dzelzs riņķi, kreisajā pusē liels dzelzs nazis un rozā šifera vērpijamās vārpstiņas skriemelis, virs ceļgaliem dzelzs jostas sprādze, uz labās kājas pēdas dzelzs cirvis, zem tā paralēli kājai šķēpa dzelzs uzgalis, pie kreisās kājas bronzas zvārgulis ar ādas paliekām. Kaps datējams ar 14. gs. beigām (?) (12. att.).

38. kaps, zīdaiņa, 0,40 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Kapa pildījumā ogļītes, no skeleta saglabājies tikai galvaskauss.

39. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,32 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Atrodas virs 38. kapa, ir zārka paliekas; kapa bedres pildījumā un zem apbedījuma daudz ogļišu, skelets saglabājies slikti. Labajā pusē pie augšstilba pelnu un ogļu plankums 0,18 m diametrā.

40. kaps, zīdaiņa, 0,45 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. No skeleta saglabājies tikai galvaskauss.

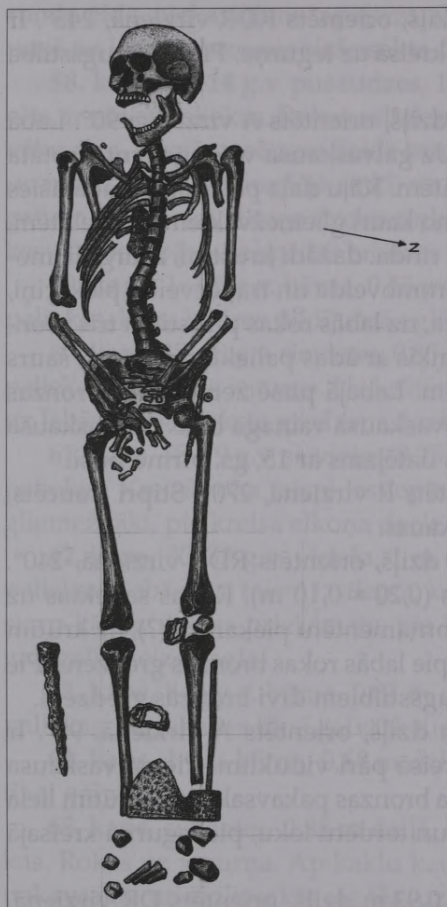
41. kaps, zīdaiņa, 0,80 m dziļš, traucēts, virzienu nevar noteikt.

42. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas. Labā roka saliekta uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Pie labā augšstilba iekšpusē dzelzs riņķis un dzelzs jostas sprādze, pie kreisās pēdas dzelzs riņķis, pie kreisā apakšstilba dzelzs priekšmets; pie iegurņa labajā pusē dzelzs nazis.

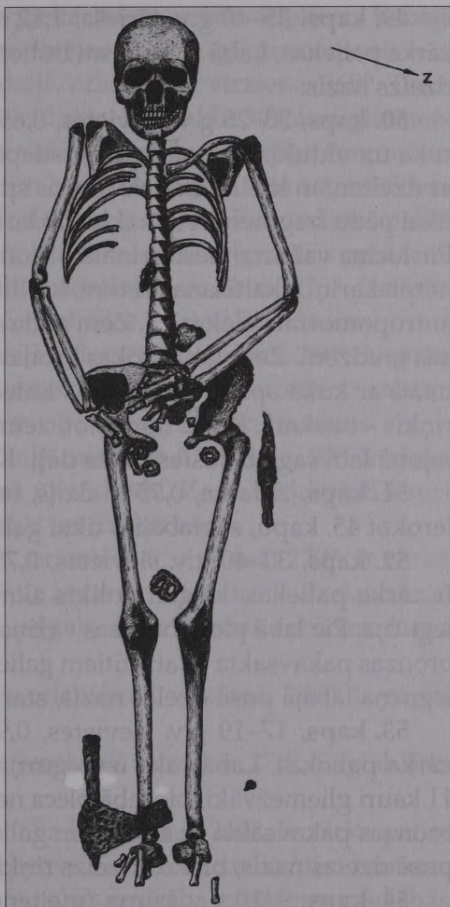
43. kaps, 20–25 g.v. sievietes, 0,71 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas. Rokas saliektas uz vidukļa. Uz labā pleca bronzas pakavsakta, kreisajā pusē pie galvaskausa bronzas važiņa ar monētpiekariņu, līdzās 16 kauri gliemežvāki. Kauri gliemežvāki ir arī kapa bedres pildījumā, roku rajonā. Pie labā elkoņa koka priekšmeta paliekas ar bronzas atslēgas cauruma apkalumu un bronzas atsēdziņu bronzas ķēdītē; uz iegurņa labajā pusē dzelzs jostas sprādze. Kaps datējams ar 15. gs. otro pusi.

44. kaps, 7–8 g.v. bērna, 0,50 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Skelets saglabājies slikti, kapa bedres pildījumā ogļītes. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis.

45. kaps, ugunskauss zārkā, sievietes, 1 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 250°. Dedzinātie kauli lieli, kalcinēti, pārsvarā koncentrējas zārka galvgalī. Piedevas: galvgalī šaura vainaga lente, rotāta ar dzeltenām krellēm un spirālītēm, pie vainaga bronzas važiņa no S veida posmiem, galā divi zvārguļi; pie važiņas kaudzītē salikti seši bronzas gredzeni, blakus 11 bronzas krustiņi, viens rombveida piekariņš, divi žetoni – piekariņi, divi monētpiekariņi, krellītes. Tuvāk kapa vidusdaļai – monētpiekariņš, liela ornamentēta bronzas pakavsakta un bronzas zvārgulis. Kapa vidusdaļā kreisajā pusē pie zārka sienas dzelzs nazis, labajā pusē monētpiekariņš un ceturtdaļa monētas. Zārka kājgali ziedojums: divas lielas skārda riņķasaktas, starp tām bronzas adata, krustiņš no organiska materiāla un sīkas krellītes. Līdzās apbedījumam liela ovāla rituāla

11. att. Augustinišķu senkapu 32. kaps

12. att. Augustinišķu senkapu 37. kaps

ugunskura vieta (1,00 × 0,80 m), satur daudz lielu ogļu, pat pagalītes. Kaps datējams ar 15. gs. otro ceturksni.

46. kaps, 20–25 g.v. sievietes, 1,03 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Rokas saliektas uz iegurņa. Ap kaklu kauri gliemežvāku (21) rota, uz kreisā pleca bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, pie vidukļa dzelzs riņķis, kreisajā pusē pie apakšstilba dzelzs nazis, kura asmens gals saliekts.

47. kaps, 6 g.v. bērna, 0,40 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Skelets saglabājies slikti, piedevu nav.

48. kaps, 45–50 g.v. vīrieša, 0,90 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Kapa bedres pildījumā nedaudz oglišu. Rokas saliektas uz iegurņa. Ap vidukli dzelzs jostas sprādze, līdzās divi krama gabaliņi; kreisajā pusē pie apakšdelma dzelzs nazis, pie iegurņa dzelzs riņķis, vēl viens riņķis pie labā ceļgala.

49. kaps, 35–40 g.v. vīrieša, 1,12 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 245°. Ir zārka paliekas. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Pie labā augšstilba dzelzs nazis.

50. kaps, 20–25 g.v. sievietes, 0,65 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Labā roka uz vidukļa, kreisā taisni izstiepta. Uz galvaskausa vainaga lente, rotāta ar dzeltenām krellītēm un bronzas spirālītēm. Kāju daļa postīta, saglabājušies tikai pēdu fragmenti. Ap kaklu kaklarota no kauri gliemežvākiem un krellītēm. Pie lociņa važtura piestiprināta piekariņu rinda: dažādi krustiņi, zvārguļi, monētpiekariņi, skaitīšanas žetoni, krellītes, rombveida un trapecveida piekariņi, antropomorfa piekariņš. Zem zoda sakta, uz labās rokas pirkstiem trīs bronzas gredzeni. Zem labās rokas bronzas riņķis ar ādas paliekām un garš, šaurs nazis ar koka spalū un bronzas kniedītēm. Labajā pusē zem galvas bronzas riņķis – auskars. Kapu noņemot, zem galvaskausa vainaga bize. Galvaskausa rajonā labi saglabājušies zārka dēļi. Kaps datējams ar 15. gs. pirmo pusi.

51. kaps, zīdaiņa, 0,75 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Stipri traucēts, ierokot 45. kapu, saglabājies tikai galvaskauss.

52. kaps, 30–40 g.v. sievietes, 0,75 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Ir zārka paliekas, kājgalī nolikts akmens (0,20 × 0,10 m). Rokas saliektas uz iegurņa. Pie labā pleca bronzas važiņa ar ornamentētu piekariņu (?), uz krūtīm bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, pie labās rokas bronzas gredzens. Pie iegurņa labajā pusē dzelzs nazis, starp augšstilbiem divi bronzas gredzeni.

53. kaps, 17–19 g.v. sievietes, 0,95 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Ir zārka paliekas. Labā roka uz iegurņa, kreisā pāri viduklim. Pie galvaskausa 11 kauri gliemežvāki, pie labā pleca neliela bronzas pakavsakta, uz krūtīm liela bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem un tordētu loku, pie iegurņa kreisajā pusē dzelzs nazis, blakus dzelzs riņķis.

54. kaps, 9–10 g.v. bērna (meitenes), 0,93 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz iegurņa. Ap kaklu kaklarota no kauri gliemežvākiem un diviem bebru kauliņiem – piekariņiem, pie galvas bronzas važiņa ar monētpiekariņu – Tartu bīskapa Bernharda II Bulova (1410–1413) ārtīgu, ir vēl viena važiņa ar matu paliekām. Pie labā elkoņa divas bronzas adatas, uz labās rokas slēgts bronzas gredzens. Kaps datējams ar 15. gs. pirmo ceturksni.

55. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,68 m dziļš, orientēts DA virzienā, 130°. Traucēts. Labā roka taisni izstiepta, kreisā traucēta, kapa pildījumā sīkas ogļītes, ir zārka paliekas.

56. kaps, 55–60 g.v. sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas. Labā roka uz vidukļa, kreisā saglabājusies līdz elkonim. Uz krūtīm bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, pie labās rokas dzelzs nazis ar koka spalū.

57. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,93 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Ir zārka paliekas. Rokas saglabājušās līdz elkonim. Ap kaklu kauri gliemežvāku rota, zemāk vēl viena kaklarota no žetoniem – piekariņiem, monētpiekariņiem,

rombveida piekariņiem, apaļiem alvas piekariņiem, stikla krellēm. Labajā pusē uz krūtīm bronzas riņķasakta. Kaps datējams ar 15. gs. pirmo pusi.

58. kaps, 13–14 g.v. pusaudzes, 1 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Traucēts, ir zārka paliekas. Rokas saliektas uz vidukļa. Ap kaklu 30 kauri gliemežvāku rota, labajā pusē zem žokļa bronzas važiņa ar alvas piekariņa fragmentu un matu paliekām augšējā riņķī, uz krūtīm bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, pie kreisā elkoņa dzelzs riņķis, dzelzs nazis un smalkas važiņas paliekas (?). Pie labās kājas pēdas bronzas zvārgulis, virs kreisā ceļgala trīs gredzeni.

59. kaps, 1–1,5 g.v. bērna, 0,55 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā oglītes. Saglabājies tikai galvaskauss.

60. kaps, 35–40 g.v. sievietes, 0,85 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas. Rokas uz iegurņa. Uz krūtīm bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, uz labās rokas pirksta gredzens, kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis.

61. kaps, 18–19 g.v. sievietes, 0,75 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Ir zārka paliekas. Kreisā roka taisni izstiepta, labā uz vidukļa. Zem žokļa pieci kauri gliemežvāki, pie kreisā elkoņa dzelzs riņķis un dzelzs nazis.

62. kaps, 30–35 g.v. vīrieša, 1 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Uz vidukļa dzelzs nazis, starp kājām dzelzs priekšmets, pie labā ceļgala dzelzs jostas sprādze. Kapa galvgalī dzelzs nagla.

63. kaps, 8–9 g.v. bērna, 0,61 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas, saglabājies tikai galvaskauss.

64. kaps, 1 g.v. bērna, 0,68 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Saglabājies tikai galvaskauss.

65. kaps, sievietes, 0,85 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas. Rokas uz iegurņa. Ap kaklu kauri gliemežvāku rota, uz krūtīm bronzas pakavsakta un riņķasakta aiz tās, uz labās rokas sudraba gredzens, pie labās pēdas dzelzs nazis, pie kreisā apakšstilba sudraba monēta ar ādas priekšmeta atliekām. Kaps datējams ar 15. gs. pirmo pusi.

66. kaps, 2–3 g.v. bērna, 0,90 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Saglabājies tikai galvaskauss.

67. kaps, 2–3 g.v. bērna, 0,90 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 235°. Saglabājies galvaskauss un rokas līdz elkoņiem.

68. kaps, 25–30 g.v. sievietes, 0,78 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Labā roka uz iegurņa, kreisā nav saglabājusies, ap skeletu daudz oglīšu. Uz krūtīm kreisajā pusē bronzas pakavsakta, pie labā augšstilba dzelzs nazis.

69. kaps, 20–25 g.v. sievietes, 0,83 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Rokas uz iegurņa, ap skeletu daudz oglīšu; kreisajā pusē cieši pie galvas neliels pelēka granīta akmens (0,10 × 0,15 m). 0,30 m attālumā no kreisās kājas atsegta rituāla uguns-kura vieta (1,28 × 0,45 m). Zem labās rokas apakšdelma dzelzs jostas sprādze.

70. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 0,85 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 245°. Kapa bedres pildījumā daudz oglīšu. Rokas uz iegurņa. Labajā pusē pie iegurņa

dzelzs jostas sprādze, kreisajā pusē dzelzs nazis un koka adatu kārbīņa ar bronzas adatu iekšpusē.

71. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,95 m dziļš, orientēts R virzienā, 255°. Ir zārka paliekas. Rokas saglabājušās līdz augšdelmiem.

72. kaps, 1,5–2 g.v. bērna, 0,65 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Skelets nav saglabājies. Ap kaklu kaklarota no sešiem kauri gliemežvākiem, viena bronzas zvārguliša, skaitīšanas žetona – piekariņa, krellītēm. Labajā pusē uz krūtīm ceturtdaļa monētas, griezta (izirusi); kapu noņemot, atrasta vēl vienas monētas trešdaļa – Rīgas arhibīskapijas *sede vacante* feniņš, kalts 15. gs. vidū – otrajā pusē. Kaps datējams ar 15. gs. vidu.

73. kaps, 2–3 g.v. bērna, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Rokot stipri sajaukts. Ap kaklu kaklarota no krustiņiem, kauri gliemežvākiem, krellēm, zvārguļiem, skaitīšanas žetoniem, rombveida piekariņa. Kaps datējams ar 15. gs. otro pusi.

74. kaps, 20–25 g.v. vīrieša, 0,60 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 250°. Rokas uz vidukļa, ap skeletu daudz ogļīšu, labajā pusē pie galvaskausa (ap 0,15 m attālumā) pelnu un ogļu plankums (0,35 × 0,20 m). Labajā pusē pie iegurņa divi krama gabali, uz labā augšstilba dzelzs riņķis, uz kreisā dzelzs jostas sprādze; kreisajā pusē pie pleca krelle, vidukļa rajonā dzelzs riņķis.

75. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Rokas uz iegurņa. Pie labā elkoņa dzelzs jostas sprādze, labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, vidukļa rajonā puse monētas – Tallinas feniņš, kalts pēc 1422.–1426. gada līdz 15. gs. vidum, labajā pusē uz krūtīm vesela monēta. Kaps datējams ar 15. gs. otro ceturksni.

76. kaps, 25–30 g.v. vīrieša, 0,65 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kapa bedrē ogļītes. Rokas saliekas uz vidukļa. Pie labā elkoņa dzelzs nazis, pie kreisā augšstilba dzelzs riņķis.

77. kaps, 30–35 g.v. sievietes, 1,05 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Labā roka uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Pie galvaskausa un uz labā pleca kaklarota no 10 kauri gliemežvākiem, pie kreisā augšstilba dzelzs nazis, pie tā roktura monēta, pie asmens vēl viena – salocīts brakteāts – Tallinas šerfs, kalts 1440.–1450. gadā, pie kreisā ceļgala bronzas gredzens. Kaps datējams ar 15. gs. vidu.

78. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 0,95 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Rokas uz vidukļa. Kreisajā pusē zem apakšžokļa krellīte, uz iegurņa labajā un kreisajā pusē pa dzelzs jostas sprādzei, kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, pie kreisā apakšstilba (?) šķēpa uzgalis.

79. kaps, 1,5 g.v. bērna, 0,70 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 290°. Bedres pildījumā daudz ogļīšu, ir zārka paliekas. Kreisā roka taisni izstiepta, labā uz iegurņa.

80. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 1 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Kreisajā pusē zem žokļa alvas poga, kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, ap jostasvietu dzelzs šķiltavas, pie tām pierūsējis krama gabals, pie plaukstu pamata kauliem alvas pogas, uz kreisā apakšstilba dzelzs cirvis.

81. kaps, ap 2 g.v. bērna, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas. Skelets saglabājies slikti, labā roka nedaudz saliekta, kreisā saglabājusies līdz elkonim.

82. kaps, 25–30 g.v. sievietes, 1 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Ir zārka kontūras, kapa bedres pildījumā nedaudz ogļiņu. Rokas taisni izstieptas. Ap kaklu 27 kauri gliemežvāku un bronzas spirāliņu kaklarota, zem galvas bronzas riņķis ar skaitīšanas žetonu un ādas paliekām, uz krūtīm bronzas pakavsakta, pie labās rokas apakšdelma dzelzs jostas sprādze, cieši pie labās rokas delma dzelzs nazis (rokā?). Kaps datējams ar 15. gadsimtu (?).

83. kaps, 45–50 g.v. vīrieša, 0,93 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kapa bedrē daudz ogļiņu. Kreisā roka uz vidukļa, labā uz iegurņa. Pie kreisā ceļgala dzelzs nazis, blakus – jostas sprādze.

84. kaps, 1 g.v. bērna, 0,75 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā daudz ogļu, saglabājies tikai galvaskauss un dažas ribas.

85. kaps, zīdaiņa, 0,82 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Roku kauli slikti saglabājušies. Blakus galvai 0,20 m attālumā ugunsкура vieta ar ogļēm un pelniem, tās izmēri 0,45 × 0,50 m.

86. kaps, 40–45 g.v. sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā daudz sīku ogļiņu. Kreisā roka taisni izstiepta, labā uz vidukļa. Ap kaklu kauri gliemežvāku un kreļļu kaklarota, zemāk vēl viena kaklarota no bronzas krustiņiem, zvārgulišiem, monētpiekariņiem, stikla krellēm u.c. Labajā pusē pie galvaskausa bronzas dubultvažiņa ar villaines paliekām, ap rokām divas aproces, pie kreisās rokas plauksta dzelzs nazis, pie kreisā ceļgala lāča nags – piekariņš, uz labās rokas gredzens. Labajā pusē, 0,10 m no kapa vidusdaļas, rituāla ugunsкура bedre ar pelniem un ogļītēm, 0,25 × 0,30 m liela. Kaps datējams ar 14. gs. beigām (13. att.).

87. kaps, 30–35 g.v. vīrieša, 0,73 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā daudz ogļiņu. Galvaskauss vesels, nedabiski atliekts atpakaļ, kakla skriemeļi izspiedušies uz augšu. Labā roka uz iegurņa, kreisā roka taisni izstiepta, tās augšdelms salauzts, apakšdelms zem bļodas kaula, bet plauksta uz augšstilba, mugurkaulā vienā līmenī ar augšdelma lūzumu dziļš iecirtums, labās kājas pēdai seši pirksti, pie labā augšstilba dzelzs nazis.

88. kaps, uguns kaps, 0,25 m dziļš, kapa bedrei iegarena, ovāla forma, izmēri 0,80 × 0,45 m, kalcinēti kauli sabērti ligzdiņā kopā ar ogļītēm un tumšo ugunsкура zemi. Kaulu ļoti maz, tie sabērti 0,25 m biezā kārtā. Iespējams, ka kaps ir traucēts, jo atrodas uz nogāzes, nelielā dziļumā. Starp kauliem dzelzs priekšmeta fragments.

89. kaps, 8–9 g.v. bērna, 0,55 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 235°. Atrodas uz nogāzes, saglabājusies tikai puse skeleta.

90. kaps, 30–40 g.v. sievietes, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Kapa bedres pildījumā daudz sīku ogļiņu. Rokas uz iegurņa. Ap kaklu kauri gliemežvāku kaklarota, uz krūtīm liela bronzas pakavsakta ar tordētu loku un plakaniem

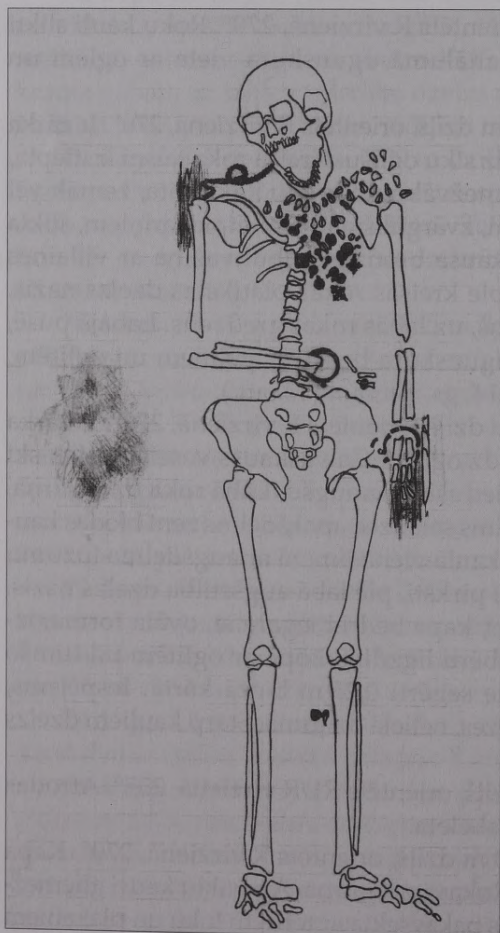
četrstūru galiem, blakus neliela pakavsaktiņa ar atroģitiem galiem, labajā pusē pie galvas auskars, labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, zem labā elkoņa dzelzs jostas sprādze, pie iegurņa starp kājām alvas krellīte un akmentiņš, pie kreisās pēdas seši kauri gliemežvāki, zem galvas monētas puse – Tartu bīskapa Bartolomeja Savijerves (1441–1459) feniņš. Kaps datējams ar 15. gs. vidu.

91. kaps, bērna, 0,85 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 245°. Ir zārka paliekas, saglabājies tikai galvaskauss un dažī kāju kauli.

92. kaps, 25–30 g.v. vīrieša, 1,10 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Rokas uz iegurņa, pie kreisā augšstilba dzelzs nazis.

93. kaps, 10 g.v. bērna, 0,50 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Rokas taisni izstieptas. Ir bluķa zārka paliekas, izmēri 1,30 × 0,40 × 0,20 m (14. att.).

94. kaps, ap 1 g.v. bērna, 0,67 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 235°. Kaps postīts, saglabājies tikai galvaskauss.

13. att. Augustinišķu senkapu
86. kaps

95. kaps, 13–15 g.v. pusaudža, 0,25 m dziļš (uz nogāzes), orientēts DR virzienā, 225°. Guldīts uz muguras, galva pagriezta pa kreisi, kreisā roka pacelta uz augšu un saliekta elkonī pie sejas, plaukstas pirksti pie kreisā pleca. Labā roka saliekta elkonī un guļ uz vidukļa. Kājas saliektas ceļgalos, noliektas pa labi, pēdas kopā.

96. kaps, 25–30 g.v. sievietes, 0,60 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Kreisā roka taisni izstiepta, labā saliekta uz vidukļa, bet atvirzīta sāņus no skeleta. Zem labā elkoņa dzelzs nazis, kaula adatu kārbiņa ar bronzas adatu, divas monētas. Kaps datējams ar 15 gs. otro ceturksni.

97. kaps, 50–60 g.v. vīrieša, 0,68 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Ir zārka paliekas, rokas uz vidukļa. Uz labās rokas bronzas gredzens, pie kreisās rokas apakšdelma kaula krelle, ap vidukli dzelzs un bronzas jostas sprādzes, pie kreisā augšstilba dzelzs nazis, pie roktura divi krama gabali, starp kājām dzelzs priekšmets, pie kreisā ceļgala saliekta monēta – Rīgas arhibīskapa Silvestra Štodevešera (1448–1479) feniņš. Kaps datējams ar 15. gs. otro pusi.

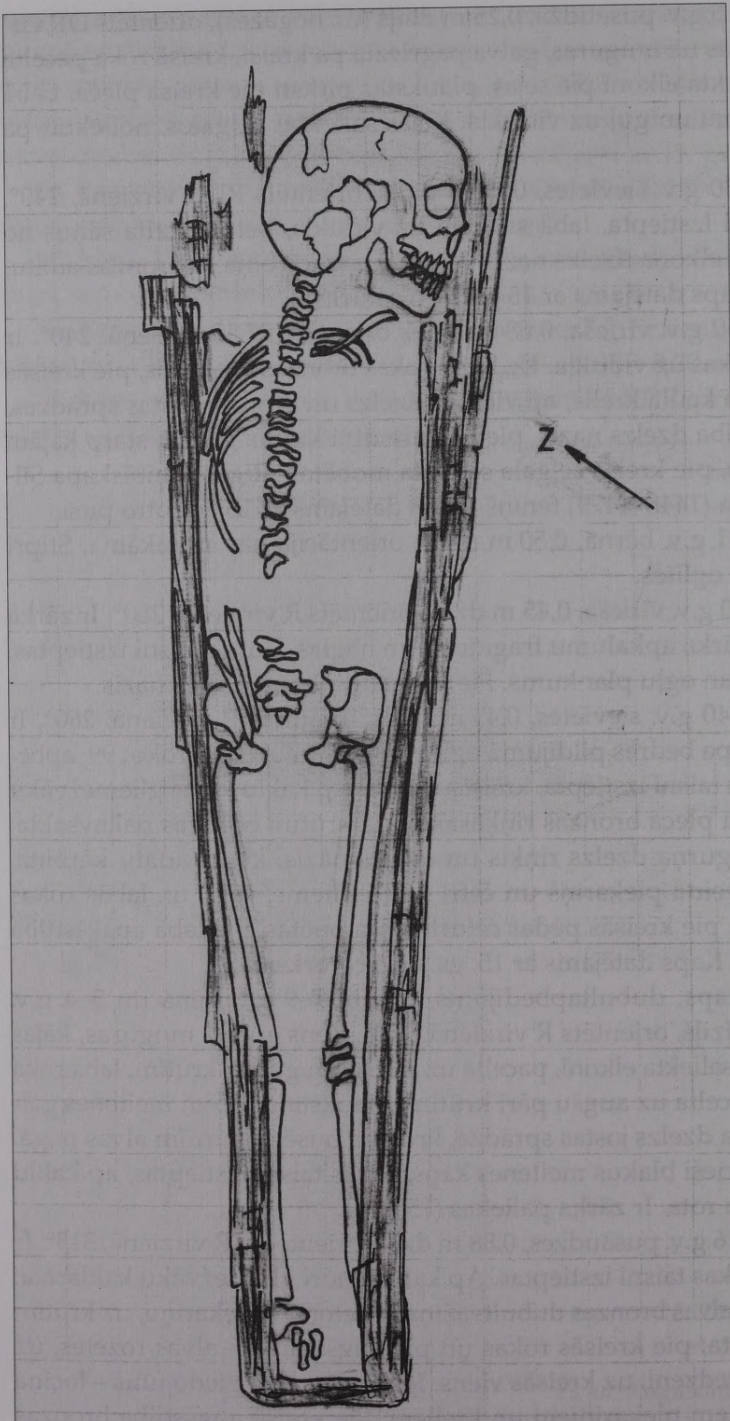
98. kaps, līdz 1 g.v. bērna, 0,50 m dziļš, orientācija nav nosakāma. Stipri traucēts, ap galvu oglītes.

99. kaps, 45–50 g.v. vīrieša, 0,45 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka kontūras, kā arī zārka apkalumu fragmenti un naglas. Rokas taisni izstieptas. Aiz galvas pelnu un oģļu plankums. Pie labā augšdelma dzelzs nazis.

100. kaps, 35–40 g.v. sievietes, 0,45 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā oglītes. Kaps traucēts, ierokot 99. apbedījumu. Labā roka taisni izstiepta, kreisās trūkst. Ap kaklu kauri gliemežvāku kaklarota, pie labā pleca bronzas riņķasakta, uz krūtīm bronzas pakavsakta, labajā pusē pie iegurņa dzelzs riņķis un dzelzs nazis, kaula adatu kārbiņa, bronzas ķemmesveida piekariņš un četri kauri gliemežvāki, uz labās rokas bronzas gredzens, pie kreisās pēdas ceturtdaļa monētas, pie labā apakšstilba bronzas caurulīte. Kaps datējams ar 15. gs. otro ceturksni.

101. un 102. kaps, dubultapbedījums, bērnu, 7–9 g.v. zēna un 3–4 g.v. meitenes, 0,60 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Zēns guļ uz muguras, kājas taisni, kreisā roka saliekta elkonī, pacelta uz augšu un guļ uz krūtīm, labā roka saliekta elkonī, pacelta uz augšu pāri krūtīm, plauksta guļ zem meitenes galvas. Virs labā pleca dzelzs jostas sprādze, kreisajā pusē uz krūtīm alvas poga. Pa kreisi no zēna cieši blakus meitenes kaps, rokas taisni izstieptas, ap kaklu kauri gliemežvāku rota. Ir zārka paliekas (15. att.).

103. kaps, 14–16 g.v. pusaudzes, 0,88 m dziļš, orientēts ZR virzienā, 315°. Ir zārka paliekas. Rokas taisni izstieptas. Ap kaklu kauri gliemežvāku kaklarota. Labajā pusē zem galvas bronzas dubultvažiņa ar žetonu – piekariņu, uz krūtīm bronzas pakavsakta; pie kreisās rokas un pie augšstilbiem alvas rozetes, uz labās rokas divi gredzeni, uz kreisās viens. Iegurņa rajonā ziedojums – lociņa važturis ar dažādiem piekariņiem un krellēm. Pie kreisā augšstilba bronzas

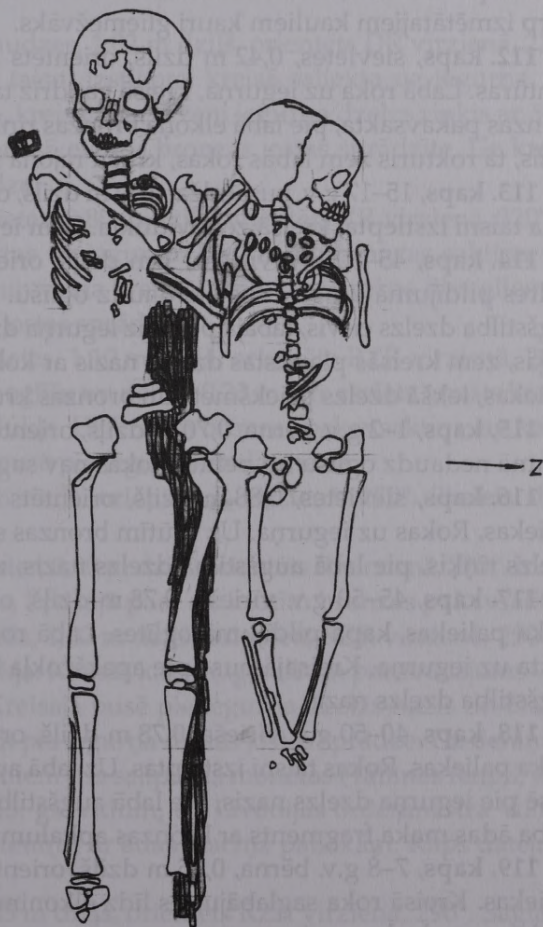
14. att.
Augustinišķu
senkapu 93. kaps

riņķasakta, zem ziedojuma dzelzs nazis, zem galvas bronzas gredzens ar volūtām. Kaps datējams ar 15. gs. pirmo pusi (82. att.).

104. kaps, zīdaiņa, 0,50 m dziļš, saglabājušies tikai galvaskausa fragmenti.

105. kaps, 35–40 g.v. vīrieša, 0,78 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, rokas saliekta uz iegurņa. Zem labās rokas apakšdelma dzelzs nazis.

106. kaps, 25–30 g.v. sievietes, 0,60 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Ir zārka paliekas, rokas uz iegurņa. Uz krūtīm bronzas riņķasakta, kreisajā pusē bronzas pakavsakta. Ap kaklu kauri gliemežvāku kaklarota, uz kreisās rokas bronzas gredzens, pie labā pleca vēl viens. Labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, starp kājām pie iegurņa monētas pusīte – Tallinas feniņš, kalts pēc 1422.–1426. gada līdz 15. gs. vidum. Kaps datējams ar 15. gs. otro ceturksni.

15. att. Augustinišķu senkapu
101. un 102. dubultapbedījums

107. kaps, 20–25 g.v. vīrieša, 0,78 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas. Rokas nedaudz saliekta elkonī, guļ uz iegurņa. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, labajā pusē uz iegurņa dzelzs jostas sprādze, kreisajā pusē – dzelzs priekšmets.

108. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,40 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Galva atliekta atpakaļ, kreisā roka saliekta elkonī un pacelta pie zoda, labā roka pacelta pie galvas un plauksta guļ zem galvas, kājas taisni.

109. kaps, bērna, 0,55 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 250°. Skelets saglabāties slikti, trūkst roku. Labajā pusē pie iegurņa monēta – Tartu bīskapa Helmiha fon Malinkrota (1459–1468) feniņš. Kaps datējams ar 15. gs. otro pusi.

110. kaps, zīdaiņa, 0,20 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Labā roka taisni (saglabājusies līdz elkonim), kreisā nav saglabājusies.

111. kaps, sievietes, 0,75 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, kaps stipri traucēts, kauli izmētāti. Virskārtā kapa rajonā bronzas gredzens, starp izmētātajiem kauliem kauri gliemežvāks.

112. kaps, sievietes, 0,42 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 235°. Ir zārka kontūras. Labā roka uz iegurņa, kreisā gandrīz taisni izstiepta. Vidukļa rajonā bronzas pakavsakta, pie labā elkoņa bronzas riņķis, pie labā augšstilba dzelzs nazis, tā rokturis zem labās rokas, krūšu rajonā kauri gliemežvāks.

113. kaps, 15–17 g.v. pusaudža, 0,50 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā zem vidukļa. Zem iegurņa dzelzs nazis.

114. kaps, 45–50 g.v. vīrieša, 1 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Kapa bedres pildījumā un virs skeleta daudz oglišu. Rokas uz iegurņa. Pie kreisā augšstilba dzelzs cirvis, labajā pusē uz iegurņa dzelzs jostas sprādze un dzelzs riņķis, zem kreisās plauksta dzelzs nazis ar koka spalvu, blakus ādas maciņa paliekas, iekšā dzelzs priekšmets un bronzas krustveida apkalums.

115. kaps, 1–2 g.v. bērna, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 280°. Kapa pildījumā nedaudz oglišu un pelnu. Rokas nav saglabājušās.

116. kaps, sievietes, 0,88 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 290°. Ir zārka paliekas. Rokas uz iegurņa. Uz krūtīm bronzas sakta, labajā pusē pie iegurņa dzelzs riņķis, pie labā augšstilba dzelzs nazis, zem zoda kauri gliemežvāks.

117. kaps, 45–50 g.v. vīrieša, 0,78 m dziļš, orientēts ZR virzienā, 300°. Ir zārka paliekas, kapa pildījumā ogļītes. Labā roka taisni izstiepta, kreisā saliekta uz iegurņa. Kreisajā pusē pie apakšžokļa baltmetāla krellīte, pie kreisā augšstilba dzelzs nazis.

118. kaps, 40–50 g.v. vīrieša, 0,78 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 285°. Ir zārka paliekas. Rokas taisni izstieptas. Uz labā apakšstilba dzelzs cirvis, labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, pie labā augšstilba šķiltavas, zem kreisā augšstilba ādas maka fragments ar bronzas apkalumiem.

119. kaps, 7–8 g.v. bērna, 0,85 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas. Kreisā roka saglabājusies līdz elkonim, labā saliekta. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis.

120. kaps, 11–13 g.v. pusaudža, 0,70 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Kapa bedrē un ap skeletu nedaudz ogļišu. Rokas taisni izstieptas. Pie kreisā elkoņa dzelzs jostas sprādze, kreisajā pusē ap vidukli dzelzs nazis.

121. kaps, līdz 15 g.v. pusaudža, 0,75 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Ir zārka paliekas un ogļītes. Kreisā roka uz vidukļa, labā saglabājusies līdz elkonim.

122. kaps, līdz 1 g.v. bērna, 0,75 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Ir zārka paliekas, skelets slikti saglabājies.

123. kaps, līdz 1 g.v. bērna, 0,62 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Atrodas blakus 122. kapam, attālums starp tiem 0,25 m. Skelets slikti saglabājies.

124. kaps, 25–30 g.v. sievietes, 0,98 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 290°. Kreisā roka uz vidukļa, labā saliekta taisnā leņķī, atvirzīta nost. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis.

125. kaps, 15–17 g.v. pusaudzes, 1,02 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Ir zārka paliekas. Labā roka taisni izstiepta, kreisā saliekta uz iegurņa. Pie kreisā augšstilba dzelzs nazis, kreisajā pusē zem iegurņa dzelzs riņķis ar ādas un auduma paliekām, zem kreisā elkoņa bronzas jostas sprādzīte. Uz kreisā augšstilba dzelzs jostas sprādze.

126. kaps, 30–35 g.v. sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts ZR virzienā, 320°. Ir zārka kontūras. Rokas saliektas uz iegurņa. Uz krūtīm bronzas saktiņa, pie kakla seši kauri gliemežvāki un viena krelle, arī pie labās rokas divi gliemežvāki, zem labā elkoņa dzelzs jostas sprādze.

127. kaps, 25–30 g.v. sievietes, 1,10 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 280°. Kapa bedres pildījumā daudz ogļišu un pelnu, 0,20 m virs skeleta atrasts krama gabals. Rokas saliektas uz vidukļa. Uz krūtīm bronzas pakavsaktiņa, ap kaklu 10 kauri gliemežvāki, labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis.

128. kaps, zīdaiņa, 0,80 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Skelets slikti saglabājies.

129. kaps, 40–45 g.v. sievietes, 0,90 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas. Rokas uz vidukļa, kreisajā pusē uz krūtīm bronzas pakavsakta.

130. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 1,02 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 290°. Ir zārka paliekas. Rokas uz vidukļa. Kreisās kājas augšstilbam paresninājums – saaugums pēc kājas lūzuma. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis un blakus divi krama gabali, starp kājām pie iegurņa dzelzs jostas sprādze. Uz deniņiem liela bronzas adata. Zem kramiem trīs salīpušas monētas (Tallinas feniņi, kalti pēc 1422.–1426. gada – līdz 15. gs. vidum, un Livonijas ordeņmestra Voltera fon Pletenberga (1494–1535) feniņš) ar ādas maciņa paliekām. Kaps datējams ar 15. gs. otro ceturksni.

131. kaps, zīdaiņa (?), 0,65 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 290°. Saglabājušies tikai galvaskausa fragmenti.

132. kaps, 18–19 g.v. sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas, labajā pusē 0,20 m virs galvaskausa rituāla ugunsкура paliekas. Rokas uz iegurņa, kreisajā pusē pie galvaskausa bronzas važiņa ar bronzas riņķīti galā, uz krūtīm trīs kauri gliemežvāki, uz labās rokas bronzas gredzens, uz kreisā augšstilba dzelzs nazis, uz kreisās plaukostas dzelzs jostas sprādze, kreisajā pusē pie galvaskausa alvas poga.

133. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,80 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Kapa pildījumā daudz ogļiņu. Rokas uz iegurņa. Kreisajā pusē pie apakšžokļa baltmetāla krellīte, tāda pati krellīte labajā pusē pie iegurņa.

134. kaps, sievietes, 1,27 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Rokas uz vidukļa. Pie labā augšstilba dzelzs nazis, līdzās ādas maciņa paliekas ar bronzas adatu, labajā pusē pie iegurņa bronzas jostas sprādze un astoņi kauri gliemežvāki.

135. kaps, zīdaiņa, 0,65 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Skelets nav saglabājies.

136. kaps, uguns kaps, 0,60 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 290°. Kapa bedrē taisnstūra forma, garums 0,80 m, platums 0,50 m. Kauli sabērti 0,07 m biezā kārtā, daži ir ļoti lieli, slikti sadeguši, kopā ar kalcinētiem kauliem ir ogļītes un degusi ugunssārta zeme. Kapa centrālajā daļā stipri apdedzis dzelzs nazis.

137. kaps, līdz 1 g.v. bērna, 0,95 m dziļš, orientēts ZZR virzienā, 330°. Kapa bedrē sīkas ogļītes. Skelets slikti saglabājies.

138. kaps, līdz 1 g.v. bērna, 0,60 m dziļš, orientēts ZZR virzienā, 330°. Atrodas cieši pie 137. kapa. Kapa bedrē nedaudz ogļiņu, pelni. Skelets slikti saglabājies.

139. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 0,70 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 300°. Ir zārka kontūras. Kapa bedrē daudz ogļiņu, pelnu. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Zem kreisā elkoņa dzelzs šķiltavas, virs kreisā ceļgala liels maks ar bronzas apkalumiem, pie maka lūku jostiņa ar diviem bronzas krustiņiem – apkalumiem, pie jostiņas piekārts arī dzelzs nazis un koka priekšmets. Kreisajā pusē pie iegurņa ādas jostiņas paliekas ar baltmetāla kniedēm un bronzas apkalumiem.

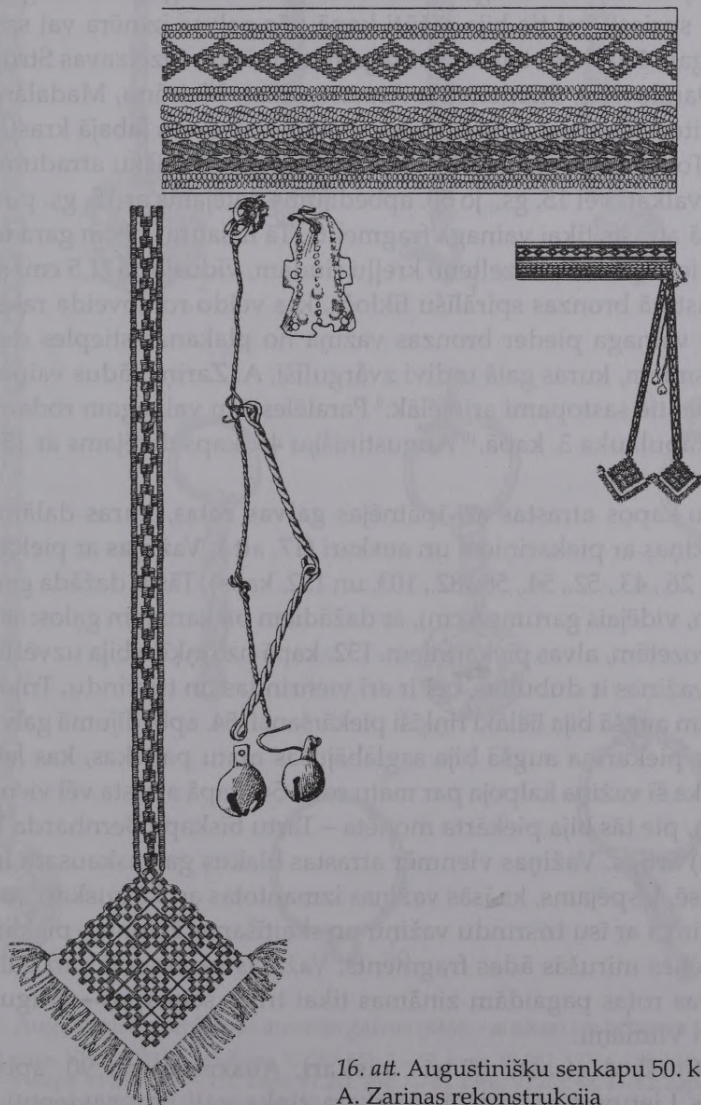
140. kaps, sievietes, 1 m dziļš, orientēts RZR virzienā, 300°. Ir zārka paliekas. Kapa bedrē daudz ogļiņu un pelnu. Visu kapu nav iespējams atsegt, jo tieši virs kājām aug priede. Rokas uz iegurņa. Uz krūtīm bronzas pakavsakta, labajā pusē pie iegurņa liela bronzas jostas sprādze ar villaines paliekām, virs labā augšstilba dzelzs nazis ar koka spalvu.

Augustinišķu 14.–16. gs. kapsētas izpētīto apbedījumu dzimumu un vecumu noteikušas *Rita Grāvere* un *Gunita Zariņa*.

Apbedījumu inventārs

Sieviešu rotas

Vainagi atrasti tikai divos sieviešu apbedījumos (45. un 50. kaps). Arheoloģe Anna Zariņa rekonstruēja vainagu no 50. kapa (16. att.). Vainaga platums ir 6,5 cm, tā pamatā šķeterētas vilnas dzijas audene brūnā krāsā. Tai virsū uzšūtas krellītes un bronzas spirālītes, kas veido divas ornamenta joslas. Augšējā josla

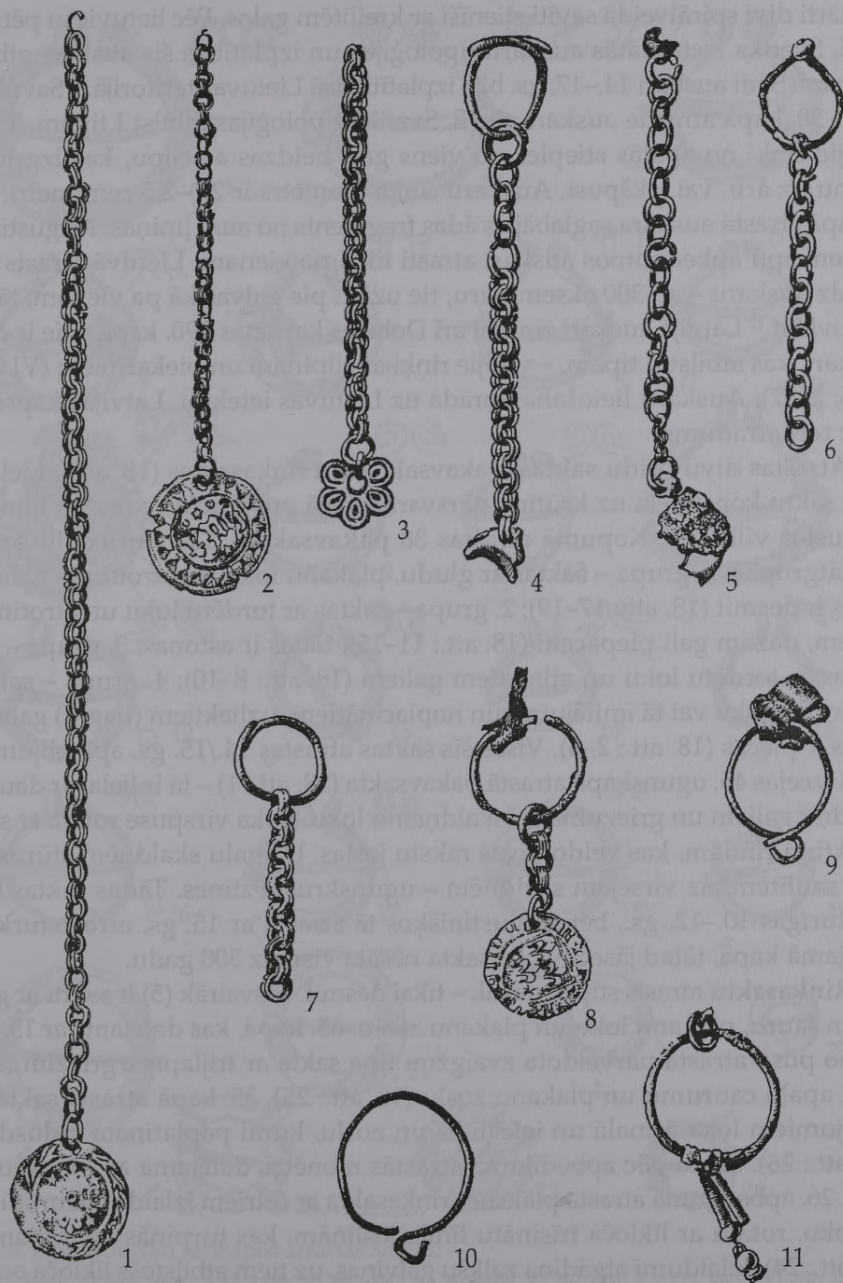
16. att. Augustinišķu senkapu 50. kapa vainags, A. Zariņas rekonstrukcija

starp divām krellišu rindām rombveida raksts no bronzas spirālītēm, uzvērtām uz astriem, apakšējo joslu rotā dzelteno krellišu un bronzas spirālīšu virknes. Tās pa divām sagrieztas auklās un saliktas pretējos virzienos, veidojot skuju rakstu. Vainaga mugurpusē piestiprināti rombveida piekariņi ar kuplām bārkstīm galos un spirālīšu ornamentu. Tie darināti no austām prievītēm (audenēm), rotātām ar bronzas spirālītēm. Pie vainaga vēl bija piekārtas divas stienīšu važiņas ar zvārguļiem galos un viens bronzas antropomorfa piekariņš. A. Zariņa uzskata, ka vainagu kuplajiem piekariņiem un pušķiem bez rotājuma funkcijas, šķiet, bijusi arī kāda maģiska nozīme.⁷ Gali vainagam nav saglabājušies, tāpēc grūti spriest, vai tie bija sašūti kopā pēc galvas izmēra vai sašūti tikai tā garākie gali. Paralēles tādām vainagam ir zināmas Dzelzavas Strūgukalna, Šķilbēnu Daņilovkas, Stāmerienes Annasmuižas, Meirānu, Madalānu II senkapos un citur. Pārsvārā vainagi bija izplatīti Daugavas labajā krastā, latgaļu teritorijā.⁸ Tos valkāja pamatā 13.–14. gs., bet Augustinišķu atradumi liecina, ka vainagi valkāti vēl 15. gs., jo 50. apbedījums datējams ar 15. gs. pirmo pusi.

45. kapā atrasts tikai vainaga fragments. Tā ir šaura, 17 cm gara un 1,8 cm plata josla, ierobežota ar dzelteno krellīšu rindām, vidusjosla (1,5 cm) sastāv no trīsreiz krustotā bronzas spirālīšu likloča, kas veido rombveida rakstu divās rindās. Pie vainaga pieder bronzas važiņa no plakanas stieples darinātiem S veida posmiem, kuras galā ir divi zvārguļi. A. Zariņa tādus vainagus datē ar 12. gs., bet tie sastopami arī vēlāk.⁹ Paralēles šim vainagam rodamas Jaunpiebalgas kapulauka 3. kapā.¹⁰ Augustinišķu 45. kops datējams ar 15. gs. otro ceturksni.

Sieviešu kapos atrastas arī īpatnējas galvas rotas, kuras dalāmas divās grupās: važiņas ar piekariņiem un auskari (17. att.). **Važiņas** ar piekariņiem ir deviņas (9., 26., 43., 52., 54., 58., 82., 103. un 132. kaps). Tās ir dažāda garuma (no 4 līdz 21 cm, vidējais garums 8 cm), ar dažādiem piekariņiem galos: skaitīšanas žetoniem, rozetēm, alvas piekariņiem. 132. kapā uz riņķīša bija uzvērtā krellīte. Visbiežāk važiņas ir dubultas, bet ir arī vienrindas un trīsrindu. Trijos gadījumos važiņām augšā bija lielāki riņķīši piekāšanai. 54. apbedījumā galvas rotai – važiņai bez piekariņa augšā bija saglabājušās matu paliekas, kas ļauj izteikt varbūtību, ka šī važiņa kalpoja par matu rotu. 54. kapā atrasta vēl viena važiņa, 4,3 cm gara, pie tās bija piekārtā monēta – Tartu bīskapa Bernharda II Bulova (1410–1413) ārtigs. Važiņas vienmēr atrastas blakus galvaskausam labajā vai kreisajā pusē. Iespējams, ka īsās važiņas izmantotas arī kā auskari, jo 82. kapā pie vaļējā riņķa ar īsu trīsrindu važiņu un skaitīšanas žetonu – piekariņu galā bija saglabājies mirušās ādas fragments. Važiņas varēja rotāt arī galvassegu. Tādas galvas rotas pagaidām zināmas tikai trijos senkapos – Augustinišķu, Slutišķu un Vilmaņu.

Augustinišķos atrasti arī trīs **auskari**. Auskaram no 90. apbedījuma ir paralēles Lietuvas materiālā. Auskara riņķa gali nav savienoti. Riņķim

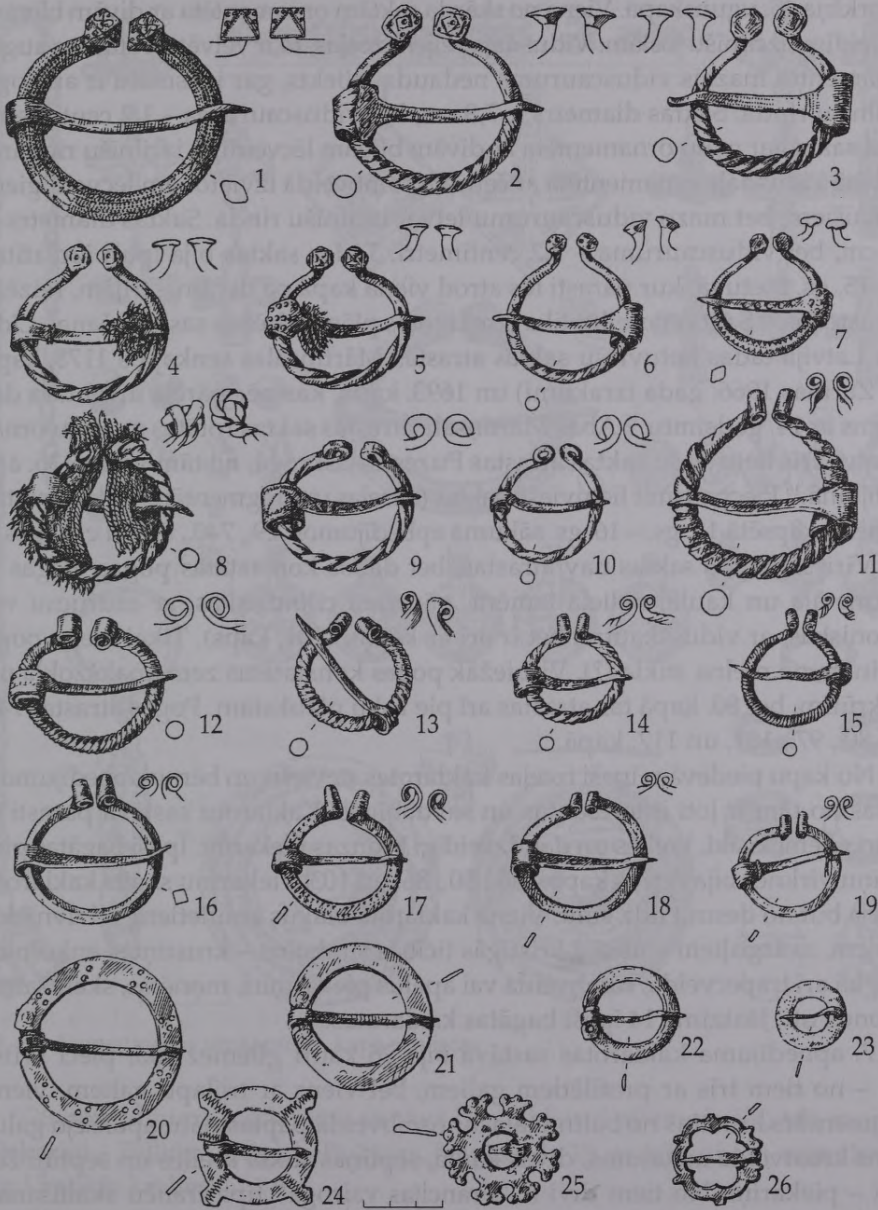
17. att. Augustinišķu senkapos atrastās galvas rotas – auskari un bronzas važiņas:

1 – 103. kaps, VI 262: 324; 2 – 43. kaps, VI 262: 151; 3 – 52. kaps, VI 262: 177; 4 – 58. kaps, VI 262: 198; 5 – 9. kaps, VI 262: 33; 6 – 132. kaps, VI 262: 394; 7 – 25. kaps, VI 262: 68; 8 – 82. kaps, VI 262: 267; 9 – 7. kaps, VI 262: 29; 10 – 50. kaps, VI 262: 174; 11 – 90. kaps, VI 262: 285

piekārti divi spirālveidā savīti stieniši ar krellītēm galos. Pēc lietuviešu pētnieka E. Svetika izstrādātās auskaru tipoloģijas un izplatības šis auskars atbilst II tipam. Šādi auskari 14.–17. gs. bija izplatīti visā Lietuvas teritorijā.¹¹ Savukārt 7. un 50. kapā atrastie auskari pēc E. Svetika tipoloģijas atbilst I tipam. Tie ir vaļējie riņķi no apaļas stieples, to viens gals beidzas ar cilpu, kas izgriezta vai nu uz āru, vai iekšpusi. Auskaru riņķa diametrs ir 2,0–2,5 centimetri. Pie 7. kapā atrastā auskara saglabājies ādas fragments no auss līpiņas. Augustinišķu senkapu apbedījumos auskari atrasti tikai pa vienam. Lietuvā atrasts ļoti daudz auskaru – ap 300 eksemplāru, tie uzieti pie galvas kā pa vienam, tā arī pa diviem.¹² Latvijā auskari zināmi arī Dobeles kapsētās 890. kapā – tie ir četri auskari, kas atbilst II tipam, – vaļējie riņķi ar cilpiņām un piekariņiem (VI 234: 2396, 2397). Auskaru lietošana norāda uz Lietuvas ietekmi, Latvijas kapsētās tie ir rets atradums.

Atrastas divu veidu **saktas**: pakavsaktas un riņķasaktas (18. att.). Lielākā daļa saktu konstatēta uz krūtīm, pārsvarā labajā pusē, acīmredzot ar tām sapsraustas villaines. Kopumā atrastas 38 **pakavsaktas**. Tās var iedalīt četrās pamatgrupās: 1. grupa – saktas ar gludu, plakanu loku un atroģitiem galiem, tādas ir desmit (18. att.: 17–19); 2. grupa – saktas ar tordētu loku un atroģitiem galiem, dažām gali piepacelti (18. att.: 11–15), tādas ir astoņas; 3. grupa – trīs saktas ar tordētu loku un atliektiem galiem (18. att.: 8–10); 4. grupa – saktas ar tordētu loku vai tā imitējumu un noplacinātiem, uzliektiem (naglu) galiem, tādas ir piecas (18. att.: 2–6). Visas šīs saktas atrastas 14./15. gs. apbedījumos. Īpaši izceļas 45. ugunskapā atrastā pakavsakta (18. att.: 1) – tā ir liela, ar daudzskaldņu galiem un griezumā sešskaldņainu loku. Loka virspuse rotāta ar sīku punktiņu rindām, kas veido divas rakstu joslas. Uz galu skaldnēm stūros pa trim saulītēm, uz virsējām skaldnēm – ugunskrusta zīmes. Tādas saktas bija raksturīgas 10.–12. gs., bet Augustinišķos tā atrasta ar 15. gs. otro ceturksni datējamā kapā, tātad jāsecina, ka sakta nēsāta vismaz 300 gadu.

Riņķasaktu atrasts stipri mazāk – tikai desmit. Visvairāk (5) ir saktu ar gludu un šauru, plakanu loku un plakanu zoslu. 65. kapā, kas datējams ar 15. gs. pirmo pusi, atrasta pārveidota zvaigžņu tipa sakta ar trijlapu izgriezumiem, vidū apaļu caurumu un plakanu zoslu (18. att.: 25). 35. kapā atrasta sakta ar robojumiem loka ārmalā un iekšmalā un zoslu, kurai paplatināta vidusdaļa (18. att.: 26). Sakta pēc apbedījumā atrastās monētas datējama ar 15. gs. otro pusi. 26. apbedījumā atrasta plāksnes riņķasakta ar četriem izlaidumiem stūros un loku, rotātu ar līkloča trīsinātu līniju josliņām, kas turpinās izvīrējumos (18. att.: 24). Izlaidumi atgādina zalkšu galviņas, uz tiem atbilstošs līkloča ornaments. 26. kaps datējams ar 14. gs. beigām – 15. gs. sākumu, paralēles šai saktai zināmas Dobeles, Pūres Zviedru, Puzes Lejaskroga u.c. kapsētās.¹³ Divas lielas **skārda riņķasaktas** ar velvētu vidusdaļu, platu, ornamentētu loku un mazu viduscaurumiņu tika atrastas kopā ar adatu un krustiņu kā ziedojums 15. gs. otrā

18. att. Augustinišķu senkapos atrastās saktas:

1 – 45. kaps, VI 262: 104; 2 – 43. kaps, VI 262: 150; 3 – 90. kaps, VI 262: 282; 4 – 112. kaps, VI 262: 352; 5 – 65. kaps, VI 262: 223; 6 – 26. kaps, VI 262: 66; 7 – 82. kaps, VI 262: 269; 8 – 7. kaps, VI 262: 26; 9 – 129. kaps, VI 262: 386; 10 – 52. kaps, VI 262: 178; 11 – 53. kaps, VI 262: 184; 12 – 103. kaps, VI 262: 328; 13 – 46. kaps, VI 262: 156; 14 – 106. kaps, VI 262: 343; 15 – 126. kaps, VI 262: 378; 16 – 16. kaps, VI 262: 42; 17 – 60. kaps, VI 262: 214; 18 – 56. kaps, VI 262: 193; 19 – 53. kaps, VI 262: 185; 20 – 50. kaps, VI 262: 172; 21 – 106. kaps, VI 262: 342; 22 – 103. kaps, VI 262: 326; 23 – 100. kaps, VI 262: 311; 24 – 26. kaps, VI 262: 65; 25 – 65. kaps, VI 262: 224; 26 – 35. kaps, VI 262: 88

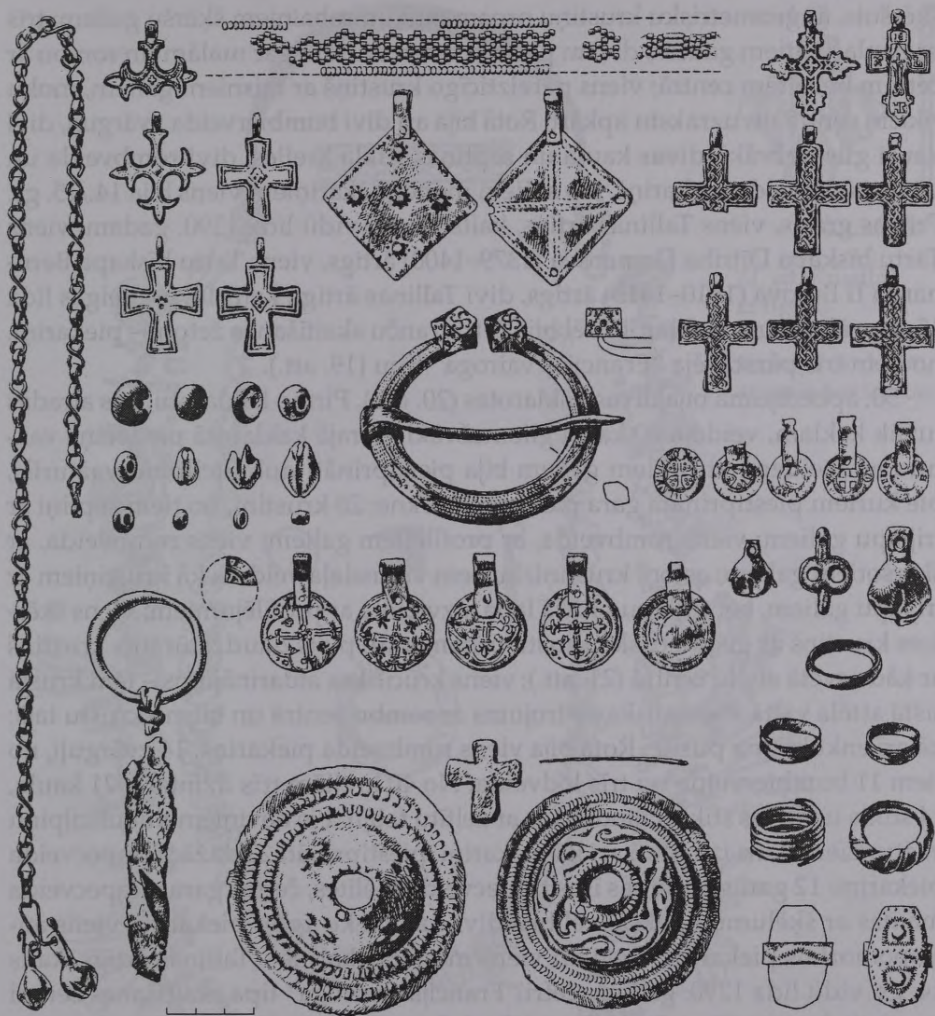
ceturkšņa 45. ugunskapā. Viena no skārda saktām ornamentēta ar divām blīvām lēcveidīgu izcilnīšu joslām. Vidusdaļa reljefi izceļas, tā ir velvēta, rotāta ar augu ornamentu, mazais viduscaurums nedaudz ieliekts, gar iekšmalu ir analoga izcilnīšu rinda. Saktas diametrs ir 7,9 cm, bet viduscauruma – 1,2 centimetri. Otra sakta gar malu ornamentēta ar divām blīvām lēcveidīgu izcilnīšu rindām, velvētā vidusdaļa ornamentēta ar četriem rombveidā izvietotiem lēcveidīgiem izcilnīšiem, bet mazo viduscaurumu ietver izcilnīšu rinda. Saktas diametrs ir 8,4 cm, bet viduscauruma – 1,2 centimetri. Tādas saktas bija īpaši izplatītas 14.–15. gs. Lietuvā, kur parasti tās atrod vienā kapā pa divām – trijām, reizēm pat astoņās.¹⁴ Saktas noteikti tika izmantotas plānas drēbes saspaušanai. Līdz šim Latvijā tādas lietuviešu saktas atrastas Mārtiņsalas senkapos 1178. kapā (A. Zariņas 1966. gada izrakumi) un 1693. kapā, kas pēc pārējā inventāra datējams ar 14. gadsimtu.¹⁵ Abas Mārtiņsalā atrastās saktas rotātas ar augu ornamentu. Trīs lietuviešu saktas atrastas Puzes Lejaskrogā, no tām viena 136. apbedījumā.¹⁶ Piecpadsmit lietuviešu saktas (veselas un fragmentāras) tika atrastas Dobeles kapsētā 14. gs. – 16. gs. sākuma apbedījumos: 29., 740., 815. u.c. kapos.¹⁷

Vīriešu kapos saktas nav atrastas, bet dažos konstatētas **pogas**. Pogas ir baltmetāla un kaula, neliela izmēra, pārsvarā cilindriskas, ar caurumu vai bikoniskas, ar vidusšķautni, bet ir arī ar kājiņu (101. kaps). Tikai viena poga darināta no melna stikla (?). Visbiežāk pogas konstatētas zem apakšžokļa un uz krūmim, bet 80. kapā tās atrastas arī pie roku plaukstām. Pogas atrastas 74., 78., 80., 97., 101. un 117. kapā.

No kapu piedevām īpaši izceļas **kaklarotas** sieviešu un bērnu apbedījumos, dažas no tām ir ļoti interesantas un savdabīgas. Kaklarotu sastāvā parasti ir kauri gliemežvāki, krelles un daudzveidīgi bronzas piekariņi. Īpaši bagātas piekariņu virknes bija četros kapos: 45., 50., 86. un 103. Piekariņu skaits kaklarotā varēja būt no desmit līdz simt. Vienā kaklarotā blakus amuletiem – dzīvnieku zobiem, zvārguļiem – nēsāja kristīgās ticības simbolus – krustiņus, enkolpioņus, kā arī trapeceveida, rombveida vai apaļus piekariņus, monētas, skaitīšanas žetonus utt. Jāatzīmē 14 īpaši bagātas kaklarotas.

7. apbedījuma kaklarotas sastāvā bija 26 kauri gliemežvāki, pieci krustiņi – no tiem trīs ar profilētiem galiem, bet viens ar trijlapu galiem, viens fragmentārs krustiņš no baltmetāla, ar rombveidā paplašinātu apakšējo galu, viens krustveida apkalums, divas kaula, septiņas stikla krelles un septiņi žetoni – piekariņi. No tiem divi ir “Francijas vairoga” tipa franču skaitīšanas žetoni, darināti 1415.–1497. gadā Turnē, bet viens žetons darināts Nirnbergā 1515.–1559. gadā, meistars Jorgs Šultess, četri pārējie žetoni ir slikti saglabājušies, tos noteikt nevar.

16. apbedījuma kaklarota, kas bija savērta divās rindās, sastāvēja no 150 kauri gliemežvākiem, viena dzīvnieka zoba piekariņa, bronzas krustiņa ar trijlapu galiem un piecām stikla krellēm.

19. att. Augustinišķu senkapu 45. kapa senlietas

26. apbedījuma kaklarotas sastāvā bija 60 kauri gliemežvāki, trīs monēt-piekariņi – Tallinas ārtīgi, kalti 14. gs. beigās līdz 15. gs. sākumam, sešas kaula un 12 stikla krelles.

36. apbedījuma kaklarotas sastāvā bija trīs bronzas krustiņi, no tiem divi ar taisniem galiem un reljefu pinuma ornamentu, trešais ar trijlapu galiem, trīs kauri gliemežvāki, divi zvārguļi, viens trapecveida piekariņš, bronzas ažiūra piekariņa fragments ar vilnas cilpiņas paliekām un 11 stikla krelles.

45. ugunskaļa kaklarota sastāvēja no 13 krustiņiem, no tiem seši bija ar taisniem galiem un reljefu pinuma ornamentu; divi ar trijlapu galiem; viens

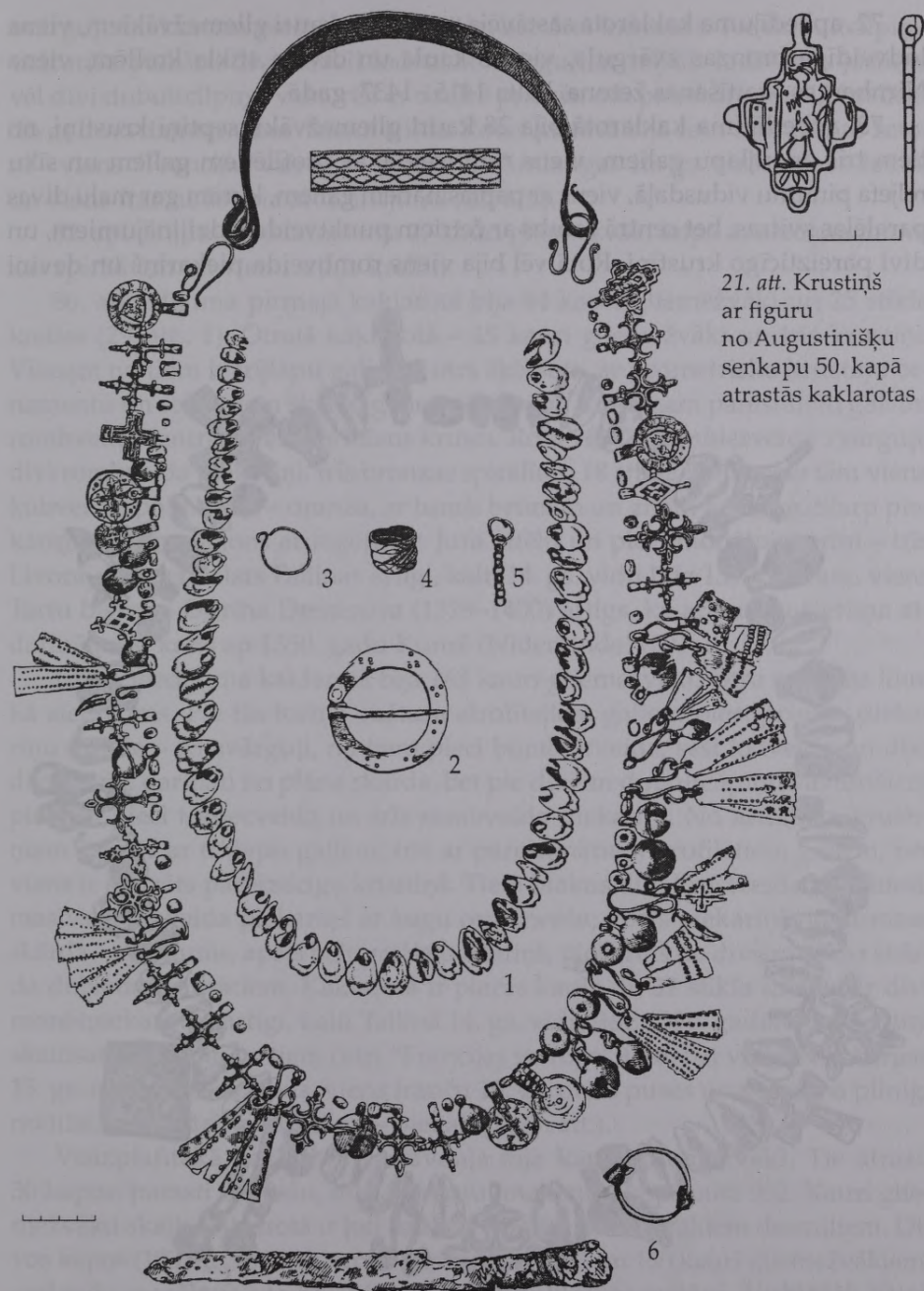
šķēršots, ar ģeometrisku krustiņu ornamentu un robainiem šķēršu galiem; trīs ar paplašinātiem galiem, divām padziļinātām svītrām gar malām un rombu ar četrām bedrītēm centrā; viens pareizticīgo krustiņš ar taisniem galiem, moku rīkiem centrā un uzrakstu apkārt. Rotā bija arī divi bumbierveida zvārguļi, divi kauri gliemežvāki, divas kaula un septiņas stikla krelles, divi rombveida un viens pūcesveida piekariņš. No sešiem monētpiekariņiem viens bija 14./15. gs. Prāgas grasis, viens Tallinas ārtigs, kalts 14. gs. vidū līdz 1390. gadam, viens Tartu bīskapa Dītriha Damerova (1379–1400) ārtigs, viens Tartu bīskapa Bernharda II Bulova (1410–1413) ārtigs, divi Tallinas ārtigi, kalti 14. gs. beigās līdz 15. gs. sākumam. Kaklarotā vēl bija četri franču skaitīšanas žetoni – piekariņi, no tiem trīs pārstāvēja “Francijas vairoga” tipu (19. att.).

50. apbedījumā bija divas kaklarotas (20. att.). Pirmo kaklarotu, kas atradās tuvāk kaklam, veidoja 60 kauri gliemežvāki. Otrajā kaklarotā pie lociņa važtura ar šķeltiem, atroftiem galiem bija piestiprināti dubultcilpiņu važturīši, pie kuriem piestiprināta gara piekariņu virkne: 20 krustiņi, no tiem septiņi ar trijlapu galiem; viens rombveida, ar profilētiem galiem; viens rombveida, ar šķēršotiem galiem; astoņi krustiņi, kuriem vidusdaļa veidota kā krustiņiem ar trijlapu galiem, bet trijlapu vidējā lapa aizvietota ar profilējumiem; viens šķēršots krustiņš ar ģeometrisko krustu ornamentu; plats daudzstūrainis krustiņš ar kāda svētā attēlu centrā (21. att.); viens krucifiksa atdarinājums – tam krustā sistā attēla vietā shematisks svītrojums ar rombu centrā un taisno krustu tajā; kā arī enkolpiona pusīte. Rotā bija viens rombveida piekariņš, 14 zvārguļi, no tiem 11 bumbierveida un trīs lodveida. No 40 krellēm trīs dzintara, 21 kaula, 14 stikla un divas stikla cilindriskas ar zelfītu foliju. Pie deviņiem dubultcilpiņu važturīšiem, kuri izmatoti arī kā piekariņi, piestiprināti 23 dažādi trapecveida piekariņi: 12 garas, septiņas īsas trapecveida mēlītes, četras garas trapecveida mēlītes ar šķēlumu apakšā; vēl bija divi dzīvnieku zobu piekariņi, viens antropomorvais piekariņš. Rotā arī viens monētpiekariņš – Tallinas ārtigs, kalts 14. gs. vidū līdz 1390. gadam, četri “Francijas vairoga” tipa skaitīšanas žetoni un viens bronzas monētveidīgs piekariņš ar caurumu vidū un trim koncentriskiem apliem.

54. apbedījuma kaklarotā: 30 kauri gliemežvāki, divi bebra kaulu piekariņi, divas stikla krelles.

57. apbedījumā bija divas kaklarotas. Pirmā veidota no 29 kauri gliemežvākiem un 12 stikla krellēm. Otrā kaklarotu veidoja 15 “Francijas vairoga” tipa skaitīšanas žetoni, divi rombveida piekariņi, lodveida zvārgulis, krustiņš ar trijlapu galiem, trīs baltmetāla ornamentēti piekariņi, bet bija fragmenti vēl no vismaz pieciem piekariņiem. Rotā 35 krelles un viens monētpiekariņš – Tallinas ārtigs, kalts 14. gs. beigās līdz 1422./1426. gadam.

65. apbedījuma kaklarotā: 18 kauri gliemežvāki, divas stikla krelles, divas bronzas spirālītes.

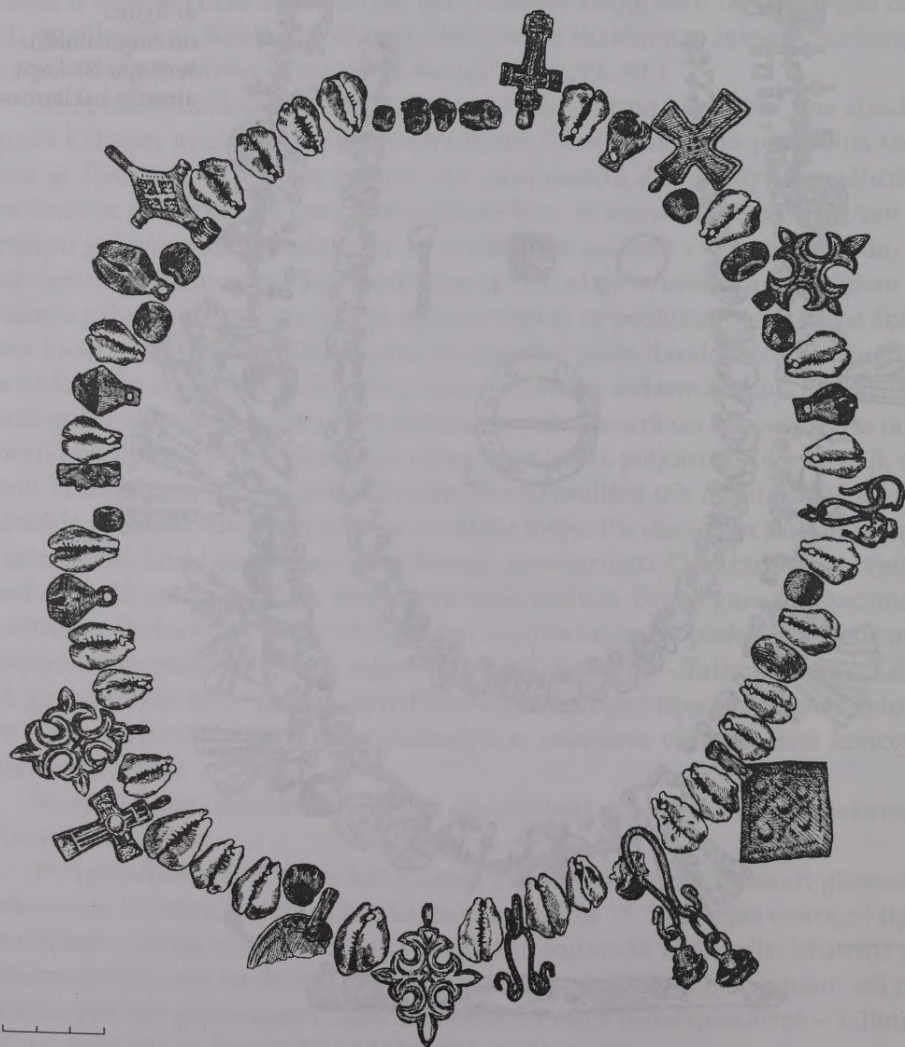
21. att. Krustiņš
ar figūru
no Augustinišķu
senkapu 50. kapā
atrastās kaklarotas

20. att. Augustinišķu senkapu 50. kapa senlietas:

1 – divas kaklarotas, 2 – sakta, 3 – auskars, 4 – gredzens, 5 – važiņa ar riņķīti, 6 – dzelzs nazis ar riņķīti tā
piekāršanai

72. apbedījuma kaklarota sastāvēja no sešiem kauri gliemežvākiem, viena lodveidīga bronzas zvārguļa, vienas kaula un divām stikla krellēm, viena Nirnbergas skaitīšanas žetona, kalta 1415.–1437. gadā.

73. apbedījuma kaklarotā bija 28 kauri gliemežvāki, septiņi krustiņi, no tiem trīs ar trijlapu galiem, viens rombveida, ar profilētiem galiem un sīku reljefa pinumu vidusdaļā, kuram gar malu divas paralēlas svītras, bet centrā rombs ar četriem punktveida iedziļinājumiem, un divi pareizticīgo krustiņi. Rotā vēl bija viens rombveida piekariņš un deviņi

22. att. Augustinišķu senkapu 73. kapa kaklarota

zvārguļi, no kuriem pieci bumbierveida, bet divi lodveida. Pie dubultcilpiņu važturiša piekārti divi nelieli lodveida zvārguļi ar reljefu lodēšanas josliņu, vēl divi dubultcilpiņu važturiši ar dzelzs priekšmetu paliekām. No 12 krellēm divas ir no dzintara, bet desmit stikla. Rotas sastāvā bija četri skaitīšanas žetoni – viens "Francijas vairoga" tipa, divi Nirnbergas 15. gs. otrās puses žetoni un viens franču žetona atdarinājums (22. att.).

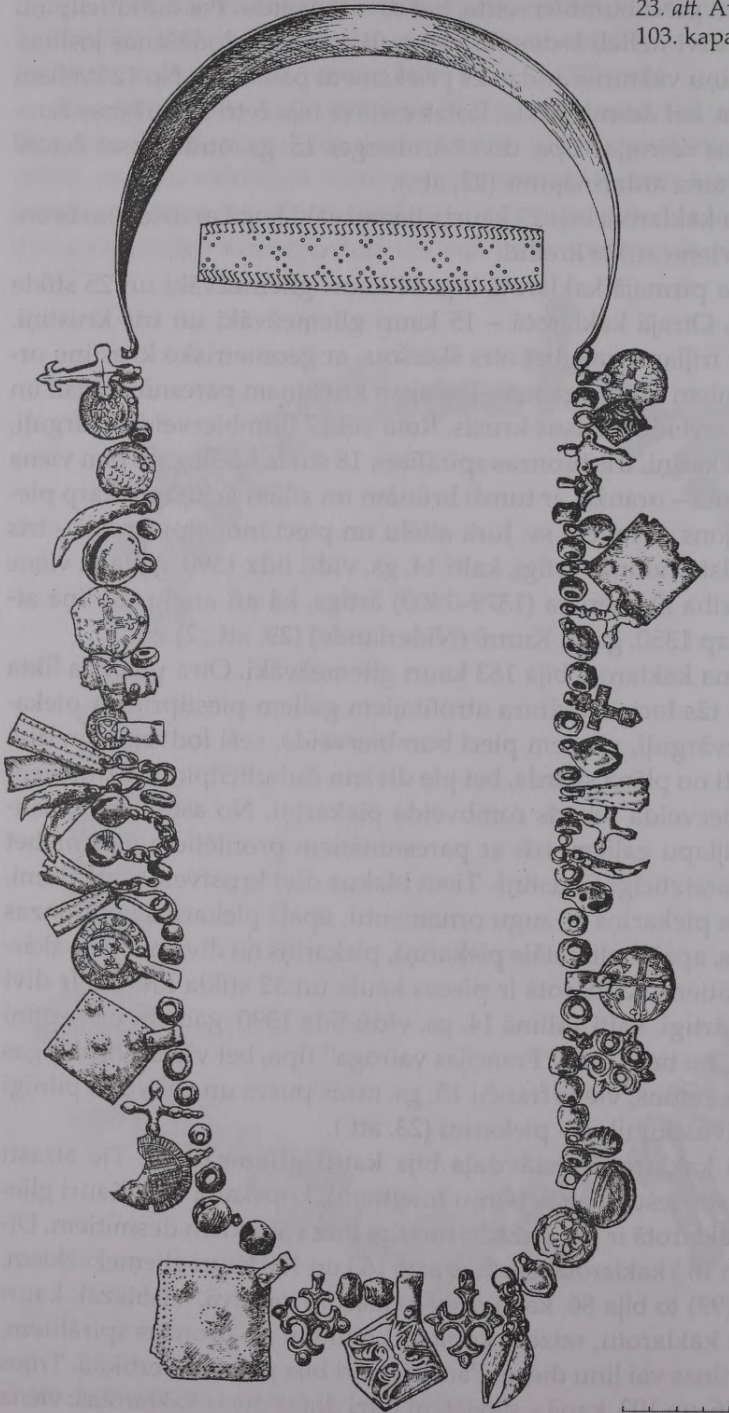
82. apbedījuma kaklarotā bija 27 kauri gliemežvāki kopā ar astoņām bronzas spirālītēm un vienu stikla krellīti.

86. apbedījuma pirmajā kaklarotā bija 84 kauri gliemežvāki un 25 stikla krelles (29. att.: 1). Otrajā kaklarotā – 15 kauri gliemežvāki un trīs krustiņi. Vienam no tiem ir trijlapu gali, bet otrs šķēršots, ar ģeometrisko krustiņu ornamentu un robainiem šķēršu galiem. Trešajam krustiņam pāresnāti gali un rombveida centrā atveidots taisns krusts. Rotā vēl 17 bumbierveida zvārguļi, divi rombveida piekariņi, trīs bronzas spirālītes, 18 stikla krelles, no tām viena kubveida, polihroma – oranža, ar tumši brūnām un zilām actiņām. Starp piekariņiem – medaljons ar reljefu sv. Jura attēlu un pieci monētpiekariņi – trīs Livonijas ordeņvalsts Tallinas ārtigi, kalti 14. gs. vidū līdz 1390. gadam, viens Tartu bīskapa Dīriha Damerova (1379–1400) ārtigs, kā arī angļu sterliņa atdarinājums, kalts ap 1350. gadu Kunrē (Nīderlande) (29. att.: 2).

103. apbedījuma kaklarotā bija 163 kauri gliemežvāki. Otra rota bija likta kā ziedojums. Pie tās lociņa važtura atrotītajiem galiem piestiprināta piekariņu virkne – 13 zvārguļi, no tiem pieci bumbierveida, seši lodveida un divi divdaļīgie, darināti no plāna skārda, bet pie diviem dubultcilpiņu važturišiem piekārti pieci trapeceveida un trīs rombveida piekariņi. No astoņiem krustiņiem četri ir ar trijlapu galiem, trīs ar pāresnātiem profilētiem galiem, bet viens ir stilizēts pareizticīgo krustiņš. Tiem blakus divi krustveida apkalumi, masīvs rombveida piekariņš ar augu ornamentu, apaļš piekariņš no bronzas skārda – apkalums, apaļš baltmetāla piekariņš, piekariņš no diviem plāna skārda dobiem kvadrātiem. Kaklarotā ir piecas kaula un 32 stikla krelles. Ir divi monētpiekariņi – ārtigi, kalti Tallinā 14. gs. vidū līdz 1390. gadam, un septiņi skaitīšanas žetoni, no tiem četri "Francijas vairoga" tipa, bet viens Nirnbergas 15. gs. otrās puses žetons, viens franču 15. gs. otrās puses un vēl viens pilnīgi nodilis. Ir seši dzīvnieku ilkņi – piekariņi (23. att.).

Visizplatītākā kaklarotu sastāvdaļa bija **kauri gliemežvāki**. Tie atrasti 30 kapos, parasti sieviešu, mazāk bērnu (meiteņu), kopskaitā 952. Kauri gliemežvāku skaits kaklarotā ir ļoti dažāds: no trim līdz vairākiem desmitiem. Divos kapos (103. un 16.) kaklarotas sastāvēja no 163 un 150 kauri gliemežvākiem, nedaudz mazāk (99) to bija 86. kapā divu kaklarotu sastāvā. Visbiežāk kauri veidoja atsevišķu kaklarotu, reizēm kopā ar krellītēm un bronzas spirālītēm, visu uzverot uz vilnas vai linu diega. Parasti kauri bija piekārti vertikāli. Trijos gadījumos – 50., 86. un 103. kapā – sievietēm līdzī dotas divas kaklarotas: viena

23. att. Augustinišku senkapu
103. kapa kaklarota

sastāvēja no kauri gliemežvākiem, bet otra no dažādiem piekariņiem. 16. apbedījumā kaklarota bija ļoti gara, to veidoja 150 kauri gliemežvāki un dažādi piekariņi – un tāpēc tā bija savērta divās rindās. Kaklarotas, kuru sastāvā bija no 20 līdz 60 kauri gliemežvākiem, konstatētas 10 kapos. Sešpadsmit kapos kauri skaits kaklarotās bija no 3 līdz 19. Vienā gadījumā kauri gliemežvāki atrasti pie iegurņa, iespējams, tie bija ielikti kabatā (134. kaps); 90. kapā kauri uzieti pie kreisās pēdas. Kauri gliemežvāki 11.–13. gs. bija sastopami gandrīz ikvienā latgaļu sievietes kapā. Tie sastopami arī vēlākajos gadsimtos, bet mazākā skaitā. Tik liels kauri skaits 15. gs. kapos ir neparasts. Augustinišķi ir arī ģeogrāfiski tālākais kauri atradumu punkts Daugavas krastos pēc Jersikas un Dignājas Strautmaļiem.¹⁸ Tas vēlreiz liecina par Daugavas nozīmi kauri importa ceļā no Indijas okeāna caur Tuvajiem Austrumiem un pa Volgu līdz Daugavai. Kauri gliemežvāki bija ne tikai rota, bet arī amulets – tie atgādina zalkša galviņu un tika nēsāti, lai izsargātos no ļaunajiem gariem. Iespējams, ka pēc izskata tos varēja uztvert arī ka auglības simbolu.

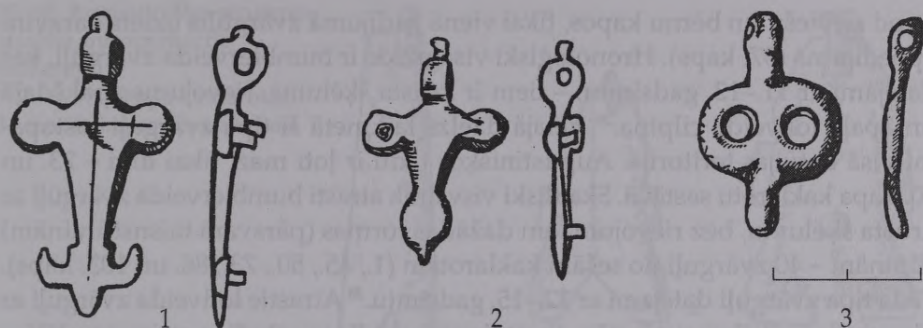
Divas visbagātākās rotas, kas atrastas 50. un 103. kapā, bija piestiprinātas pie **lociņa važtura**. Lociņa važturi bija izplatīti Austrumlatvijā 11. un 12. gadsimtā, kopumā atrasts vairāk nekā 50 eksemplāru.¹⁹ Šajā periodā pie lociņa važturiem tika piestiprinātas važiņas, nereti kopā ar nedaudziem piekariņiem – zvārguļiem, monētpiekariņiem u.c. Augustinišķu senkapu kaklarotās važiņu vietā pie lociņa važtura bija piestiprinātas garas dažādu piekariņu virknes. Tādas rotas nekur citur nav atrastas. 50. kapa kaklarotas lociņa važturis ir puslokā izlocīta plāksnīte (garums 19 cm, platums centrā 2,1 cm, galos – 1,8 cm) ar šķeltiem, nedaudz sašaurinātiem un āķveidīgi izlocītiem galiem (20. att.). Ornaments sastāv no trim horizontālām trīsinātām līnijām, kas izvietotas gar važtura malām un centrā. Brīvās joslas aizpildītas ar līkloču trīsināto līniju caurvītu rakstu. Pie galiem piestiprināti dubultcilpu važturiši, pie tiem savukārt piekariņu virkne, kas kopā ar krellēm sastāv no 112 priekšmetiem. 103. kapa lociņa važturim gali ir atrofīti, bet ne sašķelti (garums 18 cm, platums 2,7 cm centrā, gali stipri sašaurināti, to platums tikai 0,7 cm). Ornaments atšķirīgs no iepriekšējā: gali un centrālā daļa ornamentēti dažādi (23. att.). Centrālajā daļā gar malām iespiests S veida ornaments, blakus trīsstūros sakārtoti iedziļinājumi, bet pa vidu josliņa no četrstūros sakārtotiem iedziļinājumiem. Galos gar malām iedziļināto punktu rindas, tām blakus trīsstūros sakārtoti iedziļinājumi. Pie važtura piestiprināta nedaudz īsāka piekariņu virkne (apmēram 78 priekšmeti). Pārējās kaklarotās piekariņu virknes bija vienkārši uzvērtas uz linu vai vilnas diega.

Krustiņi. Augustinišķos deviņu kaklarotu sastāvā atrasti 62 krustiņi. Tie ir ļoti dažādi, izdevās izdalīt 11 tipus. Visvairāk (20) ir krustiņu ar trijlapu galiem. Ē. Mugurēvičs šim tipam izdala divus apakštipus.²⁰ Pirmā apakštipa krustiņiem gar malām ir sīku rievīņu ornaments, bet centrā vai nu reljefs taisns krusts, vai iedziļinājums. Ārpus Latvijas šiem krustiņiem ir analogijas ar Novgorodas,

Smolenskas un Kijevas apkārtnes atradumiem, kas datējami ar 11.–14. gadsimtu. Latvijā tādi krustiņi atrasti Mārtiņsalas pilī, Ikšķiles kapsētā, Lokstenē. Ē. Mugurēvičs uzskata, ka daļa krustiņu var būt vietējo 14.–15. gs. Daugavas lejteces rajona iedzīvotāju ražojums. Pirmā apakštipa krustiņu Augustiniškos ir divpadsmit: seši 50. kapa kaklarotā, pa vienam 36., 45., 57., 86. un 103. kapā, bet 73. kapā atrastais krustiņš veidots īpatnēji – gali tam nesaskaras. Otrā apakštipa krustiņiem gar malām paralēlu svītru ornamenti, centrā rombs ar slīpo krustu, gali saskaras. Šie krustiņi darināti pēc Krievzemes paraugiem 14.–15. gadsimtā. Tādu krustiņu ir desmit – trīs 103. kapā (vienam gali ir lodveida un nesaskaras), pa diviem 50. un 73. kapā, pa vienam 7., 16., 45. kapā.

Nākamais skaitliski lielākais tips ir krustiņi ar taisniem galiem, kuru virsmu rotā reljefs pinuma ornamenti. Tie datējami ar 15. gadsimtu un uzskatāmi par Krievzemes darinājumu.²¹ Tādi ir seši krustiņi 45. kapa un divi 36. kapa kaklarotās. Astoņi krustiņi, kuriem pagaidām nav atrastas paralēles, konstatēti 50. kapā – tiem vidusdaļa veidota kā krustiņiem ar trijlapu galiem, tikai šaurāka, trijlapu vidējā lapa aizvietota ar profilējumiem. Kaps datējams ar 15. gs. pirmo pusi. Pieci rombveida krustiņi ar profilētiem galiem un sīku reljefa pinuma ornamentu atrasti trijos apbedījumos – 7., 50. un 73. kapā. Ļoti daudz tādu krustiņu atrasts Mārtiņsalā, tie datējami ar 14.–15. gadsimtu un darināti Daugavas lejtecē.²² Paralēles pagaidām nav zināmas krustiņiem ar paplašinātiem galiem; gar malām tiem ir divas paralēlas svītras, centrā rombs ar četriem punktveida iedziļinājumiem. Pēc kapu datējuma, kuros tie atrasti (45. un 73.), krustiņi attiecināmi uz 15. gs. otro pusi. Krustiņi ar paresninātiem, profilētiem galiem un krustu rombveida centrā atrasti divos kapos. 86. kapa kaklarotā krustiņam rombveida centrā bija taisns krusts – tādi krustiņi uzskatāmi par importu no Krievzemes un datējami ar 11.–12. gadsimtu. Starp 103. kapā atrastajiem krustiņiem vienam ir slīps krusts, diviem vidus ir gluds. Krustiņi ar paresninātiem, profilētiem galiem un gludu rombveida vidu Latvijā atrasti plašā teritorijā un darināti 11.–12. gadsimtā.²³ Trijos kapos (45., 50. un 86.) atrasti šķēršoti krustiņi ar ģeometrisko krustu ornamentu, kam šķēršu gali ir robaini, bet centrā rombs ar taisno krustu. Tie ražoti Krievzemē 13.–14. gadsimtā.²⁴ Par Krievzemes importu, iespējams, uzskatāms rombveida krustiņš ar šķēršotiem galiem un slīpo krustu centrā no 50. apbedījuma kaklarotas. Tas ir nedaudz līdzīgs krustiņam, kas publicēts Ē. Mugurēviča monogrāfijā.²⁵

Trīs kaklarotu sastāvā atrasti četri pareizticīgo krustiņi (45., 73. un 103. kaps). Vienam 73. kapa krustiņam ir paplašināti gali, apaļš medaljons centrā un uzraksts IC /XC /NN /KA. Divi tādi krustiņi atrasti Mārtiņsalā un datējami ar 13.–14. gadsimtu.²⁶ Otram 73. kapa krustiņam paralēles nav zināmas. Tam ir astoņi taisni stūri, centrā Golgātas krusts, apkārt uzraksts: C (ЦАРЬ СЛАВЫ) / IC (ИИСУС) / XC (ХРИСТОС); apakšā – НИКА. 45. kapa kaklarotā atrastajam krustiņam ir taisni gali, centrā moku rīki, apkārt uzraksts: IC / X / C / HC.

24. att. Augustinišķu senkapos atrastie maku apkalumi – piekariņi no 103. kapa kaklarotas (1, 2), pūcesveidīgs piekariņš no 45. kapa kaklarotas (3)

103. kapā stilizēts pareizticīgo krusts ir ar taisniem galiem, tikai apakšējais gals ir trapecveidīgi paplašināts, bet burtu vietā – krustiņi un švīkājumi.

Diviem no 50. kapa kaklarotas krustiņiem, iespējams, ir Rietumu izcelsme. Viens no tiem ir plats, daudzstūrains krustiņš, kura centrā attēlota figūra puspagriezienā (svētais?) (21. att.). Otrs krustiņš ir ar taisniem galiem, bet krustā sistā attēla vietā ir shematisks svītrojums ar rombu centrā un taisno krustu tajā.

Gandrīz visi atrastie krustiņi darināti no bronzas. Viens fragmentārs krustiņš no 7. kapa ir baltmetāla, tā forma nenosakāma, apakšējais gals rombveidā paplašināts. 45. kapā kā ziedojuums kopā ar saktu un adatu atrasts no organiska materiāla darināts krustiņš ar nedaudz paplašinātiem galiem. 50. kapā atrasta arī pusīte no **enkolpiona** – krustiņa relikviju glabāšanai – ar centrā iedziļinātu krustu. Tas importēts no Krievzemes. Tādi enkolpioni zināmi Jaunpiebalgas 1. uzkalniņā un datējami ar 12. gadsimtu.²⁷ Augustinišķu 50. kaps datējams ar 15. gadsimta pirmo pusi. Tā kā visi krustiņi atrasti kaklarotu sastāvā kopā ar dažādiem piekariņiem un amuletiem, tad tiem acīmredzot nebija kristietības simbola nozīmes, bet tie tika uzverti kā amuleti un rotas. Vienā kaklarotā atrodami kā austrumu, tā rietumu izcelsmes krustiņi, kā arī vietējie darinājumi.

Par piekariņiem tika izmantoti arī **krustveida apkalumi**, kas atgādina krustiņus ar gludu rombveida centru un noapaļotiem lāsesveida galiem; otrā pusē tiem ir kniedītes, bet augšā cilpiņas. Trīs tādi apkalumi atrasti divos kapos – 7. un 103. Viens no 103. kapa krustveida apkalumiem ar garu krustu centrā atšķiras ar īpatnēji veidotu apakšējo galu – tas ir līdzīgs enkuram (24. att.: 1). Tādi krustveida apkalumi zināmi kā ādas maku apkalumi Lietuvā.²⁸

Vēl viena skaitliski lielāka senlietu grupa ir **zvārguļi**. 12 kapos atrasti 66 zvārguļi, no tiem 63 bija deviņu kapu kaklarotu sastāvā. Trijos kapos (20., 37., 58.) zvārguļi atrasti pie kreisās vai labās kājas pēdas. Tie visi ir bumbierveida zvārguļi ar krusta šķēlumu. Iespējams, ka tie rotājuši kājautus. Zvārguļus parasti

atrod sieviešu un bērnu kapos, tikai vienā gadījumā zvārgulis uziets karavīra apbedījumā (37. kaps). Hronoloģiski visagrākie ir bumbierveida zvārguļi, kas datējami ar 11.–12. gadsimtu, – tiem ir krusta šķēlums, rievojums apakšdaļā un apaļa lokveida cilpiņa.²⁹ Vēlajā dzelzs laikmetā šī tipa zvārguļi sastopami visā Latvijas teritorijā. Augustinišķos tādu ir ļoti maz, tikai divi – 73. un 50. kapa kaklarotu sastāvā. Skaitliski visvairāk atrasti bumbierveida zvārguļi ar krusta šķēlumu, bez rievojuma un dažādas formas (pārsvārā taisnstūrainām) cilpiņām – 40 zvārguļi no sešām kaklarotām (1., 45., 50., 73., 86. un 103. kaps). Tāda tipa zvārguļi datējami ar 12.–15. gadsimtu.³⁰ Atrastie lodveida zvārguļi ar vienvirziena šķēlumu pārstāv divus tipus – gludie un gludie ar trim paralēlām rievām vidusdaļā. Tādi zvārguļi sastopami 11.–13. gadsimtā.³¹ Pirmā tipa zvārguļi atrasti 36., 72. un 103. kapā, bet otrā tipa – 50. un 103. kapā. Četros kapos atrasti seši lodveida divdaļīgi zvārguļi no bronzas skārda, ar reljefu lodēšanas josliņu, kas datējami ar 13.–14. gadsimtu.³² Visu tipu zvārguļi vienkopus sastopami 50. kapa kaklarotā. Liela zvārguļu dažādība ir arī 103. kapā.

Rombveida piekariņi – kopskaitā 11 – atrasti sešu bagātāko rotu sastāvā 45., 50., 57., 73., 86. un 103. kapā. Pārsvārā piekariņi darināti no plāna bronzas skārda, to ornamenti izveidoti ar puansonu (štancēts). Piekariņu izmēri ir ļoti dažādi – no 2,4 × 4 līdz 4,4 × 6 centimetriem. Vislielākais piekariņš no 57. kapa bija masīvs, darināts no biezas plāksnes. Pēc ornamenta var izdalīt divus rombveida piekariņu tipus.

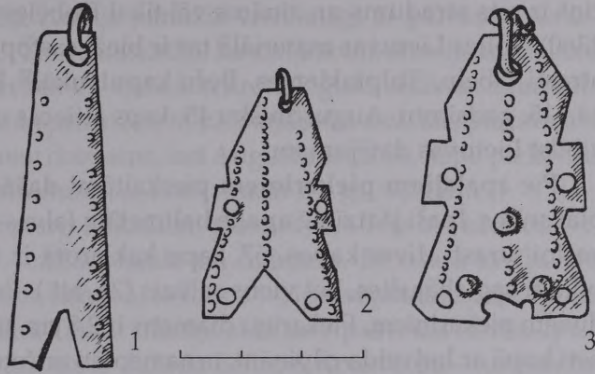
1. tipa piekariņi ornamentēti ar pieciem simetriski izvietotiem izciļņiem vidū, izspiestu punktiņu rindu gar malām un izciļņiem apkārt (45., 50., 57., 73. un 103. kaps). Ornamentācijā ir arī dažādas īpatnības: 73. kapa piekariņš bija ornamentēts nevis ar izspiestu punktiņu rindām, bet ar trīsinātu līkloci; 103. kapa piekariņam gar malām bija divas iespiestu punktiņu rindas, bet starp tām lielāku izspiestu punktiņu rinda, savukārt 57. kapa piekariņam (mazākajam) vidū bija tikai četri izciļņi.

2. tipa piekariņiem ir četri lieli izciļņi vidū un izspiestu punktiņu rinda gar malām, divas izspiestu punktu rindas krustojas centrā. Tādi piekariņi ir četri (45., 57. un 86. kaps). Pirmā tipa piekariņi atrasti 15. gs. otrā ceturksnā – 15. gs. beigās, otrā tipa – hronoloģiski agrākajos – 14. gs. beigās – 15. gs. pirmās puses kapos. Gandrīz visi rombveida piekariņi piestiprināti ar piekniedētu bronzas cilpiņu palīdzību, kas darinātas no 0,4 līdz 0,8 cm platām plāksnītēm. Četriem piekariņiem stūros ir caurumiņi citu piekariņu piekāšanai (45., 50., 57. un 103. kaps). Vienā gadījumā divas rombveida plāksnītes bija saliktas kopā (50. kaps).

Trapeceveida piekariņi bija tikai četrus kaklarotu sastāvā (16., 36., 50., 103. kaps). Lielākā daļa – 23 no 30 piekariņiem – atrasta 50. kapa kaklarotas sastāvā. Var izdalīt divas piekariņu grupas: īsie un garie. Īsie piekariņi latgaļu teritorijā ir zināmi jau kopš 7. gadsimta un īpaši bija izplatīti 10.–12. gadsimtā.

25. att. Augustinišķu senkapos
atrastie antropomorfe
piekariņi:

1, 2 – no 50. kapa kaklarotas,
3 – no 50. kapa vainaga bizes

Garie trapecveida piekariņi plaši sastopami 14.–15. gadsimta pieminekļos.³³ Īsie trapecveida piekariņi ornamentēti vai nu ar trim vertikālām izspiestu punktiņu rindām, vai ar divām izspiestu punktu rindām apakšējā daļā un ar taisnām iespiestām līnijām gar malām. Garie trapecveida piekariņi – mēlītes atrasti tikai 50. kapa kaklarotas sastāvā. Tie ir 16 eksemplāri. Piekariņi ornamentēti ar trim – piecām vertikālām izspiestu punktiņu rindām, dažiem apakšējā daļā ir arī trīs lieli izciļņi. Īpaši izdalās garas mēlītes, kurām lejasdaļā ir šķēlums, bet gar malām – vertikālas izspiestu punktu rindas. 16. kapā trapecveida piekariņš atrasts pie kreisās kājas pēdas. Piekariņš ornamentēts ar trim vertikālām lodīšu rindām, tā augšgalā saglabājusies ādas sloksnīte.

50. kapa kaklarotā pie dubultcilpiņas važturiša kopā ar enkolpiona pusīti un zobu – piekariņu bija arī 3,8 cm garš **antropomorvais piekariņš**, ornamentēts ar trim vertikālām izspiestu punktiņu rindām (25. att.: 2). Identisks piekariņš, tikai lielāks (garums 4,7 cm), bija piekārts pie 50. kapa vainaga bizes (25. att.: 3). Tādi antropomorfe piekariņi sastopami 14.–15. gs. pieminekļos – Šķilbēnu Daņilovkā, Dzelzavas Strūgukalnā, Āraišu mūra pilī u.c.³⁴ Jāatzīmē, ka arī 50. kapā atrastie garie piekariņi ar šķēlumu apakšā atgādina antropomorfu figūriņu (25. att.: 1).

No citiem īpatnējiem piekariņiem jāatzīmē masīvs, liets bronzas piecstūrainis **jostas apkalums** ar augu ornamentu no 103. kapa kaklarotas. Piekariņa izmēri ir 3,3 × 3,3 cm, tā biezums – 0,2 centimetri. Piekariņam aizmugurē stūros un centrā pielodētas kniedītes. Paralēles piekariņam ir no Višķu kapulauka.³⁵ Līdzīgi apkalumi ar augu ornamentu atrasti Krievzemē, Novgorodā, 12. gs. slānī.³⁶ Iespējams, piekariņš importēts no Krievzemes.

45. kapa kaklarotas sastāvā ir neparasts **pūcesveidīgs** piekariņš. Tas ir liets bronzas stienītis ar diviem apaļiem sānu izvirzījumiem un apaļiem caurumiem tajos, kas atgādina pūces acis, bet stienīša apakšējā daļa pēc formas atgādina pūces knābi (24. att.: 3). Cilpiņa lieta kopā ar piekariņu. Latvijā tāds pieka-

riņš ir rets atradums un zināms vēl tikai Dobeles kapsētas 785. kapā (VI 234: 2360). Toties Lietuvas materiālā tas ir bieži sastopams – pūcesveida piekariņi atrasti Obeļu, Tulpiakiemes, Beču kapulaukā.³⁷ Lietuvā piekariņš datēts ar 14.–15. gadsimtu. Augustinišķu 45. kaps attiecas uz 15. gs. otro ceturksni, kas atbilst Lietuvas datējumam.

Pie **apaļajiem piekariņiem** pieskaitāmi dažādi apkalumi, medaljoni un plāksnītes. Īpaši jāatzīmē apaļie baltmetāla (alvas–svina?) piekariņi. Tādi piekariņi atrasti divos kapos. 57. kapa kaklarotā ir trīs piekariņi, no tiem divi pilnīgi saglabājušies, bet viens salūzis (26. att.). Fragmenti bija vēl vismaz no diviem piekariņiem. Piekariņu diametrs ir 2,8 cm, to biezums 0,2 centimetri. Tie lieti kopā ar lodveida cilpiņām, ornamentēti ar četriem dubultlīniju svītrotiem puslokkiem, kuru gali savienojas, veidojot centrā rombu, vēl četri pusloki no trim paralēlām līnijām veido mazāku rombu ar lodīti centrā, bet gar malu izvietotas divas svītrotas līnijas. 103. kapa piekariņš ir nedaudz lielāks – 3,2 cm diametrā. Tam ir atšķirīgs ornaments – centrā aplī dubultlīniju krusts, tā stūri aizpildīti ar režģveida švīkojumu, bet gar piekariņa malu starveidīgas svītras. Baltmetāla apaļie piekariņi atrasti vairākos Latvijas 13.–15. gs. senkapos – Mārtiņsalā, Sēlpilī, Stukmaņos u.c.³⁸ Ornaments tiem ir atšķirīgs. Otrā puse visiem piekariņiem ir gluda. 50. kapā ir apaļš bronzas piekariņš (diametrs 2,8 cm), pagatavots no biezas plāksnītes. Tā vidū ir apaļš caurumiņš, piekariņš ornamentēts ar divām cirkulārām līnijām centrā un trīsstūrīgiem gar malu. Cilpiņa liela, masīva, ornamentēta ar izspiestām lielām pumpām. 103. kapa kaklarotā par piekariņu izmantots apaļš plāna skārda jostas apkalums ar četriem caurumiņiem, vienā no tiem saglabājušās kniedītes paliekas. Ornaments – centrā sešlapu dubultā rozete, gar malu izspiestu lodišu rinda. Līdzīgs apkalums atrasts Novgorodā 15. gs. slānī.³⁹

Piekariņš – medaljons ar svētā Jura attēlu atrasts 86. kapa kaklarotas sastāvā. Medaljons ir apaļš, liets kopā ar cilpiņu, vienpusīgs, uz tā attēlots jātnieks (svētais Juris), kas nokauj pūķi. Latvijā tādi medaljoni zināmi vairāk par 16, tie raksturīgi galvenokārt latgaļu zemēm un atrasti Asotes un Jersikas pilskalnā, Jaunpiebalgas, Vecraskumu, Raunas kapusila, Kristapiņu, Daņilovkas u.c. kapulaukos.⁴⁰ Krievijā tādi medaljoni atrasti Novgorodā, Rjazaņā,

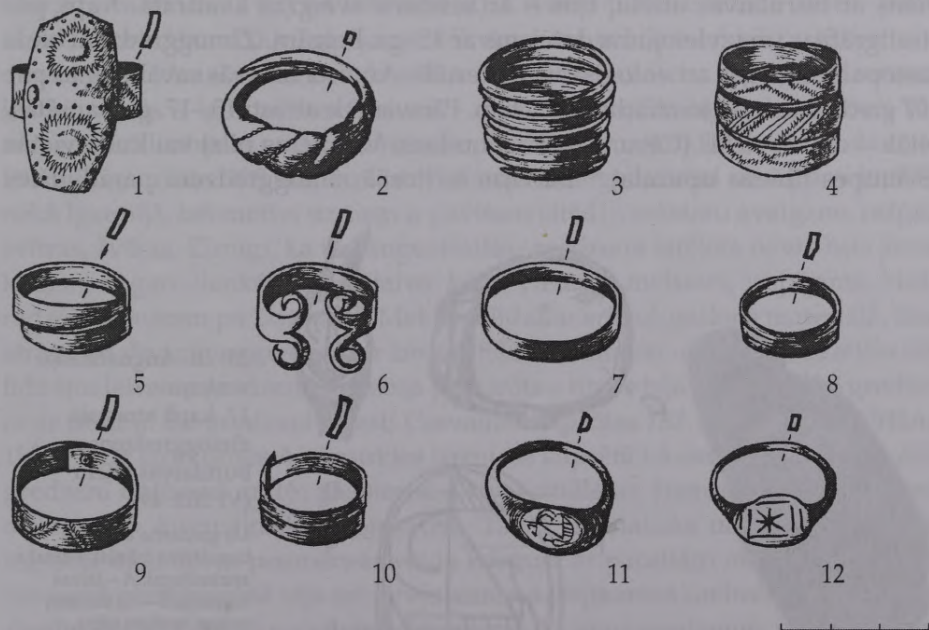

26. att. Alvas piekariņš no Augustinišķu senkapu 57. kapa kaklarotas, VI 262: 176

Smolenskā u.c. Šādi piekariņi Latvijā parādās vienlaicīgi ar pareizticības izplatīšanu 11.–12. gadsimtā. E. Šnore uzskatīja, ka visi Latvijā atrastie medaljoni nāk no vienas darbnīcas Krievzemē.⁴¹ Līdz šim hronoloģiski vēlākais atradums bija zināms no Daņilovkas senkapiem. Bet, tā kā Daņilovkā atrastais piekariņš ir savrupatradums un precīzi nav datējams, tad Augustinišķu 86. kapa piekariņš ir hronoloģiski visvēlākais atradums, jo datējams ar 14. gs. beigām.

Gandrīz katrā kaklarotā starp dažādiem piekariņiem bija arī **krelles**. Atrastas aptuveni 211 krelles – stikla, kaula un dzintara. Dzintara kreļļu ļoti maz – tikai piecas. Tās ir dažāda lieluma, to forma ir ripasveida un apaļa. Kaula kreļļu ir vairāk – 33 eksemplāri. Tām ir mucīņveida un ripasveida forma. Īpaši daudz ir stikla kreļļu. Pārsvārā tās ir dažāda lieluma ripasveida – tumšas un gaišas, caurspīdīgas un necaurspīdīgas. Skaita ziņā otrajā vietā ir krelles ar apaļām sānu malām, necaurspīdīgas. Mazāk ir divu – četru posmu ripasveida kreļļu – zaļas, dzeltenas, zilas. Kaklarotās ir arī cilindriskas krelles ar rievotām sānu malām, cilindriskas ar zelta un sudraba foliju, viena bikoniska ar līkloču josliņu vidusdaļā un viena polihroma – oranža ar brūnām un zilām actiņām, t.i., hronoloģiski agras krelles, kuras sastopamas 10.–13. gs. kapos.

Gredzeni. Augustinišķu senkapos 18 apbedījumos atrasti 33 gredzeni (27. att.). Parasti kapā bija viens vai divi gredzeni, tikai 45. kapā – seši. Tā bija

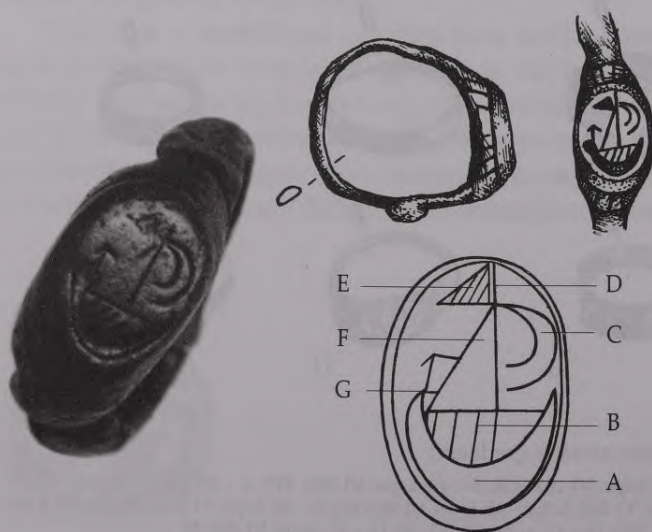
27. att. Augustinišķu senkapos atrastie gredzeni:

1 – 45. kaps, VI 262: 122; 2 – 45. kaps, VI 262: 121; 3 – 45. kaps, VI 262: 117; 4 – 45. kaps, VI 262: 175; 5 – 65. kaps, VI 262: 225; 6 – 103. kaps, VI 262: 329; 7 – 45. kaps, VI 262: 119; 8 – 58. kaps, VI 262: 204; 9 – 100. kaps, VI 262: 310; 10 – 45. kaps, VI 262: 120; 11 – 17. kaps, VI 262: 49; 12 – 17. kaps, VI 262: 48

viena no izplatītākajām sieviešu rotām. Visvairāk (11) ir spirālgredzenu – tie darināti no apaļas vai griezumā segmentveida stieples, retāk no platas plakanas sloksnes. Spirālgredzēniem parasti ir trīs vijas, tikai vienam – 45. kapa gredzenam bija sešas vijas (27. att.: 3). Visi gredzeni darināti no bronzas, tikai viens (65. kaps) – no sudraba. Atrasti 16 slēgtie gredzeni. Tie darināti no griezumā segmentveida vai platas plakanas sloksnes, trijos gadījumos gredzenu gali bija sakniedēti. Atrasts tikai viens gredzens ar pīto paresnināto priekšpusi, kurā ievīta smalka stieple, bet gali pamīšus (27. att.: 2). Šādi gredzeni 13.–14. gs. Latvijā sastopami ļoti bieži.

Kopā ar pieciem cita tipa gredzēniem 45. kapā atrasts arī kapsētā vienīgais vairoggredzens (27. att.: 1). Tā vairogs ir stūrainis, piekniedēts pie platas ornamentētas sloksnītes; vairoga malu rotā kārpiņu rinda, savukārt divas kārpiņu rindas daļa laukumu divās, ar trīsinātu līniju ornamentētās daļās. Vairoga centrā lielas, izspiestas lodes. Vairoggredzēni ieviešas Latvijā kopš 13. gs. un raksturīgi arī 14. gs.,⁴² bet, kā redzams, tie tika nēsāti līdz pat 15. gadsimtam. 103. kapā zem mirušās galvas atrasts viens gredzens ar volūtām – tām ir šķelti, spirālēs savīti gali (27. att.: 6). Tādi gredzeni zināmi 10.–12. gs. kapulaukos, bet Augustinišķos tas atrasts 15. gs. kapā.

17. sievietes apbedījumā uz abām rokām atrasts pa **zīmoggredzenam** – viens ar burulaivas attēlu, otrs – ar sešstaru zvaigzni kvadrātā. Kaps pēc stratigrāfijas un izvietojuma datējams ar 15. gs. beigām. Zīmoggredzēni bieži sastopami Latvijas arheoloģiskajā materiālā. Autorei izdevās savākt ziņas par 107 gredzēniem no 46 atradumu vietām. Pārsvārā tie atrasti 15.–17. gs. kapsētās, retāk – dzīvesvietās (Cēsu, Bauskas, Ludzas, Valmieras pils) vai kulta vietās (Svētupes lībiešu upurala).⁴³ Latvijas teritorijā zīmoggredzēni parādījušies

28. att. Augustinišķu senkapu 17. kapā atrastais zīmoggredzens ar burulaivas attēlu (VI 262: 49).

Uz gredzena attēlotās burulaivas tehnisko detaļu apzīmējumi: A – laivas korpus, B – no četriem ariem veidota telpa, C – taisnā bura sānskatā, D – masts, E – vēlaviņa, F – saite masta stiprināšanai, G – galastūre un stūres koks

15. gs. beigās, bija plaši izplatīti 16. gs. un valkāti līdz pat 17. gadsimtam. Tā kā visiem zīmoggredzeniem attēli bija iegravēti spoguļattēlā, tie derēja nospiedumiem vaskā vai citā materiālā un bija izmantojami paraksta vietā. Tomēr jāatzīmē, ka starp apskatītajiem zīmoggredzeniem daudzi ir vai nu līdzīgi, vai arī atsevišķu, izplatītu tipu varianti. Iespējams, zīmoggredzens bija vairāk modes lieta un to lietoja kā rotu. Pārsvārā zīmoggredzeni atrasti sieviešu apbedījumos. Attēlu motīvi uz gredzeniem nav īpaši daudzveidīgi – tas ir režģis, putns, sešstaru zvaigzne, pūķis (?), slīpas svītras, burti, dzīvnieka attēls. Uz viena no Augustinišķos atrastajiem zīmoggredzeniem attēlota sena laiva ar taisno buru un vēlaviņu (28. att.). Līdz šim laivas attēls uz senlietām nebija zināms. Zīmoggredzens darināts no bronzas, apsudrabojuma paliekas divās vietās norāda, ka tas bijis apsudrabots. Gredzens ir slēgts, ar ovālu, masīvu un reljefu priekšpusi, kas paceļas virs riņķa līnijas. Pacēluma malās divas paralēlas līnijas, kuras savieno īsi iegriezumi. Gredzena riņķis nedaudz deformēts, jo bijis salauzts un lūzuma vietā saladēts. Attēls uz gredzena stipri nodilis, atsevišķas detaļas slikti redzamas. Gredzenam uz ovālās priekšpusē dziļi izgrebts laivas korpuss pusemēness veidā (A). Korpuss kreisajā pusē ir nedaudz biezāks, tam blakus – bultai līdzīgs iegrebums, kas attēlo galastūri un stūres koku (G). Četri sasieti airi veido it kā telpu (B). Pie masta (D) piestiprināta taisnā bura sānskatā (C) un vēlaviņa (E). Kreisajā pusē redzama vants – saite masta stiprināšanai (F). Iespējams, vēl viena vants bijusi labajā pusē, bet nodiluma dēļ redzama tikai neliela svītra. Burulaivas attēls uz zīmoggredzeniem kaimiņzemēs – Igaunijā un Lietuvā – nav zināms. Zīmoggredzeni bieži sastopami arī Lietuvas un Igaunijas arheoloģiskajā materiālā. Īpaši daudz to ir Dienvidigaunijā – 309 eksemplāri.⁴⁴ Lietuvā zīmoggredzeni sastopami biežāk nekā Igaunijā, bet motīvi uz tiem ir pavisam citādi – sešstaru zvaigzne, režģis, svītras, švīkas. Zīmīgi, ka uz Augustinišķu gredzena attēlots nevis liels jūras kuģis, bet gan vienkārša burulaiva, kādu vietējais meistars, iespējams, bieži redzējis braucam pa Daugavu. Meklējot līdzību arheoloģiskajā materiālā, tika atrasti vēl divi zīmoggredzeni ar laivas attēlu. Nodiluma un neskaidrā attēla dēļ līdz šim laiva uz gredzeniem nebija pamanīta – un tie bija aprakstīti kā gredzeni ar rombu. Šie gredzeni atrasti Cesvaines kapsētas 187. kapā⁴⁵ un V. Urtāna 1971. gada izrakumos Aizkraukles baznīcas kapsētā kā savrupatradums. Abi gredzeni datējami ar 16. gadsimtu. Laivas attēls uz šiem gredzeniem stipri atšķiras no Augustinišķos konstatētā. Tas ir shematisks un pavisam vienkāršs. Dziļāk iegrebts tikai laivas pusemēness veida korpuss ar paceltām malām, bet masts un pie tā piestiprinātā rāja un virvju sistēma (topnantes un brases), kas veido rombu, iegrebta sekli un pavisam vienkārši. Iespējams, ka abus gredzenus veidojis viens un tas pats meistars, jo tie ir ļoti līdzīgi. Augustinišķu gredzens ar burulaivas attēlu, kas hronoloģiski ir agrāks, varēja būt paraugs nezināmam meistaram, jo visiem gredzeniem ir arī kopējas pazīmes – attēla izvietojums, uz ovāla

paplašinājuma dziļi iegrebts laivas korpuss u.c. Tā kā Augustinišķos atrastais gredzens ir hronoloģiski agrākais, šķiet, var apgalvot, ka tas ir pirmais zināmais burulaivas attēls uz senlietām Latvijā.

Uz otra zīmoggredzena attēlota sešstaru zvaigzne it kā kvadrāta ierāmējumā (27. att.: 12). Šādi gredzeni ir zināmi no Reņģu un Dobeles kapsētas. Zīmoggredzeni ar sešstaru zvaigzni, kā arī ar režģi, svītrām un švīkām, kas izplatīti Latvijā, sastopami diezgan bieži Lietuvā (Šapnaģu, Mažeiku, Kraštu kapsēta).⁴⁶ Šie motīvi visbiežāk izplatīti Latvijas dienvidu rajonos, kas ir tuvāk Lietuvai, – Zemgales kapsētās (Dobelē, Reņģē, Mūrniekos u.c.)

Atrastas tikai divas **aproces** – 86. kapā (VI 262: 277, 278). Lentveida aproces ir ar paplašinātu vidusdaļu un sašaurinātiem, atrotītiem galiem, kuros ievērti mazi riņķīši. Gali aprocēm iet pamīšus. Abām aprocēm ornamenti ir atšķirīgi. Vienai gar malām ir vertikālas iedziļinātas svītriņu rindas, bet pa vidu divas paralēlas līkloču trīsinātas līnijas (29. att.: 3). Otrai aprocei gar malām ir vertikālas iedziļinātas svītriņu rindas (svītriņas veido iedziļinātie punktiņi), pa vidu trīsinātas līnijas līklocis, kuram stūros pa trim ķīļveida padziļinājumiem (29. att.: 5). Aproču izmēri: platums 2,4 cm, garums 7,8 cm un 8,1 cm, biezums 0,1 cm; abām galu platums 0,6–0,8 centimetri. 13.–15. gs. aproces ir ļoti reti sastopama rota gan Latvijā, gan Lietuvā. Rietumlatvijā lentveida aproces šajā periodā vēl nēsā, īpaši Kurzemē, bet Augustinišķu aproču forma ir raksturīga lietuviešu materiālam. Līdzīgas aproces atrastas Obeļu un Liepinišķu kapsētā.⁴⁷

Apkalts lāča nags – piekariņš atrasts bagātajā 86. sievietes apbedījumā, kurā bija arī aprakstītās aproces (29. att.: 4). Tas konstatēts mirušās kreisā ceļgala iekšpusē. Latvijā atrasts ap 50 šādu piekariņu. Tā ir rotaslieta un vienlaicīgi skanošs amulets. Visbiežāk apkaltus lāča nagus atrod sieviešu kapos, retāk bērnu. Arheologs Guntis Zemītis uzskata, ka pirmie tādi piekariņi parādījušies ne agrāk par 14. gadsimtu.⁴⁸ Lāča nagam bija piekniedēta plata bronzas cilpa, kurai gali locīti uz āru, veidojot cilpiņas, pie vienas no tām piestiprināts plats trapecveida piekariņš. Pēc G. Zemīša izstrādātās tipoloģijas, piekariņš pieskaitāms pie 1. grupas. Šīs grupas piekariņi bija sastopami visā Latvijā, izņemot ziemeļaustrumu daļu, un izplatīti arī Lietuvā.⁴⁹ Visvairāk piekariņi bija izplatīti 15. gs., mazāk 16. gadsimtā. Mūsu eksemplārs pēc monētām datējams ar 14. gs. beigām. Amulets saistīts ar lāča kultu un bija izplatīts baltu teritorijā – Latvijā, Lietuvā un Prūsijā.

Ķemmesveida piekariņš kapsētā atrasts tikai viens – 100. kapā pie labā apakšdelma. Tas rotāts ar saulišu ornamentu. Ķemmesveida jeb tauriņveida piekariņi bieži sastopami 12.–14. gs. latgaļu senkapos un dzīvesvietās – Asotē, Drabešu Uplantos, Radžu kapulaukos u.c., tos izmantoja arī kā piekariņus pie vainaga.⁵⁰ Augustinišķu ķemmesveida piekariņš pēc monētas datējams ar 15. gs. otro ceturksni.

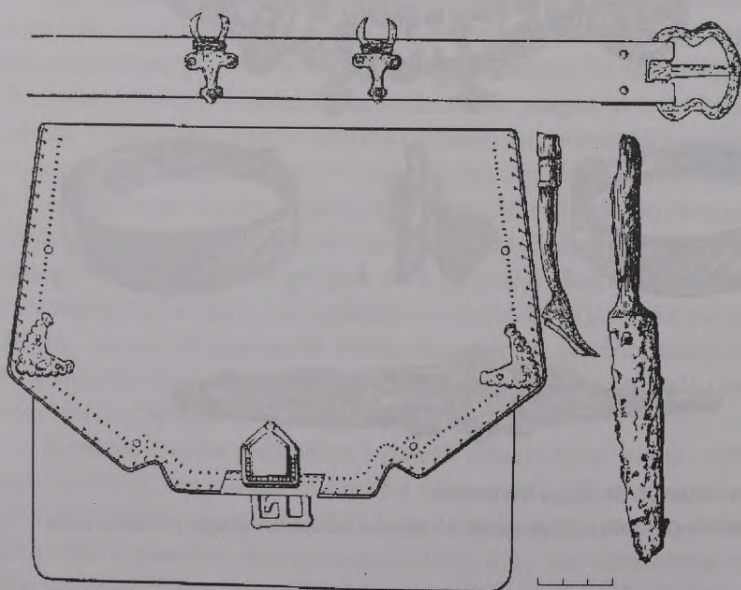
29. att. Augustinišķu senkapu 86. kapa inventārs:

1, 2 – kaklarotas, 3, 5 – aproces, 4 – lāča naga piekariņš, 6 – bronzas važiņa no vainaga, 7 – dzelzs nazis

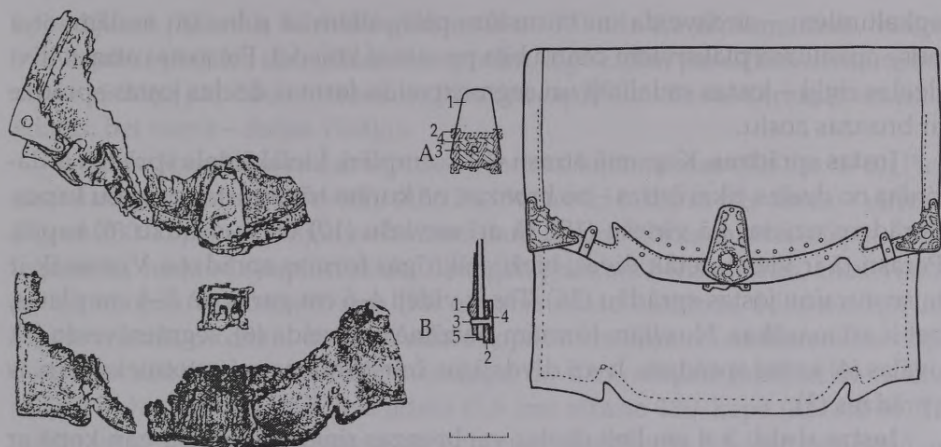
Sadzīves priekšmeti

Divos vīriešu kapos atrasti lieli ādas **maki**. Tādus bieži atrod Lietuvā 14.–16. gs. kapos. Maki samērā labi saglabājušies, tāpēc bija iespējams tos rekonstruēt. 139. kapā atrastais maki ir taisnstūra, sašūts no divām daļām, viena no tām piegriezta garāka un kalpoja par klapī (30. att.). Tā varētu būt arī piešūta, bet konstatēt to nevarēja. Maki apakšējā un aizmugurējā daļa ir taisna, nerotāta. Klape ir nedaudz platāka, trapecveidīga, ar figurāli veidotām malām. Tās stūri apkalti ar robainiem bronzas trīsstūrīgiem, malas izrotātas ar bronzas kniedītēm un nošuvēm. Pie klapes piekniedēta slēdža augšējā daļa – bronzas plāksnīte, kas pēc formas atgādina lietuviešu 14.–15. gs. vainaga apkaluma fragmentu.⁵¹ 118. kapa makam plāksnītes otrā pusē kniedīte ir paplašinājums – cepurīte (31. att.: 3). Slēdža apakšējā daļa ir kvadrātveidīga, ar figurāli izvirzītiem stūrīšiem, centrā āķītis, aiz kura aizķeras augšējā cepurīte (31. att.: 2), aiz kvadrāta ir neliela bronzas plāksne (31. att.: 4), pret kuru atspiežas kniedes cepurīte, tādējādi nebojājot ādu (31. att.: 5). Tāda pati maki slēdžiša apakšējā daļa atrasta arī citā arheoloģiskajā pieminekļī – Valmieras pilī.⁵²

Mehānisma darbība bija šāda: slēdzot kniedīti vajadzēja ievietot apakšējā slēdža daļā blakus āķītim un pavilkt slēdzi ar kniedi sākumā uz sāniem un tad uz augšu, uz āķīti. Slēdža apakšējo detaļu lietuviešu literatūrā bieži attēloja kā maki rotājumu, novietojot to augšā uz klapes. Augstinišķos slēdžiša detaļas bija atrastas blakus, savā vietā, tāpēc bija iespējama tā rekonstrukcija.

30. att. Augstinišķu senkapu 139. kapa maki rekonstrukcija

31. att. Augustinišķu senkapu 118. kapa maks *in situ* un tā rekonstrukcija

139. kapā maks atrasts kopā ar jostas paliekām. Tā izmēri: garums 18 cm, platums 19 cm, klapes platums 21,5 centimetri. No jostas bijis saglabājies tikai lūku pamats, ādas fragmentu niecīgas paliekas zem bronzas apkalumu kniedītēm un jostas sprādze ar iežmaugtiem sāniem. Abi jostas bronzas apkalumi izskatās kā vēšu galviņas ar ragiem, kas aptīti ar tievu drāti. Iespējams, pie apkaluma ragiem turējās cilpās iekārts ādas maks. Blakus makam konstatēts dzelzs iedzītņa nazis un kāds stipri izžuvis koka priekšmets, kas pēc izskata atgādina nelielu karoti. Tādas īpašas ceļojuma karotes ar saīsinātu rokturi atrastas Novgorodā 13.–15. gs. slāņos, lauzums starp rokturi un pašu kausiņu ir ass.⁵³ Roktura garums tādām karotēm nepārsniedza 6–7 cm, mūsu karotei tas ir 6,5 centimetri. Novgorodā karotes tika darinātas no kļavas koka. 139. kapā bija vēl viena josta, no kuras saglabājušās tikai lielas baltmetāla kniedes.

Vēl greznāks ir 118. kapā atrastais maks (31. att.). Lai gan tas ir sliktāk saglabājies, taču rekonstruēt to izdevās. Tā izmēri: garums 19 cm, platums 19,5–21,5 centimetri. Maka apakšējās detaļas un klape figurāli izgrieztas un rotātas ar bronzas kniedītēm. Klapes stūri apkalti ar ornamentētiem bronzas trīsstūrīšiem. Slēdzītim augšējā detaļa ir garāka, trapeceveida formas, bagātīgi ornamentēta ar sīkām svītriņām un lielu izcilni – pumpu (31. att.: 1). Makā bija tumšas šķeterētas vilnas dzijas tinumiņš un grauds. Abiem makiem slēdži darbojas līdzīgi.

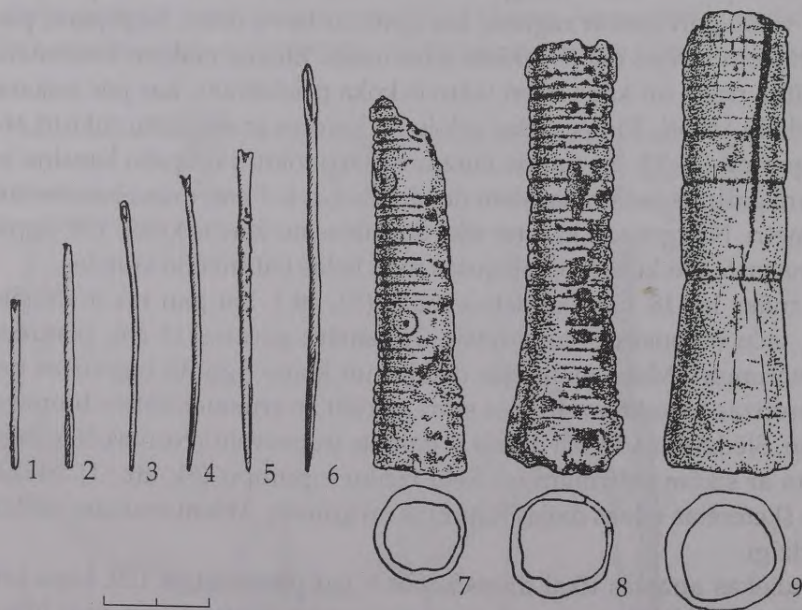
Jostu paliekas atrastas tikai divos kapos – jau pieminētajā 139. kapā un 19. kapā. 139. kapā bija divas jostas, no vienas saglabājusies 17 cm gara lūku sloksnīte un ādas paliekas pie bronzas apkalumiem – maka turētājiem, kā arī jostas sprādze, no otras – tikai lielas baltmetāla kniedes. Jostas parasti darināja no ādas sloksnes, aptinot to ap lūkiem. 19. kapā josta bija apkalta ar divu veidu

apkalumiem – sirdsveida un taisnstūra plāksnītēm ar robotām malām, otrā pusē apkaluma plāksnītēm centrā bija pa vienai kniedei. Pie jostas atrasti divi dzelzs riņķi – jostas sadalītāji un segmentveida formas dzelzs jostas sprādze ar bronzas zoslu.

Jostas sprādzes. Kopumā atrasti 43 eksemplāri. Lielākā daļa sprādžu ir darināta no dzelzs, tikai četras – no bronzas, no kurām trīs atrastas sieviešu kapos. Sprādzes uzietas kā vīriešu (18), tā arī sieviešu (10) un pusaudžu (6) kapos. Parasti tā ir viena, retāk divas, bieži atšķirīgas formas sprādzes. Visvairāk ir taisnstūrainu jostas sprādžu (26). Tās ir vidēji 4–6 cm garas un 3–4 cm platas, bet ir arī mazākas. No citām formām jāatzīmē lirasveida (6), segmentveida (5), ovālas (4) jostas sprādzes. Ir arī divdaļīgas četrstūrainas vai astotnieka formas sprādzes (3).

Jostas riņķi. 3–4 cm lieli dzelzs vai bronzas riņķi (26) atrasti gan kopā ar jostas sprādžēm, gan arī atsevišķi. Tie varētu būt vai nu jostu sadalītāji, vai riņķi naža piekāršanai. Viens riņķis no 32. kapa īpaši atšķiras, tas darināts no bronzas, ar sakniedētiem un noplacinātiem galiem (34. att.: 4). Otrs tāds riņķis iegūts kā savrupatradums Slutišķu senkapos (VI 277: 67).

Adatu kārbiņas. Trīs kaula adatu kārbiņas atrastas trijos sieviešu (17., 96. un 100. kaps) apbedījumos, bet viena – darināta no koka – vīrieša (70. kaps)

32. att. Augustinišķu senkapos atrastās adatas un adatu kārbas:

1 – 54. kaps, VI 262: 190; 2 – 54. kaps, VI 262: 191; 3 – 45. kaps, VI 262: 140; 4 – 96. kaps, VI 262: 296; 5 – 134. kaps, VI 262: 400; 6 – 130. kaps, VI 262: 387; 7 – 96. kaps, VI 262: 293; 8 – 100. kaps, V 262: 308; 9 – 17. kaps, VI 262: 50

apbedījumā (32. att.). Kārbiņu garums ir no 7,0 līdz 8,6 centimetriem. Visām viens gals ir platāks, tās rotātas ar virpotām, iegrieztām paralēlām svītrām, bet viena kārbiņa papildus rotāta ar iegrieztiem aplīšiem. Divās kārbiņās atrastas adatas, bet vienā – dzijas vīkšķis.

Adatas. Kapsētā atrastas septiņas bronzas šujamادات (32. att.: 1–6). Piecas adatas konstatētas sieviešu (45., 54., 96. un 134. kaps), bet divas – vīriešu (70. un 130. kaps) apbedījumos. Adatas darinātas no tievas, taisnas stieples, acis iegarenas, nedaudz saplacinātas. Asie gali griezumā trīsstūrains, tikai vienā gadījumā gals bija četrstūrains. Tās atrastas adatu kārbiņās, ādas maciņā un blakus mirušā elkonim. 45. kapā adata kopā ar krustiņu un divām saktām bija dota līdzī kā ziedojs. Kā zināms, adatas deva mirušajiem līdzī, lai tie varētu salāpīt savas drēbes. Ļoti liela adata (7,6 cm) atrasta 130. kapā (32. att: 6). Tā gulēja uz vīrieša galvaskausa – uz deniņiem. Iespējams, ka šajā gadījumā ar adatu tikusi sasprausta galvassega. Lielākajai daļai adatu asais gals, retāk arī acs daļa ir nolauzta. Ļoti iespējams, ka viņsaulei mirušajiem apzināti deva jau salauztas, nederīgas adatas.

Vērpjamās vārpstas skriemeļi no rozā šīfera. Tie atrasti tikai vīriešu kapos, visos gadījumos kreisajā pusē pie iegurņa. Rozā šīfera vērpjamās vārpstas skriemeļus Latvijā ievada pa Dņepras ceļu no Ovručas (Volīnija). Latvijā zināms ap 150 eksemplāru. Tie izplatīti no 12. līdz 13. gs., bet atrasti vēl 14. gs. pieminekļos. Visvairāk skriemeļu atrasts Daugavas krastos, kas norāda uz to ienākšanas ceļu. 32. karavīra kapā atrastais vērpjamās vārpstas skriemeļi ir diskveida, ar šķautnēm; 37. karavīra kapā vērpjamās vārpstas skriemeļi ir no tumši brūna šīfera, bikonisks, ar noplacinātu šķautni; 29. kapā atrastais – rozā, bikonisks, ar noplacinātiem galiem. Iekšējais diametrs skriemeļiem ir 7–8 mm, tātad tie pārstāv hronoloģiski vēlākos eksemplārus.⁵⁴ 29. apbedījumā vēl tika atrasta mucīņveida sārtā šīfera krelle. Iespējams, ka vīriešu kapos vērpjamās vārpstas skriemeļi doti līdzī kā ziedojs; tie varēja kalpot arī kā maciņa pušķa gala rotājums. Visvēlākie skriemeļi līdz šim bija zināmi Koknesē un Lokstenes pilī. Augustinišķos atrastie, šķiet, ir vēl vēlāki, jo visi apbedījumi ar skriemeļiem no rozā šīfera datējami ar 14. gs. beigām – 15. gs. sākumu.

Apavu un kājautu rotājumi. 100. kapā pie labā apakšstilba atrasta bronzas caurulīte, saritināta no bronzas skārda sloksnītes (garums 2,3 cm, diametrs 0,03 cm). Caurulītes nozīme nebija skaidra, kamēr Slutišķu kapsētā (161. kaps) netika atrastas ādas apavu paliekas ar bronzas skārda caurulīti – apavu auklu gala rotājumu. Trīs senkapos uzietie piekariņi – divi zvārguļi un viens trapecveida piekariņš, iespējams, rotāja kājautus, jo tika atrasti pie mirušo potītēm un pie pēdas (16., 20. un 37. kaps). 16. kapā trapecveida piekariņš bija pie kreisās kājas pēdas. Piekariņš ornamentēts ar trim vertikālām lodiņu rindām, tam ir nolauzts gals, bet augšgalā saglabājusies ādas sloksnīte.

Bronzas atslēdziņa ar dubultvažiņu un bronzas apkalumu no atslēgas cauruma. 43. sievietes kapā ap jostasvietu atrastas koka priekšmeta paliekas ar bronzas atslēgas cauruma apkalumu un bronzas atslēdziņu. Acīmredzot kapā bija ielikta koka lādīte ar bronzas atslēdziņu. Apkalums ir trapeceveida bronzas plāksnīte ar noapaļotu augšu, tās apakšējā daļā – trīs kniežu caurumi. Virs apkaluma gulēja neliela bronzas atslēdziņa ar cilpveida galviņu, bronzas dubultvažiņu un vilnas diegu paliekām. Apkaluma augšējā daļā ir iegarens atslēgas caurums, bet tā izmērs (0,6 cm) ir par mazu atslēgas slēdzamās daļas izmēram (0,8 cm). Lietuvā bronzas slēdzenītes atrod bieži un uzskata par simboliskām rotām – tās bija īsto atslēgu kopijas. Atslēdziņas papildināja rotu komplektus, parasti tās atrod piekārtas pie jostas vai maciņos bagāto lietuviešu sieviešu kapos, atslēgas, iespējams, simbolizēja īpašuma tiesības.⁵⁵ Līdzīgs atslēgas cauruma apkalums lietuviešu materiālā nav zināms.

Zirga iemauktu detaļa – **dzelzs laužņi** tika atrasti tikai vienā – 7. kapā, 12–13 gadu vecai meitenei pie labā elkoņa, kopā ar nazi. Saglabājies viens laužņu loceklis, darināts no griezumā četrskaldņu stienīša (garums 8,0 cm, biezums 0,8 cm), kuram vienā galā cilpa ar riņķi. Tādi riņķi noslēdza divu vai trīs posmu mutes dzelžus. Stienīša otrā galā cilpiņa daļēji nolauzta, bet var redzēt, ka tā saliekta nevis no augšas uz apakšu, bet no labā sāna uz kreiso.

Darbarīki

Naži atrasti 76 kapos – gan sieviešu, gan vīriešu, gan arī bērnu. Dominē iedzītņa naži, tie atrasti hronoloģiski agrākajos kapos. 16. gs. apbedījumos vairāk pārstāvēti naži ar piekniedētu spalvu, to skaits ir ļoti mazs, tikai astoņi, uzieti 50., 53., 58., 99., 100., 118., 120. kapā un kā savrupatradums (33. att.). Visbiežāk tos atrod kapa vidusdaļā – kreisajā pusē iegurnā rajonā (44 gadījumi), jo nažus parasti piekāra pie jostas, reizēm ar riņķa palīdzību. Trijos gadījumos nazis bija nolikts pie galvas, bet trijos sieviešu (26., 82., 86.) un vienā vīrieša (114.) kapā nazis bija ielikts mirušajiem rokā. Tāds novietojums ir zināms Lietuvā (Pakalnišķi), kur naži bija atrasti rokās trijos 16.–17. gs. apbedījumos, V. Urbanavičus uzskata, ka nazis ielikts rokā, lai veiktu asinsatriebību vai arī aizstāvētos pret ļaunajiem gariem un velniem.⁵⁶ Tā ir pagānisma spilgta izpausme. Lielākā daļa ir t.s. universālie naži: roktura ass turpinās paralēli asmens mugurai, mugura taisna, smaile noapaļota no asmens puses, dažiem arī no mugurpuses. Tādi naži pārsvarā ir sieviešu kapos. Vēl mirušajiem līdzī doti kokapstrādes naži: asmens pret rokturi arī izvirzīts uz priekšu, smaile no asmens vai muguras puses noapaļota. Ir arī kaujas (medību) naži – tiem ir smails asmens gals, garums vidēji ap 19,5 cm, pēc izmēriem tie līdzinās ieročiem. Tādi naži ir 25., 29., 32., 36., 37., 70., 76., 83. un 86. kapā, to garums ir no 19 līdz 23,5 centimetriem. Atrasti arī pavisam nelieli naži. Astoņiem nažiem konstatētas ādas maksts paliekas.

33. att. Augustiniški senkapos atrastie naži:

1 – 50. kaps, VI 262: 168; 2 – 118. kaps, VI 262: 366; 3 – 37. kaps, VI 262: 97; 4 – 83. kaps, VI 262: 270; 5 – 1. kaps, VI 262: 2; 6 – 112. kaps, VI 262: 350; 7 – 25. kaps, VI 262: 62; 8 – 4. kaps, VI 262: 14; 9 – 78. kaps, VI 262: 253; 10 – 82. kaps, VI 262: 265; 11 – 36. kaps, VI 262: 90; 12 – 52. kaps, VI 262: 182; 13 – 19. kaps, VI 262: 53; 14 – 48. kaps, VI 262: 161; 15 – 113. kaps, VI 262: 354; 16 – 7. kaps, VI 262: 27; 17 – 90. kaps, VI 262: 287; 18 – 26. kaps, VI 262: 63; 19 – 23. kaps, VI 262: 60; 20 – 53. kaps, VI 262: 187; 21 – 46. kaps, VI 262: 157; 22 – 127. kaps, VI 262: 385

Šķiltavas uzietas tikai divas. 80. apbedījumā tās ir četrstūrainas, ar noapaļotiem stūriem, caurlauztu vidusdaļu, platāku apakšējo daļu. To izmēri ir 6,6 × 3,7 centimetri. Pie šķiltavām bija pierūsējis krama gabals un audekla fragments. Tāda šķiltavu forma raksturīga viduslaikiem un bija izplatīta 14.–16. gadsimtā.⁵⁷ Savukārt 139. kapā atrastas veģveida šķiltavas – masīvas, ar platu pamatni un pret centru atliektiem galiem, pie pamatnes bija pierūsējis audums.

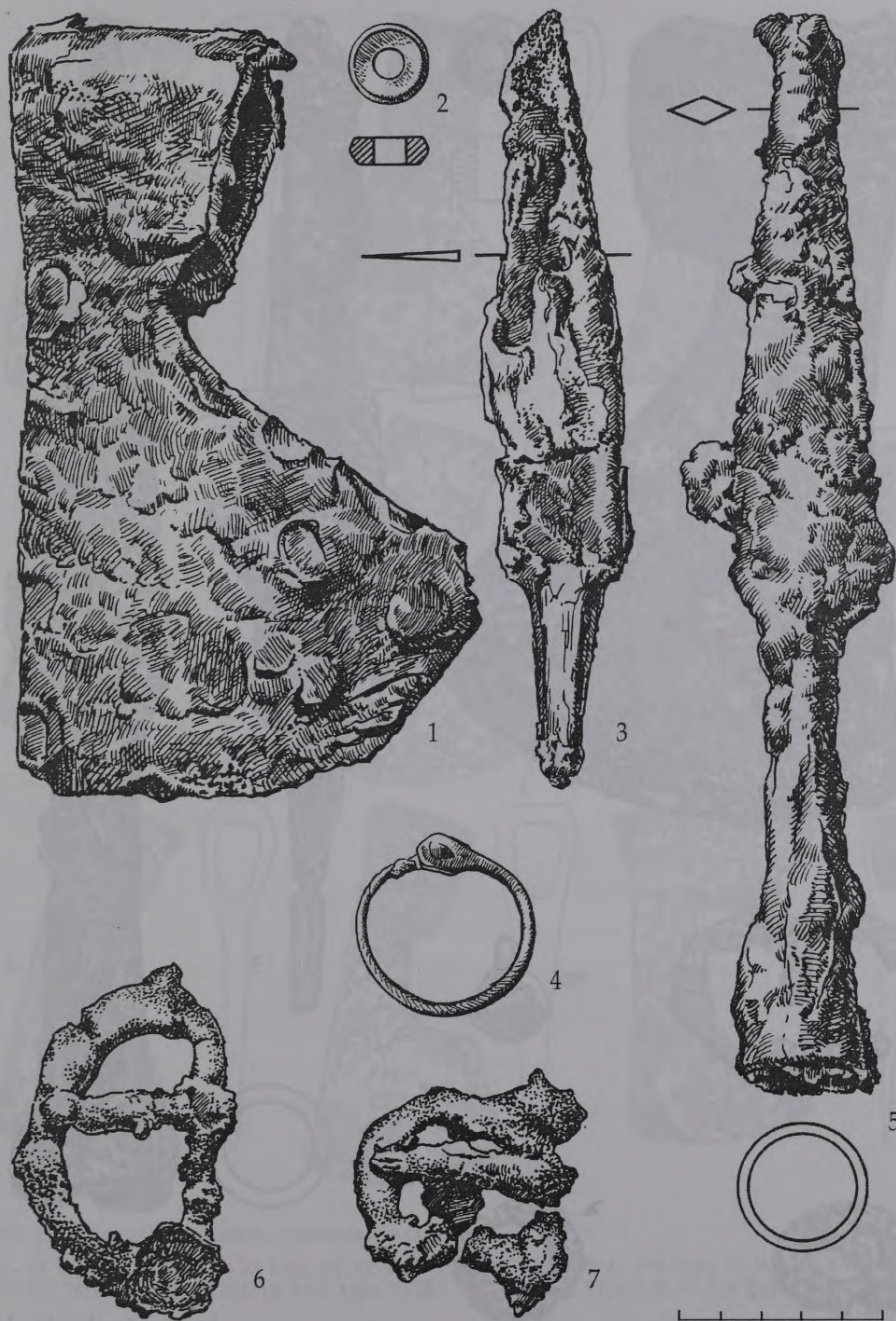
Septiņos apbedījumos tika atrasti 10 **krami** (48., 70., 74., 80., 97., 127. un 130. kaps), kas lietoti uguns dzirksteles iegūšanai. Tie ir gaiši pelēkā krāsā. Atrasti arī vairāki nuklejevīdīgi krami un atšķilas. Viens krams ir nažveida atšķila ar retušas pēdām (74. kaps). Daži krami tikuši lietoti jau akmens laikmetā, bet vairākums ir tipiski viduslaikiem. Tikai vienā gadījumā krama gabals atrasts kopā ar šķiltavām (80. kaps). Parasti kramus pa vienam vai pa diviem atrod kapa vidusdaļā – ap jostasvietu un pie iegurņa. 130. kapā divi krami bija maciņā kopā ar trim monētām. No septiņiem kapiem, kuros atrasti krami, tikai viens ir sievietes. Iespējams, ka krams bija iemests kapa bedrē kā ziedojums, jo tas atrasts kapa pildījumā 20 cm virs skeleta.

Ieroči

Ieroču atradumi viduslaiku kapsētās ir reta parādība. Tomēr Augustinišķos vīriešu kapos atrasti šķēpi un cirvji, pie ieročiem pieskaitāmi arī iepriekš minētie kaujas naži.

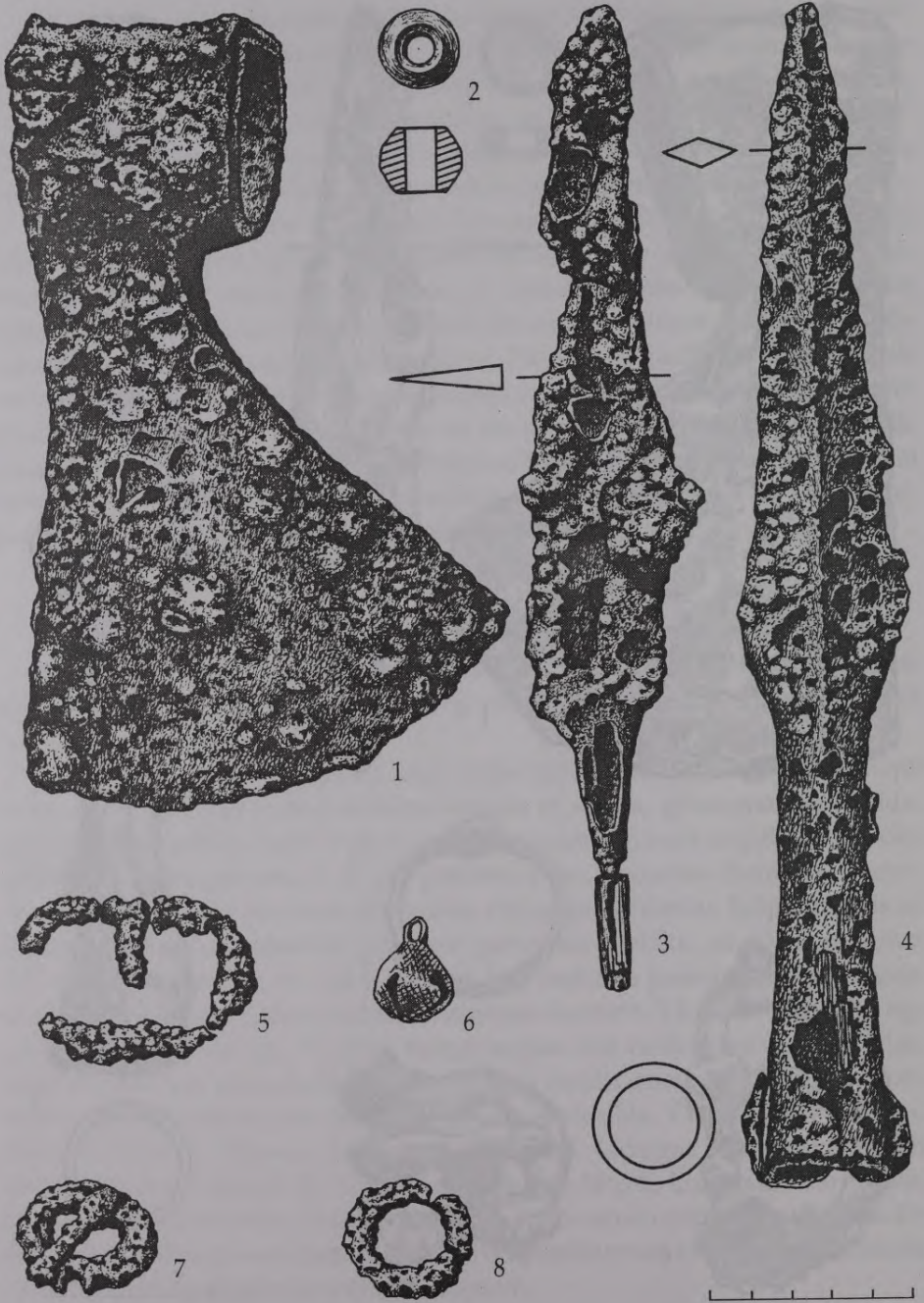
Senkapos atrasti trīs **šķēpi**. 32. kapā šķēps bija novietots pie labās kājas, kopā ar cirvi (34. att.). Tas ir dzelzs šķēpa uzgalis ar slaidu, griezumā rombveida, pie pamatnes platāku lapu. Tam ir skaldņota uzmava, kurā saglabājušās koka paliekas. Uzgaļa garums ir 26 cm, platums 4 cm, uzmavas diametrs 3,4 centimetri. 37. kapā arī pie labās kājas zem cirvja gulēja dzelzs šķēpa uzgalis ar slaidu, griezumā rombveida lapu, pie pamatnes platāku, ar apaļu uzmavu (35. att.). Pie uzmavas un lapas šķēpam bija auduma paliekas. Šķēpa uzgaļa garums ir 28,4 cm, platums 4,2 cm, uzmavas diametrs 3,8 centimetri. Abi aprakstītie šķēpi ir līdzīgi. 78. kapā šķēpa uzgalis bija nolikts pie kreisās kājas, kopā ar lielo nazi (dunci). Šķēpa uzgalis ir ar slaidu, rombveida lapu, pie pamatnes paplašinājums nav izteikts, uzmava skaldņota. Tā garums ir 29,8 cm, platums 3,2 cm, uzmavas diametrs 3 centimetri. Līdzīgas formas šķēpu gali Latvijas teritorijā atrasti 13.–15. gs. apbedījumos Sēlpilī, Lokstenē, Mārtiņsalā, Dundagas Laukumuižā, Valgales Veģos u.c.⁵⁸ Pēc ieroču pētnieku atzinuma šie šķēpi domāti bruņu caurduršanai. Šos trīs apbedījumus, spriežot pēc līdzdotā inventāra, var uzskatīt par karavīru kapiem.

Cirvji atrasti deviņos apbedījumos (36. att.). Visus cirvjus var iedalīt divās grupās. Pie pirmās grupas pieder cirvji ar mazliet izliektu muguru, platu, stūrainu asmens daļu, pietu ar asmens daļu savieno slaidis kakls, kātcaurums ir

34. att. Augustinišķu senkapu 32. kapa senlietas:

1 – cirvis, 2 – vērpjamās vārpstas skriemelis, 3 – dzelzs nazis, 4 – bronzas riņķis, 5 – šķēpa uzgalis, 6, 7 – jostas sprādzes

35. att. Augustinišķu senkapu 37. kapa senlietas:

1 – cirvis, 2 – vērptomās vārpstas skriemelis, 3 – duncis, 4 – šķēpa uzgalis, 5, 7 – jostas sprādzes, 6 – bronzas zvārgulis, 8 – dzelzs riņķis

36. att. Augustiniški senkapos atrastie cirvji:

1 – 80. kaps, VI 262: 264; 2 – 37. kaps, VI 262: 94; 3 – 5. kaps, VI 262: 17; 4 – 114. kaps, VI 262: 359; 5 – 32. kaps, VI 262: 74; 6 – 4. kaps, VI 262: 13; 7 – 1. kaps, VI 262: 1; 8 – 14. kaps, VI 262: 37; 9 – 118. kaps, VI 262: 368

trīsstūrveida. Jāatzīmē, ka 37. kapa cirvim mugura ir mazliet ieliekta. Pie šīs grupas jāpieskaita cirviņi no 5., 32., 37., 80. un 114. kapa. Pie otrās grupas pieder četri cirviņi ar taisnu vai mazliet izliektu muguru un vienmērīgi platu, priekšpusē nošļauptu asmens daļu (1., 14. un 118. kaps). Šajā grupā īpaši izdalās cirvis no 118. kapa – tam ir garš, slaidis kakls un vairāk pagarināta pieta daļa. Abu tipu cirviņi bija plaši lietoti 14.–15. gadsimtā.

Monētas

Kapsētā atrasta 41 monēta – kā monētpiekariņi, tā arī rituālās monētas (37. att.).

Augustinišķu kapsētā atrasto monētu saraksts

Livonijas ordeņvalsts

Tallina

Ārtigi, kalti 14. gs. vidū līdz 1390. gadam (45., 50., 86., 103. kaps)	7
Ārtigi, kalti 14. gs. beigās līdz 15. gs. sākumam (26., 45., 57. kaps)	6
Lībekas tipa feniņš, kalts 14. gs. beigās līdz 1422./1426. gadam (26. kaps)	1
Feniņi, kalti pēc 1422.–1426. gada līdz 15. gs. vidum (65., 75., 96., 106., 130. kaps)	6
Šerfi, kalti kā brakteāti 1440.–1450. gadā (33., 75., 77. kaps)	3
Šiliņi, kalti 15. gs. otrajā ceturksnī (36., 45., 100. kaps)	3
Livonijas ordeņmestra Voltera fon Pletenberga (1494–1535) feniņš (130. kaps)	1

Rīgas arhibīskapija

Arhibīskaps Silvestrs Štodevešers (1448–1479), feniņi (35., 97. kaps)	2
Feniņi, <i>sede vacante</i> , kalti 1479.–1489. gadā (72., 77. kaps)	2

Tartu bīskapija

Bīskaps Dītrihs Damerovs (1379–1400), ārtigi (45., 86. kaps)	2
Bīskaps Bernhards II Bulovs (1410–1413), ārtigi (45., 54. kaps)	2
Bīskaps Bartolomejs Savijerve (1441–1459), feniņi (90., 96. kaps)	2
Bīskaps Helmihs fon Malinkrots (1459–1468), feniņi (9., 109. kaps)	2

37. att. Augustinišķu senkapos atrastās monētas:

1 – 45. kaps, VI 262: 131, Prāgas grasis, Kārlis I (1346–1378) (?); 2 – 45. kaps, VI 262: 134, Tallinas ārtigs, kalts 14. gs. vidū līdz 1390. g.; 3 – 45. kaps, VI 262: 135, Tallinas ārtigs, kalts 14. gs. beigās līdz 1422.–1426. g.; 4 – 45. kaps, VI 262: 136, Tartu bīskapa Bernharda II Bulova (1410–1413) ārtigs; 5 – 45. kaps, VI 262: 137, Tallinas ārtigs, kalts 14. gs. beigās līdz 1422.–1426. g.; 6 – 45. kaps, VI 262: 138, Tartu bīskapa Dītriha Damerova (1379–1400) ārtigs; 7 – 54. kaps, VI 262: 188, Tartu bīskapa Bernharda II Bulova (1410–1413) ārtigs; 8 – 75. kaps, VI 262: 243, Tallina, feniņš, kalts pēc 1422.–1426. g. līdz 1470. g.; 9 – 90. kaps, VI 262: 284, Tartu bīskapa Bartolomeja Savijerves Lībekas tipa feniņš, puse, griezts; 10 – 97. kaps, VI 262: 297, Rīgas arhibīskapijas feniņš, 1479.–1484. g., *sede vacante*, puse; 11 – 33. kaps, VI 262: 83, Tallina, šerfs, kalts kā brakteāts pēc 1426. g.; 12 – 106. kaps, VI 262: 346, Tallina, feniņš, kalts ap 1470. g., puse; 13 – 109. kaps, VI 262: 405, Tartu bīskapa Helmiha fon Malinkrota (1459–1468) feniņš, monēta saliekta un griezta; 14 – 35. kaps, VI 262: 89, Rīgas arhibīskapa Silvestra Štodevešera (1448–1479) feniņš, saliekts; 15 – 77. kaps, VI 262: 251, Rīgas arhibīskapijas feniņš, 1479.–1484. g., *sede vacante*; 16 – 77. kaps, VI 262: 252, Tallina, šerfs, kalts kā brakteāts pēc 1426. g.

Svešzemju monētas

Čehija

Grasis, Kārlis I (1346–1378) (?), Prāga, nodilis (45. kaps) 1

Nīderlande

Angļu sterliņa atdarinājums, kalts ap 1350. gadu (86. kaps) 1

Visagrākā monēta šajā kapsētā ir angļu sterliņa atdarinājums, kalts ap 1350. gadu, bet jaunākā ir Livonijas ordeņmestra Voltera fon Pletenberga (1494–1535) Tallinas feniņš. Monētas pēc to nozīmes dalāmas divās grupās: rituāla un monētpiekariņos.

20 **monētpiekariņi** ietilpst sešu kapu kaklarotu sastāvā (26., 45., 50., 57., 86. un 103. kaps). Parasti kaklarotās ir pa 1–3 monētpiekariņiem, tikai 80. kapā bija pieci un 45. apbedījumā – seši monētpiekariņi. Pārsvārā tie ir Tallinas un Tartu ārtīgi, kalti no 14. gs. vidus līdz 15. gs. pirmajam ceturksnim. Hronoloģiski visagrākie no tiem ir četri Tallinas ārtīgi, kalti 14. gs. vidū līdz 1390. gadam. Tiem seko Tartu bīskapa Dītriha Damerova (1379–1400) ārtīgi. Tartu bīskapa Bernharda II Bulova (1410–1413) ārtīgs bija tikai vienas – 45. kapa kaklarotas sastāvā. Biežāk sastopami Tallinas ārtīgi, kalti 14. gs. beigās līdz 1422./1426. gada naudas reformai Livonijā, – seši eksemplāri. Bez Livonijā kaltajām monētām Augustinišķos atrastas arī divas ārzemju monētas. 45. kapa kaklarotas sastāvā bija Prāgas grasis, iespējams, kalts Kārļa I (1346–1378) laikā. Tas ir stipri nodilis, tāpēc tā precīza noteikšana apgrūtināta. Latvijā zināmi tikai septiņi Prāgas graša eksemplāri, tie uzieti viduslaiku kapsētās Kazdangas Roņos,⁵⁹ Dobelē,⁶⁰ Aizkrauklē,⁶¹ Puzes Lejaskrogā,⁶² Augustinišķos un Pildas ezera krastā. Depozītos tie nav zināmi. Divi Prāgas graši kalti Kārļa I (1346–1378), trīs – Vāclava II (1286–1305) laikā. Vēl divi graši ir stipri nodiluši, tāpēc precīzi tos noteikt nevar, bet šķiet, ka tie kalti Kārļa I laikā. Visas monētas izmantotas kā piekariņi, tām ir vai nu veselas, vai fragmentāras cilpiņas piekāršanai. Latvijas teritorijā Kārļa I Prāgas graši, iespējams, nokļuva no Lietuvas, kur tie bija plašā apgrozībā no 14. gs. līdz pat 16. gs. sākumam.⁶³ Tam par labu liecina divi faktori.

Pirmais – lielākā daļa Prāgas grašu atrasta Latvijas dienvidos, netālu no Lietuvas – Dobeles, Kazdangas Roņu, Aizkraukles un Augustinišķu kapsētā.

Otrais – kapsētās, kurās uzieti Kārļa I Prāgas graši, gandrīz vienmēr ir arī lietuviešu izcelsmes senlietas. Puzes Lejaskroga kapsēta atrodas samērā tālu no Lietuvas, bet šeit atrastas arī lietuviešu saktas.

Lietuviešu senlietu tomēr trūkst Kazdangas Roņu un Aizkraukles senkapos, kuros bija atrasti agrie – Vāclava II (1286–1305) kaltie Prāgas graši. Lietuvā

Vāclava II Prāgas graši nav zināmi, tāpēc iespējams, ka agrie Prāgas graši Latvijas teritorijā nokļuva no Rietumiem kopā ar Francijā un Nīderlandē kaltiem grašiem un dubultgrašiem.

86. kapā kopā ar citām monētām atrasts angļu sterliņa atdarinājums pēc Henrija III (1216–1272) monētas, kalts ap 1350. gadu. Angļu sterliņu atdarinājumi Latvijā ir rets atradums. Pašreiz zināmas 12 monētas no septiņām atradumu vietām – Ances, Dobeles, Ikšķiles, Mārtiņsalas, Augustinišķu senkapiem un savrupatradumiem Alsviķos un Kurzemē.⁶⁴ Tās visas bija izmantotas kā monētpiekariņi un pārsvarā kaltas 13. gs. vidū un otrajā pusē. Jāatzīmē, ka īpaši daudz angļu sterliņu atdarinājumu bija Mārtiņsalas 1784. kapā: no sešiem eksemplāriem trīs bija Flandrijas grāfa Gvido Dampieres (1280–1305) un divi Hennegas grāfa Johana II Avesnes (1280–1304) angļu sterliņu atdarinājumi.⁶⁵ Visām monētām bija piekniedētas bronzas plāksnīšu cilpiņas.

Rituāla monētas atrastas 17 kapos. Divos apbedījumos bija kā rituāla monētas, tā arī monētpiekariņi (26. un 45. kaps). Rituāla monētas visbiežāk, septiņos gadījumos, bija novietotas ap jostas rajonu (pie iegurņa, pie augšstilba, pie vidukļa). Iespējams, tās bija ieliktas vai nu maciņā, vai kabatā. Trijos gadījumos monētas bija novietotas pie rokas vai, iespējams, ieliktas maciņā. Apbedījumos monētas atrastas arī pie mirušā kreisās pēdas, uz krūtīm, zem galvaskausa, uz labā pleca. Svarīgi, ka kapā liktas ne tikai veselas monētas, bet arī to ceturtdaļas (36., 45. un 100. kaps), pusītes (75., 106. un 90. kaps) un trešdaļas (72. kaps). Trijos gadījumos monētas bija saliektas, viena no tām sagatavota griešanai (97. kaps).

Skaitīšanas žetoni

Savdabīga senlietu grupa Augustinišķu senkapos ir **skaitīšanas žetoni**. To atrasts neparasti daudz – 45, no tiem 42 bija kaklarotu sastāvā (7., 45., 50., 57., 72., 73., 103. kaps). Trijos gadījumos skaitīšanas žetoni bija piekārti pie savdabīgām galvas rotām – važiņām un riņķīšiem. Skaitīšanas žetoni jau no 14. gadsimta bija plaši izplatīti Rietumeiropā: Itālijā, Francijā, Nīderlandē. Ar skaitīšanas žetonu palīdzību veica dažādus rēķinus uz īpašiem dēļiem vai rēķinu galdiņiem (abaka). Rēķinu galdiņš attēlots uz viena no žetoniem, kuru darinājis Nirnbergas meistars G. Krauvinkels. Šāds žetons 1995. gadā tika atrasts Rīgas Doma dārza izrakumos.⁶⁶ Laikā no 16. līdz 19. gadsimtam Nirnberga bija žetonu ražošanas centrs. Latvijā arheoloģiskajos izrakumos paretam atrod 16.–17. gadsimta Nirnbergas žetonus. 15. gadsimta skaitīšanas žetoni atrasti tikai Ikšķiles, Mārtiņsalas un Dobeles senkapos (17 eksemplāru). Visagrākie, 14. gadsimta vidū – 15. gadsimta sākumā darinātie franču "*The Dolphin*" (delfīns) tipa skaitīšanas žetoni atrasti Dobeles senkapos (735., 740., 1245. kaps). Augustinišķu skaitīšanas žetonu daudzskaitlība ir pārsteidzoša. Visizplatītākie

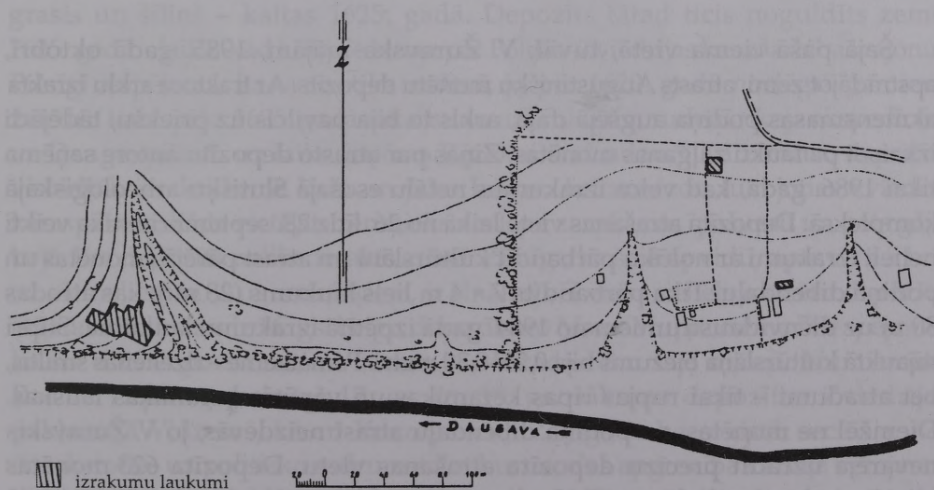
ir "Francijas vairoga" tipa žetoni (Mitchiner N 686).⁶⁷ Šie žetoni kalti franču pilsetā Turnē (pašlaik Beļģijā) no 1415. līdz 1497. gadam. Uz žetona aversa attēlots Francijas ģerbonis: vairogs ar trim lilijām; apkārt leģenda: AVE MARIA GRACIA. Uz reversa krusts, veidots no trim paralēlām līnijām, kurām galos lilijas un stūros burti A-M-A-M. Tādi žetoni atrasti kaklarotās 7. kapā (2), 45. kapā (3), 50. kapā (4), 57. kapā (15), 73. kapā (1), 103. kapā (4) – kopā 29. Viens šāda tipa žetons bija piekārts pie dubultvažiņas – galvas rotas 103. kapā. "Francijas vairoga" tipa žetoni atrasti arī Ikšķiles, Mārtiņsalas un Dobeles senkapos. Latvijā šis žetonu tips bija visizplatītākais. Ikšķiles senkapos 130. kapa kaklarotā bija 13 tādi žetoni.⁶⁸ Pārējie Augustiņišķu žetoni pārsvarā ir Nirnbergā 15. gadsimtā kaltie franču žetonu atdarinājumi. Visvēlākais Augustiņišķu kapulaukū ir 7. kapā atrastais Nirnbergas meistara Jorga Šultesa 1515.–1559. gadā kaltais žetons. Kā monētpiekariņi, tā arī žetoni ir labs datējošais materiāls, bet tie jāizmanto uzmanīgi, ņemot vērā faktu, ka monētpiekariņi un skaitīšanas žetoni – piekariņi tika nēsāti ilgu laiku (reizēm līdz pat 50 gadiem).

Skaitīšanas žetonu saraksts

Francija, tips "Francijas vairogs", 15. gs. sākums – 1415.–1497. gads, Turne, Mitchiner 686, 627	30
Vācija, Nirnberga, tips "Rozete/ Valstsābols", meistars Hanss Šultess (meistars no 1553. līdz 1584. gadam) vai Jorgs Šultess (no 1515. līdz 1559. gadam)	1
Vācija, Nirnberga, 1415.–1437. gads, Mitchiner 979	1
Vācija, Nirnberga? vai Nīderlande, tips "Venuspfennige", 15. gs. beigas – 16. gs. sākums	1
Vācija, Nirnberga, 15. gs. otrā puse, reversā Bavārijas ģerbonis ar rombiem, Mitchiner 992–1000	1
Vācija, Nirnberga, 15. gs. otrā puse, Virzburgas bīskapa kaluma atdarinājums, Mitchiner 1007	2
Francija?, Vācija? nodiluši žetoni, 15. gs.	9

Augustinišķu un Kapulovas ciema vietas un depozīts

Augustinišķu ciema vieta aizņem ap 100 m platu un 300 m garu joslu gar Daugavas krastu Augustinišķos, galvenokārt Suzannas Muļķis un Viktora Žuravska piemājas zemē (38. att.). Pieminekli atklāja 1971. gadā Latvijas vēstures institūta Dienvidlatgales apzināšanas ekspedīcija. Rokot šurfus, tika atrastas ripas keramikas lauskas. 1984. gadā Augustinišķu kapsētas izpēti laikā tika veikti nelieli pārbaudes izrakumi ciema vietā. Žuravsku piemājas zemes gabalā izpētīts viens izrakumu laukums 100 m² platībā. Tur konstatēti stipri postīti, zemes ilgstošas apstrādes rezultātā sajaukts kultūrslānis 0,30 m dziļumā, atrastas ripas keramikas lauskas. Pamatzeme – dzeltenas smiltis, ne celtņu, ne pavadu pēdas netika konstatētas.

38. att. Augustinišķu ciema vietas un senkapu situācijas plāns

39. att. Augustinišķu depoziģts

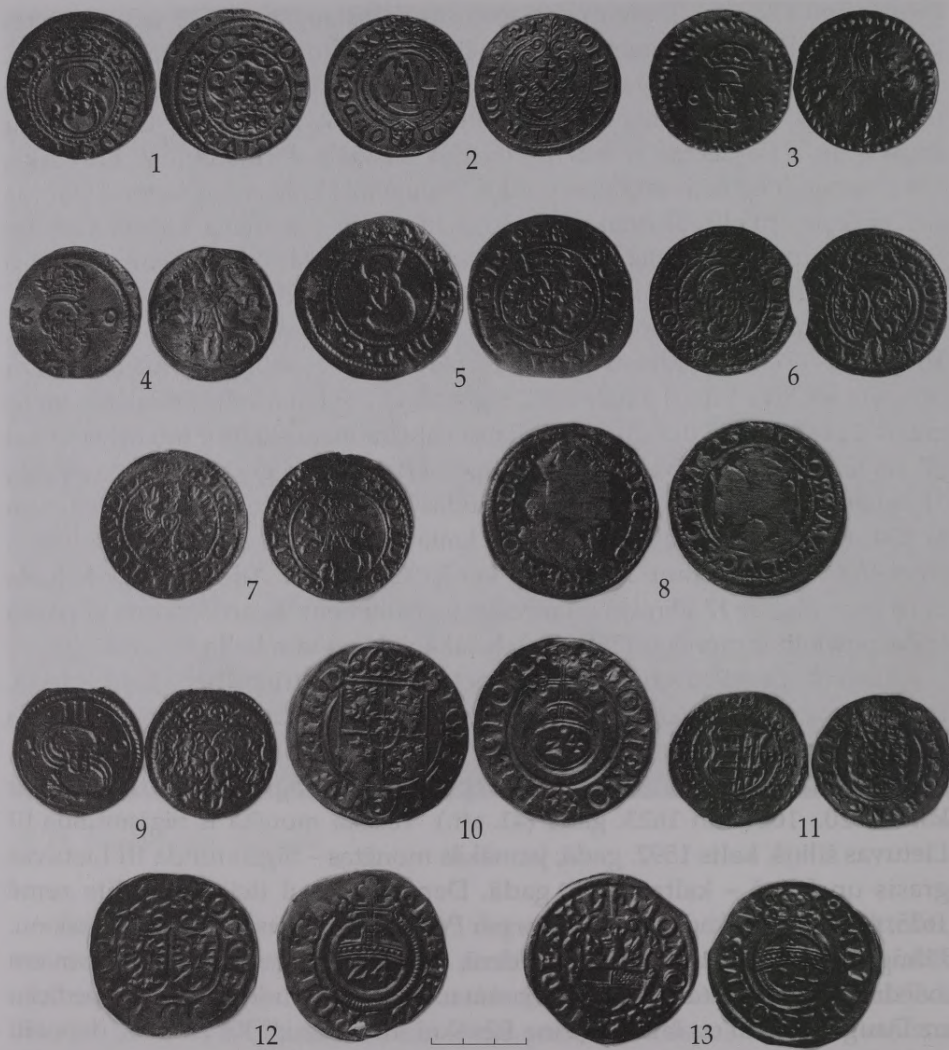
Šajā pašā ciema vietā, tuvāk V. Ņuravska mājām, 1985. gadā oktobrģ, apstrādājot zemi, atrasts Augustinišķu monģtu depoziģts. Ar traktora arķu izrakta akmensmasas podģna augšģjā daģa, arķs to bija pavilcis uz priekšu, tādģjādi izkaisot pa lauku zaģģanas monģtas. Ziģas par atrasto depoziģtu autore saģģma tikai 1986. gadā, kad veica izrakumus netālu esoģajā Slutišķu arheoloģiskajā kompleksā. Depoziģta atraģanas vietā laikā no 26. līdz 28. septembrim tika veikti nelieli izrakumi ar nolģku pārbaudģt kultģrslāni un atrast pāreģģas monģtas un podģna dibendaģu. Tika pārbaudģts 7 x 4 m liels laukums (28 m²), kas atrodas 80 m uz dienvidaustrumiem no 1984. gadā izpģtģtā izrakumu laukuma. Stģpri sajauktā kultģrslāģa bieģzums bija 0,25–0,30 metri. Pamatzeme – dzeltenas smiltģs, bet atradumi – tikai rupģas ripas keramikas un vāpģtās keramikas lauskas. Diemģģel ne monģtas, ne podģna dibendaģu atrast neizdevās, jo V. Ņuravskģs nevarģģja uzrādģt precģzu depoziģta atraģanas vietu. Depoziģta 623 monģtas bija ievietotas nelielā, gaiģģ dzeltenā akmensmasas svģtceģģnieķa pudelģ (*Pilgerflasche*) ar divām osģģģm, šauru, nosģstu kakģģģu un nedaudz saplacinātu

vienu sānu (39. att.). Pudeles saglabājušās daļas augstums 9,5 cm, diametrs platākajā daļā 9,7 cm; sienīņu biezums 0,4 cm, kakliņa diametrs 2,9 centimetri.

Depozīts pēc atrašanas bija sadalīts. Mazāko daļu monētu, galvenokārt trīspelherus, un pudeles lauskas paturēja sev V. Žuravskis, lielāko daļu savācis un aizvedis uz Valmieru atradēja mazdēls. Pirms tam V. Žuravskis neveiksmīgi mēģinājis monētas pārdot Daugavpils krājbankā. Autorei izdevās savākt depoziņu pilnībā un nogādāt Rīgā, kur to no saimnieka nopirka Latvijas Vēstures muzejs. Depozīts pašreiz glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Numismātikas nodaļā, tā inventāra numurs CVVM NUM 23019: 1–623.

Depozīta sastāvā ir maza nomināla monētas – viens grasis, 43 trīspelheri, 16 denāri, 117 dubultdenāri, viens ternārijs un 445 šiliņi (40. att.). Lietuvu (monētu kultuve Viļņā) pārstāv 332 Sigismunda III laikā kaltās monētas: viens grasis, 214 šiliņi, 117 dubultdenāri. Polijā kalto monētu skaits ir ļoti mazs – tikai 37, no tām 33 kaltas Krakovā – 21 trīspelhers (pusotra graša), viens ternārijs, 11 denāri. Četri denāri kalti privātajā naudas kaltuvē Lobženicā. Rīga pārstāvēta ar 234 monētām, no tām lielākā daļa kalta Sigismunda III laikā – tie ir divi trīspelheri un 200 šiliņi. Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa Rīgas kalums pārstāvēts tikai ar 27 šiliņiem un pieciem trīspelheriem. Tātad depoziņā pārsvarā ir Žečpospolitas monētas (369 eks.), lielākā daļa no tām kalta Lietuvā.

Atsevišķu nelielu grupu – 18 monētu – pārstāv trīspelheri, kalti Prūsijā, Pomerānijā, Hildesheimā, Lipē. To skaitā ir 11 Prūsijas–Brandenburgas markgrāfu Jana Sigismunda un Georga Vilhelma trīspelheri, kā arī viens Ungārijas denārs, kalts 1613. gadā. Depozītā hronoloģiski visvairāk monētu kalts 1620., 1621. un 1623. gadā (41. att.). Vecākā monēta ir Sigismunda III Lietuvas šiliņš, kalts 1592. gadā; jaunākās monētas – Sigismunda III Lietuvas grasis un šiliņš – kaltas 1625. gadā. Depozīts tātad ticis noguldīts zemē 1625. gadā – laikā, kad Latgale kļuva par Polijas–Zviedrijas karadarbības rajonu. Pilnīgi iespējams, ka tas notika rudenī, jo pēc 1622. gadā noslēgtā pamiera zviedru karaspēks 1625. gadā sāka jaunu uzbrukumu, rudenī rīkoja ekspedīciju uz Daugavpili un uz laiku ieņēma Rēzekni un Ludzu.⁶⁹ Kā zināms, depoziņi visbiežāk ierakti zemē kara un juku laikos. Acīmredzot, tuvojoties zviedru karaspēkam, kāds vietējais zemnieks noslēpa zemē savu īpašumu un pats gāja bojā, bet depoziņš palika ierakts zemē. Zīmīgi, ka šajā apvidū, aptuveni 5 km uz ziemeļiem no Augustinišķiem, ir zināms vēl viens neliels monētu depoziņš (42 monētas) – tas ir 16. gs. beigu depoziņš no Mazo Muļķu ciema.⁷⁰ Iespējams, ka šie divi depoziņi netieši liecina par karadarbību šajā rajonā. Numismāte Rasma Ceplīte, apskatot 17. gs. un 18. gs. sākuma depoziņus Zviedrijai pakļautajā Vidzemē, kā arī Kurzemes un Zemgales hercogistē, secināja, ka, “neskatoties uz politisko sadrumstalotību, naudas apgrozībā Latvijā vērojama visai līdzīga aina. [...] Diemžēl Latgales teritorijā šī posma monētu depoziņi nav zināmi.”⁷¹ Tieši tāpēc Augustinišķu depoziņš ir īpaši nozīmīgs Latvijas naudas

40. att. Augstinišķu depožīta monētas:

1 – Sigismunda III 1620. g. Rīgas šiliņš (CVVM NUM 23019: 113); 2 – Gustava II Ādolfā 1621. g. Rīgas šiliņš (: 208); 3 – Sigismunda III 1613. g. Lietuvas dubultdenārs (: 453); 4 – Sigismunda III 1620. g. Lietuvas dubultdenārs (: 454); 5 – Sigismunda III 1592. g. Lietuvas šiliņš (: 236); 6 – Sigismunda III 1622. g. Lietuvas šiliņš (: 272); 7 – Sigismunda III 1623. g. Lietuvas šiliņš (: 291); 8 – Sigismunda III 1625. g. Lietuvas grasis (: 235); 9 – Sigismunda III 1619. g. ternārijs, Polija (: 588); 10 – Sigismunda III 1617. g. trīspelhers, Polija (: 569); 11 – Ungārija, 1613. g. denārs (: 626); 12 – Ostfrīzija-Ritberga, Johanness, 1616. g. trīspelhers (: 617); 13 – Hildesheima, Matias II, 1618. g. trīspelhers (: 620)

1602. g.	1	Kop. II, 239. lpp., I-15
1609. g.	2	Kop. II, 240. lpp., I-21c
1610. g.	2	Kop. II, 240. lpp., I-22a,b
1613. g.	3	Kop. II, 240. lpp., I-25b
1614. g.	1	Kop. II, 240. lpp., I-26b
1615. g.	7	Kop. II, 240. lpp., I-27
1616. g.	11	Kop. II, 240. lpp., I-28
1617. g.	13	Kop. II, 240. lpp., I-29a
1618. g.	15	Kop. II, 240. lpp., I-30a
1619. g.	23	Kop. II, 240. lpp., I-31a,b
1620. g.	29	Kop. II, 240. lpp., I-32a,b
1620. g.	1	Kop. II, 241. lpp., III-2
1621. g.	45	Kop. II, 241. lpp., III-3
162?. g.	3	–
gadskaitli neredz	39	–

RĪGA (zviedru valdīšanas laiks)

Gustavs II Ādolfs, 1622–1624, trīspelheri

1622. g.	1	Ahlstrom, ⁷⁴ 34. lpp., 10
1623. g.	3	Ahlstrom, 34. lpp., 11
1624. g.	1	Ahlstrom, 34. lpp., 12

Gustavs II Ādolfs, šiliņi

1621. g.	5	Ahlstrom, 34. lpp., 14
1624. g.	16	Ahlstrom, 34. lpp., 16
gadskaitli neredz	6	–

LIETUVA, Viļņa

Sigismunds III, 1587–1632, grasis

1625. g.	1	Kop. II, 227. lpp., V-1
----------	---	-------------------------

Sigismunds III, 1587–1632, šiliņi

1592. g.	1	Kop. II, 222. lpp., I-4
1614. g.	4	Kop. II, 223. lpp., II-1a
1615. g.	1	Kop. II, 223. lpp., II-2c
1616. g.	3	Kop. II, 223. lpp., III-3a-c
1617. g.	6	Kop. II, 224. lpp., V-3c
1618. g.	10	Kop. II, 224. lpp., V-4b
1619. g.	11	Kop. II, 224. lpp., V-5
1622. g.	5	Kop. II, 224. lpp., VI-1
1623. g.	99	Kop. II, 224. lpp., VI-2; 225. lpp., VIII-1
1624. g.	34	Kop. II, 225. lpp., VIII-2a; VII-4a-c

1625. g. 1 Kop. II, 225. lpp., VIII-3
 gadskaitli neredz 33 -

Sigismunds III, 1587-1632, dubultdenāri

1611. g. 1 Kop. II, 222. lpp., II-4
 1612. g. 2 Kop. II, 222. lpp., II-5a
 1613. g. 1 Kop. II, 222. lpp., II-6
 1620. g. 59 Kop. II, 222. lpp., II-9a-c
 1621. g. 35 Kop. II, 222. lpp., II-10
 1622. g. 1 Kop. II, 222. lpp., II-11
 1623. g. 1 Kop. II, 222. lpp., II-12
 162?. g. 9 -
 gadskaitli neredz 8 -

POLIJA, Krakova

Sigismunds III, 1587-1632, trīspjelheri (pusotra graša)

1615. g. 1 Kop. II, 160. lpp., IIB-4
 1616. g. 1 Kop. II, 161. lpp., IIB-5a
 1617. g. 1 Kop. II, 161. lpp., IIB-6
 1620. g. 10 Kop. II, 161. lpp., IIB-9b
 1621. g. 3 Kop. II, 161. lpp., IIB-10
 1622. g. 2 Kop. II, 161. lpp., IIB-11
 1623. g. 1 Kop. II, 161. lpp., IIB-12
 162?. g. 1 -
 gadskaitli neredz 1 -

Sigismunds III, ternārijs

1619. g. 1 Kop. II, 201. lpp., III-4

Sigismunds III, denāri

1620. g. 1 Kop. II, 200. lpp., III-1
 1621. g. 3 Kop. II, 200. lpp., III-2
 1622. g. 5 Kop. II, 200. lpp., III-3a,b
 1623. g. 2 Kop. II, 200. lpp., III-4a

Sigismunds III, Lobženica, denāri

1622. g. 1 Kop. II, 247. lpp., V-1
 1623. g. 3 Kop. II, 247. lpp., V-2b

Sigismunds III, Polija vai Lietuva, šiliņš 1 -

**PRŪSIJA, Brandenburgas markgrāfs Jans Sigismunds, 1608-1618,
 trīspjelheri**

1619. g. 1 Kop. II, 284. lpp., I-1
 1620. g. 1 Kop. II, 284. lpp., I-2

PRŪSIJA, Brandenburgas markgrāfs Georgs Vilhelms, 1618–1640, trīspelheri

1622. g.	1	Kop. II, 286. lpp., II-1
1623. g.	4	Kop. II, 286. lpp., II-2
1624. g.	2	Kop. II, 286. lpp., II-3
gadskaitli neredz	2	–

OSTFRĪZIJA–RĪTBERGA, Johaness, 1601–1625, trīspelhers

1616. g.	1
----------	---

POMERĀNIJA, Kamminas bīskapija, hercogs Ulrids, 1618–1622, trīspelhers

1621. g.	1
----------	---

VESTFĀLENE, Lipe, grāfs Simons VI, 1563–1613, trīspelhers

1604. g.	1
----------	---

HILDESHEIMA, Matiass II, 1612–1619, trīspelhers

1618. g.	1
----------	---

UNGĀRIJA, denārs, nodilis

1613. g.	1
----------	---

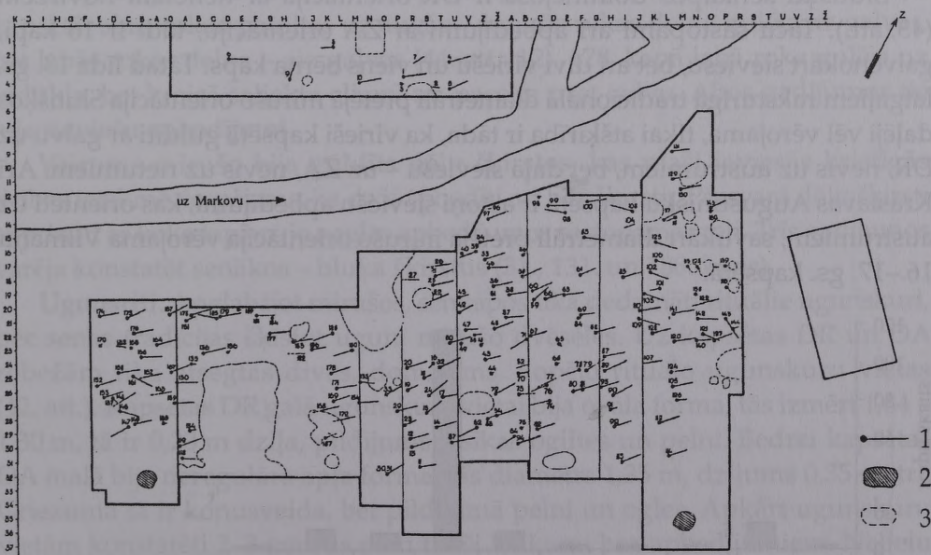
Nodilušas monētas, Vācija? 2

Kapulovas (Kaplavas) **viduslaiku ciema vieta** atrodas vienu kilometru uz austrumiem no Augustinišķu ciema, blakus Kapulovas kapsētai, vietējo iedzīvotāju Žuravsku, Sosnovsku un Baranovsku piemājas zemē. Ciema vieta atrodas tieši pretī Kaplavai, 1985. gadā A. Vaska Daugavas kreisajā krastā pētītajai viduslaiku Kaplavas ciema vietai. 20 m no Daugavas stāvā krasta, blakus Žuravsku nodegušās mājas pamatiem, tika izrakta 9 m gara un 2 m plata tranšeja, orientēta R–A virzienā. Pēc velēnas noņemšanas konstatēts intensīvi melns kultūrslānis, kas saturēja ripas keramikas lauskas un apdegušus pavarda akmeņus. Kultūrslāņa biezums tranšējā bija 0,7 metri. Atrasts daudz keramikas lausku (190), krāsns podiņu fragmentu, dzīvnieku kaulu, kalnu naglu, cemmju. Profilā atsedzās krāsns un pavarda paliekas. Spriežot pēc atradumiem – ripas keramikas lauskām, krāsns podiņiem, cemmēm –, ciema vieta attiecināma uz 16.–17. gs., tā aizņēma aptuveni 200 × 300 m lielu platību gar Daugavas krastu.

Slutišķu senkapi

Kapsētas izvietojums un plānojums

Slutišķu kapsēta atrodas Daugavpils rajona Naujenes pagastā, ieplakā starp Markovas pilskalnu un Daugavu, Slutišķu ciema teritorijā. Pirmās ziņas par kapsētu tika reģistrētas 1971. gadā apzināšanas ekspedīcijas laikā. Arheoloģiskie izrakumi autores vadībā šeit notika 1986. un 1987. gadā, kad tika atsegti 189 kapi un atrastas 410 senlietas.⁷⁵ Kapsēta bijusi izvietota uz neliela paugura, kapsētu stipri bojājis to šķērsojošais ciema ceļš un ēku pamati (42. att.). Kapsētas teritorija tikusi intensīvi apstrādāta, jo lielākā tās daļa atrodas

42. att. Slutišķu kapsētas situācijas plāns:

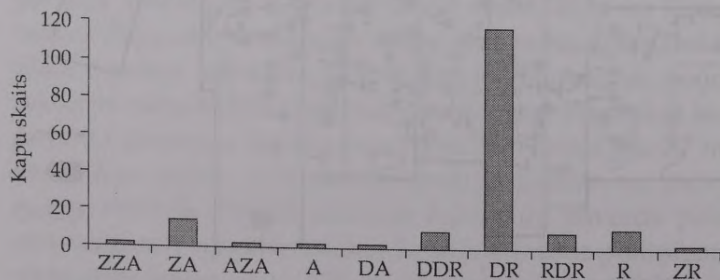
1 – apbedījumi, 2 – rituālo ugunsuru vietas, 3 – postījumu bedres

ciema iedzīvotājas Leokādijas Urbānes piemājas zemes gabalā. Aramzemes kārtā bija 20–30 cm bieza, pamatzeme – tīras dzeltenas smiltis. Tā kā kapsētas teritorija ilgstoši apstrādāta un augsnes virskārta plūdos vairākkārt noskalota, tad daži apbedījumi tika atsegti jau ap 0,1–0,2 m dziļumā, kaut sākotnējais to dziļums vidēji bijis 0,5–1 metrs. Kā zināms, lielāks dziļums raksturīgs 17. gs. apbedījumiem. Senākie apbedījumi atrodas kapsētas centrālajā daļā. Mirušie guldīti diezgan regulārās rindās, samērā blīvi, senkapu dienvidaustrumu daļā tie izvietoti divās kārtās. Ziemeļu daļā kapi izvietoti retāk un to dziļums ir lielāks.

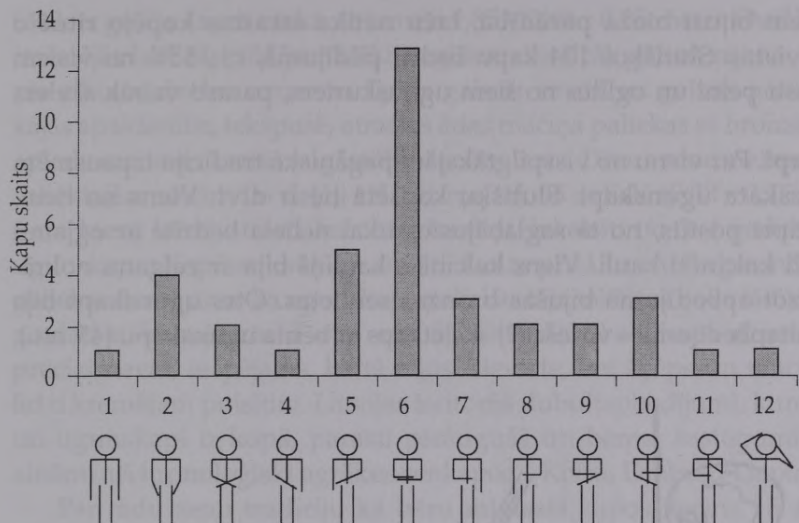
Izrakumu gaitā tika atrastas kapsētas rietumu, dienvidu un austrumu robežas. Nav noskaidrotas kapsētas Z un ZA robežas, bet šo malu stipri izskalojis strauts, un tā postīta ar ēku pamatiem. Kopējā kapsētas platība ir aptuveni 1250 kvadrātmetru. Lielākā senkapu daļa (1013 m²) ir izpētīta, tomēr apmēram piektdaļa kapsētas teritorijas, tās ziemeļrietumu daļa blakus pašreizējai muzeja ēkai, palikusi neskarta. No 153 kapiem, kuriem varēja noteikt dzimumu, 51 bija bērnu, 60 sieviešu un 42 vīriešu apbedījumi. Ņemot vērā neizpētīto un ceļa un māju postīto kapsētas daļu, tajā varēja būt apglabāts ap 300 mirušo.

Apbedīšanas tradīcijas

Slutišķu senkapos dominējošā ir DR orientācija ar nelielām novirzēm (43. att.). Taču sastopami arī apbedījumi ar ZA orientāciju, tādi ir 16 kapi, galvenokārt sieviešu, bet arī divi vīriešu un viens bērna kaps. Tātad līdz 13. gs. latgaļiem raksturīgā tradicionālā diametrāli pretējā mirušo orientācija Slutišķos daļēji vēl vērojama, tikai atšķirība ir tāda, ka vīrieši kapsētā guldīti ar galvu uz DR, nevis uz austrumiem, bet daļa sieviešu – uz ZA, nevis uz rietumiem. Arī Krāslavas Augustinišķu kapsētā ir astoņi sieviešu apbedījumi, kas orientēti uz austrumiem, savukārt diametrāli pretēja mirušo orientācija vērojama Vilmaņu 16.–17. gs. kapsētā.

43. att. Slutišķu kapsētas kapu orientācija

44. att. Slutišķu kapsētā apbedīto roku novietojums

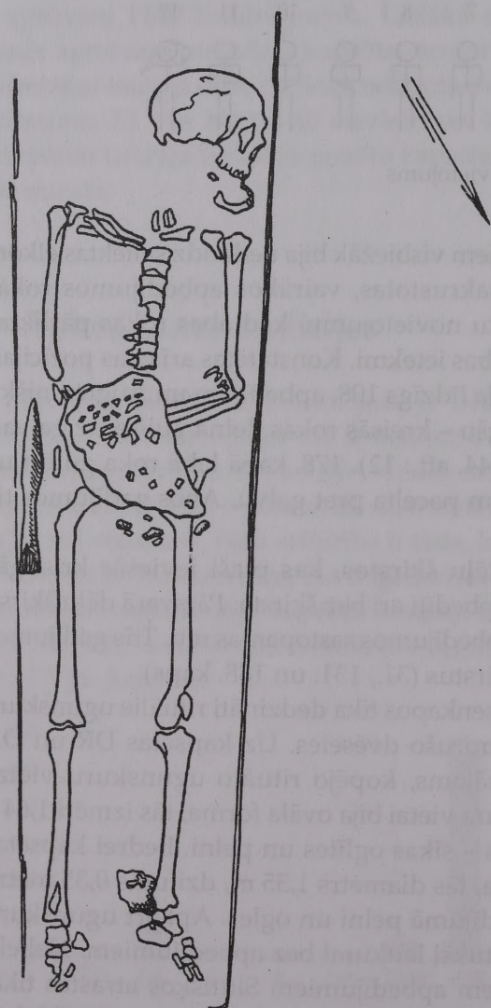
Slutišķu senkapos rokas mirušajiem visbiežāk bija nedaudz saliektas elkonī un gulēja uz iegurņa blakus vai sakrustotas, vairākos apbedījumos rokas izstieptas gar sāniem (44. att.). Roku novietojumu, kad abas rokas pārliktas pāri viduklim, saista ar kristīgās ticības ietekmi. Konstatētas arī citas pozīcijas. Tā 74. apbedījumā roku stāvoklis bija līdzīgs 108. apbedījumam Augustinišķu kapsētā: abas rokas paceltas uz augšu – kreisās rokas delna gulēja uz galvas, bet labās rokas delna – aiz galvas (44. att.: 12). 178. kapā labā roka gulēja uz vidukļa, bet kreisā saliekta elkonī un pacelta pret galvu. Abos gadījumos tie bija sieviešu apbedījumi.

Vairums mirušo bija guldīts dēļu šķirstos, kas plaši ieviesās kristīgās ticības ietekmē, iespējams, ka daži apbedīti arī bez šķirsta. Pārsvārā dēļu šķirsti stiprināti ar koka tapām, jo naglas apbedījumos sastopamas reti. Trīs gadījumos varēja konstatēt senākos – bluķa šķirstus (31., 131. un 188. kaps).

Ugunsriti. Apglabājot mirušos, senkapos tika dedzināti rituālie uguns kuri, pēc senas tradīcijas šķīstot ugunī mirušo dvēseles. Uz kapsētas DR un DA robežām tika atsegta divas, domājams, kopējo rituālo uguns kuru vietas (42. att.). Kapsētas DR galā uguns kura vietai bija ovāla forma, tās izmēri 1,64 × 1,30 m, tā ir 0,23 m dziļa, pildījums – sīkas ogļītes un pelni. Bedrei kapsētas DA malā bija neregulāra apļa forma, tās diametrs 1,35 m, dziļums 0,35 metri. Griezumā tā ir konusveida, bet pildījumā pelni un ogles. Apkārt uguns kuru vietām konstatēti 2–3 metrus plati tukši laukumi bez apbedījumiem. Nelielu uguns kuru vietas blakus atsevišķiem apbedījumiem Slutišķos atrastas tikai trīs – pie 51., 69. un 84. kapa. Augustinišķu kapsētā uguns kuru vietas blakus

apbedījumiem bijusi bieža parādība, taču netika atrastas kopējo rituālo ugunsķuru vietas. Slutišķos 104 kapu bedru pildījumā, t.i., 55% no visiem kapiem, atrasti pelni un ogļītes no šiem ugunsķuriem, parasti vairāk skeleta līmenī.

Ugunsķapi. Par vienu no visspilgtākajām pagānisko tradīciju izpausmēm kapsētā jāuzskata ugunsķapi. Slutišķu kapsētā tie ir divi. Viens no tiem, 115. kaps, stipri postīts, no tā saglabājusies tikai neliela bedrīte ar ogļainu zemi un dažī kalcinēti kauli. Viens kalcinēts kauliņš bija ar zaļganu nokrāsu, acīmredzot apbedījumā bijušas bronzas senlietas. Otrs ugunsķaps bija 30.–31. dubultapbedījumā – vīrieša (?) skeletkaps ar bērna ugunsķapu (45. att.).

45. att. Slutišķu kapsētas dubultapbedījums – vīrieša (?) skeletkaps (30.) un bērna ugunsķaps (31.)

Skelets gulēja šaurā zārkā, tā izmēri $1,85 \times 0,40 \times 0,35$ metri. Ovālā kapa bedre iezīmējās labi, tās pildījumā sīkas oglītes, visvairāk galvas rajonā. Labajā pusē, pie elkoņa, dzelzs uznavas šķēpa gals ar smaili uz galvas pusi. Pie kreisās kājas apakšstilba, iekšpusē, atrastas ādas maciņa paliekas ar bronzas krustiņu – apkalumu, zem kreisā augšstilba dzelzs nazis. Divus centimetrus virs vīrieša saliektajām rokām un daļēji arī iegurņa rajonā nelielā ($0,30 \times 0,15$ m) laukumā 6 cm biezā kārtā atrasti kalcinēti kauliņi, izkaisīti no 3–4 gadus veca bērna ugunska. Kopā ar kauliem atrasti dzelzs priekšmetu fragmenti un koksnes paliekas. Iespējams, ka ugunska paliekas bija sabērtas koka lādītē, kura tikusi novietota šaurajā zārkā virs mirušā. Diemžēl skeletkapa dzimumu noteikt precīzi nevar, iespējams, ka tā bijusi sieviete, bet šķēps un maciņš bija dots līdzī kremētam puisītim. Latvijas teritorijā dubultapbedījumi, kuros skeletkapi un ugunska ir kopā, parasti pieaugušā un bērna, sastopami ļoti reti un zināmi arī hronoloģiski agrākos senkapos – Kivtu, Drabešu Liepiņu un citur.⁷⁶

Par tādu senu tradīciju kā **bēru mielasts** kapos liecina 15 apbedījumos atrastās trauku lauskas. Savukārt Augustinišķu kapsētā, kas hronoloģiski ir agrāka, trauku lauskas nav atrastas. Latvijas senkapos keramikas lauskas atrod jau 7.–9. gs. apbedījumos, bet senā tradīcija bērēs sadauzīt māla traukus vai pat stikla pudeles saglabājusies līdz pat jaunajiem laikiem. Slutišķu kapsētā trauku lauskas atrastas vai nu kapa bedres pildījumā, vai blakus mirušajiem. Pārsvarā tā ir rupja sastāva keramika ar zvirgzdiem. Tradīcija sadauzīt traukus, bojāt priekšmetus, ko deva līdzī mirušajiem, iespējams, bija saistīta ar ticību, ka priekšmets arī jānonāvē.

Par senām apbedīšanas tradīcijām liecina arī **akmeņi** kapos, kas atrasti 10 apbedījumos. Slutišķu senkapu apbedījumi ar akmeņiem:

4. *kaps*, sievietes, ovāls sarkana granīta akmens guļ uz ceļgaliem, tā izmēri $12 \times 10 \times 5$ cm (46. att.).

11. *kaps*, akmens guļ ārpus zārka, labajā pusē, 10 cm attālumā no pēdas, tā izmēri 20×13 cm.

20. *kaps*, vīrieša, ovāls pelēka granīta akmens guļ blakus labajam apakšstilbam, tā izmēri 19×11 cm.

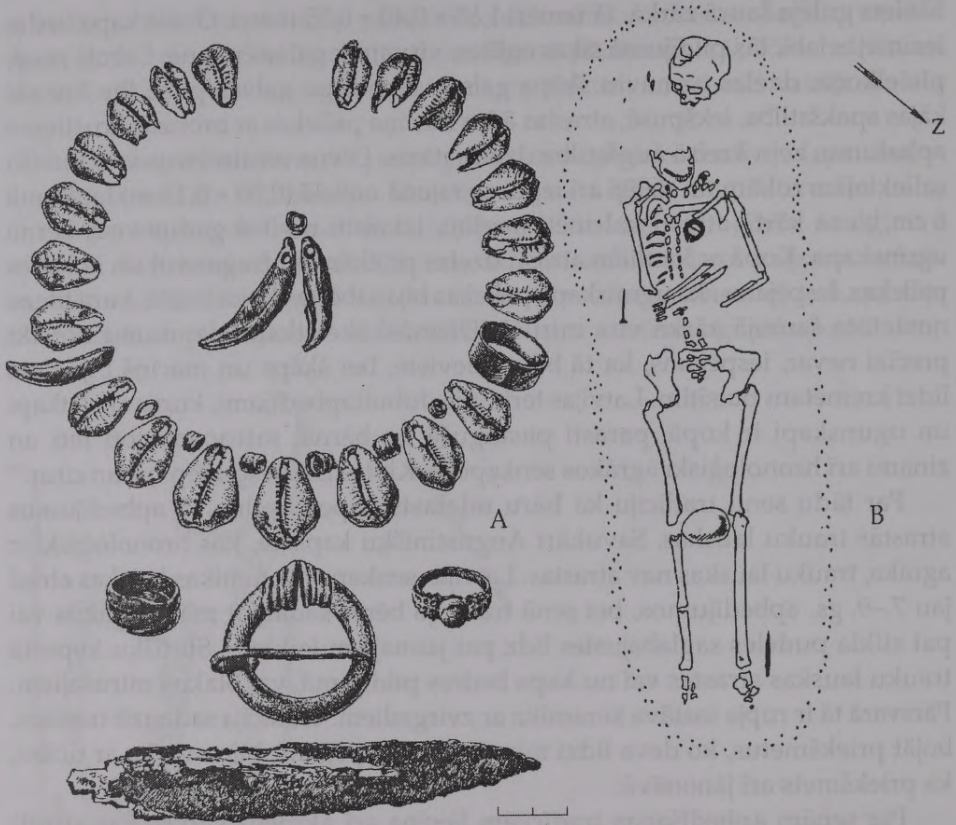
24. *kaps*, vīrieša, tumši zilgans šķautņains akmens novietots zārka iekšpusē, pie labās kājas pēdas, tā izmēri $8 \times 5 \times 6$ cm, kapa pildījumā daudz oglīšu.

78. *kaps*, sievietes, sarkana granīta akmens novietots kreisajā pusē pie iegurņa, tā izmēri 15×10 cm.

113. *kaps*, sievietes, pelēcīga granīta akmens atrodas pie labās kājas, tā izmēri $8 \times 9 \times 5$ cm.

119. *kaps*, vīrieša, sarkana granīta akmens, $25 \times 17 \times 20$ cm liels, guļ aiz galvas (ārpus zārka?), kapa bedrē daudz oglīšu, cirvim tīši salauzta pieta daļa.

136. *kaps*, vīrieša, labās pēdas pirksti guļ uz neliela, plakana pelēka granīta akmens, tā izmēri $14 \times 7 \times 7$ –4 cm. Kapā pie labā augšstilba atrasta monēta –

46. att. Slutišķu kapsētas 4. sievietes kaps (B) un tā inventārs (A)

Rīgas arhibīskapa Vilhelma, Brandenburgas markgrāfa (1539–1563), šiliņš, saliekts, ar griešanas pēdām (50. att.).

148. kaps, sievietes (?), zilgana granīta akmens guļ pie labās pēdas, tā izmēri $10 \times 15 \times 5$ cm.

183. kapa pildījumā krūšu rajonā guļ liels zilgana granīta akmens, tā izmēri 60×30 cm.

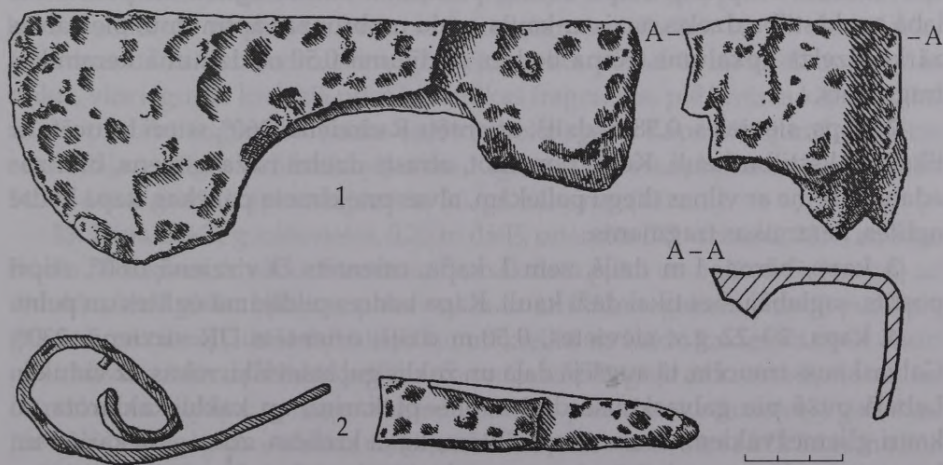
Akmeņi Latvijas senkapos zināmi jau mezolīta apbedījumos un īpaši bronzas laikmetā. Bronzas laikmeta akmeņu riņķi kapu uzkalniņos veica norobežojuma funkciju, simboliski atdalīja un sargāja divas pasaules. Iespējams, ka arī atsevišķi akmeņi, kas dažādā veidā nolikti pie apbedītā galvas, vidukļa vai kājām, veica šo pašu robežas funkciju starp dzīvo un mirušo pasauli. Slutišķu senkapos bieži sastopami arī akmeņi, kas nolikti uz mirušo kājām. Iespējams, ka tas saistīts ar ticējumu, ka akmens traucēs mirušajam, kuram

acīmredzot piešķīra īpašas spējas, piecelties un darīt ļaunu dzīvājiem. Akmeņi kapos konstatēti arī citās kapsētās, piemēram, Augustinišķos (69. kaps), Sēlpils viduslaiku kapsētā.⁷⁷ Jāpiemin arī akmens tapiņas atradums Slutišķu kapsētas 63. kapā pie mirušās galvas blakus zārkam. Tā ir bronzas laikmeta akmens cirvja vai kalta cauruma urbuma tapiņa. Ir zināms, ka tautā akmens cirvjus un kaltus vēl 20. gs. uzskatīja par "Pērkonu lodēm" – svētām relikvijām, kam piemīt maģiskas spējas.⁷⁸ Iespējams, ka maģisku nozīmi piedēvēja arī akmens urbuma tapiņai.

Bojāts kapa inventārs. Senkapos konstatēta tāda 15.–17. gadsimtam reta parādība kā bojāts kapa inventārs (47. att.). Parāža bojāt ieročus bija raksturīga skandināviem vikingu laikmetā, bet Latvijā konstatēta 10.–13. gs. kuršu ugunskaļos, zemgaļu un Daugavas lībiešu apbedījumos. Pēc G. Zemīša domām, indoeiropiešu sena tradīcija speciāli bojāt kapu inventāru dziļi sakņojas tautas apziņā, un noteiktos vēstures periodos šīs darbības varēja aktivizēties.⁷⁹ Slutišķu senkapos ir pieci apbedījumi ar bojātu inventāru:

25. kaps, sievietes (?). Salocīts dzelzs nazis ar bronzas kniedītēm no spala atrasts zem apakšstilbiem (47. att.: 2). Zem iegurnā atrasts vēl viens vesels nazis ar koka spalū, pie labā elkoņa dzelzs jostas sprādzīte. Kapa bedres pildījumā ogļītes.

119. kaps, vīrieša. Kapa bedrē daudz ogļiņu, cirvim salauzta pieta daļa, pārējais inventārs – nazis, šķiltavas ar krama gabalu, ādas maciņš ar alvas rotājumu, jostas sprādze (47. att.: 1). Galvas rajonā guļ akmens.

47. att. Slutišķu kapsētā atrastie bojātie priekšmeti:

1 – salauzts dzelzs cirvis, A – nolauzta pieta daļa un tās griezumš (119. kaps, VI 277: 248), 2 – salocīts dzelzs nazis (25. kaps, VI 277: 69)

71. *kaps*, sievietes. Livonijas ordeņmestra Hermaņa fon Brigeneja (1535–1549) Tallinas šiliņš, atrasts kapa bedres pildījumā, 5 cm virs krūškurvja. Monēta ir vesela, bet tīši salocīta, ar griešanas pēdām. Pārējās piedevas: pakavsakta, divi gredzeni, nazis. Apbedījums orientēts uz ZA.

126. *kaps*, bērna. Pie kreisās pēdas Rīgas arhibīskapa Vilhelma, Brandenburgas markgrāfa, šiliņš, saliekts, ar iegriezuma pēdām.

136. *kaps*, vīrieša. Kapa bedres pildījumā ogles un pelni, labās pēdas pirksti guļ uz neliela, plakana pelēka granīta akmens. Pie labā augšstilba blakus naža asmenim ir monēta – Rīgas arhibīskapa Vilhelma, Brandenburgas markgrāfa (1539–1563), šiliņš. Monēta saliekta, ar griešanas pēdām; kapā vēl ir cirvis, divas jostas sprādzes.

Bojājumu veidi ir šādi: cirvis salauzts, nazis un monētas salocītas un saliektas. Pie bojātiem priekšmetiem jāpieskaita arī adatas, jo no astoņām adatām trīs ir salauztas – nolauzta to acs daļa vai trīsstūrveida smaile. Iespējams arī, ka mirušajam apzināti deva jau tīši salauztas, nederīgas adatas. Sabojāti priekšmeti (monētas, adatas, nazis ar saliektu galu – 46. kaps) atrasti arī Augustīnišķu senkapos, bet ne tik lielā skaitā kā Slutišķos.

Kapu apraksti

1. **kaps**, 40–44 g.v. vīrieša, 0,75 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, traucēts. Galvaskauss saspīests. Kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu un pelnu. Pie labā apakšstilba dzelzs nazis ar kaula spalvu un bronzas aptinumu, pie galvas zārka dzelzs apkalums. Kapa bedres pildījumā 0,50 m dziļumā keramikas fragments.

2. **kaps**, sievietes, 0,58 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°, stipri traucēts, ir tikai apakšstilbu kauli. Kapu noņemot, atrasts dzelzs naža asmens, bronzas adatu kārbīņa ar vilnas diegu paliekām, alvas priekšmeta paliekas, kapa bedrē ogļītes, keramikas fragments.

3. **kaps**, bērna, 1 m dziļš, zem 1. kapa, orientēts D virzienā, 180°, stipri postīts, saglabājušies tikai daži kauli. Kapa bedres pildījumā ogļītes un pelni.

4. **kaps**, 20–22 g.v. sievietes, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Galvaskauss traucēts, tā augšējā daļa un žoklis guļ atsevišķi; rokas uz vidukļa. Labajā pusē pie galvaskausa divi zobi – piekariņi, ap kaklu kaklarota no kauri gliemežvākiem, bronzas spirālītēm, koka krellēm, zoba – piekariņa un bronzas gredzena; uz krūtīm bronzas sakta, uz kreisās rokas pirksta bronzas spirālgredzens, uz labās rokas pirksta bronzas gredzens ar aci, pie bļodas kaula labajā pusē dzelzs nagla, pie kreisā apakšstilba dzelzs nazis ar koka spalvu, asmens uz augšu, uz ceļgaliem liels pelēka granīta akmens (46. att.).

5. kaps, ap 60 g.v. sievietes, 0,55 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas sakrustotas uz iegurņa – labā virs kreisās. Kapa bedres pildījumā sīkas oglītes. Pie kreisā apakšstilba dzelzs nazis ar koka spalvu.

6. kaps, 14–15 g.v. pusaudža, 0,85 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, netraucēts, ir zārka paliekas. Rokas saliektas, labā uz vidukļa, kreisā uz bļodas kaula. Kapa bedres pildījumā, 0,45 m dziļumā, kājgalī atrasts dzelzs nazis.

7. kaps, sievietes, 0,70 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Alvas rozetes no villaines rotājuma, bronzas jostas sprādzīte. Kapa bedres pildījumā trīs zārka naglas un oglītes.

8. kaps, 25–30 g.v. indivīda, 0,92 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°, stipri postīts. Pie kājas dzelzs jostas sprādze un oglītes.

9. kaps, 25–28 g.v. indivīda, 0,90 m dziļš, orientēts D virzienā, 180°, slikti saglabājies. Labā roka taisni izstiepta, kreisā saliekta, guļ uz vidukļa. Pie labās kājas apakšstilba dzelzs nazis.

10. kaps, vīrieša, 1,05 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, ir zārka paliekas. Kapa bedres pildījumā daudz oglīšu. Rokas uz vidukļa, galvaskauss slikti saglabājies. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, labās gūžas locītavas iekšpusē dzelzs jostas sprādze, pie kreisās pēdas zārka nagla.

11. kaps, ap 40 g.v. indivīda, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, slikti saglabājies, labi redzamas zārka kontūras. Virs kreisā pleca dzelzs riņķis, blakus dzelzs nazis. Pie kreisās kājas divas nelielas keramikas lauskas. Pie labās kājas 10 cm attālumā no pēdas granīta akmens, tā izmēri 20 × 13 cm.

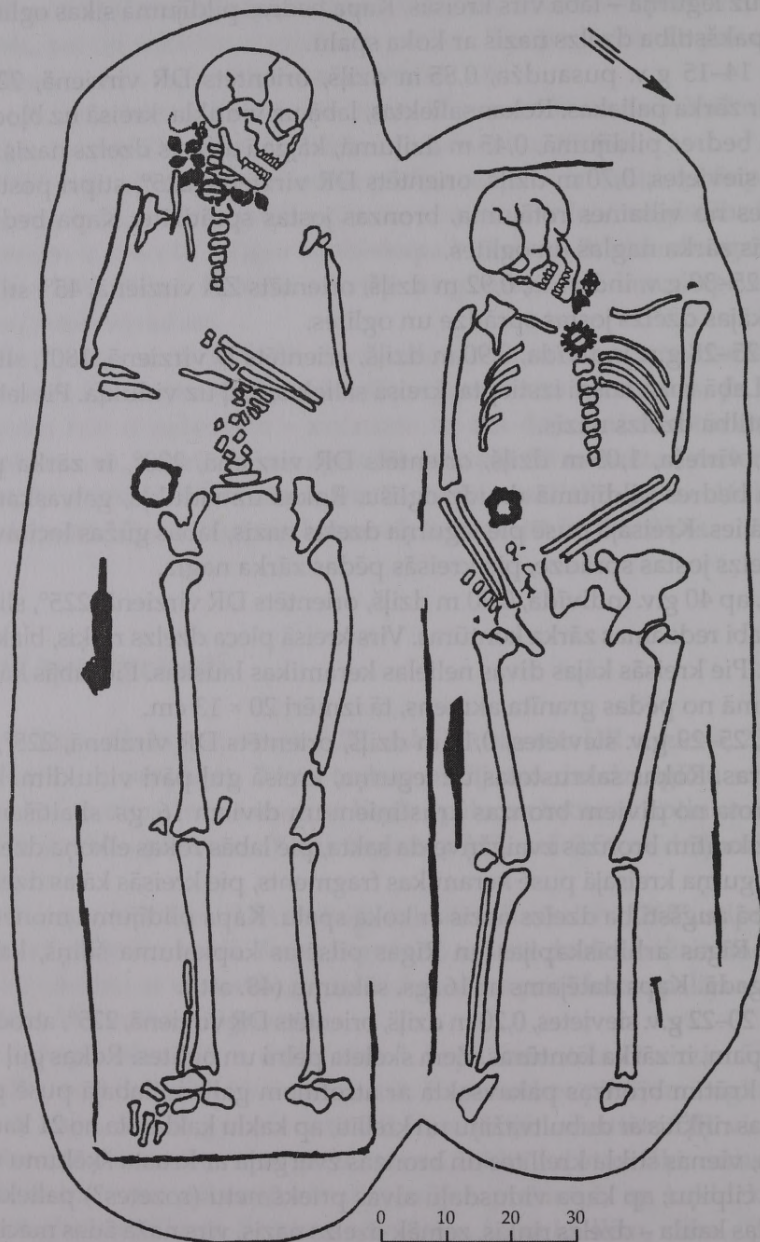
12. kaps, 25–29 g.v. sievietes, 0,10 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, ir zārka kontūras. Rokas sakrustotas uz iegurņa, kreisā guļ pāri viduklim. Ap kaklu kaklarota no diviem bronzas krustiņiem un diviem 16. gs. skaitīšanas žetoniem; uz krūtīm bronzas zvaigžņveida sakta, pie labās rokas elkoņa dzelzs riņķis, virs iegurņa kreisajā pusē keramikas fragments, pie kreisās kājas dzelzs nagla, pie labā augšstilba dzelzs nazis ar koka spalvu. Kapa pildījumā monētas ceturtdaļa – Rīgas arhibīskapijas un Rīgas pilsētas kopkaluma šiliņš, kalts 1479.–1484. gadā. Kaps datējams ar 16. gs. sākumu (48. att.).

13. kaps, 20–22 g.v. sievietes, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, atrodas līdzās 12. kapam, ir zārka kontūras. Zem skeleta pelni un oglītes. Rokas guļ uz vidukļa. Uz krūtīm bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, labajā pusē pie galvas bronzas riņķītis ar dubultvažiņu un krellīti, ap kaklu kaklarota no 21 kauri gliemežvāka, vienas stikla krellītes un bronzas zvārguļa ar krusta šķēlumu un četrstūrainu cilpiņu; ap kapa vidusdaļu alvas priekšmetu (rozetes?) paliekas, pie labā bļodas kaula – dzelzs riņķis, zemāk dzelzs nazis, virs naža ādas maciņa paliekas ar bronzas kniedītēm, tajā bronzas žetona – piekariņa fragmenti (48. att.).

14. kaps, 45–50 g.v. vīrieša, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, postīts, rokas uz vidukļa. Pie iegurņa labajā pusē dzelzs nazis, kreisajā pusē dzelzs jostas sprādze. Kapa bedres pildījumā oglītes, ir zārka kontūras.

13. kaps

12. kaps

48. att. Slutišķu kapsētas 12. un 13. kaps

15. kaps, 40–45 g.v. sievietes, 0,23 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°, rokas sakrustotas uz iegurņa. Virs labā pleca bronzas adata, uz krūtīm kreisajā pusē bronzas pakavsakta, labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis ar koka spalvu, uz kreisās rokas pirksta bronzas gredzens.

16. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,30 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°, slikti saglabājies, piedevu nav.

17. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, rokas uz iegurņa, piedevu nav.

18. kaps, 4–5 g.v. bērna, 0,30 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°, ir zārka paliekas, ap skeletu daudz ogļiņu. Labajā pusē pie galvaskausa ceturtdaļa monētas – Livonijas ordeņvalsts, Tallina, 1422.–1470. gadā kalts šiliņš, griezts. Kaps datējams ar 15. gs. vidu.

19. kaps, 8 (?) g.v. bērna, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā ogļītes. Pie kreisās rokas dzelzs nazis.

20. kaps, 55–65 g.v. vīrieša, 0,13 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°, ir zārka kontūras. Pie kreisā augšstilba dzelzs cirvis ar koka kāta paliekām, asmens uz āru, zem tā perpendikulāri dzelzs nazis. Blakus labajam apakšstilbam ovālas formas pelēka granīta akmens (0,19 × 0,11 m).

21. kaps, sievietes, 0,17 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, rokas uz iegurņa. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis ar koka spalvu, blakus, zem bļodas kaula, no kaula darināta adatu kārbīņa. Zem kreisās rokas uz bļodas kaula dzelzs riņķis. 3 cm virs labā apakšstilba bronzas pakavsakta.

22. kaps, vīrieša (?), 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, postīts, kapa pildījumā ogļītes. Pie labā apakšstilba dzelzs nazis, uz kreisā ceļgala ādas mačiņa paliekas ar bronzas apkalumiem.

23. kaps, 6 g.v. bērna, 0,10 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°. Zem skeleta ogļītes vēl 10 cm dziļumā. Zem zoda kaklarota: liels bronzas rombveida piekariņš, kauri gliemežvāks, stikla un koka krelles, bronzas cilpveida turētājs ar dzīvnieka zobu – piekariņu, labajā pusē ap jostasvietu dzelzs nazis.

24. kaps, 30–34 g.v. vīrieša, 0,31 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°. Labi redzamas zārka kontūras, kapa pildījumā daudz lielu ogļu. Pie labās pēdas tumši zilgans šķautņains akmens. Piedevu nav.

25. kaps, 17–18 g.v. sievietes (?), 0,51 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā guļ uz iegurņa. Kapa bedres pildījumā ogļītes. Zem skeleta ogļītes un pelni 10 cm biezā slānī. Kreisajā pusē zem iegurņa dzelzs nazis ar koka spalvu, zem apakšstilbiem salocīts dzelzs nazis ar bronzas kniedītēm, pie labā elkoņa dzelzs jostas sprādzīte.

26. kaps, 0,48 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, stipri postīts, ir tikai kāju daļa, piedevu nav.

27. kaps, sievietes (?), 0,53 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, postīts, ir tikai kāju kauli. Pie kreisās kājas dzelzs nazis.

28. kaps, bērns, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, traucēts, saglabājies tikai galvaskauss. Piedevu nav.

29. kaps, ap 18 g.v. sievietes, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas sakrustotas uz jostasvietas, ir zārka kontūras, kapa bedres pildījumā daudz oglišu. Uz krūtīm bronzas pakavsakta, labajā pusē pie galvas divas monētas: Rīgas pilsētas un Rīgas arhibīskapijas 1479.–1484. gada kopkaluma šiliņš, puse; Rīgas arhibīskapa Mihaela Hildebranta (1484–1509) un Livonijas ordeņmestra Voltera von Pletenberga kopkaluma šiliņš, ceturtdaļa. Pie labā augšstilba dzelzs nazis ar koka spalvu un bronzas kniedītēm. Kaps datējams ar 15. gs. beigām.

30.–31. kaps, dubultapbedījums. Skeletkaps – 25–30 g.v. vīrieša (?), 0,12 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Skelets guļ šaurā zārkā, tā izmēri 1,85 × 0,40 × 0,35 m. Ovālā kapa bedre iezīmējas labi, tās pildījumā sīkas oglītes, visvairāk galvas rajonā. Labajā pusē pie elkoņa dzelzs uznavas šķēpa gals ar smaili uz galvas pusi. Pie kreisās kājas apakšstilba ādas maciņa paliekas ar bronzas krustiņu – apkalumu, zem kreisā augšstilba dzelzs nazis. Ugunskauss, 3–4 g.v. bērns, – divus centimetrus virs vīrieša saliektajām rokām un daļēji arī iegurņa rajonā 0,30 × 0,15 m laukumā 6 cm biezā kārtā izkaisīti kalcinēti kauliņi. Kopā ar kauliem atrasti dzelzs priekšmetu fragmenti un koksnes paliekas.

32. kaps, 40–44 g.v. vīrieša, 0,47 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas taisni izstieptas, ir zārka paliekas, kapa pildījumā nedaudz oglišu. Pie labā apakšdelma dzelzs nazis.

33. kaps, ap 35 g.v. vīrieša, 0,25 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas taisni izstieptas. Zārka paliekas ir virs krūtīm un pie galvaskausa; zārka stūros, pie galvas un pie labās kājas, dzelzs naglas un apkalumi. Piedevu nav.

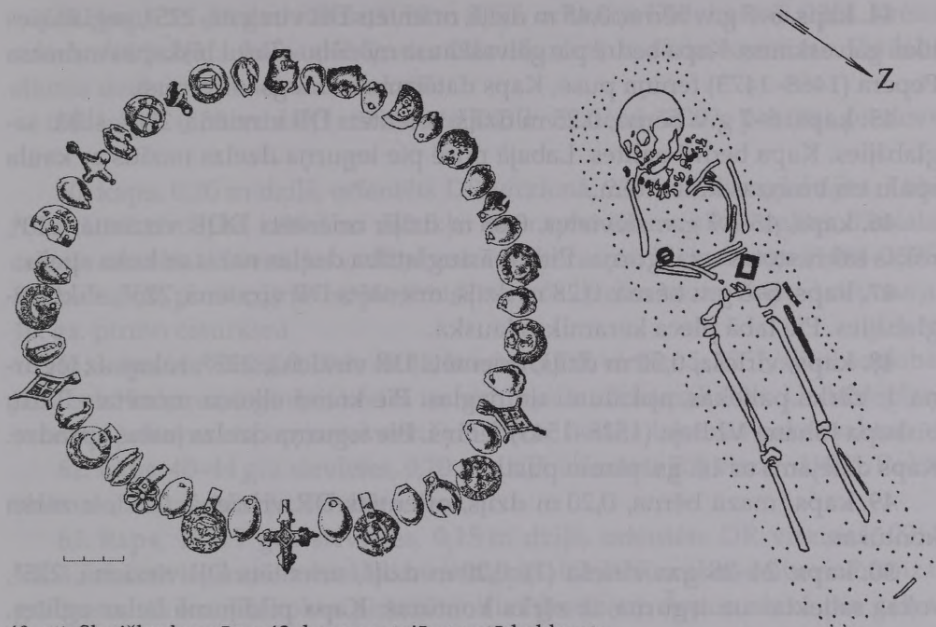
34. kaps, bērns, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Ap kaklu kauri gliemežvāku (16) un krellju (2) kaklarota.

35. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Kreisā roka uz iegurņa, labā taisni izstiepta, ir zārka kontūras. Pie labā augšdelma dzelzs nazis, pie iegurņa bronzas jostas sprādze.

36. kaps, 30–35 g.v. sievietes, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, slikti saglabājies. Rokas uz iegurņa. Vidukļa rajonā bronzas pakavsakta, labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis ar koka spalvu un kaula adatu kārba ar bronzas adatu, labā elkoņa iekšpusē keramikas lauska.

37. kaps, sievietes, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas taisni izstieptas. Uz krūtīm bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, pie labā elkoņa dzelzs riņķis, labajā pusē pie iegurņa ornamentēta, no kaula darināta adatu kārba, zem augšstilba dzelzs nazis ar koka spalvu.

38. kaps, 20–22 g.v. sievietes, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, slikti saglabājies. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Ap kaklu kauri gliemežvāku un krellju kaklarota, uz labā pleca bronzas pakavsakta, no skeleta

49. att. Slutišķu kapsētas 42. kaps un tajā atrastā kaklarota

krūšu daļas līdz ceļgaliem villaines rotājuma paliekas: mazas dzeltenas krellītes divās rindās un starp tām alvas rozetes.

39. kaps, 20–24 g.v. sievietes, 0,45 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Kapa bedrē lielas ogles. Ir zārka paliekas. Labā roka pāri jostasvietai, kreisā uz iegurni. Zem zoda kauri gliemežvāku (7) rota, pie labās rokas elkoņa bronzas pakavsakta, pie labās rokas dzelzs nazis, blakus adatu kārba.

40. kaps, zīdaiņa, atrodas blakus 39. kapam, vienā kapa bedrē. Kapa dziļums 0,60 m, orientēts ZA virzienā, 45°.

41. kaps, zīdaiņa, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°.

42. kaps, 8–9 g.v. bērna, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Ir zārka kontūras, kapa bedres pildījumā sīkas ogļītes. Rokas uz vidukļa. Ap kaklu kaklarota: 19 kauri gliemežvāku, 20 skaitīšanas žetonu, četri krustiņi, trīs zvārguļi, divas krelles, viena bronzas rozete. Pie labā elkoņa bronzas riņķasakta, zem kreisās rokas dzelzs jostas sprādze, pie iegurni kreisajā pusē kaula adatu kārba un dzelzs nazītis ar koka rokturi, pie kājām zārka nagla. Kapu noņēmot, zem pleca monētas puse – Rīgas arhibīskapija, 1479.–1484. g. feniņš. Kaps datējams ar 15. gs. beigām (49. att.).

43. kaps, 7–8 g.v. bērna, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Ir zārka kontūras, rokas sakrustotas uz krūtīm. Ap kaklu kaklarota, kurā rombveida ornamentēts piekariņš, divi zvārguļi, krelles, dzelzs piekariņš. Uz rokas pirksta bronzas gredzentiņš.

44. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, saglabājies tikai galvaskauss. Kapa bedrē pie galvaskausa monēta – Tartu bīskapa Andreasa Pepera (1468–1473) feniņa puse. Kaps datējams ar 15. gs. otro pusi.

45. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,25 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, slikti saglabājies. Kapa bedrē oglītes. Labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazītis ar kaula spalū un bronzas kniedītēm.

46. kaps, 45–49 g.v. sievietes, 0,65 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°, rokas sakrustotas uz iegurņa. Pie labā augšstilba dzelzs nazis ar koka spalū.

47. kaps, 5–6 g.v. bērna, 0,28 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, slikti saglabājies. Pie labā pleca keramikas lauska.

48. kaps, vīrieša, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, rokas uz iegurņa. Ir zārka paliekas, apkalumi un naglas. Pie kreisā elkoņa monēta – Tartu bīskapa Johana VI Beja (1528–1543) feniņš. Pie iegurņa dzelzs jostas sprādze. Kaps datējams ar 16. gs. pirmo pusi.

49. kaps, maza bērna, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, ir zārka kontūras.

50. kaps, 24–28 g.v. vīrieša (?), 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, rokas saliektas uz iegurņa, ir zārka kontūras. Kapa pildījumā lielas oglītes. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis.

51. kaps, 1 g.v. bērna, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā oglītes. Pie zoda bronzas pakavsakta. 0,05 m aiz galvaskausa rituāla ugunskura paliekas, tā diametrs 0,25 m, ogļu un pelnu kārtas biezums 0,40 m, bedres forma konusveida.

52. kaps, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts, piedevu nav.

53. kaps, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, slikti saglabājies, piedevu nav.

54. kaps, 30–34 g.v. sievietes, atrodas zem 53. kapa iegurņa, 0,60 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, labā roka pāri viduklim, kreisā taisni izstiepta, ir zārka kontūras, kapa bedrē oglītes. Uz krūtīm bronzas riņķasakta. Zem labā elkoņa dzelzs riņķis, blakus dzelzs nazis un jostas sprādze (?), uz kreisās rokas bronzas gredzens, uz labās rokas divi bronzas gredzeni.

55. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, slikti saglabājies, piedevu nav. Kapa bedres pildījumā daudz ogļiņu.

56. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, traucēts, slikti saglabājies, piedevu nav.

57. kaps, 40–44 g.v. vīrieša, 0,65 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa, kapa bedrē daudz ogļiņu, ir zārka paliekas. Aiz galvas monēta – Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolda 1629. gada Rīgas šiliņš; uz labā augšstilba dzelzs nazis. Kaps datējams ar 17. gs. 30. gadiem.

58. kaps, 25–29 g.v. vīrieša, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Kreisā roka uz vidukļa, labā saglabājusies līdz elkonim, ir zārka kontūras. Pie labā elkoņa dzelzs naža asmens maksti.

59. kaps, 0,30 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 200°, postīts, piedevu nav.

60. kaps, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, slikti saglabājies. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz vidukļa. Zem apbedījuma sīkas oglītes. Pie labā ceļgala monēta – Livonijas ordeņmestra Voltera von Pletenberga (1494–1535) Rīgas feniņš, pusīte, griezts; pie kreisā ceļgala dzelzs nazis. Kaps datējams ar 16. gs. pirmo ceturksni.

61. kaps, sievietes, 0,18 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, slikti saglabājies. Labā roka uz iegurņa, kreisā uz vidukļa. Ir zārka paliekas. Uz labā pleca bronzas pakavsakta, ap jostasvietu vēl viena, lielāka bronzas pakavsakta.

62. kaps, 40–44 g.v. sievietes, 0,70 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Rokas sakrustotas uz vidukļa. Piedevu nav.

63. kaps, 18–19 g.v. sievietes, 0,15 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Labā roka uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Uz labās rokas zeltneša bronzas gredzens, uz kreisās rokas pirkstiem divi gredzeni. Ārpus zārka pie galvas kreisajā pusē akmens tapiņa.

64. kaps, 22–28 g.v. vīrieša, 0,85 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Rokas taisni izstieptas. Labajā pusē zem galvas kopā ar filca gabalu (no cepures?) četras monētas: Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolda (1621–1632) Rīgas šiliņš un trīs 17. gs. (Polijas?) trīspelheri. Kaps datējams ar 17. gs. pirmo ceturksni.

65. kaps, bērna, 0,35 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°, slikti saglabājies. Blakus galvai bronzas zvārgulis, kapa bedres pildījumā sīkas oglītes.

66. kaps, 35–37 g.v. sievietes, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Ir zārka paliekas. Rokas saliektas uz vidukļa, kapa bedres pildījumā oglītes. Ap kaklu kauri gliemežvāku (39) un kreļļu (4) kaklarota, kreisajā pusē pie žokļa dzelzs riņķītis, uz krūtīm bronzas pakavsakta, pie labās rokas liels dzelzs riņķis, labajā pusē uz iegurņa dzelzs nazis.

67. kaps, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Saglabājusies tikai apbedījuma labā puse. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā sīkas oglītes. Pie labā augšstilba dzelzs nazis ar koka spalvu un bronzas kniedītēm, pie iegurņa un pie augšstilba divas keramikas lauskas.

68. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, ir zārka paliekas. Piedevu nav.

69. kaps, 0,25 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, slikti saglabājies. Piedevu nav. Labajā pusē pie galvas rituāla ugunsкура vieta 0,45 m diametrā.

70. kaps, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, ir zārka paliekas. Rokas sakrustotas uz vidukļa. Pie galvas liela dzelzs nagla, nagla arī pie kreisās kājas. Kapa bedres pildījumā oglītes.

71. kaps, sievietes, 0,45 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Rokas taisni izstieptas, ir zārka kontūras. Uz krūtīm bronzas pakavsakta, pie labās rokas dzelzs nazis, uz abām rokām pa bronzas gredzenam, pie galvas un pie kājām dzelzs naglas; kapa bedres pildījumā, 5 cm virs krūškurvja, monēta – Livonijas ordeņmestra Hermaņa fon Brigeneja (1535–1549) Tallinas šiliņš, vesels, bet tīši salocīts, ar griešanas pēdām. Kaps datējams ar 16. gs. otro ceturksni.

72. kaps, vīrieša (?), 0,38 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°. Labā roka uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Kapa bedres pildījumā monēta – 17. gs. šiliņš, Rīga (?), fragmenti. Kaps datējams ar 17. gadsimtu.

73. kaps, 50–54 g.v. vīrieša, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, slikti saglabājies. Apbedījumā trīs zārka dzelzs apkalumi, kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs jostas sprādze.

74. kaps, 35–39 g.v. sievietes, 0,30 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Abas rokas paceltas augšup, kreisās rokas delna guļ uz galvas, labās rokas delna aiz galvas. Uz kreisās rokas bronzas gredzens.

75. kaps, maza bērna, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, ir zārka kontūras.

76. kaps, sievietes (?), 0,55 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā saglabājusies līdz elkonim. No zārka saglabājušies vairāki apkalumi un naglas. Pie labā augšstilba dzelzs nazis, pie galvaskausa bronzas sakta (no 77. kapa?). Kapa bedres pildījumā ogļītes.

77. kaps, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri sajaukts, ierokot 76. kapu. Ir zārka kontūras, pie kreisās rokas dzelzs nazis, kreisajā pusē pie iegurņa bronzas krustiņš, labās rokas rajonā bronzas sakta.

78. kaps, 50–54 g.v. sievietes, 0,35 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Rokas taisni izstieptas, ir zārka naglas. Uz krūtīm bronzas pakavsakta, uz labās rokas pirksta bronzas zīmogredzens, uz kreisās rokas pirksta bronzas gredzens no savītām stieplītēm, pie kreisās rokas dzelzs plāksnīte ar alvas paliekām, pie labās kājas dzelzs nazis. Kreisajā pusē pie iegurņa sarkana granīta akmens, tā izmēri: 0,15 × 0,10 m.

79. kaps, 0,25 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, rokas taisni izstieptas. Piedevu nav.

80. kaps, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, stipri postīts, ierokot 81. kapu. Piedevu nav.

81. kaps, 16–18 g.v. vīrieša, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Abas rokas uz vidukļa. Kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu. Kreisajā pusē pie bļodas kaula keramikas lauska.

82. kaps, 20–23 g.v. sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°. Labā roka uz iegurņa, kreisā uz vidukļa. Kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu. Piedevu nav.

83. kaps, sievietes, 0,30 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Labā roka uz vidukļa, kreisā taisni izstiepta. Ir zārka kontūras. Uz krūtīm bronzas pakavsakta, uz labās rokas bronzas spirālgredzens.

84. kaps, bērna, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Kapa bedres pildījumā daudz ogļiņu un pelnu. Aiz galvas rituāla ugunsкура vieta.

85. kaps, sievietes, 0,15 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, stipri postīts. Labā roka uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Ir zārka kontūras. Pie galvas labajā pusē monēta – Lietuvas karaļa Sigismunda II Augusta (1545–1572) denārs, uz labās rokas pirksta – bronzas zīmoggredzens. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

86. kaps, 40–44 g.v. sievietes, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas taisni izstieptas, ir zārka paliekas. Piedevu nav.

87. kaps, 0,33 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°, slikti saglabājies. Piedevu nav.

88. kaps, 20–21 g.v. sievietes (?), 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas uz vidukļa, ir zārka kontūras. Kapa bedres pildījumā daudz ogļiņu. Pie labā augšstilba dzelzs nazis.

89. kaps, ap 50 g.v. vīrieša, 0,25 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas taisni izstieptas, kapa bedres pildījumā dažas ogļītes. Pie labā augšstilba keramikas lauska, pie kreisā dzelzs nazis ar koka spalvu un bronzas kniedītēm.

90. kaps, ap 25 g.v. vīrieša (?), 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Blakus augšstilbiem dzelzs nazis, labajā pusē pie ribām keramikas lauska.

91. kaps, maza bērna, zīdaiņa, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Ir zārka paliekas, kapa bedres pildījumā daudz ogļiņu, pie žokļa dzelzs nagla.

92. kaps, 16–18 g.v. sievietes, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Kreisā roka uz vidukļa, labā saglabājusies līdz elkonim. Kapa bedres pildījumā daudz sīku ogļiņu. Pie labā augšstilba dzelzs nazis.

93. kaps, 30–35 g.v. sievietes (?), 0,35 m dziļš, orientēts AZA virzienā, 75°. Kreisā roka uz vidukļa, labā saliekta elkonī un atvirzīta no skeleta. Kapa bedres pildījumā sīkas ogļītes. Uz labās rokas pirksta bronzas gredzens, zem kreisā elkoņa bronzas adata.

94. kaps, 13–14 g.v. pusaudža, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Kapa pildījumā sīkas ogļītes. Pie kreisā ceļgala dzelzs nazis makstī, pie naža spala dzelzs jostas sprādzes fragments.

95. kaps, sievietes (?), 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas sakrustotas uz vidukļa, ir zārka kontūras. Pie labā augšstilba dzelzs nazis, kapu noņemot, zem kreisās rokas bronzas pakavsaktiņa.

96. kaps, bērna, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°, slikti saglabājies, piedevu nav.

97. kaps, 35–39 g.v. sievietes (?), 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas saliektas, guļ uz iegurņa. Ir zārka kontūras. Ap jostasvietu dzelzs nazis, pie tā pierūsējusi bronzas jostas sprādze ar vilnas auduma paliekām.

98. kaps, 3–5 g.v. bērna, 0,27 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°, traucēts. Skeleta kreisajā pusē dzelzs nazis.

99. kaps, 40–49 g.v. vīrieša, 0,60 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Kapa bedres pildījumā daudz ogļiņu un pelnu. Rokas sakrustotas uz vidukļa, ir zārka paliekas. Pie galvas dzelzs uznavas šķēpa gals, pie labā augšstilba dzelzs nazis, uz kreisā augšstilba dzelzs jostas sprādze; kapu noņemot, atrasta vēl viena neliela dzelzs jostas sprādze.

100. kaps, vīrieša, 0,55 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, traucēts. Rokas sakrustotas uz iegurņa, ir zārka paliekas. Blakus kreisajam augšstilbam dzelzs uznavas šķēpa gals. Kapa bedres pildījumā ogles un pelni.

101. kaps, 20–22 g.v. sievietes, 0,22 m dziļš, orientēts AZA virzienā, 75°, stipri postīts. Zem zoda monēta – Sigismunda III 1562. gada Rīgas pusgrasis – un alvas rozetes, labajā pusē vērpijamās vārpstas baltmetāla skriemelis, kreisajā pusē dzelzs stieplīte un alvas sakta ar bronzas zoslu; netālu no vērpijamās vārpstas skriemeļa keramikas lauska; kapu noņemot, atrasta monētas ceturtdaļa – Livonijas ordeņmestra Berndta fon der Borha (1472–1483) Tallinas šiliņš, krūšu rajonā saglabājies zārka fragments ar villaines paliekām. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

102. kaps, sievietes, 0,50 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°, stipri postīts. Uz labās rokas pirksta bronzas gredzens, pie labā apakšstilba dzelzs nazis, uz krūtīm bronzas riņķasakta, zem labā pleca monēta – Sigismunda III 1621. gada Polijas denārs, pie kreisās potītes divas monētas: Sigismunda III 1623. gada Polijas un viens Lietuvas denārs; apkārt skeletam sešas zārka naglas. Kaps datējams ar 17. gs. 20. gadiem.

103. kaps, 13–14 g.v. pusaudža, 0,30 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Rokas taisni izstieptas, kapa bedres pildījumā ogļītes. Pie labās plaukstas dzelzs nazis ādas makstī, pie labās kājas dzelzs naža fragments, krūšu rajonā dzelzs nagla, zem kreisā pleca monēta – Lietuvas šiliņš, kalts 1623. gadā. Kaps datējams ar 17. gs. 20. gadiem.

104. kaps, 0,15 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts, ir zārka kontūras. Pie kreisā apakšstilba dzelzs nazis.

105. kaps, pusaudža (?), 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas sakrustotas virs iegurņa. Pie galvaskausa labajā pusē dzelzs nazis, ap jostasvietu dzelzs jostas sprādze, aiz galvas zārka dzelzs nagla.

106. kaps, vīrieša, 0,60 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Rokas taisni izstieptas, kapa bedrē trīs zārka naglas. Zem kreisā augšdelma dzelzs nazis.

107. kaps, sievietes, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Labā roka uz vidukļa, kreisā taisni izstiepta. Kapa bedres pildījumā ogļītes. Pie labā pleca bronzas pakavsakta, pie kreisā elkoņa dzelzs riņķis, blakus pie apakšdelma dzelzs nazis, blakus nazim vērpijamās vārpstas rozā šifera skriemelis; pie kreisās rokas divas dzelzs jostas sprādzes un priekšmetu grupa: dzelzs laužņi, cilindriskas atslēgas slēdzene, naža roktura fragments, jostas sprādze.

108. kaps, vīrieša (?), 0,35 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Rokas sakrustotas uz iegurņa, kapa bedres pildījumā oglītes, viena zārka nagla. Pie labās rokas divi krama gabali, zem tās dzelzs priekšmeta fragmenti, vidukļa rajonā dzelzs jostas sprādze.

109. kaps, vīrieša, 0,20 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°, stipri postīts. Ir viena zārka nagla. Piedevu nav.

110. kaps, 0,28 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Pie galvaskausa dzelzs nazis.

111. kaps, 6–7 g.v. bērns, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Piedevu nav.

112. kaps, 20–24 g.v. sievietes, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz vidukļa. Kapa bedres pildījumā daudz oglīšu, ir zārka paliekas. Pie kreisā augšdelma dzelzs nazis, pie kājām dzelzs nagla.

113. kaps, 45–49 g.v. sievietes, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz iegurņa. Zārka palieku nav, oglīšu maz. Labajā pusē uz kakla skrieļiem bronzas pakavsakta ar dzelzs zoslu un pierūsējušu auduma fragmentu, pie kreisā apakšstilba dzelzs priekšmets. Pie labās kājas, 7 cm no tās, pelēcīgs granīta akmens, 8 × 9 × 5 cm liels.

114. kaps, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas taisni izstieptas, kapa bedres pildījumā daudz oglīšu, piedevu nav.

115. kaps, ugunskauss, 0,20 m dziļš, tumšas zemes ar oglītēm laukuma izmēri 0,65 × 0,37 m, kaps slikti saglabājies, ir tikai daži kalcinēti kauliņi, vienam kaulam zaļgana nokrāsa no kādas senlietas.

116. kaps, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Piedevu nav.

117. kaps, sievietes, 0,25 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, postīts. Kapa bedre ļoti liela, blakus ir maza bērns apbedījums – 111. kaps. Kapa bedres pildījumā daudz oglīšu. Krūšu rajonā bronzas pakavsakta, pie iegurņa labajā pusē dzelzs nazis.

118. kaps, 26–34 g.v. sievietes, 0,30 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Labā roka saliekta guļ uz iegurņa, kreisā roka taisni izstiepta. Ap kaklu kauri gliemežvāki un tumšas krellītes, ap jostasvietu ādas jostiņas paliekas ar bronzas kniedītēm un dzelzs jostas sprādzīte, uz kreisās rokas pirksta baltmetāla gredzens. Pie labā pleca dzelzs nazis.

119. kaps, 40–44 g.v. vīrieša, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz iegurņa, kapa bedres pildījumā daudz oglīšu. Pie iegurņa ādas maciņa paliekas ar alvas rotājumu paliekām un dzelzs šķiltavas ar krama gabalu; ap jostasvietu dzelzs jostas sprādze, pie kreisā augšstilba dzelzs cirvis ar salauztu pieta daļu, asmens uz augšu, zem cirvja dzelzs nazis, aiz galvaskausa dzelzs priekšmets. Blakus kreisajam plecam, nedaudz augstāk par apbedījumu, sarkana granīta akmens ar stipri apdedzinātu virsmu, tā izmēri 25 × 17 × 20 cm (aiz zārka?).

120. kaps, 18–19 g.v. sievietes (?), 0,22 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas saliekta, labā uz vidukļa, kreisā uz iegurņa. Ir zārka dzelzs naglas fragments. Pie kreisā augšdelma dzelzs nazis, virs kreisā pleca monētas puse – Sigismunda II Augusta (1545–1572) Lietuvas denārs. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

121. kaps, 35–44 g.v. vīrieša, 0,20 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°, stipri postīts. Aiz galvaskausa dzelzs priekšmeta fragments.

122. kaps, 0,31 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, postīts. Labā roka uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Kapa bedres pildījumā daudz oglišu. Piedevu nav.

123. kaps, sievietes (?), 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Labajā pusē uz galvaskausa bronzas adata.

124. kaps, 25–29 g.v. vīrieša, 0,60 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas sakrustotas uz vidukļa. Starp kājām dzelzs nazis, pie kreisās kājas pēdas dzelzs jostas sprādze.

125. kaps, sievietes (?), 0,50 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Ir zārka paliekas. Uz krūtīm bronzas riņķasakta, virs labā pleca dzelzs nazis, kapu noņemot, pie galvaskausa kauri gliemežvāka fragmenti.

126. kaps, 6–7 g.v. bērna, 0,47 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Kapa bedres pildījumā sīkas ogļītes. Pie kreisās pēdas monēta – Rīgas arhibīskapa Vilhelma, Brandenburgas markgrāfa (1539–1563), šiliņš, saliekts, ar iegriezuma pēdām. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

127. kaps, 34–39 g.v. sievietes, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Labā roka saliekta, guļ uz vidukļa, kreisā uz iegurņa. Piedevu nav.

128. kaps, 15–16 g.v. pusaudzes, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā saliekta elkonī un pacelta uz augšu. Galvaskausa kreisajā pusē zem rokas delnas baltmetāla sakta, ap jostasvietu ādas jostiņa ar bronzas rozetēm un kniedītēm; kapu noņemot, zem mugurkaula dzelzs nazis ar koka spalvu, pie tā auduma prievīte ar bronzas apkaluma plāksnītēm. Pie kreisā augšstilba divas monētas – Rīgas brīvpilsētas šiliņš (1562–1581) un Sigismunda III 1612. gada Rīgas šiliņš. Kaps datējams ar 17. gs. sākumu.

129. kaps, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, postīts. Kapa bedres pildījumā ogļītes. Piedevu nav.

130. kaps, 30–34 g.v. sievietes, 0,35 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°. Rokas uz iegurņa. Ir zārka kontūras, kapa bedres pildījumā ogļītes. Blakus kreisajam augšdelmam dzelzs nazis.

131. kaps, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, stipri postīts. Rokas nedaudz saliekta elkonī, guļ uz iegurņa. Zem žokļa divas monētas – Sigismunda III Rīgas šiliņi (1588–1622). Kaps datējams ar 17. gs. pirmo ceturksni.

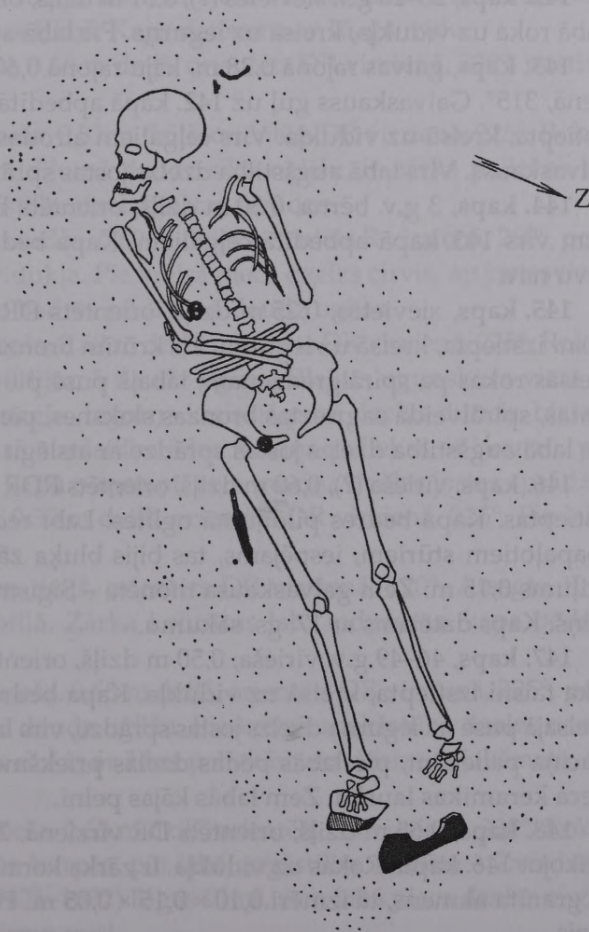
132. kaps, 2–3 g.v. bērna, 0,40 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°, stipri postīts. Piedevu nav.

133. kaps, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, postīts. Piedevu nav.

134. kaps, bērna, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Kapa bedres pildījumā daudz oglišu. Piedevu nav.

135. kaps, 2–3 g.v. bērna, 0,47 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Kreisajā pusē dzelzs nazis.

136. kaps, 20–24 g.v. vīrieša, 0,65 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas sakrustotas uz vidukļa, kapa bedres pildījumā daudz oglišu un pelnu plankumi. Pie kājām dzelzs platasmens cirvis, pie labā augšstilba dzelzs nazis, blakus naža asmenim saliekta, ar griešanas pēdām monēta – Rīgas arhibīskapa Vilhelma, Brandenburgas markgrāfa (1539–1563), šiliņš; pie labā elkoņa un zem iegurņa divas dzelzs sprādzes, uz iegurņa un ribām alvas priekšmetu (podziņu?) fragmenti. Pie galvas dzelzs nagla. Zem apbedītā muguras dzelzs leduspiesis un neliela keramikas lauska. Labās kājas pēda daļēji guļ uz neliela, plakana pelēka granīta akmens. Kaps datējams ar 16. gs. vidu (50. att.).

50. att. Slutišķu kapsētas
136. kaps

137. kaps, 3–4 g.v. bērna, 0,55 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Zem skeleta tumša zeme ar oglītēm. Zem galvaskausa dzelzs nazis, zem skeleta keramikas fragments.

138. kaps, zīdaiņa, orientēts R virzienā, 270°. Piedevu nav.

139. kaps, atsegta tikai galvaskausa daļa profilā, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Kapa bedrē daudz sīku oglišu.

140. kaps, sievietes, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts – virs tā bija ierakts 121. un 127. kaps. Ap skeletu tumša zeme ar oglītēm, piedevu nav.

141. kaps, 25–28 g.v. sievietes, 0,64 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas sakrustotas uz vidukļa. Zem labās rokas pie mugurkaula bronzas āķītis ar auduma paliekām, uz labās rokas pirksta bronzas zīmogredzens, zem kreisās rokas baltmetāla medaljons. Kapa bedres pildījumā sīkas ogļītes.

142. kaps, 25–28 g.v. sievietes (?), 0,31 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°. Labā roka uz vidukļa, kreisā uz iegurņa. Pie labā apakšstilba dzelzs nazis.

143. kaps, galvas rajonā 0,28 m, kāju rajonā 0,60 m dziļš, orientēts ZR virzienā, 315°. Galvaskauss guļ uz 142. kapā apbedītās pēdām. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz vidukļa. Virs ceļgaliem atrodas 144. kapā apbedītā bērna galvaskauss. Virs labā augšstilba dzelzs jostas sprādze.

144. kaps, 3 g.v. bērna, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Atrodas 5 cm virs 143. kapā apbedītā ceļgaliem. Kapa bedres pildījumā ogļītes. Piedevu nav.

145. kaps, sievietes, 0,25 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Uz krūtīm bronzas pakavsakta, uz labās un kreisās rokas pa spirālgredzenam, labajā pusē pie iegurņa adatu kārbīņa no platas, spirālveidā sagrieztas bronzas sloksnes, pie labā elkoņa dzelzs riņķis, pie labā augšstilba dzelzs jostas sprādze ar atslēgu (?).

146. kaps, vīrieša (?), 0,60 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Rokas taisni izstieptas. Kapa bedres pildījumā ogļītes. Labi redzamas zārka kontūras ar noapaļotiem stūriem, iespējams, tas bijis bluķa zārks, izmēri 1,82 × 0,42 m, dziļums 0,15 m. Zem galvaskausa monēta – Sigismunda III 1618. gada Rīgas šiliņš. Kaps datējams ar 17. gs. sākumu.

147. kaps, 46–49 g.v. vīrieša, 0,50 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 40°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz vidukļa. Kapa bedres pildījumā sīkas ogļītes. Kreisajā pusē uz iegurņa dzelzs jostas sprādze, virs labās pēdas krustiņš ar ādas maciņa paliekām, pie labās pēdas dzelzs priekšmeta fragments, zem kreisā pleca keramikas lauska. Zem labās kājas pelni.

148. kaps, 0,65 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°. Galvaskauss norakts, ierīkojot 146. kapu. Rokas uz vidukļa. Ir zārka kontūras. Pie labās pēdas zilgana granīta akmens, tā izmēri 0,10 × 0,15 × 0,05 m. Pie kreisā augšstilba dzelzs nazis.

149. kaps, 13–14 g.v. pusaudzes, 0,40 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz iegurņa. Krūšu rajonā bronzas pakavsakta, pie kreisā apakšdelma dzelzs nazis ādas makstī.

150. kaps, sievietes, 0,57 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Rokas uz vidukļa, kapa bedres pildījumā nedaudz oglišu. Krūšu rajonā bronzas pakavsakta, ap kaklu kauri gliemežvāku (14) un stikla kreļļu kaklarota, uz labās rokas pirksta bronzas zīmogredzens, pie kreisā augšstilba bronzas riņķis ar ādas sloksnīti, blakus bronzas adatu kārbiņa ar vilnas paliekām tajā, turpat arī dzelzs priekšmetu grupa: važiņu posmi, atslēgas fragments, neliela jostas sprādze ar pierūsējušu žetonu. Ap skeletu, no krūšu rajona līdz ceļgaliem, villaines rotājuma paliekas – alvas rozetes un dzeltenas krellītes. 7 cm no labā apakšstilba dzelzs nazis ar šauru, garu asmeni, piekniedētu koka spalvu un bronzas apkalumu pie pamatnes, iedurts vertikāli līdz pašam rokturim dzeltenajā pamatzemē. Starp villaines rotājumiem monēta – ordeņmestra Hermana fon Brigeneja 1542. gada Tallinas šiliņš. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

151. kaps, 8–9 g.v. bērna, 0,60 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°, posfīts. Piedevu nav.

152. kaps, 16–18 g.v. vīrieša, 0,52 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz iegurņa. Kapa bedres pildījumā daudz sīku oglišu, ir zārka paliekas un zārka naglas. Pie labā augšstilba dzelzs jostas sprādze.

153. kaps, 13–14 g.v. pusaudža, 0,60 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°, posfīts. Rokas sakrustotas uz vidukļa. Pie kreisā pleca dzelzs cirvis, ap jostasvietu dzelzs jostas sprādze. Kapa bedres pildījumā daudz oglišu.

154. kaps, 25–29 g.v. vīrieša, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz vidukļa. Kapa bedres pildījumā daudz oglišu. Blakus ugunsкура vieta ar pelniem, oglēm un dzelzs naglu. Iegurņa kreisajā pusē dzelzs duncis, blakus tam krama gabals, uz kreisā augšstilba ādas maciņa paliekas ar bronzu, pie labās pēdas krama gabals, kapu noņemot, zem maciņa dzelzs jostas sprādze.

155. kaps, 9 g.v. bērna, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Pie labā pleca dzelzs naža fragments.

156. kaps, bērna, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°. Atsegts, tīrot 136. kapa bedri, tās A profilā. Zārka kontūras labi redzamas, kapa bedres pildījumā daudz oglišu.

157. kaps, 45–49 g.v. vīrieša, 0,65 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, posfīts. Kapa bedres pildījumā daudz oglišu. Pie kreisā apakšstilba dzelzs nazis, pie labā apakšstilba dzelzs riņķis ar ādas paliekām un dzelzs priekšmetu, kā arī dzelzs jostas sprādze.

158. kaps, 20–24 g.v. vīrieša, 0,65 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas taisni izstieptas. Kājās ādas kurpes, pie labā augšstilba monēta – Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfā (1621–1632) Rīgas šiliņš, zem labā pleca dzelzs nagla. Kaps datējams ar 17. gs. pirmo pusi.

159. kaps, sievietes, 0,55 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°, slikti saglabājies. Kapa bedres pildījumā sīkas oglītes. Pie zoda bronzas pakavsakta, ap kaklu kauri gliemežvāki, labajā pusē ap vidukli dzelzs jostas sprādze.

160. kaps, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, slikti saglabājies. Kapa bedres pildījumā oglītes. Kreisajā pusē pie galvaskausa monēta un zem galvaskausa vēl divas monētas – Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa (1621–1632) Rīgas šiliņi. Kaps datējams ar 17. gs. pirmo pusi.

161. kaps, sievietes, 0,65 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Labā roka uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Uz krūtīm bronzas riņķasakta, uz iegurņa labajā pusē dzelzs riņķis, uz labās rokas pirksta bronzas zīmogredzens, pie labā augšstilba dzelzs nazis, pie kreisā augšstilba ādas maciņa paliekas ar dzelzs adatu un monētu (sairusi), zem maciņa keramikas lauska; kreisajā pusē pie galvas monēta – Gustava II Ādolfa (1621–1632) Rīgas šiliņš, virs kreisā elkoņa Sigismunda III (1588–1622) Rīgas šiliņš; ap pēdām ādas apavu paliekas ar bronzas stieplītēm. Kaps datējams ar 17. gs. pirmo ceturksni.

162. kaps, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, stipri postīts. Labā roka uz iegurņa, kreisā uz vidukļa. Kapa bedres pildījumā sīkas oglītes. Kreisajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis; iespējams, ka šim kapam piederējis arī zīmogredzens, kas atrasts pie 158. kapa.

163. kaps, 0,60 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, stipri postīts, ierokot 161. kapu. Kapa bedrē maz oglīšu. Pie kreisā augšstilba dzelzs priekšmets ar bronzas apkalumu.

164. kaps, 46–49 g.v. vīrieša, 0,60 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas sakrustotas virs iegurņa. Kapa bedres pildījumā daudz sīku oglīšu, ir zārka naglas. Pie labā augšstilba dzelzs šķiltavas, uz kreisā pleca dzelzs nazis, pie naža bronzas jostas sprādze ar ādas paliekām un dzelzs zoslu.

165. kaps, 4–5 g.v. bērns, 0,72 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, slikti saglabājies. Kapa bedres pildījumā sīkas oglītes, ir zārka paliekas. Uz krūtīm bronzas riņķasakta, zem saktas trīs krelles un kauri gliemežvāks.

166. kaps, 46–49 g.v. vīrieša, 0,75 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 245°. Rokas uz vidukļa. Pie labā ceļgala dzelzs cirvis, labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis, labajā pusē uz iegurņa dzelzs riņķis, starp augšstilbiem dzelzs jostas sprādze; pie naža roktura ādas maciņa paliekas ar monētu – brakteātu – Rīgas arhibīskapa Heninga Šarpenberga (1424–1448) šerfu; pie jostas sprādzes dzelzs jostas sadalitājs. Kaps datējams ar 15. gs. pirmo pusi.

167. kaps, 40–44 g.v. sievietes, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz vidukļa, oglīšu maz. Uz labās rokas pirksta bronzas gredzens, uz kreisā augšstilba bronzas krustiņš un bronzas adata ar ādas maciņa paliekām.

168. kaps, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°, postīts. Labā roka uz vidukļa, kreisā uz iegurņa. Piedevu nav.

169. kaps, sievietes, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Ap kaklu kauri gliemežvāku kaklarota,

pie galvaskausa kreisajā pusē bronzas riņķītis; pie kreisā pleca bronzas pakavsakta, uz kreisās rokas pirksta bronzas spirālgredzens, pie iegurņa dzelzs priekšmets, labajā pusē pie iegurņa dzelzs riņķis, blakus dzelzs nazis, pie naža divas monētas – Tartu bīskapa Hermana Vesela (1552–1558) šiliņš un Livonijas ordeņmestra Hermana fon Brigeneja 1546. gadā kalts Rīgas šiliņš. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

170. kaps, 1,5–2 g.v. bērns, 1 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°. Kapa bedres pildījumā sīkas ogļītes, ir zārka kontūras. Piedevu nav.

171. kaps, 24–28 g.v. sievietes, 0,55 m dziļš, orientēts RDR virzienā, 240°. Kapa bedrē daudz ogļīšu, ir zārka kontūras. Uz krūtīm bronzas pakavsakta, pie galvaskausa kreisajā pusē dzelzs nazis, pie kreisā pleca bronzas riņķītis ar važiņu, virs labā elkoņa dzelzs riņķis, kapu noņemot, zem iegurņa bronzas gredzens.

172. kaps, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Ir zārka naglas. Pie kreisā augšstilba dzelzs nazis, pie labā augšstilba monēta – Rīgas arhibīskapa Vilhelma, Brandenburgas markgrāfa, 1563. gada šiliņš, kreisajā pusē pie iegurņa monēta – Livonijas ordeņmestra Hermana fon Brigeneja 1540. gada Rīgas šiliņš. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

173. kaps, 46–49 g.v. vīrieša, 1 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas sakrustotas. Kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu. Pie labā elkoņa sarkana granīta akmens. Piedevu nav.

174. kaps, 46–49 g.v. sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas taisni izstieptas, kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu. Uz labās rokas zeltneša un uz kreisās rokas rādītājpirksta pa bronzas gredzenam.

175. kaps, vīrieša (?), 0,80 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā nedaudz saliekta uz iegurņa. Kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu, ir zārka naglas. Pie iegurņa dzelzs nazis.

176. kaps, sievietes, 0,85 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Rokas uz vidukļa. Kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu un pelnu. Kreisajā pusē pie galvaskausa bronzas riņķītis ar važiņu un zvārgulis, uz kreisās rokas pirksta bronzas gredzens, pie labā augšstilba dzelzs riņķis, kreisajā pusē uz krūtīm alvas podziņas, aiz galvas bronzas krustiņš.

177. kaps, sievietes, 0,55 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz vidukļa, ir zārka kontūras, ogļīšu maz. Pie zoda divi kauri gliemežvāki, uz labās rokas pirksta bronzas gredzens, labajā pusē pie iegurņa dzelzs riņķis, zemāk dzelzs nazis, uz naža koka spala neliels dzelzs priekšmets.

178. kaps, 30–34 g.v. sievietes, 0,45 m dziļš, orientēts DDR virzienā, 210°. Labā roka uz vidukļa, kreisā saliekta elkonī un pacelta pie zoda. Kapa bedres pildījumā maz ogļīšu, ir zārka paliekas. Kreisajā pusē pie galvaskausa dzelzs jostas sprādze un dzelzs priekšmets, zem kreisā apakšdelma melna krelle.

179. kaps, 0,45 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas uz iegurņa. Ir zārka paliekas, ogļīšu maz. Pie labā augšstilba dzelzs nazis, kreisajā pusē pie

galvaskausa monētas pusīte ar caurumiņu – Livonijas ordeņmestra Hermana fon Brigeneja 1539. gada Rīgas šiliņš. Kaps datējams ar 16. gs. pirmo pusi.

180. kaps, 40–44 g.v. sievietes, 0,60 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Rokas uz iegurņa. Kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu. Pie kreisā augšdelma bronzas pakavsakta, ap vidukli ādas josta, apkalta ar bronzas kniedēm, ar dzelzs jostas sprādzi, uz kreisā augšstilba bronzas riņķis ar ādas sloksnīti, pie kreisā augšstilba dzelzs nazis, blakus tam kaula adatu kārbiņa, uz skeleta villaines rotājuma paliekas – dzeltenas krellītes un alvas kniedītes.

181. kaps, 35–39 g.v. vīrieša, 0,60 m dziļš, orientēts DR virzienā, 230°. Zārks saglabājies ļoti labi, ir pat vāka dēļi. Zārka izmēri 1,72 × 0,50 × 0,50 m. Labā roka uz iegurņa, kreisā pāri viduklim. Labās kājas augšstilbs bijis laužts un saaudzis nepareizi. Kapa bedrē ogļītes un pelni. Uz labā augšstilba dzelzs riņķis, starp augšstilbiem bronzas jostas sprādze, kreisajā pusē uz iegurņa salaužts dzelzs riņķis, zem kreisā augšdelma dzelzs nazis.

182. kaps, 0,50 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts, ir zārka paliekas. Piedevu nav.

183. kaps, 0,30 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Kapa bedrē sīkas ogļītes, skeletam virs krūtīm liels zilgana granīta akmens (60 × 30 cm). Pie iegurņa labajā pusē bronzas jostas sprādze ar auduma paliekām, blakus tai dzelzs nazis un alvas podziņa.

184. kaps, bērns, 0,20 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. No skeleta saglabājusies tikai galvaskausa pakauša daļa, kas guļ uz 181. kapa zārka vāka. Piedevu nav.

185. kaps, sievietes, 0,60 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°, ļoti slikti saglabājies. Rokas uz iegurņa, kapa bedrē daudz ogļīšu. Uz labā pleca bronzas pakavsakta ar dzelzs zoslu, uz krūtīm keramikas lauska, pie labā augšstilba dzelzs iemauktu gredzens, pie labā ceļgala kaula priekšmets, dzelzs riņķis un citi priekšmeti.

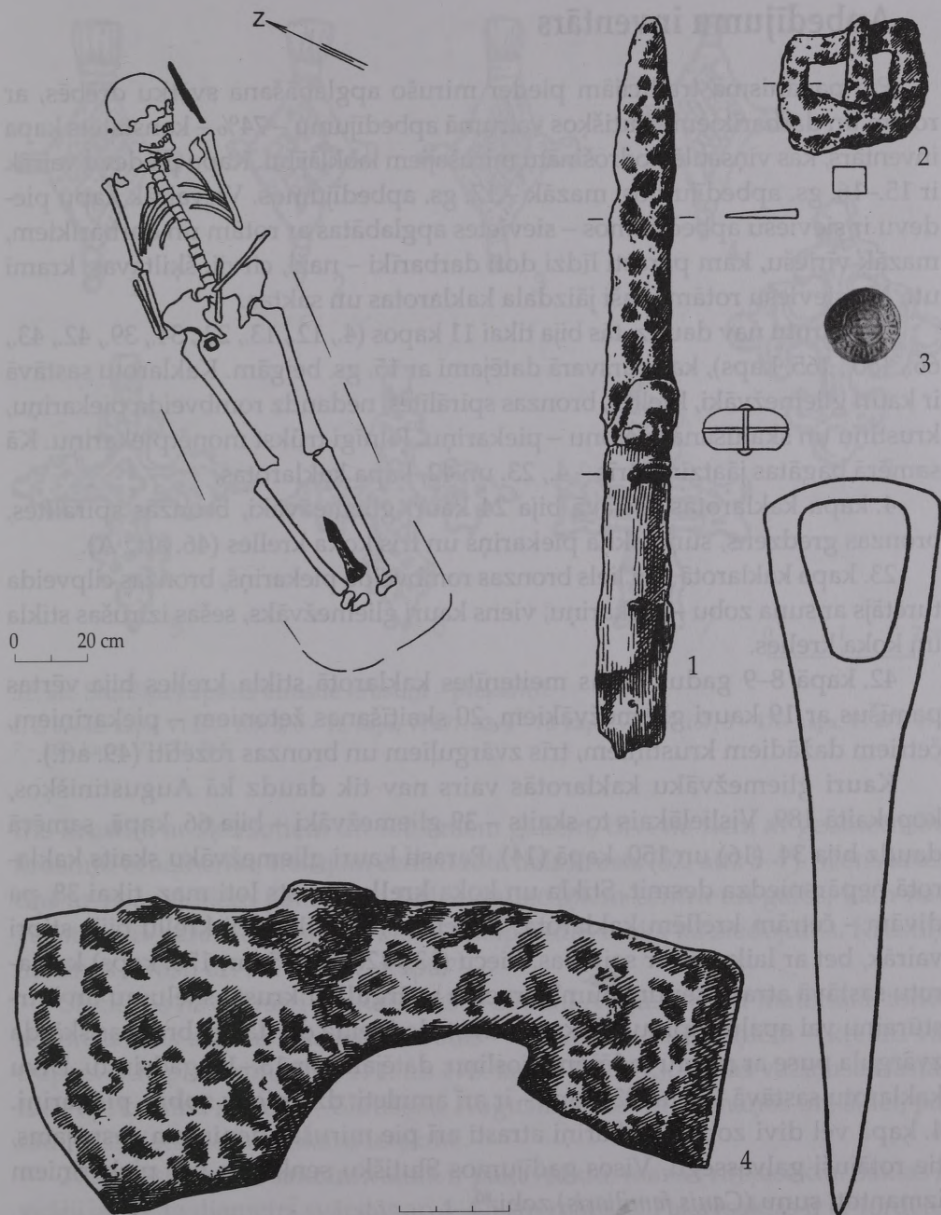
186. kaps, 13–14 g.v. pusaudža, 0,25 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°. Kapa bedres pildījumā daudz ogļīšu. Labajā pusē pie iegurņa dzelzs priekšmets, labajā pusē pie žokļa stikla gabals.

187. kaps, 0,35 m dziļš, orientēts DR virzienā, 220°, stipri postīts. Ap skeletu ogļītes. Piedevu nav.

188. kaps, vīrieša, 0,20 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 40°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa, kapa bedrē daudz ogļīšu. Pie pēdām dzelzs cirvis ar asmeni uz augšu, pie galvas kreisajā pusē dzelzs nazis, pie labā augšstilba dzelzs riņķis, labajā pusē pie galvaskausa monēta – Livonijas ordeņmestra Hermana fon Brigeneja 1547. gada Rīgas šiliņš. Kaps datējams ar 16. gs. pirmo pusi (51. att.).

189. kaps, 7 g.v. bērns, 0,55 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°, stipri postīts. Kapa bedrē daudz ogļīšu. Piedevu nav.

Slutišķu 15.–17. gs. kapsētas izpētīto apbedījumu dzimumu un vecumu noteikušas Rita Grāvere un Gunita Zariņa.

51. att. Slutišķu kapsētas 188. kaps un tā inventārs:

- 1 – nazis, 2 – jostas sprādze, 3 – Livonijas ordeņmestra Hermaņa von Brigeneja 1547. g. Rīgas šilīnš,
4 – cirvis

Apbedījumu inventārs

Pie pagānisma tradīcijām pieder mirušo apglabāšana svētku drēbēs, ar rotām un darbarīkiem. Slutišķos vairumā apbedījumu – 74% – konstatēts kapa inventārs, kas viņšaulē nodrošinātu mirušajiem labklājību. Kapu piedevu vairāk ir 15.–16. gs. apbedījumos, mazāk – 17. gs. apbedījumos. Visvairāk kapu piedevu ir sieviešu apbedījumos – sievietes apglabātas ar rotām un darbarīkiem, mazāk vīriešu, kam parasti līdzī doti darbarīki – naži, cirvji, šķiltavas, krami utt. No sieviešu rotām īpaši jāizdala kaklarotas un saktas.

Kaklarotu nav daudz, tās bija tikai 11 kapos (4., 12., 13., 23., 34., 39., 42., 43., 66., 150., 165. kaps), kas pārsvarā datējami ar 15. gs. beigām. Kaklarotu sastāvā ir kauri gliemežvāki, krelles, bronzas spirālītes, nedaudz rombveida piekariņu, krustiņu un skaitīšanas žetonu – piekariņu. Pilnīgi trūkst monētpiekariņu. Kā samērā bagātas jāatzīmē trīs – 4., 23. un 42. kapa kaklarotas.

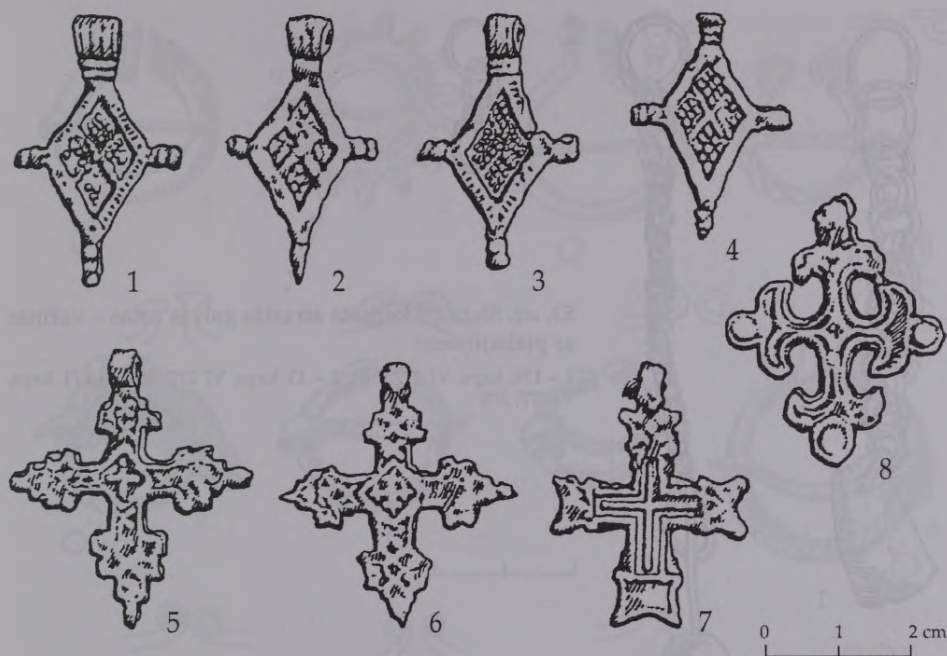
4. kapa kaklarotas sastāvā bija 24 kauri gliemežvāki, bronzas spirālītes, bronzas gredzens, suņa ilkņa piekariņš un trīs koka krelles (46. att.: A).

23. kapa kaklarotā bija liels bronzas rombveida piekariņš, bronzas cilpveida turētājs ar suņa zobu – piekariņu, viens kauri gliemežvāks, sešas izirušas stikla un koka krelles.

42. kapā 8–9 gadus vecas meitenītes kaklarotā stikla krelles bija vērtas pamīšus ar 19 kauri gliemežvākiem, 20 skaitīšanas žetoniem – piekariņiem, četriem dažādiem krustiņiem, trīs zvārguļiem un bronzas rozetīti (49. att.).

Kauri gliemežvāku kaklarotās vairs nav tik daudz kā Augustinišķos, kopskaitā 189. Vislielākais to skaits – 39 gliemežvāki – bija 66. kapā, samērā daudz bija 34. (16) un 150. kapā (14). Parasti kauri gliemežvāku skaits kaklarotā nepārsniedza desmit. Stikla un koka **kreļļu** atrasts ļoti maz, tikai 38, pa divām – četrām krellēm kaklarotā. Iespējams, ka sākotnēji kreļļu bijis stipri vairāk, bet ar laiku tās ir sairusas. Piecu (13., 42., 43., 65. un 176. kaps) kaklarotu sastāvā atrasti septiņi bumbierveida **zvārguļi** ar krusta šķēlumu un četrstūrīgu vai apaļu cilpiņu. 43. kapā atrasta lodveida divdaļīga bronzas skārda zvārguļa puse ar reljefu lodēšanas josliņu, datējama ar 13.–14. gadsimtu. Divu kaklarotu sastāvā – 4. un 23. kapā – ir arī amuleti: dzīvnieku **zobi** – **piekariņi**. 4. kapā vēl divi zobi – piekariņi atrasti arī pie mirušās deniņiem, iespējams, tie rotājuši galvassegu. Visos gadījumos Slutišķu senkapos par piekariņiem izmantoti suņu (*Canis familiaris*) zobi.⁸⁰

Slutišķos atrasti arī deviņi krustiņi, kas nēsāti kaklarotās kopā ar citiem piekariņiem (52. att.). Tas nozīmē, ka tie biežāk tomēr uzskatīti vai nu par amuletiem, vai par rotām. Tikai vienā apbedījumā – 176. kapā krustiņš atrasts atsevišķi, galvas rajonā. Četri rombveida krustiņi ar profilētiem galiem datējami ar 14.–15. gs., tie izgatavoti Daugavas lejtecē rajonā (52. att.: 1–4).⁸¹ Turpat izgatavots arī krustiņš ar trijlapu galiem, datējams ar 14.–15. gs. (52. att.: 8). Ir

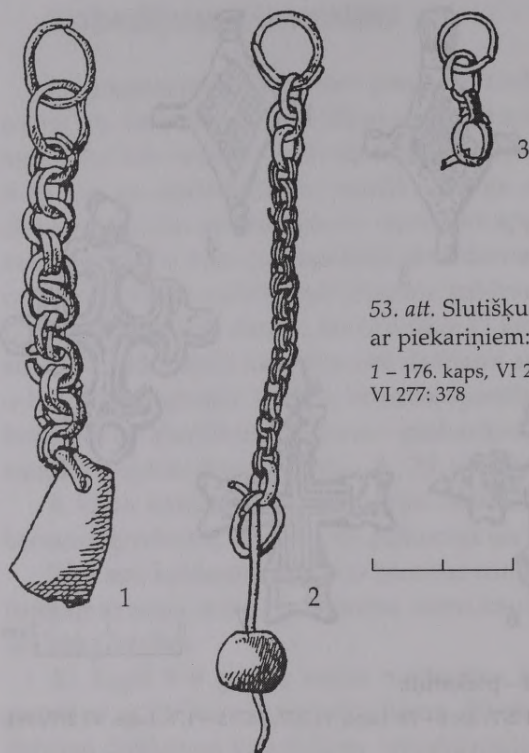
52. att. Slutišķu kapsētā atrastie krustiņi – piekariņi:

1, 2, 6 – 42. kaps, VI 277: 109; 3, 8 – 12. kaps, VI 277: 33; 4 – 76. kaps, VI 277: 167; 5 – 176. kaps, VI 277: 394; 7 – 167. kaps, VI 277: 364

trīs krustiņi ar šķēršotiem un robainiem galiem, divi no tiem ar ģeometrisku krustiņu ornamentu, trešajam centru rotā liels krusts (52. att.: 5–7). Viens krustiņš ar noapaļotiem galiem un lodveida izciļņiem centrā un galos, kam nav vēl atrastas paralēles, bija nolikts 147. kapa ādas makā kā ziedojums. Krustiņi maciņos atrasti arī 77. un 167. kapā.

Slutišķos nav atrasti auskari, kas ir zināmi Augustinišķu materiālā, toties ir konstatētas savdabīgas galvas rotas – važiņas ar piekariņiem – krellīti vai trapecveida piekariņu (13., 171. un 176. kaps) (53. att.). Tādas važiņas atrastas tikai apskatāmā reģionā – Slutišķos, Augustinišķos un Vilmaņos un, šķiet, parādījušās lietuviešu auskaru ietekmē.

No atrastajām 39 saktām vairāk ir pakavsaktu, mazāk riņķasaktu. Saktas ir vidēji lielas, to diametrs svārstās ap 4–4,5 cm robežās. Pakavsaktas ir ar tordētu, apaļu vai plakanu loku, galvenokārt ar atrofītiem galiem, retāk ar atliektiem, pogu un magoņgalvu galiem (54. att.). Vienai pakavsaktai ir paresnināti rievoti vālesveida gali (54. att.: 1), tas ir viens no šī tipa saktu vēlākajiem variantiem. Paralēles šai saktai ir Sēlpils kapsētas 14. gs. 186. kapā.⁸² Īpaši jāatzīmē zvaigzņveida sakta, jo tā raksturīga hronoloģiski agrākam periodam (54. att.: 2). Sakta ir 16 noapaļoti trīsstūrveida stari, pie kuru pamatnes neliela iedobe, loks

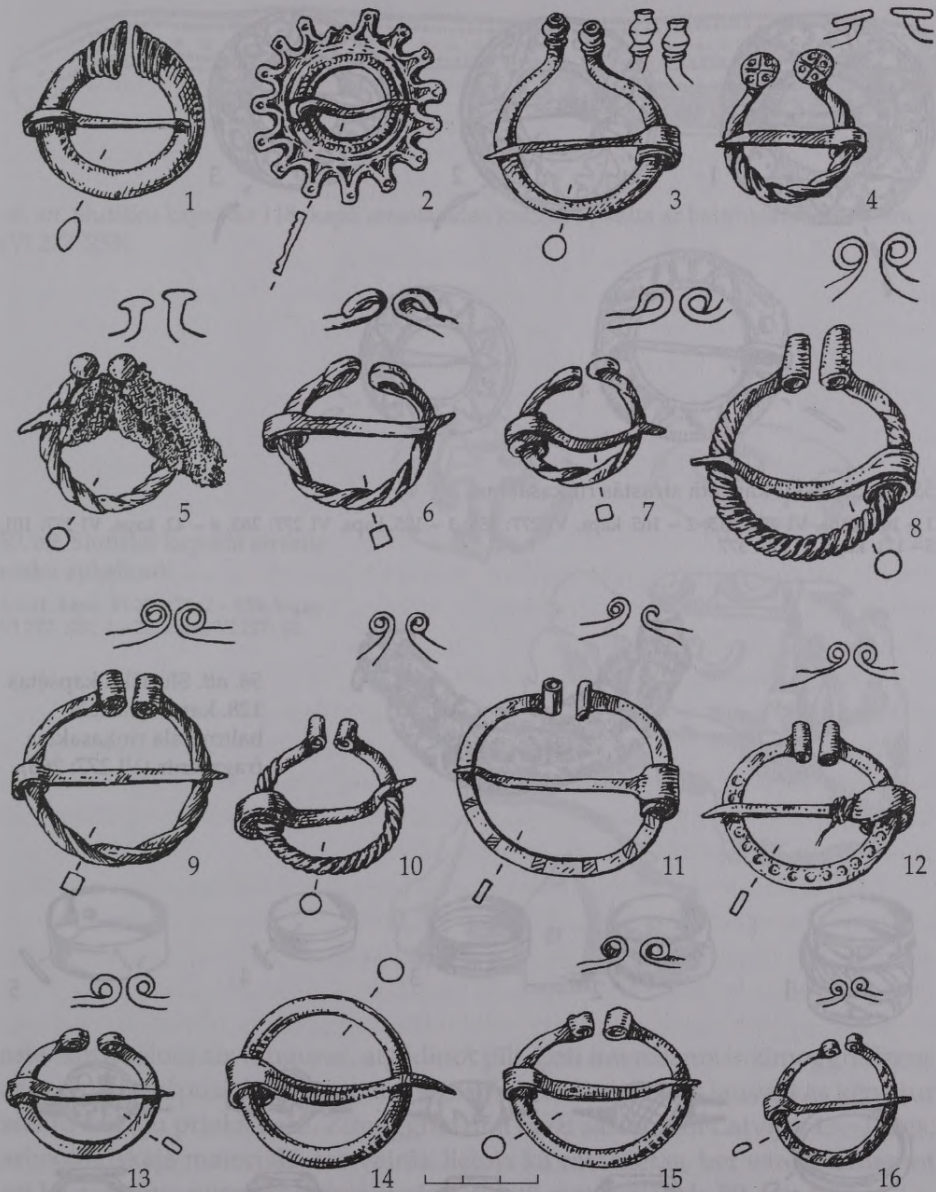

53. att. Slutišķu kapsētā atrastās galvas rotas – važiņas ar piekariņiem:

1 – 176. kaps, VI 277: 393; 2 – 13. kaps, VI 277: 40; 3 – 171. kaps, VI 277: 378

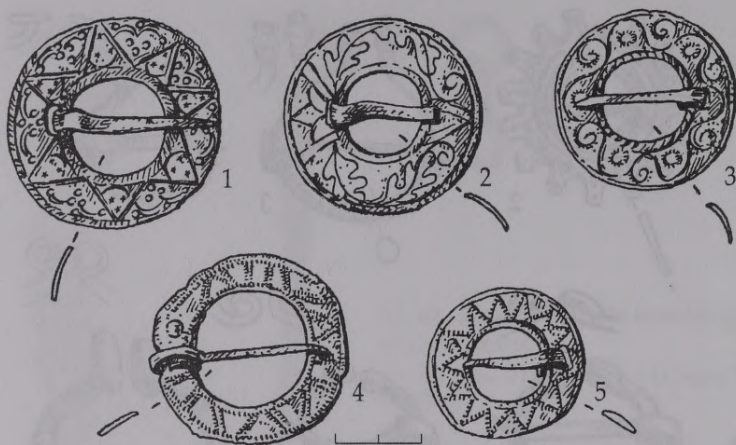
ornamentēts ar trim reljefām joslām. Pēc Antonijas Vilcānes izstrādātās tipoloģijas sakta pieder pie II tipa 1. grupas.⁸³ Šādas saktas nēsāja 11.–12. gadsimtā. Tā kā Slutišķu 12. apbedījums datējams ar 15. gadsimtu, var secināt, ka sakta nēsāta ļoti ilgi, gandrīz trīs gadsimtus, un kā ģimenes relikvija nodota no paaudzes paaudzē. Slutišķos riņķasaktas atrodamas vēlākajos – 16.–17. gs. apbedījumos, tām ir ģeometriskais likloču, arabeskas un ozollapu ornaments (55. att.). 128. apbedījumā atrasta īpatnēja baltmetāla riņķasakta, rotāta ar lielākām un mazākām baltmetāla lodītēm (56. att.). Iespējams, ka tādas baltmetāla riņķasaktas bija lietotas plašāk, bet sava trausluma dēļ nav saglabājušās.

Gredzenu senkapos atrasts samērā maz, tie ir spirālgredzeni (57. att.: 1–3), slēgtie (57. att.: 4, 6) un zīmoggredzeni (57. att.: 7–10). Starp atradumiem ir gredzeni ar paplašinājumu priekšpusē, kur ievietota stikla acs (4. kaps), kā arī gredzeni ar pamišus vai slēgtiem galiem, dažreiz tie ornamentēti. Īpaši jāatzīmē zīmoggredzeni. Slutišķos atrasti astoņi zīmoggredzeni, tas ir daudz vairāk nekā Augustinišķos. Tie visi ir slēgti, lielākoties ar ovālu, paplašinātu priekšpusi. Visizplatītākais gravējuma motīvs ir režģis, otrs izplatītākais motīvs ir putns, bet sastopams arī lauvas un S burta attēls. Putna attēls parasti ir shematisks,

54. att. Slutišķu kapsētā atrastās pakavsaktas, zvaigžņveida sakta (2) un riņķasakta (14):

1 – 4. kaps, VI 277: 8; 2 – 12. kaps, VI 277: 32; 3 – 150. kaps, VI 277: 307; 4 – 117. kaps, VI 277: 244; 5 – 113. kaps, VI 277: 240; 6 – 29. kaps, VI 277: 73; 7 – 95. kaps, VI 277: 194; 8 – 66. kaps, VI 277: 144; 9 – 61. kaps, VI 277: 131; 10 – 149. kaps, VI 277: 305; 11 – 171. kaps, VI 277: 377; 12 – 13. kaps, VI 277: 37; 13 – 107. kaps, VI 277: 229; 14 – 54. kaps, VI 277: 118; 15 – 37. kaps, VI 277: 89; 16 – 159. kaps, VI 277: 333

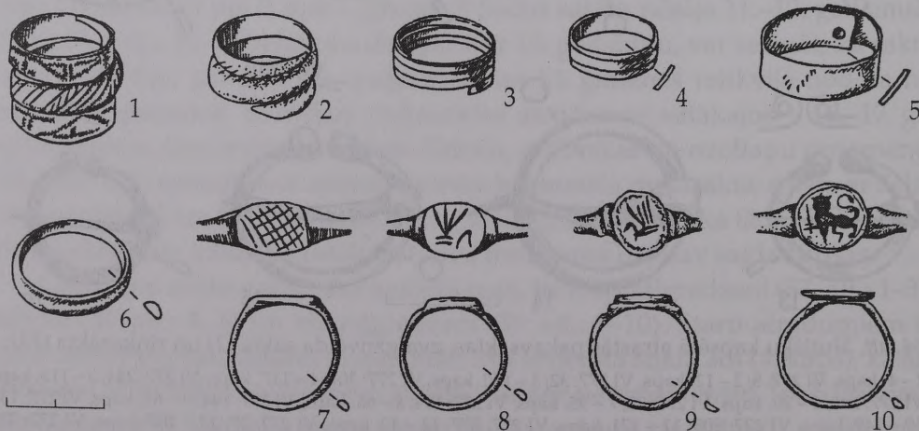

55. att. Slutišķu kapsētā atrastās riņķasaktas:

1 – 102. kaps, VI 277: 215; 2 – 165. kaps, VI 277: 356; 3 – 125. kaps, VI 277: 263; 4 – 42. kaps, VI 277: 101; 5 – 171. kaps, VI 277: 377

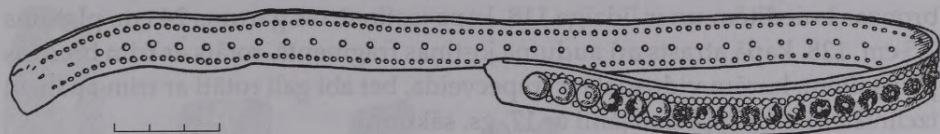

56. att. Slutišķu kapsētas 128. kapā atrastais baltmetāla riņķasaktas fragments (VI 277: 266)

57. att. Slutišķu kapsētā atrastie gredzeni:

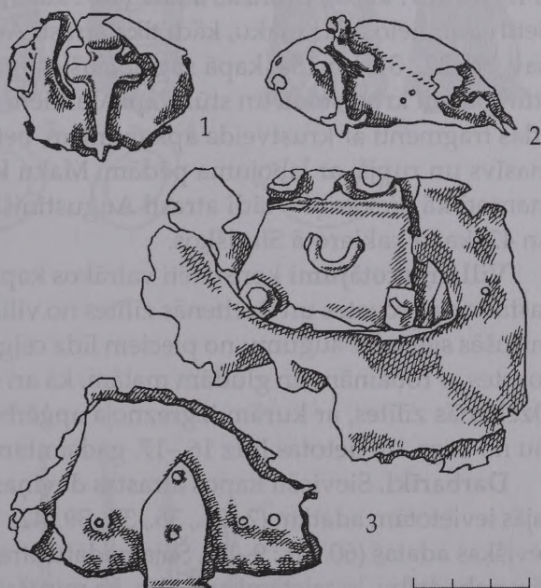
1 – 176. kaps, VI 277: 395; 2 – 4. kaps, VI 277: 12; 3 – 83. kaps, VI 277: 177; 4 – 43. kaps, VI 277: 104; 5 – 4. kaps, VI 277: 14; 6 – 167. kaps, VI 277: 363; 7 – 63. kaps, VI 277: 135; 8 – 63. kaps, VI 277: 134; 9 – s.a., VI 277: 334; 10 – 141. kaps, VI 277: 289

58. att. Slutišķu kapsētas 118. kapā atrastā ādas jostiņa, apkalta ar baltmetāla kniedītēm (VI 277: 253)

59. att. Slutišķu kapsētā atrastie maku apkalumi:

1 – 31. kaps, VI 277: 76; 2 – 154. kaps, VI 277: 322; 3 – 22. kaps, VI 277: 62

aste tam attēlota aiz muguras, atgādinot pīli. Ļoti interesants ir zīmoggredzens ar apaļu priekšpusi, kurā prasmīgi iegrebtis kronēts soļojošs lauva, kas ķepā tur zizlim līdzīgu priekšmetu. Zīmoggredzeni bieži sastopami Latvijas 15.–17. gs. arheoloģiskajā materiālā, tos vairāk lietoja kā rotaslietas, bet varēja izmantot arī kā zīmogus nospiedumiem vaskā vai citā materiālā (sk. 59. lpp.).

Ādas izstrādājumi, kaut arī fragmentāri, tomēr paretam atrodami. Sieviešu kapos atrastas vairākas šauras, greznas ādas jostiņas, kas apkaltas ar alvas rozetēm (58. att.). 118. kapa ādas jostiņa ir tikai 1,4 cm plata un saglabājusies 42 cm garumā. Jostiņa rotāta ar divām bronzas kniedīšu rindām gar malām un apaļām, puslodes veidā izliektām galviņām vidējā rindā. Jostas sprādze neliela, ar paplašinātu trīsstūrveida priekšpusi. Jostiņa no 128. kapa rotāta ar

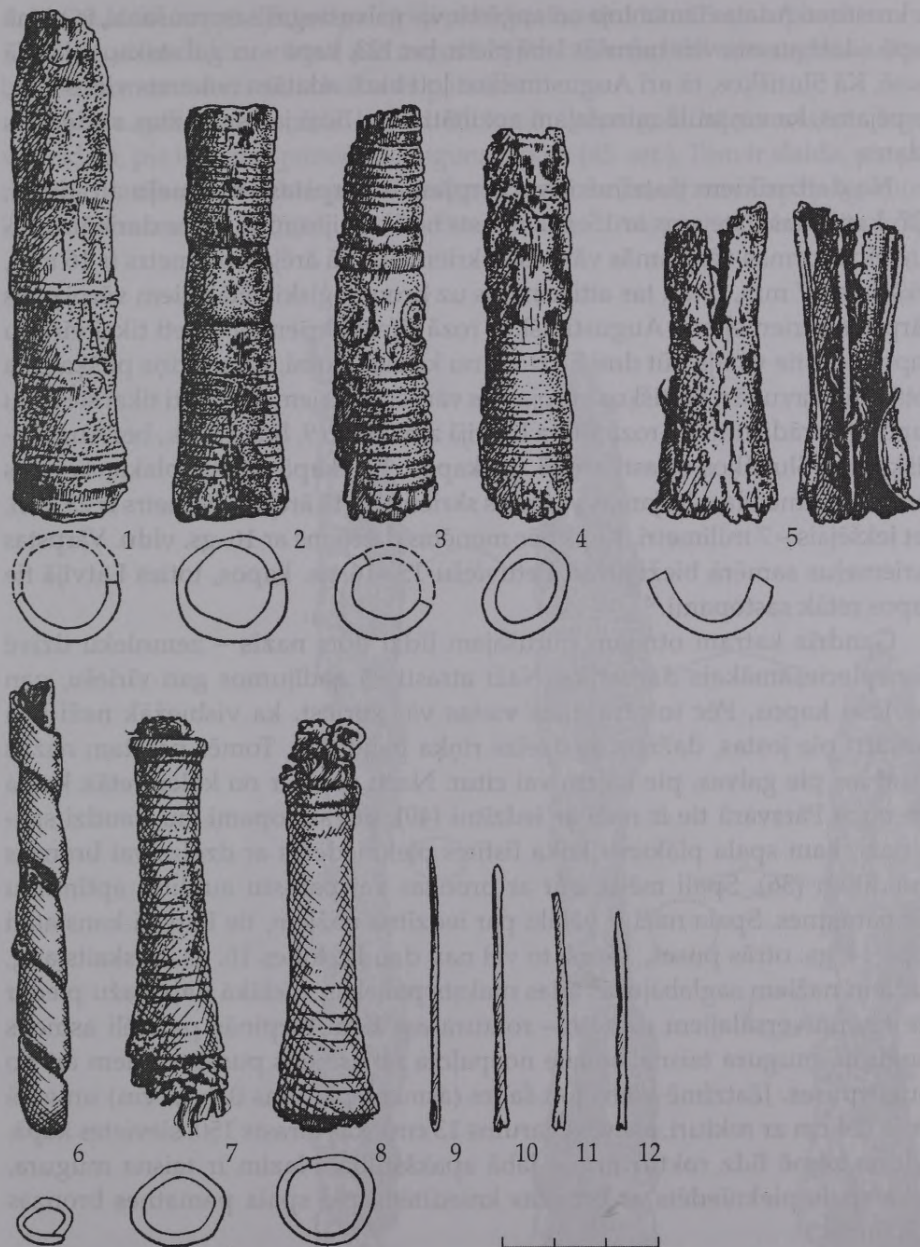
bronzas kniedītēm un ir līdzīga 118. kapa jostiņai, tās garums 24 cm, plātums 1,5 cm. 128. kapā atrasts arī auduma jostiņas fragments, rotāts ar trim bronzas plāksnītēm, kurām vidusdaļa ir trapecveida, bet abi gali rotāti ar trim apaļiem izcilnīšiem. Abi kapi datējami ar 17. gs. sākumu.

Jostas sprādzes atrastas gandrīz katrā vīriešu apbedījumā. Pārsvārā tām ir četrstūra, retāk trapecveida un segmentveida forma. Parasti sprādzes darinātas no dzelzs, bronza izmantota ļoti reti.

No ādas izstrādājumiem jāatzīmē arī ādas apavu paliekas 158. un 161. kapā, pēdējā saglabājusies bronzas stieplīte no sasienamo auklu galu rotājuma. Dažiem nažiem saglabājušies ādas maksts fragmenti (103. kaps). Atrasti arī maciņu fragmenti, kuros tika glabātas šķiltavas ar kramu (119. kaps), krustiņi (147. un 167. kaps), bronzas adata (167. kaps) un monētas (161. kaps). Veselu lietuviešu lielo ādas maku, kādi tika atrasti Augustinišķu senkapos, Slutišķos nav, bet 22., 31. un 154. kapā saglabājušies fragmenti ar šādiem makiem raksturīgajiem krustveida un stūru apkalumiem (59. att.). Divos gadījumos tie ir ādas fragmenti ar krustveida apkalumiem, bet 22. kapa maka apkalums ir ļoti masīvs un rupjš, ar labojuma pēdām. Maku krustveida apkalumi dažreiz izmantoti kā piekariņi – tādi atrasti Augustinišķu 103. kapa kaklarotas sastāvā un 42. kapa kaklarotā Slutišķos.

Villaiņu rotājumi konstatēti vairākos kapos 7., 101., 150. un 180. kapā atrastas alvas rozetes un dzeltenās zilītes no villaines malas rotājuma. 150. kapā mirušās sievietes augumu no pleciem līdz ceļgaliem klāja rindās kārtotas alvas rozetes ar robainām un gludām malām, kā arī sīkas dzeltenas krellītes (zilītes). Dzeltenās zilītes, ar kurām izgreznoja apģērbu, Latvijas teritorijā pazīstamas jau no 7. gs. un lietotas līdz 16.–17. gadsimtam.⁸⁴

Darbarīki. Sieviešu kapos atrastas deviņas **adatu kārbiņas**, dažas kopā ar tajās ievietotām adatām (2., 21., 36., 37., 39., 42., 145., 150. un 180. kaps), kā arī atsevišķas adatas (60. att.: 9–12). Šujamadatu atradumi netieši liecina par iedzīvotāju nabadzību, jo saistāmi ar ticību, ka mirušajiem viņšaulē būs vajadzīgi diegi un adatas apģērba lāpīšanai. Līdzīgas kārbiņas sastopamas arī citu Latvijas teritorijas 15.–16. gs. kapsētu apbedījumos. Augustinišķos to ir stipri mazāk. Adatu kārbas gatavotas no kaula (60. att.: 1–5) vai bronzas (60. att.: 6–8), to gali dažreiz aizbāzti ar dziju vikšķi. Tā kā apbedījumos kārbas parasti atrod pie iegurņa, tad jāsecina, ka tās bijušas piekārtas pie jostas vai ieliktas kabatā. Kaula kārbiņas rotātas ar iegrieztiem aplīšiem vai virpotām paralēlām svītrām, viens gals tām ir nedaudz platāks. Bronzas kārbiņas rotātas ar paralēlu riņķveida līniju rakstu. Viena adatu kārbiņa – no 145. kapa – ir ļoti neparasta, veidota no spirālveidīgi sagrieztas 1,5 cm platas bronzas sloksnes (60. att.: 6), citur Latvijā pagaidām tādas nav atrastas. Atsevišķas bronzas adatas bez kārbām bija dotas līdz mirušajiem četros gadījumos (15., 93., 123. un 167. kaps). Parasti adatas gatavotas no bronzas, bet ir arī divas dzelzs adatas. 167. kapā adata atrasta ādas maciņā kopā

60. att. Slutišķu kapsētā atrastās adatu kārbas (no kaula – 1–5, no bronzas – 6–8) un adatas (9–12):

1 – 37. kaps, VI 277: 90; 2 – 21. kaps, VI 277: 59; 3 – 42. kaps, VI 277: 100; 4 – 180. kaps, VI 277: 408; 5 – 36. kaps, VI 277: 85; 6 – 145. kaps, VI 277: 295; 7 – 150. kaps, VI 277: 311; 8 – 2. kaps, VI 277: 5; 9 – 93. kaps, VI 277: 190; 10 – 15. kaps, VI 277: 47; 11 – 169. kaps, VI 277: 372; 12 – 123. kaps, VI 277: 259

ar krustiņu. Adata izmantoja arī apģērba vai galvassegas saspraušanai, jo vienā kapā adata atrasta virs mirušās labā pleca, bet 123. kapā – uz galvaskausa labajā pusē. Kā Slutišķos, tā arī Augustinišķos ļoti bieži adatām nolauzts viens gals, iespējams, ka viņšaulē mirušajam apzināti deva līdzīgu jau salauztas, nederīgas adatas.

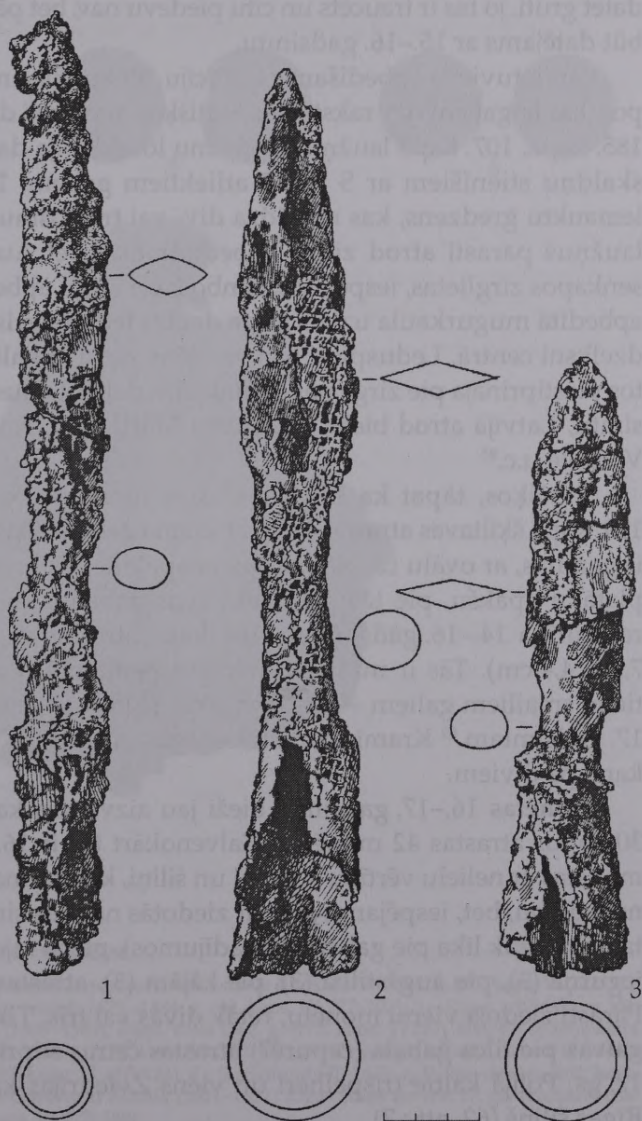
No darbarīkiem jāatzīmē divu **vērpjamās vārpstas skriemeļu** atradumi. 107. kapā, kas datējams ar 15. gs., atrasts no Volīnijas rozā šifera darināts mucīņveida formas vērpjamās vārpstas skriemelis. Tā ārējais diametrs ir 16 mm, iekšējais – 7 mm, tātad tas attiecināms uz hronoloģiski vēlākajiem vērpjamās vārpstas skriemeļiem. Augustinišķos rozā šifera skriemeļi uzieti tikai vīriešu kapos, kur tie varēja būt doti līdzī vai nu kā ziedojumi, vai maciņa pušķa gala rotājums, savukārt Slutišķos vērpjamās vārpstas skriemeļi atrasti tikai sieviešu kapos. Izstrādājumi no rozā šifera Latvijā zināmi no 9. līdz 13. gs., bet Augustinišķos un Slutišķos atrasti arī 15. gs. kapos. 101. kapā atrasts plakanas ripas formas baltmetāla vērpjamās vārpstas skriemelis, tā ārējais diametrs ir 23 mm, bet iekšējais – 7 milimetri. Kaps pēc monētas datējams ar 16. gs. vidu. Vārpstas skriemeļus samērā bieži atrod lietuviešu 15.–16. gs. kapos, toties Latvijā tie kapos retāk sastopami.⁸⁵

Gandrīz katram otrajam mirušajam līdzī dots **nažis** – zemnieku dzīvē visnepieciešamākais darbarīks. Naži atrasti 95 gadījumos gan vīriešu, gan sieviešu kapos. Pēc to atrašanas vietas var spriest, ka visbiežāk naži bija piekārti pie jostas, dažreiz ar dzelzs riņķa palīdzību. Tomēr paretam nažus atrod arī pie galvas, pie kājām vai citur. Nažu spals ir no koka, retāk kaula vai raga. Pārsvārā tie ir naži ar iedzītni (49), bet sastopami jau daudzi spala naži, kam spala plāksnei koka listītes piekniedētas ar dzelzs vai bronzas kniedītēm (36). Spali mēdz būt ar bronzas vai parastu aukliņu aptinumu pie pamatnes. Spala naži ir vēlāki par iedzītņa nažiem, tie Latvijā konstatēti kopš 14. gs. otrās puses, 15. gs. to vēl nav daudz, toties 16. gs. to skaits aug. Dažiem nažiem saglabājušās ādas maksts paliekas. Lielākā daļa nažu pieder pie t.s. universālajiem nažiem – roktura ass tiem turpinās paralēli asmens mugurai, mugura taisna, smaile noapaļota no asmens puses, dažiem arī no mugurpuses. Jāatzīmē viens ļoti šaurs (asmens platums 0,8–1,2 cm) un garš nažis (24 cm ar rokturi, asmens garums 13 cm), kas atrasts 150. sievietes kapā, iedurts zemē līdz rokturim pie labā apakšstilba. Nazīm ir taisna mugura, koka spals piekniedēts ar bronzas kniedītēm, pie spala pamatnes bronzas apkalums.

Vīriešu apbedījumos satopami cirvji un šķēpi. **Cirvji** ir septiņi (20., 119., 136., 153., 166., 188. kaps un viens savrupatradums), tiem ir taisna vai mazliet ieliekta mugurpuse un pieta pagarinājums, kas aptver kaklu. Kātcaurumi ir trīsstūrāini. Pieciem cirvjiem ir stūrainā asmens daļa, pietu ar asmens daļu savieno slāids kakls, bet diviem ir vienmērīgi plata, priekšpusē nošļauptā asmens

daļa (20., 166. kaps). Tāda tipa cirvji plaši sastopami 14.–15. gs. apbedījumos. Kapā tie visbiežāk novietoti pie mirušā kājām. Cirvju kāti nav saglabājušies, bet kātcaurumā dažreiz ir koksnes paliekas.

Šķēpu gali atrasti trijos kapos. 31. kapā šķēpa gals bija novietots kapa vidusdaļā, pie iegurņa, paralēli 30. ugunskapam (45. att.). Tam ir slaida, pie pamatnes platāka, lapveida lapa, vidussķautne neizceļas, uzmava apaļa (garums 28 cm, platums 3,9 cm) (61. att.: 2). Pie uzmavas un lapas saglabājušās rupja

61. att. Slutišķu kapsētā
atrstie šķēpu gali:

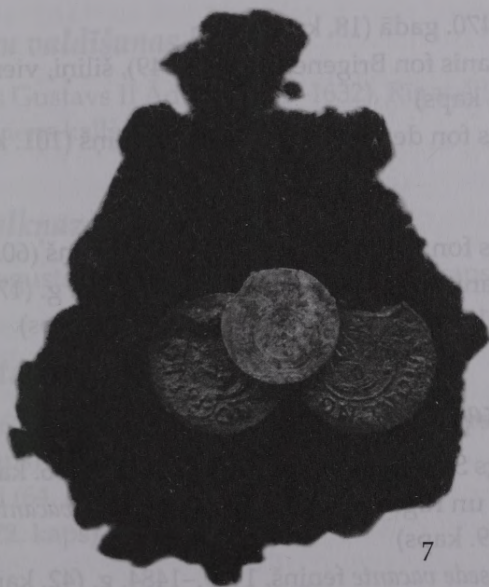
- 1 – 100. kaps, VI 277: 202;
2 – 31. kaps, VI 277: 75;
3 – 99. kaps, VI 277: 198

auduma paliekas. Kaps datējams ar 15. gadsimtu. Līdzīgas formas šķēpu gali Latvijas teritorijā atrasti 13.–14. gs. apbedījumos, tie ir kaujas ieroči, kas domāti bruņu caurduršanai.⁸⁶ 99. kapā pie pleca, ar smaili uz kāju pusi noliktais šķēpa uzgalis ir ļoti īss – smaile tam kādreiz bijusi nolauzta un labota – uzasināta (garums 20,7 cm, platums 3,7 cm). Uzgalim ir plata rombveida lapa, īsa, apaļa uzmava (61. att.: 3). Trešais – visnenākais šķēpa gals uziets 100. kapā pie kreisās augšstilba (61. att.: 1). Tam ir slaida, gara, šķērgriezumā rombveida lapa (garums 31 cm, platums 2,8 cm). Ierocim ir 11.–13. gs. šķēpu forma. Pašu kapu datēt grūti, jo tas ir traucēts un citu piedevu nav, bet pēc stratigrāfijas tas varētu būt datējams ar 15.–16. gadsimtu.

Par lietuviešu apbedīšanas tradīciju ietekmi liecina zirglietu atradumi kapos, kas latgaļiem nav raksturīgi. Slutišķos tie atrasti divos gadījumos – 107. un 185. kapā. 107. kapā laužņu divposmu locekļi bija darināti no griezumā četrskaldņu stienīšiem ar S veidā atliektiem galiem; 185. kapā atrasts dzelzs iemauktu gredzens, kas noslēdza div- vai trīsposmu mutes slēdžus. Lietuvā laužņus parasti atrod zirgu apbedījumos,⁸⁷ bet Augustinišķu un Slutišķu senkapos zirglietas, iespējams, simbolizēja zirgu apbedījumus. 136. kapā zem apbedītā mugurkaula uziets **zirga dzelzs leduspiesis** ar paplašinātu vidu un dzelksni centrā. Leduspiesi bija vecākais zirga apkalšanas paņēmiens, ziemā tos piestiprināja pie zirga naga priekšējās daļas. Leduspiesus, sākot ar 13. gadsimtu, Latvijā atrod bieži, tie zināmi Mārtiņsalā, Koknesē, Salaspilī, Altenē, Vecdolē u.c.⁸⁸

Slutišķos, tāpat ka Augustinišķos, atrastas tikai divas **šķiļamdzelzis**. 119. kapā šķiltavas atrastas kopā ar krama gabalu. Šķiltavas (izmērs 7 × 3,6 cm) ir garenas, ar ovālu caurlauzumu, noapaļotiem stūriem un masīvu, nedaudz platāku apakšu, pie tās pierūsējis ādas gabaliņš (no maciņa?). Tāda forma raksturīga 14.–16. gadsimtam. 164. kapā atrastas veģveida šķiltavas (izmērs 7,7 × 4,4 cm). Tās ir masīvas, ar platu pamatni un atliektiem, viegli uzrautiem, smailiem galiem – šī tipa vēlākas šķiltavas lietotas viduslaikos līdz pat 17. gadsimtam.⁸⁹ Krami dzirksteles iegūšanai atrasti 108. un 154. kapā, katrā kapā pa diviem.

Monētas 16.–17. gadsimtā bieži jau aizvietoja kapa inventāru. Slutišķos 30 kapos atrastas 42 monētas. Galvenokārt tās ir 16. un 17. gadsimtā kaltas monētas ar nelielu vērtību – feniņi un šiliņi, kas liecina ne tikai par iedzīvotāju nabadzību, bet, iespējams, arī par ziedotās naudas simbolisko nozīmi. Monētas visbiežāk lika pie galvas (13 gadījumos), plecu rajonā (3), pie rokas (3), pie iegurņa (3), pie augšstilba (3), pie kājām (3), atrastas arī kapa pildījumā (4). Parasti ziedoja vienu monētu, retāk divas vai trīs. Tikai vienā – 64. kapā zem galvas pie filca gabala (cepurē?) atrastas četras stipri oksidētas monētas: trīs 17. gs. Polijā kaltie trīspelheri un viens Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa Rīgas šiliņš (62. att.: 7).

62. att. Slutišķu kapsētā atrastās monētas:

1 – Rīgas arhibīskapijas un Rīgas pilsētas kopkaluma *sede vacante* šiliņš, 1479.–1484. g. (29. kaps, VI 277: 71);
 2 – Rīgas arhibīskapijas *sede vacante* feniņš, 1479.–1484. g. (42. kaps, VI 277: 102); 3 – Rīgas arhibīskapa Vilhelma, Brandenburgas markgrāfa (1539–1563), šiliņš, kalts 1563. g. (172. kaps, VI 277: 384); 4 – ordeņmestra Hermaņa fon Brigeneja Rīgas šiliņš, 1540. g. (172. kaps, VI 277: 382); 5 – Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa (1621–1632) Rīgas šiliņš, 1629. g. (57. kaps, VI 277: 124); 6 – Sigismunda III 1621. g. Polijas denārs (102. kaps, VI 277: 213); 7 – Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa (1621–1632) Rīgas šiliņš un trīs 17. gs. (Polijas?) trīspelheri kopā ar filca gabalu (64. kaps, VI 277: 138)

Rituāla monētas pārsvarā atrastas vīriešu un sieviešu kapos, mazāk bērnu apbedījumos. Lielākā daļa rituāla monētu ir veselas, bet, tāpat kā citās viduslaiku kapsētās – Augustinišķu, Sēlpils, Dobeles, ir arī sagrieztas daļās: četros apbedījumos ceturtdaļas (12., 18., 29. un 101. kapā) un piecos apbedījumos (29., 42., 60., 101. un 179. kapā) pusītes (62. att.: 1, 2). Iespējams, monētas tika salauztas aiz nabadzības vai, kā par to liecina trīs salocītās un saliektās monētas, līdzīgi traukiem un citiem priekšmetiem, tās tika tiši sabojātas.

Slutišķu kapsētā atrasto monētu saraksts

Livonijas ordeņvalsts

Tallina

Šiliņš, kalts 1422.–1470. gadā (18. kaps)	1
Ordeņmestrs Hermanis fon Brigenejs (1535–1549), šiliņi, viens kalts 1542. gadā (71., 150. kaps)	2
Ordeņmestrs Bernds fon der Borhs (1471–1483), šiliņš (101. kaps)	1

Rīga

Ordeņmestrs Volters fon Pletenbergs (1494–1535), feniņš (60. kaps)	1
Ordeņmestrs Hermanis fon Brigenejs, šiliņi, kalti 1539. g. (179. kaps), 1540. g. (172. kaps), 1546. g. (169. kaps), 1547. g. (188. kaps)	4

Rīgas arhibīskapija

Arhibīskaps Henings Šarpenbergs (1424–1448), šerfs (166. kaps)	1
Rīgas arhibīskapijas un Rīgas pilsētas kopkaluma <i>sede vacante</i> šiliņi, 1479.–1484. g. (12., 29. kaps)	2
Rīgas arhibīskapija, <i>sede vacante</i> feniņš, 1479.–1484. g. (42. kaps)	1
Arhibīskaps Vilhelms, Brandenburgas markgrāfs (1539–1563), šiliņi (126., 136. kaps), viens kalts 1563. gadā (172. kaps)	3

Rīgas arhibīskapijas un Livonijas ordeņvalsts kopkalumi

Rīgas arhibīskapa Mihaela Hildebranta (1484–1509) un Livonijas ordeņmestra Voltera fon Pletenberga kopkaluma šiliņš, 1500.–1505. g. (29. kaps)	1
--	---

Tartu bīskapija

Bīskaps Andreass Pepers (1468–1473), feniņš (44. kaps)	1
Bīskaps Johans VI Bejs (1528–1543), feniņš (48. kaps)	1
Bīskaps Hermanis Vesels (1552–1558), šiliņš (169. kaps)	1

<i>Rīgas brīvpiilsētas</i> šiliņš (1562–1581) (128. kaps)	1
---	---

Rīga poļu valdīšanas laikā

Polijas karalis Sigismunds III 1562. g., Rīga, pusgrasis (101. kaps)	1
Polijas karalis Sigismunds III (1588–1622), Rīgas šiliņi (131., 161. kaps), divi kalti 1612. (128. kaps) un 1618. gadā (146. kaps)	5

Rīga zviedru valdīšanas laikā

Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs (1621–1632), Rīgas šiliņi (64., 158., 160., 161. kaps), viens kalts 1629. gadā (57. kaps)	6
--	---

Lietuvas lielkņaziste

Sigismunds II Augusts (1542–1572), denāri (85., 120. kaps)	2
--	---

Žečpospolita

Sigismunda III 1621. un 1623. gada divi Polijas (102. kaps) un viens Lietuvas (102. kaps) denāri	3
Polija, trīspelheri (64. kaps)	3
Šiliņš, 17. gs. ? (72. kaps)	1

Vecākā monēta kapsētā – Rīgas arhibīskapa Heninga Šarpenberga (1424–1448) šerfs (166. kaps), jaunākās – Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa (1621–1632) Rīgas šiliņi. Sešos kapos atrastas 15. gs. monētas, vairāk ir 16. gs. monētu – 14 kapos, 17. gs. monētas atrastas 10 kapos. Monētas labi iezīmē kapsētas hronoloģiskās robežas: 15. gs. pirmā puse – 17. gs. pirmā puse.

Slutišķu kapsētā nav atrasti monētpiekariņi; caurumiņš piekāšanai bija tikai vienai monētas pusītei, kas ielikta 179. kapā kā rituāla monēta. Toties skaitīšanas žetonus, līdzīgi kā Augustinišķu kapsētā, bieži izmantoja rotaslietās. Atrasts samērā daudz (23) skaitīšanas žetonu – piekariņu. Īpaši daudz žetonu ir 42. kapā, 8–9 gadus vecas meitenītes kaklarotā. Šo kapu labi datē monēta –

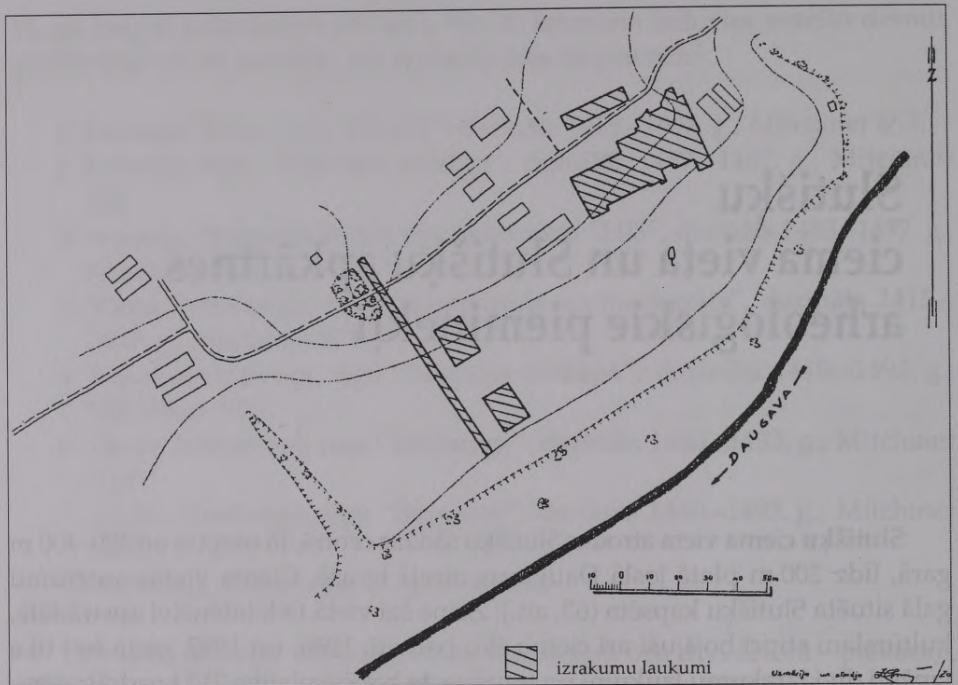
15. gs. beigās kalts feniņš (49. att.). No 20 žetoniem izdevies noteikt desmit, pārējie bija vai nu nodiluši, vai saglabājušies fragmentāri:

1. Francija, Turne, tips "Kronis", darināts 1415.–1497. g., Mitchiner 657.
2. Francija, tips "Francijas vairogs", darināts 1447.–1461. g., Mitchiner 566.
3. Francija, Parīze vai Turne, tips ar burtiem "HIS", darināts 1483.–1497. g., Mitchiner 609.
4. Vācija, Nirnberga, tips "Sigismunds un markgrāfs", darināts 1415.–1437. g., Mitchiner 971.
5. Vācija, Nirnberga, tips "Maincas bīskaps", darināts 1440.–1493. g., Mitchiner 1011.
6. Vācija, Nirnberga, tips "Vircburga", darināts 1440.–1493. g., Mitchiner 1009.
7. Vācija, Nirnberga, tips "Burgrave", darināts 1440.–1493. g., Mitchiner 985?
- 8.–10. Vācija, Nirnberga, 15. gs. beigas.

12. kapa kaklarotā kopā ar diviem krustiņiem bija divi žetoni – piekariņi, viens no tiem darināts ap **1500.–1525. gadu**, otrs nodilis. 150. kapā žetons bija pierūsējis pie jostas sprādzes un nebija nosakāms. Augustiņišķu senkapos žetonu tika atrasts vairāk – un pārsvarā tie ir 15. gs. Francijā Turnē kaltie "Francijas vairoga" tipa. Slutišķos atrasti pavisam citu tipu žetoni, hronoloģiski tie ir arī vēlāki, lielākoties datējami ar 15. gs. vidu – 16. gs. pirmo pusi.

Slutišķu ciema vieta un Slutišķu apkārtnes arheoloģiskie pieminekļi

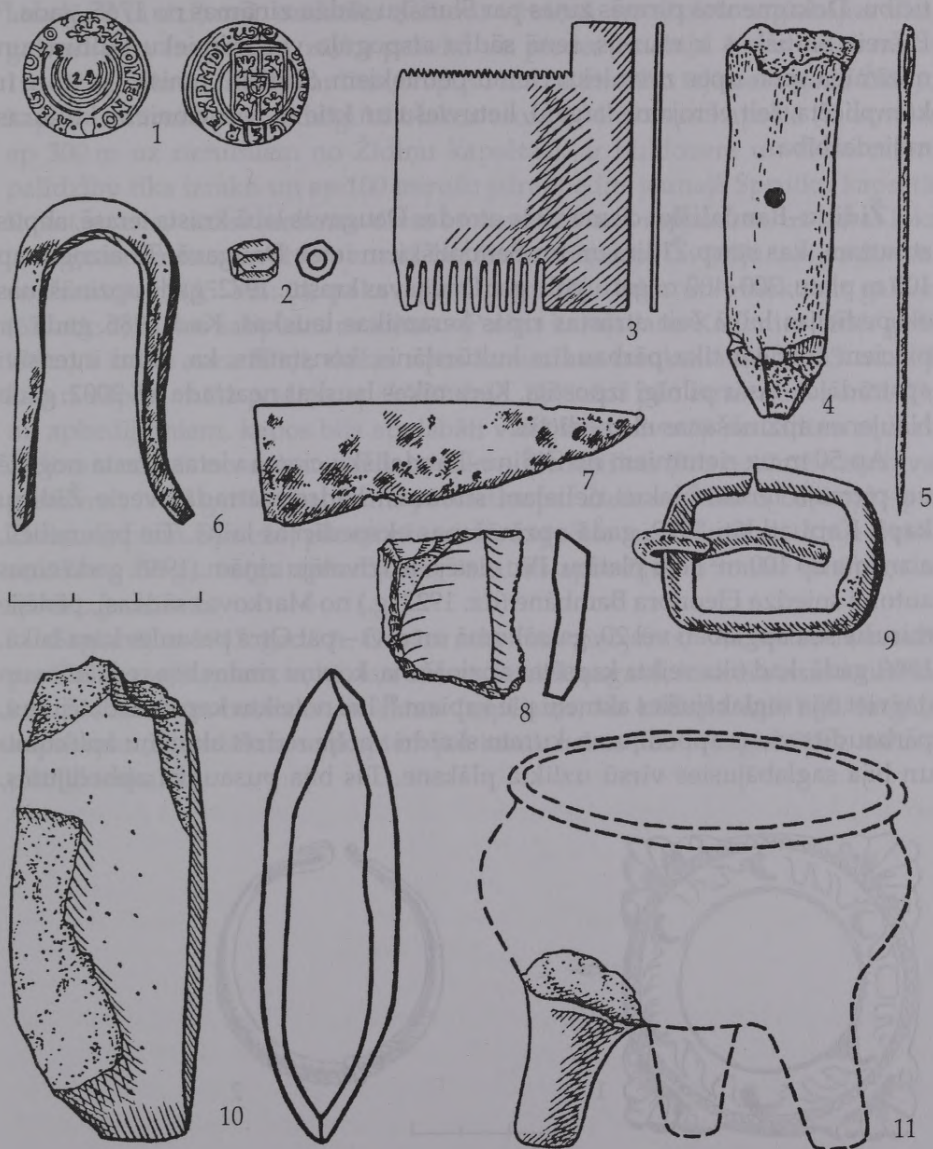
Slutišķu ciema vieta atrodas Slutišķu sādžas centrā, tā stiepjas ap 300–400 m garā, līdz 200 m platā joslā Daugavas otrajā terasē. Ciema vietas austrumu galā situēta Slutišķu kapsēta (63. att.). Zeme šai vietā tiek intensīvi apstrādāta, kultūrslāni stipri bojājuši arī ciema ēku pamati. 1986. un 1987. gadā šeit tika izpētīti divi izrakumu laukumi un tranšeja, to kopējā platība 212 kvadrātmetru. Tranšeja 57 m garumā un 0,5 m platumā bija izrakta ar nolūku noteikt kultūrslāņa biezumu, tā intensitāti un apmetnes robežas. Abi izrakumu laukumi atrodas apmetnes centrālajā daļā. Konstatēts no 0,3 līdz 1 m biezs kultūrslānis, divas ugunsкура vietas, klona paliekas. Iegūts ap 1600 keramikas lausku: tā ir vāpēta keramika, trīskāju podu fragmenti (64. att.: 11), rupja ripas melnā keramika ar līkloču ornamentu. Nelielā skaitā atrastas lauskas no Reinzemes importētajiem akmensmasas traukiem, ar augu ornamentu rotāti 100 krāsns podiņu fragmenti bez vāpējuma (tomēr ir 8 melni un zaļi fragmenti), jumta kārniņš. Savākts daudz dzīvnieku kaulu (ap 550). Atsegta kādas ēkas klona atliekas un liela ugunsкура vieta, kuras izmēri 1,55 × 1,75 m, dziļums – 0,5 metri. Atrasta 31 senlieta, starp tām graudberža fragments, cemes (64. att.: 6), naglas, jostas sprādze (64. att.: 9), liela dzelzs šujamadata (64. att.: 5), vairāki krama gabali uguns šķīlšanai (64. att.: 8), naža asmens (64. att.: 7), bronzas ķemme (64. att.: 3), krelle (64. att.: 2). Īpaši interesants ir akmens divasmeņu kalta atradums, stipri nolietots, datējams ar akmens laikmeta beigām – bronzas laikmetu (64. att.: 10). Iespējams, tas viduslaiku slānī saglabājies kā maģisks priekšmets – t.s. Pērkonu lode. Bērnu rotaļlieta – rūcenis varēja būt izmantota arī kā diegu spolīte (64. att.: 4). Ciema vietā atrasta arī monēta, kas labi datē vēlākos slāņus, – Sigismunda III Polijā 1605. gadā kalts trīspelhers (64. att.: 1). Spriežot pēc atradumiem, šķiet, ka Slutišķos bijusi kāda neliela muižas ēka, jo importa Reinzemes keramika un dakstiņu jumti nevarētu būt zemnieku

63. att. Slutišķu kapsētas un ciema vietas situācijas plāns

mājokļos. Iegūtās senlietas un keramika ļauj attiecināt Slutišķu ciemu uz 16.–17. gadsimtu. Tātad ciems hronoloģiski vēlāks (aptuveni par gadsimtu) par Slutišķu senkapiem. Tomēr jāņem vērā, ka ciema vieta vēl nav pietiekami izpētīta un jaunāki pētījumi datējumu precizēs.

Kad Slutišķos parādījušies vecticībnieki? 17. gs. sākumā apdzīvotā vieta bija pamesta. Tam par iemeslu varēja būt Polijas–Zviedrijas karš, kad Latgale kļuva par karadarbības arēnu, kā arī mēra epidēmija. Iespējams, ka tieši tad karadarbības gaitā Slutišķu ciems izpostīts, pamests, lauki aizauguši, bet kapu kopiņas pazudušas. 17. gs. beigās – 18. gs. šeit apmetušies uz dzīvi vecticībnieki – ieceļotāji no Krievzemes rietumu apgabaliem – Novgorodas un Pleskavas.⁹⁰ Krievu vecticībnieku pārvietošanās uz Latgali bija saistīta ar pareizticīgo baznīcas sašķelšanos 17. gs. otrajā pusē, kad 1667. gadā vecticībniekus izslēdza no Krievijas pareizticīgo baznīcas. Meklējot patvērumu, krievu zemnieki nonāca Latgalē un apmetās galvenokārt Daugavpils un Rēzeknes apvidū – mežos, neapstrādātos vai pamestos zemes gabalos. Vietējie muižnieki labprāt pieņēma bēgļus, jo postošā kara rezultātā darbaspēka trūkums bija liels. Vecticībnieki baidījās no vajāšanām, tāpēc dzīvoja noslēgti un turējās savrup no vietējiem iedzīvotājiem, tādā veidā saglabājot savu

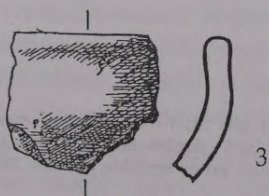
64. att. Slutišķu ciema vietā atrastās senlietas:

1 – Sigismunda III 1605. g. Polijas trīspelhers, VI 284: 1; 2 – stikla krelle, VI 284: 31; 3 – bronzas ķemmes fragments, VI 284: 11a; 4 – kaula rūcenis, VI 284: 20; 5 – bronzas adata, VI 284: 16; 6 – dzelzs cemme, VI 284: 3; 7 – dzelzs naža fragments, VI 284: 19; 8 – krama šķīla, VI 284: 21; 9 – dzelzs jostas sprādze, VI 284: 28; 10 – akmens kaltiņš, s. a., VI 277: 126; 11 – trīskāju podiņš (rekonstrukcija)

tičību. Dokumentos pirmās ziņas par Slutišķu sādžu zināmas no 1765. gada.⁹¹ Pašreiz Slutišķos ir muzejs, senā sādža atspoguļo vecticībnieku kultūru un nozīmīga seno upes zvejnieku ciemu pētniekiem. Slutišķu etniskā vēsture ir komplicēta, šeit vērojama latgaļu, lietuviešu un krievu vecticībnieku kultūras mijiedarbība.

Židiņu–Bandališķu ciema vieta atrodas Daugavas labā krasta terasē, abpus strautam, kas starp Židiņiem un Bandališķiem ietek Daugavā. Tā aizņem ap 100 m platu, 300–400 m garu joslu gar Daugavas krastu. 1972. gadā apzināšanas ekspedīcijas laikā šeit atrastas ripas keramikas lauskas. Kad 1986. gadā ar pieciem šurfiem tika pārbaudīts kultūrslānis, konstatēts, ka, zemi intensīvi apstrādājot, tas ir pilnīgi izpostīts. Keramikas lauskas neatrada arī 2002. gada Naujenes apzināšanas ekspedīcija.

Ap 50 m uz rietumiem no Židiņu–Bandališķu ciema vietas krasta nogāzē un pirmajā terasē blakus nelielam strautam kādreiz atradās vecie **Židiņu kapi**. Kapi atklāti 1972. gadā apzināšanas ekspedīcijas laikā. Tie bija nelieli, aizņēma ap 100 m² lielu platību. Pēc vietējo iedzīvotāju ziņām (1986. gadā ziņas autorei sniedza Eleonora Bambāne (dz. 1922. g.) no Markovas sādžas), pēdējie mirušie šeit apglabāti vēl 20. gs. sākumā un divi – pat Otrā pasaules kara laikā. 1986. gadā, kad tika veikta kapsētas apzināšana, kopiņu rindas bija redzamas un dažviet bija saglabājušies akmeņi pie kapiem.⁹² Lai noteiktu kapsētas datējumu, pārbaudīts viens apbedījums, kuram skaidri varēja redzēt akmeņu aplikumu un bija saglabājusies virsū uzliktā plāksne. Tas bija pusaudža apbedījums,

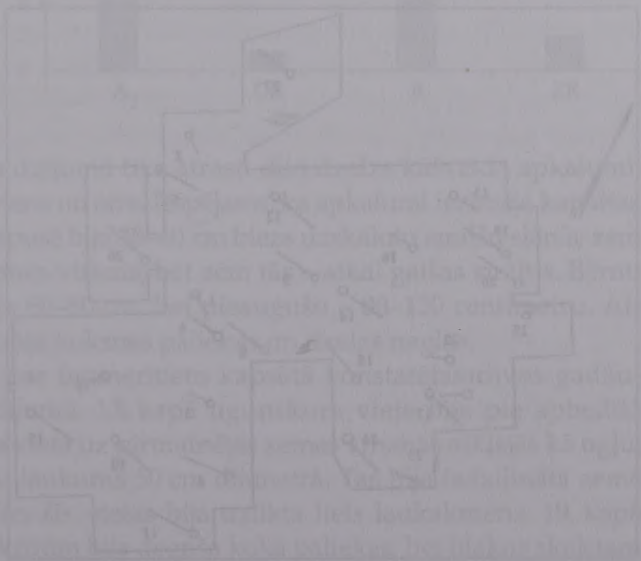

65. att. Židiņu kapsētā atrastās senlietas:

1 – riņķasakta, 2 – pakavsakta, 3 – ripas keramikas lauska. VI 343: 10

atradās 2 m dziļumā, orientēts rietumu virzienā, no skeleta saglabājies tikai galvaskausa fragments, zārka palieku un piederu nebija. Kaps datējams ar 19.–20. gadsimtu. Sakarā ar Daugavpils HES celtniecību tajā pašā gadā Židiņu kapsētas mirušo pīšļi, līdzīgi kā blakus esošajā Markovas kapsētā (tā atradās ap 300 m uz rietumiem no Židiņu kapsētas), ar buldozera un ekskavatora palīdzību tika izrakti un ap 100 mirušo pārāpbedīts jaunajā Sprutku kapsētā. Rokot atrastas dažas senlietas: divas bronzas saktas – riņķasakta, uz kuras loka ir augu ornamenti un atvere zoslai, bet četros stūrainos izvirzījumos pa diviem caurumiņiem (65. att.: 1), pakavsakta ar tordētu loku un atliekiem galiem (65. att.: 2), divas salipušas monētas – Polijas karaļa Jana Kazimira 1666. gadā Lietuvā kaltie vara šiliņi, dažas ripas keramikas trauku lauskas (65. att.: 3), kā arī vāpēta māla podiņa apakšējā daļa. Spriežot pēc atrastajām senlietām un apbedījumiem, kapos bija apglabāti vietējie iedzīvotāji no Židino sādžas. Židino senākais nosaukums ir lietuvisks – Žiedīniškas (kas nozīmē – ziedi vai gredzens), laikā gaitā nosaukums pārvērties par Židinas, Židino, bet kapi – par Židiņu kapiem. Spriežot pēc atradumiem, kapsētas augstākajā vietā bija situēti senākie – 17. gs. beigū apbedījumi, vairums apbedījumu tomēr datējams ar 18.–20. gadsimtu.

Saglabājies 1941. gadā A. Gusāra rakstītais ziņojums,⁹³ ka nedaudz zemāk par Židiņu senkapiem, vietā, kur strauts ietek Daugavā, kādreiz atrasti cilvēku kauli, dzelzs un bronzas senlietas. Iespējams, ka kādreiz šeit bijis latgaļu kapulauks. Diemžēl no senkapiem jau tolaik nekas nebija saglabājies, vieta ir pilnīgi izskalota.

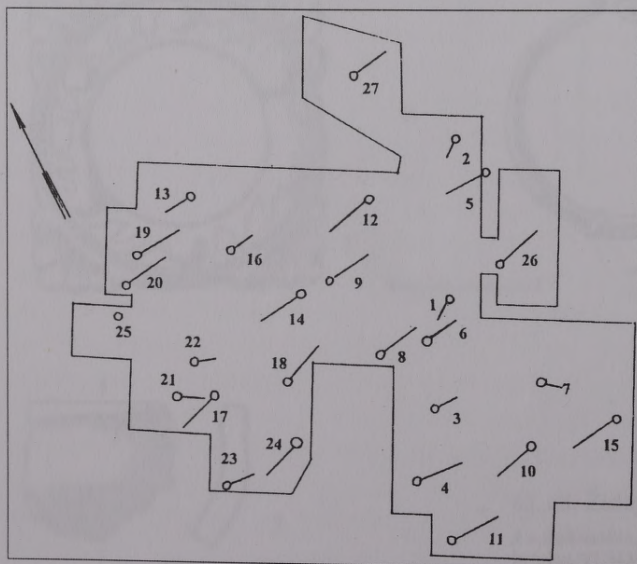

Vilmaņu un Škērškāņu senkapi un ciema vieta

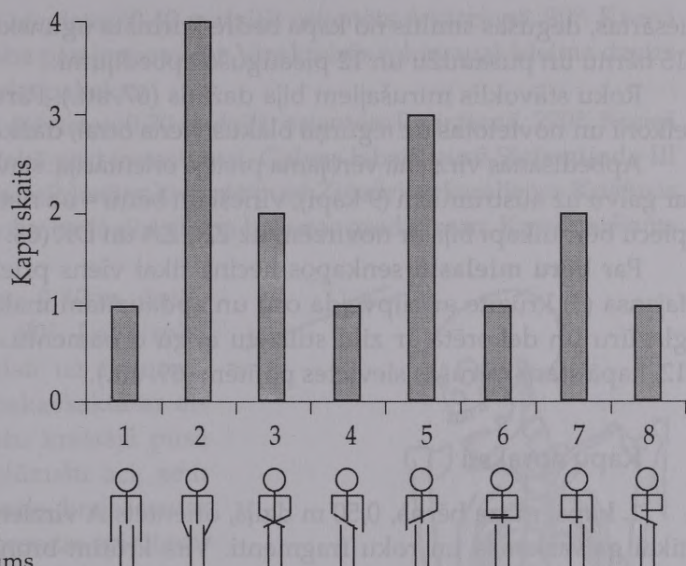
Vilmaņu senkapi

Vilmaņu kapi atrodas Krāslavas rajona Īdrišu pagastā, Vilmaņu-Škērškāņu ceļa kreisajā pusē, ap 50 m uz austrumiem no Vilmaņu mājām. Nelielais, pāris metru augstais paugurs priežu mežā tautā tiek dēvēts par "holeras kapiem" jeb "kapu pļaviņu".

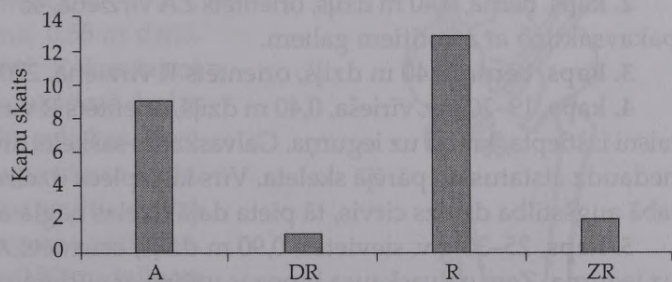
Pirmās ziņas par senkapiem 1942. gadā sniedza novadpētnieks Boļeslavs Brenčis.⁹⁴ 1983. un 1984. gadā Ilgas Zagorskas vadībā šeit notika arheoloģiskie izrakumi.⁹⁵ Tika izpētīti 27 kapi, no tiem 22 bija ar piedevām. Nelielā viduslaiku kapsēta aizņēmusi stiepta ovāla formas laukumu paugura augstākajā daļā (66. att.). Laukuma malā, trīs metrus no 20. un 25. kapa, virzienā uz rietumiem –

66. att. Vilmaņu senkapu plāns

67. att. Vilmaņu kapsētā
apbedīto roku novietojums

68. att. Vilmaņu kapsētā
apbedīto orientācija

uz apmetnes pusi, 0,4 m dziļumā tika atrasti divi dzelzs kāšveida apkalumi, apmēram 1 m attālumā viens no otra. Iespējams, ka apkalumi iezīmēja kapsētas vārtnu vietu. Zemes virspusē bija 30–40 cm biezs uzskalots smilšu slānis, zem kura atsedzās agrākā zemes virsma, bet zem tās – atkal gaišas smiltis. Bērnu apbedījumu dziļums bija 60–80 cm, bet pieaugušo – 80–120 centimetru. Atsevišķos kapos saglabājušās koksnes paliekas un dzelzs naglas.

Ugunsriti. Liecības par ugunsritiem kapsētā konstatētas divos gadījumos – 13. un 19. apbedījumā. 13. kapā ugunsкура vieta bija pie apbedītā bērna kājām. Ugunsкура vieta uz pirmatnējās zemes virsmas atklājās kā ogļu, pelnu un degušu smilšu laukums 50 cm diametrā. Tas bija iedziļināts zemē līdz 30 centimetriem. Virs šīs vietas bija uzlikts liels laukakmens. 19. kapā virs apbedītā pusaudža krūtīm bija deguša koka paliekas, bet blakus skeletam

iesārtas, degušas smiltis no kapa bedrē kurināta ugunsкура. Kopumā atsegti 15 bērnu un pusaudžu un 12 pieaugušo apbedījumi.

Roku stāvoklis mirušajiem bija dažāds (67. att.). Pārsvārā rokas saliekta elkonī un novietotas uz iegurņa blakus viena otrai, dažkārt tās sakrustotas.

Apbedīšanas virzienā vērojama pretēja orientācija: sievietes un bērni guldīti ar galvu uz austrumiem (9 kapi), vīrieši un bērni – uz rietumiem (12 kapi), bet piecu bērnu kapi bija ar novirzēm uz ZR, ZA un DR (68. att.).

Par **bēru mielastu** senkapos liecina tikai viens priekšmets – cilindriska fajansa (?) krūzīte ar cilpveida osu un apdauzītām malām; tā klāta ar baltu glazūru un dekorēta ar zilu stilizētu augu ornamentu. Krūzīte bija nolikta 12. kapā starp mirušās sievietes potītēm (69. att.).

Kapu apraksti

1. kaps, maza bērna, 0,50 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°, saglabājušies tikai galvaskausa un roku fragmenti. Virs krūtīm bronzas pakavsaktiņa ar atroģitiem galiem, virs labā pleca monēta ar caurumiņu piekāršanai – Livonijas ordeņmestra Hermaņa fon Brigeneja 1549. gadā Tallinā kalts šiliņš. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

2. kaps, bērna, 0,40 m dziļš, orientēts ZA virzienā, 45°. Krūšu rajonā bronzas pakavsaktiņa ar atroģitiem galiem.

3. kaps, bērna, 0,40 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Piedevu nav.

4. kaps, 19–20 g.v. vīrieša, 0,40 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Galvaskauss sašķelts divās daļās un novietots nedaudz atstāts no pārējā skeleta. Virs labā pleca dzelzs naža fragmenti, virs labā augšstilba dzelzs cirvis, tā pieta daļā dzelzs nagla ar noplacinātu galvu.

5. kaps, 25–30 g.v. sievietes, 0,90 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Rokas uz iegurņa. Zem galvaskausa bronzas važiņa ar auduma paliekām, virs krūtīm bronzas pakavsakta. Labās rokas trešajā un ceturtajā pirkstā pa bronzas gredzenam, kreisajā rokā spirālgredzens no vienkāršas bronzas stieples. Labajā pusē pie iegurņa dzelzs nazis ar bronzas apkalumiem rotātu rokturi, pie naža auduma fragments. Ir zārka paliekas un zārka nagla.

6. kaps, 10–11 g.v. bērna, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Rokas taisni izstieptas. Starp augšstilbiem liels dzelzs nazis.

7. kaps, bērna, 0,40 m dziļš, orientēts ZR virzienā, 300°, slikti saglabājies.

8. kaps, pusaudža, 0,40 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Rokas sakrustotas uz iegurņa. Virs kreisā pleca Livonijas ordeņmestra Voltera fon Pletenberga (1494–1535) Tallinā kalts feniņš. Kaps datējams ar 16. gs. pirmo pusi.

9. kaps, 45–55 g.v. vīrieša, 0,90 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Rokas sakrustotas uz iegurņa. Virs kreisās rokas augšdelma dzelzs duncis ar kaula spalvu.

10. kaps, 30–35 g.v. sievietes, 0,40 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Kreisā roka taisni izstiepta, labā pāri jostasvietai. Virs kreisās rokas apakšdelma dzelzs naža fragments. Ir zārka paliekas.

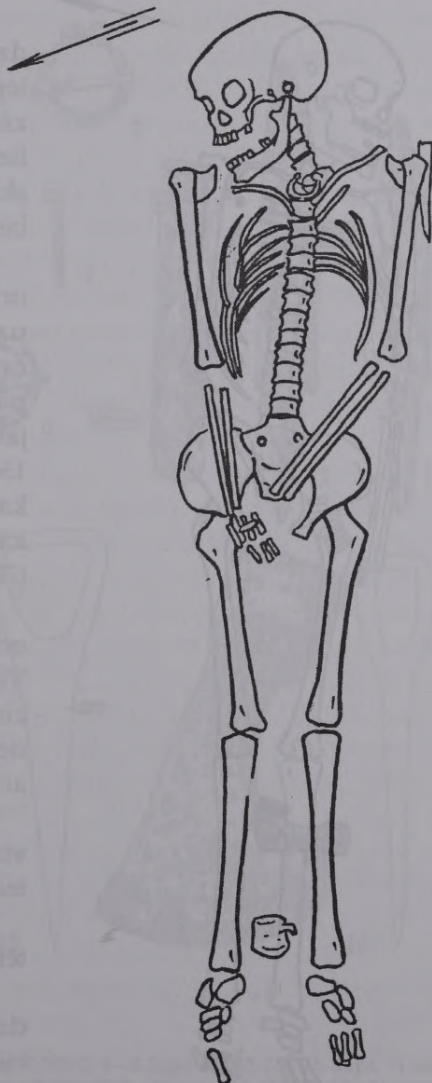
11. kaps, 20–24 g.v. sievietes, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Kreisā roka taisni izstiepta, labā pāri jostasvietai. Galvas labajā pusē Sigismunda III Lietuvas 1613. gada dubultdenārs, kreisajā pusē Zviedrijas karalienes Kristīnas Rīgas šiliņš. Uz abu roku trešā pirksta pa bronzas gredzenam. Kaps datējams ar 17. gs. pirmo pusi.

12. kaps, sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts A virzienā, 80°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā uz iegurņa. Zem zoda bronzas pakavsakta ar atrotītiem galiem, krūšu kreisajā pusē bronzas adata ar nolūzušu aci, zem kreisā pleca dzelzs nazis, kreisās auss rajonā fragments no bronzas spirālgredzena (auskars?), uz labās rokas pirksta bronzas gredzens ar paplašinātu vidusdaļu. Starp kājām pēdu rajonā fajansa krūzītes fragments (69. att.).

13. kaps, 3 g.v. bērna, 0,55 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Rokas taisni izstieptas. Kreisās kājas iekšpusē dzelzs naža fragments. Ir zārka paliekas. Kreisajā pusē pie kājām ugunsкура vieta, tajā ogles, pelni, degušanas smiltis, centrā liels laukakmens bez deguma pazīmēm. Ogļainā slāņa diametrs 0,50 m, dziļums 0,30 m, virs tā 30 cm biezs kāpu sanešumu slānis.

14. kaps, 20–24 g.v. sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Rokas sakrustotas virs iegurņa. Zem zoda bronzas pakavsakta ar atrotītiem galiem, kreisās kājas apakšstilba ārpusē dzelzs iedzītņa šķēpa gals ar platu lapu.

15. kaps, 14–15 g.v. pusaudža, 0,60 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā pāri iegurnim. Kreisā kāja ceļgalā deformēta, augšstilbs resnāks. Piedevu nav.

69. att. Vilmaņu kapsētas 12. kaps

16. kaps, 4 g.v. bērna, 0,90 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Rokas sakrustotas virs iegurņa. Labajā pusē pie augšstilba masīvs dzelzs nazis. Virs rokām zārka paliekas.

17. kaps, 30–35 g.v. sievietes (?), 0,70 m dziļš, orientēts A virzienā, 80°. Rokas sakrustotas virs iegurņa. Starp apakšstilbiem dzelzs nazis.

18. kaps, 30–35 g.v. vīrieša, 0,80 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Kreisā roka taisni izstiepta, labā pāri iegurnim. Zem kreisās rokas apakšdelma dzelzs iedzītņa šķēpa gals.

19. kaps, 12–14 g.v. pusaudža, 0,75 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Rokas virs iegurņa. Visu skeleta labo pusi sedz blūka zārka paliekas. Virs krūīm deguša koka paliekas. Pie labās rokas dzelzs nazis. Blakus skeletam iesārtas degušas smiltis no kapa bedrē kurināta ugunsкура.

20. kaps, 40–45 g.v. vīrieša, 0,70 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°. Galva pagriezta uz labo pusi, kreisajos deniņos 22 mm liels caurums. Labā roka taisni izstiepta, kreisā pāri iegurnim. Virs kreisā pleca Livonijas ordeņmestra Hermaņa fon Brigeneja 1541. gadā kalts Rīgas šiliņš, virs labās rokas elkoņa dzelzs nazis, šķērsām pāri labās kājas apakšstilbam dzelzs plasmens cirvis (70. att.). Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

21. kaps, 2–3 g.v. bērna, 0,75 m dziļš, orientēts ZR virzienā, 300°, stipri postīts. Virs labās rokas masīvs dzelzs iedzītņa nazis, leļpus naža Tartu bīskapa Jodoka fon der Rekes (1543–1551) šiliņš. Kaps datējams ar 16. gs. vidu.

22. kaps, bērna, 0,45 m dziļš, orientēts ZR virzienā, 300°. Virs labā pleca masīvs dzelzs iedzītņa nazis.

23. kaps, 2–3 g.v. bērna, 0,50 m dziļš, orientēts R virzienā, 270°, postīts. Piedevu nav.

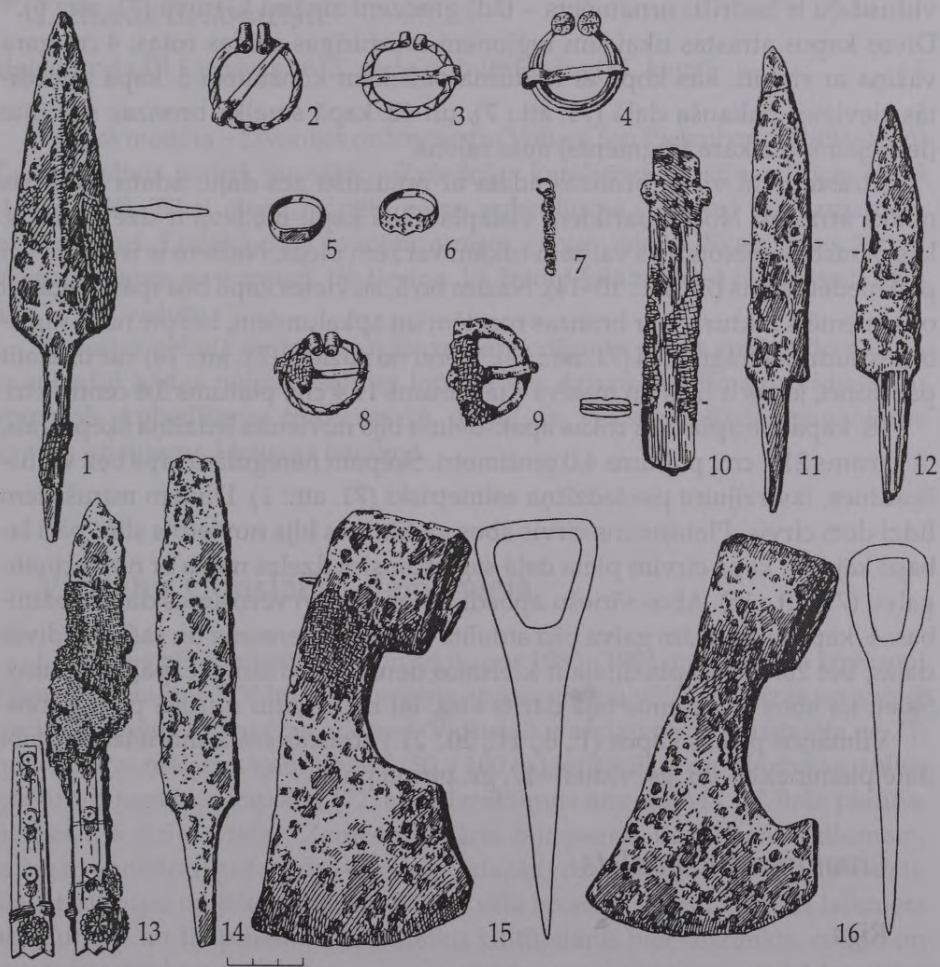
24. kaps, 40–45 g.v. sievietes, 0,80 m dziļš, orientēts A virzienā, 90°. Labā roka taisni izstiepta, kreisā pāri iegurnim. Zem kreisās rokas augšdelma dzelzs nazis ar koka rokturi.

70. att. Vilmaņu kapsētas 20. kaps

25. kaps, bērna, 0,45 m dziļš, slikti saglabājies, kapa virzienu nevar noteikt. Piedevu nav.

26. kaps, 24–28 g.v. vīrieša (?), 0,85 m dziļš, orientēts R virzienā, 260°. Rokas sakrustotas uz vidukļa. Pie kreisā augšstilba masīvs dzelzs nazis, virs iegurņa dzelzs sprādze.

27. kaps, 4 g.v. bērna, 1 m dziļš, orientēts DR virzienā, 225°. Rokas virs iegurņa. Zem labās kājas dzelzs nagla, ir zārka paliekas.

71. att. Vilmaņu kapsētā atrastās senlietas:

1 – 18. kaps, VI 255: 34; 2 – 12. kaps, VI 255: 20; 3 – 1. kaps, VI 255: 1; 4 – 5. kaps, VI 255: 5; 5 – 5. kaps, VI 255: 10; 6 – 5. kaps, VI 255: 8; 7 – 5. kaps, VI 255: 7; 8 – 14. kaps, VI 255: 30; 9 – 26. kaps, VI 255: 47; 10 – 21. kaps, VI 255: 39; 11 – 20. kaps, VI 255: 36; 12 – 16. kaps, VI 255: 32; 13 – 5. kaps, VI 255: 6; 14 – 9. kaps, VI 255: 14; 15 – 4. kaps, VI 255: 4; 16 – 20. kaps, VI 255: 38

Apbedījumu inventārs. Vilmaņu kapos sastopams šim laikam neparasti bagāts līdzīgi dotu priekšmetu klāsts – bez piedevām bija tikai pieci kapi. No rotām jāatzīmē piecas pakavsaktas, pārsvarā tās ir ar atrotītiem galiem un tordētu vai apaļu loku (71. att.: 2, 3, 8). 5. kapā atrasta sakta ar ripasveida galiem, loka vidū valnītis, tā abās pusēs zigzagveida ornamenti, noplacinātie ripas gali dalīti četrās daļās, tajos aplīši (71. att.: 4). Riņķasaktas netika atrastas. No sešiem gredzeniem viens ir sprālgredzens, divi slēgtie, darināti no plānas stieples, un trīs ar paplašinātu vidusdaļu. Vienam gredzenam ar paplašināto vidusdaļu ir bedrīšu ornamenti – tādi gredzeni zināmi Lietuvā (71. att.: 6).⁹⁶ Divos kapos atrastas tikai šim reģionam raksturīgas galvas rotas: 4 cm gara važiņa ar riņķīti, kas kopā ar auduma paliekām konstatēta 5. kapā apbedītās sievietes pakauša daļā (71. att.: 7), un 12. kapā smalka bronzas spirālīte (iespējams, auskara fragments) auss rajonā.

Atrasta tikai viena bronzas adata ar nolūzušu acs daļu, adatu kārbīņas netika atrastas. No darbarīkiem visizplatītākā kapu piedeva ir dzelzs nazis, kas parasti novietots virs vai zem rokām vai zem pleca. Nažiem ir iedzītņa vai piekniedēts spals (71. att.: 10–14). Nazim no 5. sievietes kapa bija īpaši bagātīgi ornamentēts rokturis – ar bronzas rozetēm un apkalumiem, bet pie naža saglabāties auduma fragments (71. att.: 13). Vienu no nažiem (71. att.: 14) var uzskatīt par dunci, jo tas ir liels un masīvs – tā garums 19,4 cm, platums 3,6 centimetri.

18. kapā pie apbedītā rokas apakšdelma bija novietots iedzītņa šķēpa gals, tā garums 21,7 cm, platums 4,0 centimetri. Šķēpam neregulāra lapa bez vidusšķautnes, izvirzījumi pie iedzītņa asimetriski (71. att.: 1). Diviem mirušajiem līdzīgi dots cirvis. Platasmens cirvis abos gadījumos bija novietots slīpi pāri labajai kājai. 4. kapa cirvim pieta daļā saglabājusies dzelzs nagla ar noplacinātu galvu (71. att.: 15). Abos vīriešu apbedījumos ar cirvi vērojamas dažas īpatnības: 4. kapā guldītajam galva bija atdalīta no pārējā ķermeņa un sašķelta divās daļās, bet 20. kapā apbedītajam kreisajos deniņos redzams ieapaļš caurums. Šķiet, ka abos gadījumos bija darīts viss, lai nepieļautu mirušā piecelšanos.

Vilmaņos piecos kapos (1., 8., 11., 20., 21.) atrastas sešas **monētas**, tās labi datē pieminekli – 16. gs. vidus – 17. gs. pirmā puse.

Livonijas ordeņvalsts

Rīga

Livonijas ordeņmestra Hermaņa fon Brigeneja 1541. gada šiliņš (20. kaps) 1

Tallina

Livonijas ordeņmestra Voltera fon Pletenberga (1494–1535) feniņš (8. kaps) 1

Livonijas ordeņmestra Hermaņa fon Brigeneja 1549. gada šiliņš (1. kaps) 1

Tartu bīskapija

Tartu bīskapa Jodoka fon der Rekes (1543–1551) šiliņš (21. kaps) 1

Rīga zviedru valdīšanas laikā

Zviedrijas karalienes Kristīnas Rīgas šiliņš (1632–1654) (11. kaps) 1

Lietuvas lielkņaziste

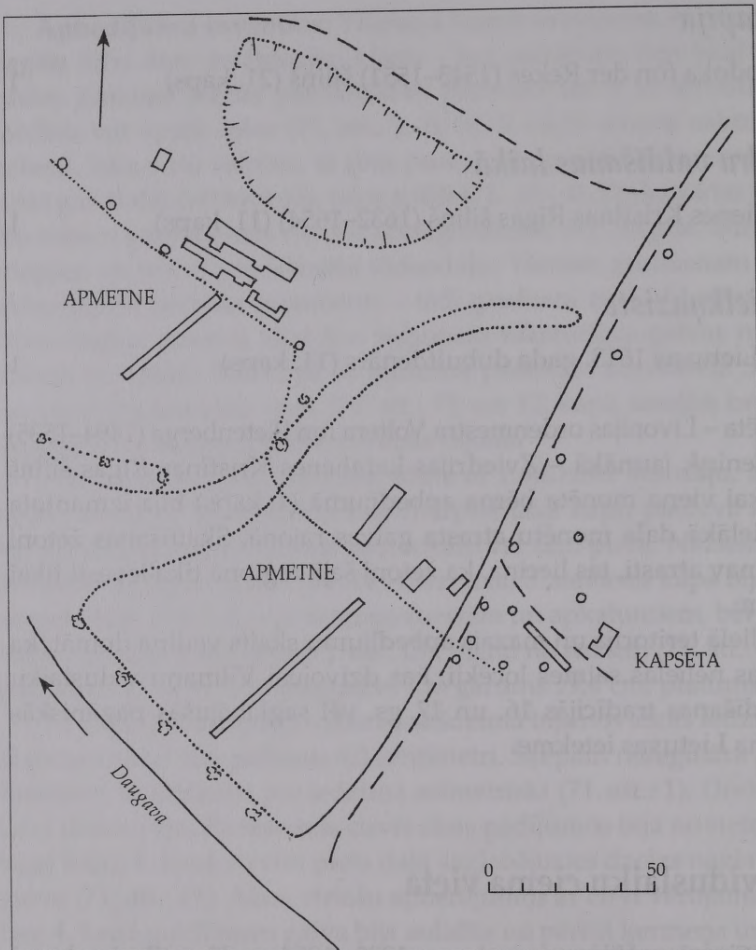
Sigismunda III Lietuvas 1613. gada dubultdenārs (11. kaps) 1

Vecākā monēta – Livonijas ordeņmestra Voltera fon Pletenberga (1494–1535) Tallinā kaltais feniņš, jaunākā – Zviedrijas karalienes Kristīnas Rīgas šiliņš (1632–1654). Tikai viena monēta bērna apbedījumā (1. kaps) bija izmantota kā piekariņš. Lielākā daļa monētu atrasta galvas rajonā. Skaitīšanas žetoni Vilmaņu kapos nav atrasti, tas liecina, ka žetoni šajā reģionā tika ievesti tikai līdz 16. gs. vidum.

Kapsētas nelielā teritorija un mazais apbedījumu skaits vedina domāt, ka te apbedīti kādas nelielas saimes locekļi, kas dzīvojuši Vilmaņu viduslaiku apmetnē. Apbedīšanas tradīcijās 16. un 17. gs. vēl saglabājušās pagāniskās ieražas un jūtama Lietuvas ietekme.

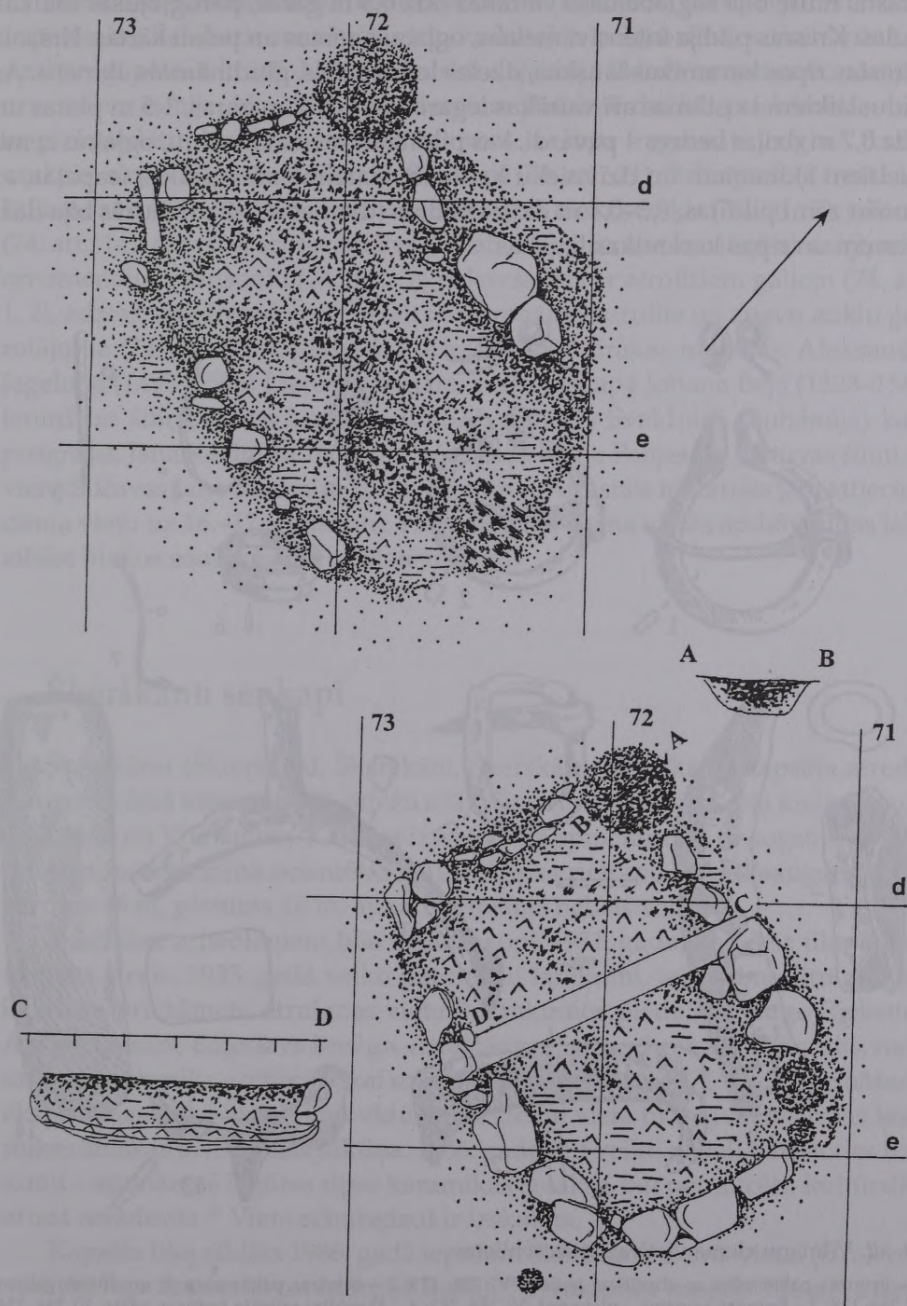
Vilmaņu viduslaiku ciema vieta

Līdztekus pētījumiem Vilmaņu senkapos 1983.–1984. gadā notika izrakumi Vilmaņu apmetnē.⁹⁷ Vilmaņu apmetne apdzīvota jau vēlajā bronzas un agrajā dzelzs laikmetā mūsu ēras sākumā. Viduslaiku apdzīvotība konstatēta uz ZR no Vilmaņu mājām samērā plašā (50 × 100 m) teritorijā starp Razbojas upītes gravu un tagadējo kapsētu (72. att.). Izrakumos atsegta 443 m² liela platība, pētītas trīs dzīvesvietas. Zemes virskārta bija saarta līdz 30 cm dziļumam, tajā galvenokārt iegūta ripas keramika, dažādi dzelzs un bronzas priekšmeti. Daļā teritorijas dziļākajos slāņos atklāti vēlā bronzas un agrā dzelzs laikmeta atradumi (I un II apmetne). Viduslaiku kultūrslānis bija neizteikts, celtnu un pavardu paliekas nopostītas zemes apstrādes gaitā. Tika atsegts kādas stipri degušas saimniecības ēkas klons un vairākas saimniecības bedres – lielākās 2,0 × 1,5 m lielas, līdz 1,0 m dziļas, bet mazākās – 0,5 m diametrā, 0,6 m dziļas. Bedru pildījumā pelēcīga zeme, vidēja lieluma akmeņi, kā arī daži raksturīgi atradumi – dzelzs atslēga un dzelzs adata. Parasti gan šīs bedres bija tukšas.

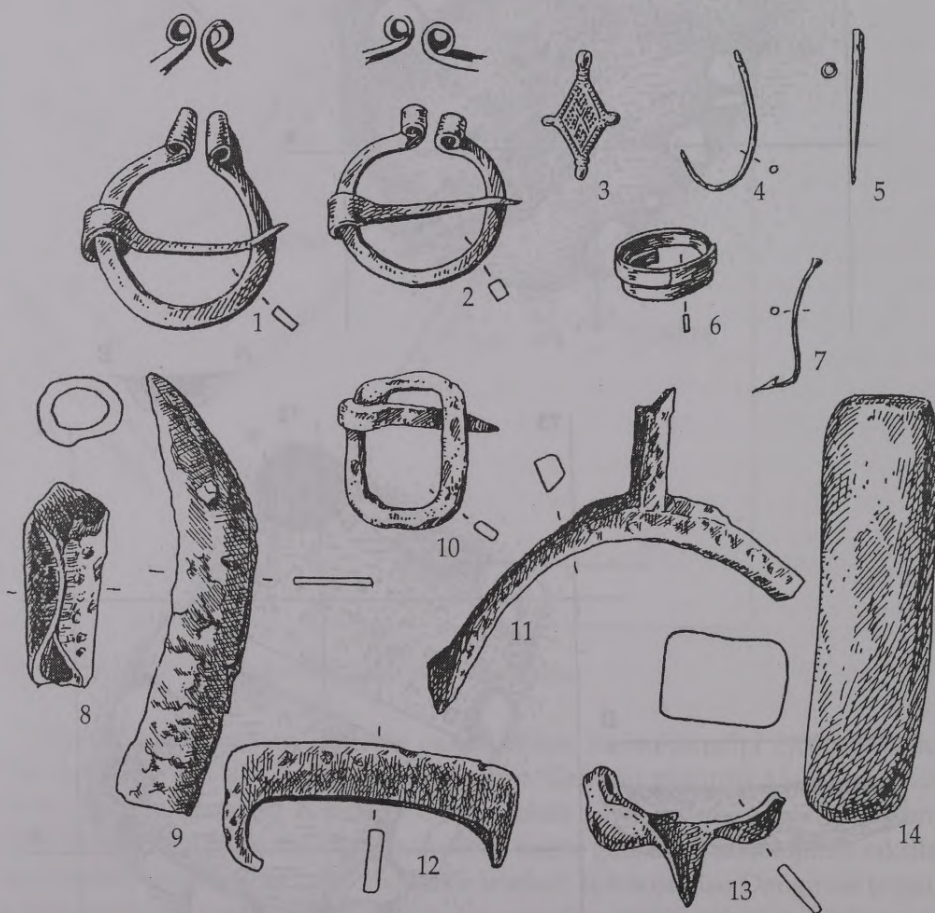
72. att. Vilmaņu apmetnes un senkapu situācijas plāns

Izsmēlot kultūrslāni, gaišajās pamatsmiltīs iezīmējās slīpi ejošu grāvīšu vietas, pildītas ar tumšu vai pelēcīgu zemi. Grāvīšu platums 15–20 cm, dziļums – ap 15 centimetru. Grāvīšu vietās atsedzās dūres lieluma akmeņi, plakani plienakmeņi un trūdējušu vai degušu koka mietu gali, kuru izvietojums sakrīta ar grāvīšu kontūrām. Grāvīši, cik varēja izsekot, šķērsoja visu Daugavas terasi, izbeidzoties pie nogāzes. Visticamāk šos grāvīšus varētu saistīt ar kādiem viduslaiku nožogojumiem saimnieciskām vajadzībām. Viduslaiku objektu vidū īpaši izdalījās divas krāsnis, viena – $2,0 \times 1,4$ m, otra – $2,9 \times 2,0$ m liela. Iedziļinājums pamatzemē – 0,6–0,7 metri. Krāsnis no virspuses sedza 0,15–0,20 m bieza melnzemes kārtā. Pirmās krāsnis pamatnē taisnstūrveidā izvietoti lielāki akmeņi (73. att.), otrai – neregulārs, samērā blīvs nelielu akmeņu klājums. Pirmās

73. att. Vilmaņu ciema vietas 1. krāsns plāns un griezum

krāsns mutē bija saglabājušās vairākas līdz 0,5 m garas, pārogļojušās malkas šķīlas. Krāsns pildīja intensīvi melnas, ogļainas zemes un pelnu kārtas. Krāsni atrastas ripas keramikas lauskas, dzelzs leduspiesis, gludināmais akmens. Ar viduslaikiem saistāmas arī vairākas iegarenas, līdz 2 m garas, 1,5 m platas un līdz 0,7 m dziļas bedres – pavardi, kas pildīti ar intensīvi melnu, ogļainu zemi, šķeltiem akmeņiem un dzīvnieku kauliem. Jāatzīmē arī vairākas ieapaļas, ar tumšu zemi pildītas, 0,3–0,4 m dziļas bedres (diametrs 1–2 m), kurās bija daži akmeņi un ripas keramikas lauskas.

74. att. Vilmaņu ciema vietā atrastās senlietas:

1 – bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, VI 254: 129; 2 – bronzas pakavsakta ar atrofītiem galiem, VI 254: 128; 3 – bronzas krustiņš – piekariņš, VI 254: 262; 4 – āķveidīgi saliekta bronzas adata, VI 254: 274; 5 – bronzas caurulīte, VI 254: 131; 6 – spirālgredzens, VI 254: 132; 7 – dzelzs makšķerāķis, izstiepts, VI 254: 195; 8 – dzelzs uzmaiva, VI 254: 12; 9 – dzelzs sirpja fragments, VI 254: 31; 10 – dzelzs jostas sprādze, VI 254: 140; 11 – dzelzs pieša fragments, VI 254: 24; 12 – šķīlamdzelzs, VI 254: 1; 13 – leduspiesis ar vienu nolūzušu skavu, VI 254: 305; 14 – smilšakmens galoda, VI 254: 134

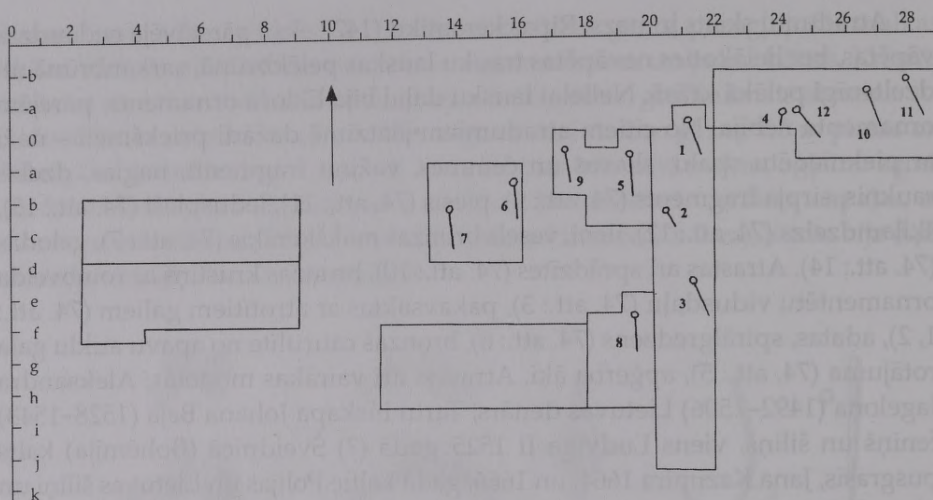
Atradumu skaits ir mazs. Ripas keramiku (1427 eks.) pārstāvēja nedaudzas vāpētas, bet lielākoties nevāpētas trauku lauskas pelēkbrūnā, sarkanbrūnā un dzeltenīgi pelēkā krāsā. Nelielai lausku daļai bija likloča ornamenti, pārējām ornamenta nebija. No citiem atradumiem jāatzīmē dažādi priekšmeti – naži ar piekniedētu spalvu, skavas un cemes, važiņu fragmenti, naglas, dzelzs rauknis, sirpja fragments (74. att.: 9), pisis (74. att.: 11), leduspieši (74. att.: 13), šķiļamdzelzs (74. att.: 12), īleni, vesels bronzas maksšķerāķis (74. att.: 7), galodas (74. att.: 14). Atrastas arī sprādzītes (74. att.: 10), bronzas krustiņš ar rombveida ornamentētu vidusdaļu (74. att.: 3), pakavsaktas ar atroģitiem galiem (74. att.: 1, 2), adatas, spirālgredzens (74. att.: 6), bronzas caurulīte no apavu auklu gala rotājuma (74. att.: 5), apģērba āķi. Atrastas arī vairākas monētas: Aleksandra Jageloņa (1492–1506) Lietuvas denārs, Tartu bīskapa Johana Beja (1528–1543) feniņš un šiliņš, viens Ludviga II 1525. gadā (?) Šveidnicā (Bohēmija) kalts pusgrasis, Jana Kazimira 1664. un 1666. gadā kaltie Polijas un Lietuvas šiliņi un viens Sučavas Jana Kazimira šiliņa viltojums. Atrastais materiāls ļauj attiecināt ciema vietu uz 16.–17. gadsimtu. Hronoloģiski ciema vietas apdzīvotības laiks atbilst blakus esošās kapsētas datējumam.

Škērškānu senkapi

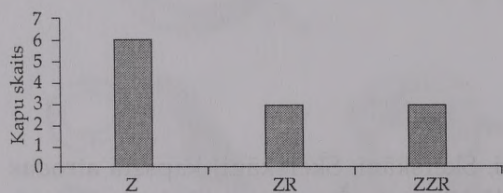
Škērškānu (Škierškāni, Škerškāni, Škerskāni, Skerškāni) kapsēta atrodas Daugavas labā krasta terasē, priežu silā, Vilmaņu–Škērškānu ceļa kreisajā pusē, ap 2,5 km no Vilmaņiem. Kapsēta izvietota uz apmēram 0,5 m augstas, austrumu–rietumu virzienā orientētas smilšu kāpas rietumu gala. Paaugstinājuma garums 45 m, platums 10 m, apkārt vērojams neliels valnītis.

Škērškāni arheologiem bija zināmi kopš 1931. gada, kad šeit tika atrasts akmens cirvis. 1933. gadā veikti pat nelieli izrakumi, lai pārbaudītu akmens laikmeta priekšmetu atrašanas vietu.⁹⁸ Izrakumos piedalījās Hugo Riekstiņš, Arvīds Gusārs, Boļeslavs Brežgo. Atrastās senlietas – bronzas zvārgulis, nazis un ripas keramika – attiecas tikai uz viduslaiku periodu. 1971. gadā apzināšanas ekspedīcijas laikā Škērškānu viduslaiku ciema vietā tika savāktas ripas keramikas lauskas un bronzas saktiņa. 1986. gadā šeit veikti nelieli pārbaudes izrakumi – aramzemē iegūtas ripas keramikas lauskas, bet netraucētu kultūrlāni atrast neizdevās.⁹⁹ Vieta acīmredzot ir izskalota.

Kapsēta tika atklāta 1986. gadā iepretim Škērškānu ciema vietai (izrakumu vadītāji Ilga Zagorska un Mārtiņš Ruša).¹⁰⁰ Izrakumos izpētīti 156 m², atsegti 12 kapi – deviņi pieaugušo un trīs bērnu apbedījumi (75. att.). Apbedītie orientēti ar galvu uz ZR vai Z: seši kapi uz Z (4., 5., 6., 7., 8. un 9. kaps), trīs uz ZR (1., 2. un 3. kaps) un trīs uz ZZR (10., 11. un 12. kaps) (76. att.). Mirušie guldīti

75. att. Šķēršķānu kapsētas plāns

76. att. Šķēršķānu kapsētā apbedīto orientācija

taisnstūrveida bedrēs 0,8–1,5 m dziļumā, dēļu vai blūķa (5 gadījumi) zārkos. Roku stāvoklis dažāds – vairākos gadījumos tās saliektas virs iegurņa vai uz vidukļa vai nostieptas gar sāniem. Paugura augstākajā – rietumu galā, kur apbedījumi netika konstatēti, zem velēnas atsedzās piecas dažāda lieluma ugunsgrāvju vietas, kuru diametrs no 0,25 līdz 0,85 m, bet dziļums no 0,3 līdz 0,7 metriem. Ugunsgrāvji konstatēti arī 2. un 6. kapa galvas rajonā, bet 7. kapā – galvas un kāju rajonā. Īpaši liels ugunsgrāvis atsegts 12. kapā – tas bija dedzināts virs kapa pēc apbedīšanas. Zem 3., 4., 6., 11. un 12. apbedījuma atrastas arī lielas ogles. Dažās kapa bedrēs zem velēnas atrasti 5–15 cm lieli dolomīta vai granīta akmeņi.

Kapu apraksti

1. kaps, 40–45 g.v. sievietes, orientēts ZR virzienā, 320°, dziļums 90 cm. Kapa bedres pildījumā dedzis akmens. 20 cm zem velēnas piecas ripas keramikas lauskas. Rokas saliektas uz iegurņa. Uz krūtīm bronzas riņķasaktiņa, ir zārka paliekas.

2. kaps, 4 g.v. bērna, orientēts ZR virzienā, 315°, dziļums 110 cm. Kapa bedres pildījumā dedzis akmens, četras ripas keramikas lauskas, krūšu rajonā ogles. Rokas nedaudz saliektas elkonī. Uz krūtīm bronzas riņķasaktiņa, ir zārka paliekas. Blakus kapam, 1 m attālumā uz DR, rituāla ugunsкура vieta, tās diametrs 100 cm, dziļums 80 cm.

3. kaps, 35–40 g.v. sievietes, orientēts ZR virzienā, 315°, dziļums 110 cm. Zem velēnas 20 cm dziļumā granīta akmens un trīs ripas keramikas lauskas. Kreisā roka saliekta uz iegurņa, labā taisni izstiepta. Uz krūtīm bronzas riņķasaktiņa, ir zārka paliekas. Kāju rajonā ogles.

4. kaps, bērna, orientēts Z virzienā, 350°, dziļums 82 cm. Mirušais guldīts uz labajiem sāniem, kājas ceļgalos saliektas, kreisā roka gar sāniem, labās nav. Galvas rajonā ogles, ir viena zārka nagla.

5. kaps, 25–30 g.v. vīrieša, orientēts Z virzienā, 350°, dziļums 100 cm. Zem velēnas 20 cm dziļumā akmens 15 cm diametrā un lauskas, 50 cm dziļumā 29 ripas keramikas lauskas. Labā roka nostiepta gar sāniem, kreisā saliekta uz iegurņa. Uz krūtīm baltmetāla riņķasakta, zem galvaskausa tumša zeme ar auduma paliekām un ādas jostas fragments.

6. kaps, 30–40 g.v. sievietes, orientēts Z virzienā, 360°, dziļums 135 cm. Zem velēnas galvas rajonā ugunsкура vieta 30 cm diametrā, kapa bedres pildījumā sešas vāpētas ripas keramikas lauskas. Rokas saliektas uz vidukļa. Galvas rajonā ogles, ir zārka paliekas, nagla un apkaluma fragments.

7. kaps, 7 g.v. bērna, orientēts Z virzienā, 350°, dziļums 150 cm. 30 cm dziļumā galvas un kāju rajonā ugunsкуру paliekas, kapa bedres pildījumā 20 cm un 100 cm dziļumā 21 ripas keramikas lauska. Labā roka taisna, guļ uz iegurņa, kreisā saliekta, guļ uz vidukļa. Ir zārka paliekas un dzelzs nagla.

8. kaps, 35–40 g.v. vīrieša, orientēts Z virzienā, 360°, dziļums 140 cm. Kapa bedres pildījumā 10 ripas keramikas lauskas, zem velēnas akmens 5 cm diametrā. Labā roka taisna, kreisā uz iegurņa. Zem kājas ogle.

9. kaps, 30–35 g.v. sievietes, orientēts Z virzienā, 355°, dziļums 145 cm. Rokas saliektas uz iegurņa, labā virs kreisās. Ir zārka paliekas.

10. kaps, 30–35 g.v. vīrieša, orientēts ZZR virzienā, 335°, dziļums 110 cm. Kapa bedres pildījumā 22 ripas keramikas lauskas. Labā roka saliekta uz vidukļa, kreisā saliekta uz iegurņa. Uz krūtīm bronzas riņķasaktiņa. Ir 16 zārka naglas, zem galvaskausa auduma paliekas.

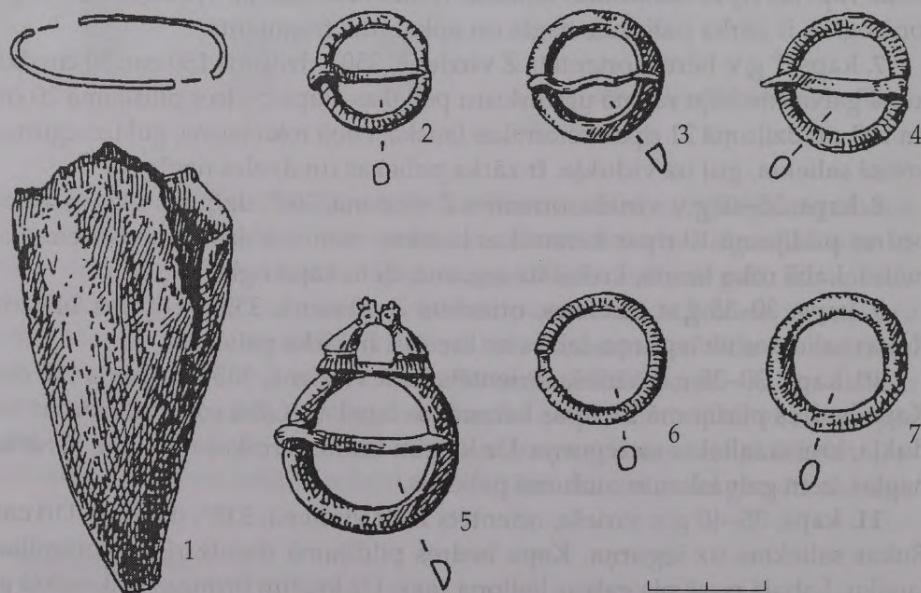
11. kaps, 35–40 g.v. vīrieša, orientēts ZZR virzienā, 335°, dziļums 110 cm. Rokas saliektas uz iegurņa. Kapa bedres pildījumā daudz ripas keramikas lausku. Labajā pusē pie galvas liellopa rags. Uz krūtīm bronzas riņķasakta ar putnu figūrām augšdaļā. Ir 18 zārka naglas. Galvas rajonā ogles.

12. kaps, 35–40 g.v. sievietes, orientēts ZZR virzienā, 335°, dziļums 130 cm. Zem velēnas kapa vidusdaļā ugunsкура vieta (45 × 25 cm, dziļums 15 cm) un 14 lauskas. Labā roka saliekta uz iegurņa, kreisā taisni izstiepta. Uz krūtīm

baltmetāla sirdsveida sakta (sairusi). Ir zārka paliekas. Kapa bedrē ogles, īpaši daudz galvas rajonā.

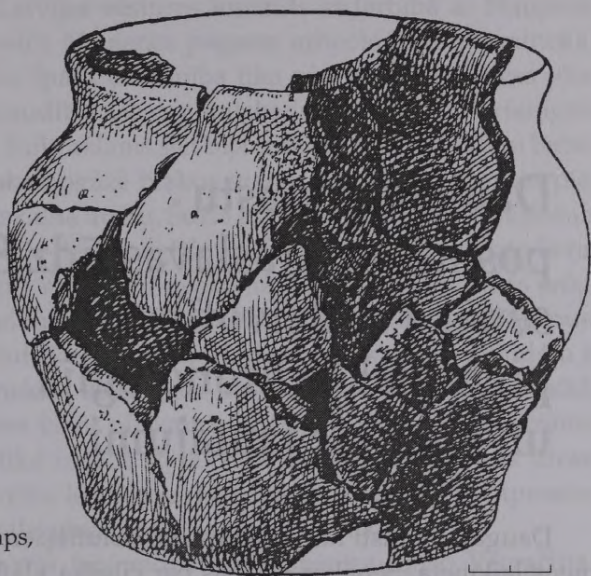
Kapu inventārs ir trūcīgs. Kopumā iegūtas sešas nelielas bronzas riņķasaktas ar gludu vai tordētu loku un apaļu vai segmentveida šķērsriezumu (77. att.: 2-7), kā arī viena baltmetāla sirdsveida sakta (izirusi). Interesanta ir lielākā bronzas riņķasakta (77. att.: 5), kuras augšējā daļā atveidotas divas ar knābīšiem savienotas putnu figūriņas. 11. kapā mirušajam līdzī dots liellopa rags (77. att.: 1). Gandrīz visu kapu bedru pildījumā un arī no apbedījumiem brīvajā joslā pie uguns kuriem iegūts daudz ripas keramikas lausku (112). Tikai divos kapos (4. un 9.) keramikas nebija. Bieži lauskas atrastas uzreiz pēc velēnas noņemšanas, dažām iekšpusē un ārpusē vērojamas deguma paliekas.

Ļoti neparasts piedevu un bērū rituāla ziņā bija 11. vīrieša kaps. Labajā pusē pie galvas mirušajam bija novietots liellopa rags, uz krūtīm – savdabīga riņķasakta ar putnu figūrām. Kapa bedres pildījumā, 30 cm dziļumā, atrasts ļoti daudz lausku. Spriežot pēc tām, 11. kapā bija sasisti divi podi, no kuriem vienu ir izdevies restaurēt (78. att.). Poda augstums 12 cm, mala viegli atliekta, iekšpusē rieva. Trauka pleci izteikti, sāni veido nošķeltu konusu, pamatne glu- da, tās diametrs 10 centimetru. Kapu noņemot, zem mirušā atrastas ogļītes.

77. att. Šķērškānu kapsētā atrastās senlietas:

1 – liellopa rags, 11. kaps, VI 276: 10; riņķasaktas: 2 – 2. kaps, VI 276: 2; 3 – 10. kaps, VI 276: 9; 4 – 1. kaps, VI 276: 1; 5 – 11. kaps, VI 276: 15; 6 – 5. kaps, VI 276: 5; 7 – 3. kaps, VI 276: 3

78. att. Škērškānu kapsēta, 11. kaps,
restaurētais māla pods

Īpaši spilgti kapsētā bija vērojamas divas pagāniskās tradīcijas – ugunsriti un bērū mielasti. Nevienā no apskatītajām šī reģiona kapsētām nav atrasts tik daudz keramikas lausku. Tā Slutišķos nelielas lauskas konstatētas tikai dažu kapu pildījumā, bet Škērškānos keramika bija gandrīz katrā kapā un lielā daudzumā. Rituālos ugunsurus Škērškānos kurināja ne tikai kapsētas teritorijā, bet arī pēc mirušā apbedīšanas – uz kapa, kāju vai galvas rajonā. Daži uguns kuri, tāpat kā Augustinišķos, Slutišķos un Vilmaņos, tika kurināti blakus mirušajiem – ugunsuru paliekas atsegtas pie četriem kapiem (2., 6., 7. un 12. kaps). Līdzīgi kā Slutišķos, rituālie uguns kuri tika dedzināti arī kapsētas malā, bet ugunsuru vietu konstatēts daudz vairāk. Šķiet, ka Škērškānu kapsēta hronoloģiski ir visvēlākā, kur vēl 17.–18. gs. konstatēta tāda pagāniskā tradīcija kā rituāli uguns kuri.

Kapsētā neparasta ir arī mirušo orientācija – ar galvu uz Z un ZR. Lielākā daļa mirušo Latvijā šajā periodā tika apglabāta pēc kristīgās baznīcas paražām – ar galvu uz R, ZR, vai DR. Mirušo apbedīšana ar galvu rietumu virzienā šajā laikā dominēja visā Latvijas teritorijā, kaut gan bija sastopama arī citāda orientācija.¹⁰¹

Spriežot pēc kapu dziļuma, trūcīgajām piedevām, kā arī riņķasaktu un vienas sairušas sirdsveida saktas atradumiem, Škērškānu kapsēta attiecināma uz 17. gs. beigām – 18. gadsimtu. Tātad pagāniskās tradīcijas Škērškānos saglabājušās īpaši ilgi. Kapsētas nelielā teritorija un mazais apbedījumu skaits, tāpat kā Vilmaņos, vedina domāt, ka te apbedīti kādas nelielas saimes locekļi, kas dzīvojuši Škērškānu viduslaiku apmetnē.

Daugavas krastu posmā no Krāslavas līdz Slutišķiem senākā apdzīvotība, pieminekļu hronoloģija un etniskie jautājumi

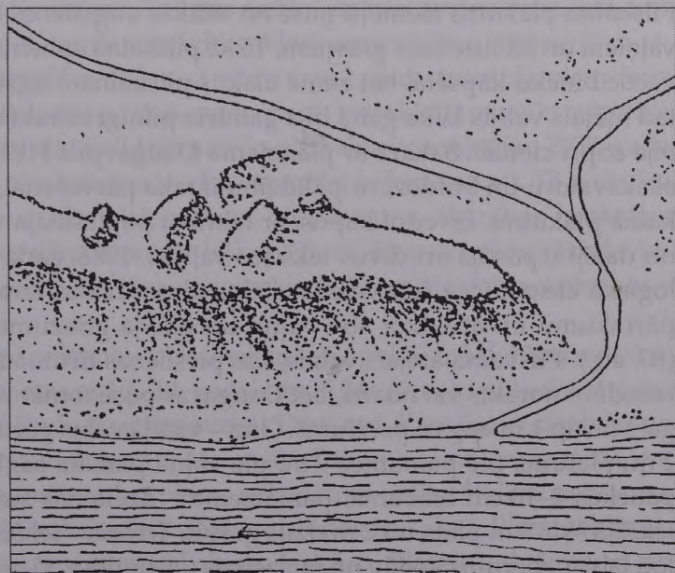
Daugavas krasti no Krāslavas līdz Slutišķiem bija apdzīvoti jau kopš akmens laikmeta. Senākās liecības par cilvēka klātbūtni šeit attiecas uz vidējo neolītu, t.i., uz 3. gadu tūkstoša pirms mūsu ēras vidu. Par to liecina unikāls atradums – Adamovas ķemmes-bedrīšu keramikas lauska, kas uzzieta 20. gs. sākumā Daugavas krastā pie Adamovas muižas. Lauskas attēls ticis vairākkārt publicēts arheoloģiskajā literatūrā.¹⁰² Šis pagaidām ir vienīgais akmens laikmeta atradums visā Krāslavas novadā. Ķemmes-bedrīšu keramikas lauskas atradums pie Adamovas ir ļoti nozīmīgs, jo precizē virzienu, no kurienes vidējā neolītā ķemmes-bedrīšu kultūras pārstāvji ienāca Latvijā. No ziemeļaustrumiem ienākušās jaunās ciltis apmetās uz dzīvi starp vietējiem iedzīvotājiem, indoeiropiešiem.

Vissenākais pagaidām zināmais piemineklis šajā Daugavas posmā ir Vilmaņu apmetne (1. g.t. pirms mūsu ēras otrā puse – mūsu ēras sākums). 1983.–1987. gadā šeit notika arheoloģiskie izrakumi Ilgas un Franča Zagorsku vadībā.¹⁰³ Tika izpētītas bronzas laikmeta celtņu vietas. Apmetnes kultūrlānis saturēja daudzas senlietas: akmens cirvjus, kaltus, krama rīkus, bezripas švīkātās keramikas lauskas. Vilmaņi bija apdzīvota vieta arī viduslaikos.

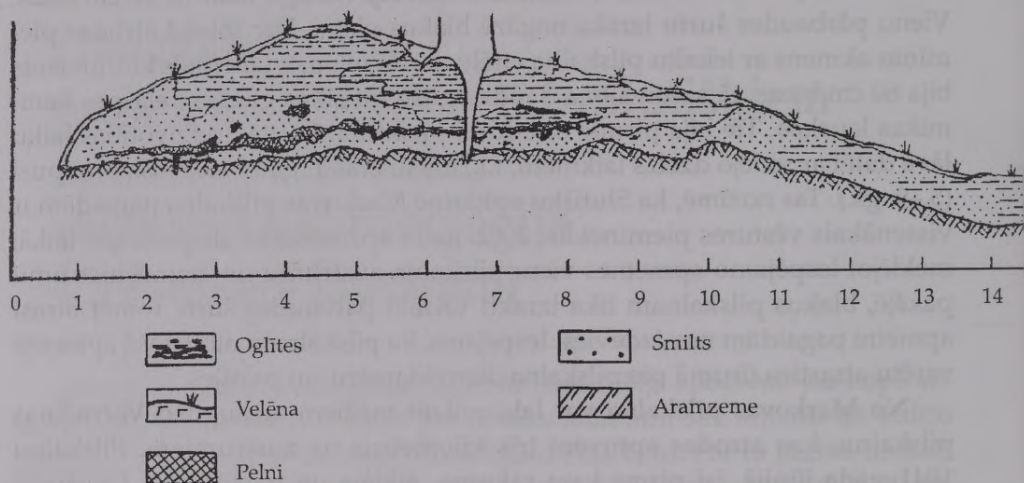
Pēc hronoloģijas nākamais piemineklis ir **Markovas** pilskalns. Tas ierīkots ap 40 metru augstā grants paugurā Putānu strauta izgrauztās gravas kraujā. Pilskalnu 1925. gadā atklāja Ernests Brastiņš.¹⁰⁴ Pēc viņa vērtējuma, pilskalna nocietināšanai bija veikti visai nelieli zemes darbi – kalns ar diviem vaļņiem un grāvjiem ticis norobežots tikai no vienas puses, bet lēzenākajā ziemeļrietumu nogāzē tas pāriet terasēs. Pilskalna dienvidu gals jau 20. gadsimta 20. gados bija norakts, iegūstot granti, bet ziemeļu puse – postīta, ierīkojot kartupeļu bedres. Markovas pilskalna plakums ir neliels – ap 50 × 20 metru. Pilskalns nebija arheoloģiski pētīts, tāpēc tā hronoloģija bija neskaidra. 2002. gada jū-

nijā Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts sadarbībā ar Naujenes novadpētniecības muzeju veica Naujenes pagasta arheoloģisko pieminekļu apzināšanu T. Bergas vadībā. Īpaša uzmanība tika pievērsta Markovas pilskalnam. Vispirms tika pārbaudītas visas grantsbedres malas, kur vienīgais atradums bija dzelzs sārnis. Kultūrslānis šeit bija niecīgs, tikai 10–20 cm biezs. Vienu pārbaudes šurfu izraka nogāzē blakus vietai, kur šobrīd atrodas piemiņas akmens ar iekaltu pilskalna attēlu. Šurfā intensīvi melnais kultūrslānis bija 60 cm biezs, tā sastāvā bija daudz oglišu un sīkas gludās bezripas keramikas lauskas. Tie bija pirmie atradumi pilskalnā, kas tā apdzīvotības laiku ļāva datēt ar vidējo dzelzs laikmetu, t.i., mūsu ēras 1. gadu tūkstoša otro pusi (5.–9. gs.). Tas nozīmē, ka Slutišķu apkārtnē Markovas pilskalns pagaidām ir vissenākais vēstures piemineklis. 2002. gada apzināšanas ekspedīcijas laikā, meklējot iespējamo apmetnes vietu pilskalna austrumu un ziemeļaustrumu pakājē, blakus pilskalnam tika izrakti vairāki pārbaudes šurfi, tomēr atrast apmetni pagaidām nav izdevies. Iespējams, ka pilskalnam atbilstošā apmetne varētu atrasties tīrumā pie pilskalna dienvidaustrumu pakājes.

No Markovas pilskalna var labi redzēt mežiem aizaugušo **Vecračīnas** pilskalnu, kas atrodas aptuveni trīs kilometrus uz austrumiem. Pilskalnu 1941. gada jūnijā, īsi pirms kara sākuma, atklāja un uzmērīja A. Gusārs.¹⁰⁵ Pilskalns atrodas 40 metru augstajā Daugavas labajā krastā Vecračīnas ciemā. Tā ierīkošanai izmantots dabisks krasta atzarojums, ko veido Daugava un tajā ietekošais strauts *Gņiloj ručej* jeb, kā citi to sauc, Vecračīnas upīte (79. att.). Pilskalna plakuma izmēri ir 70 × 30 m, bet forma atgādina izstieptu trijstūri.

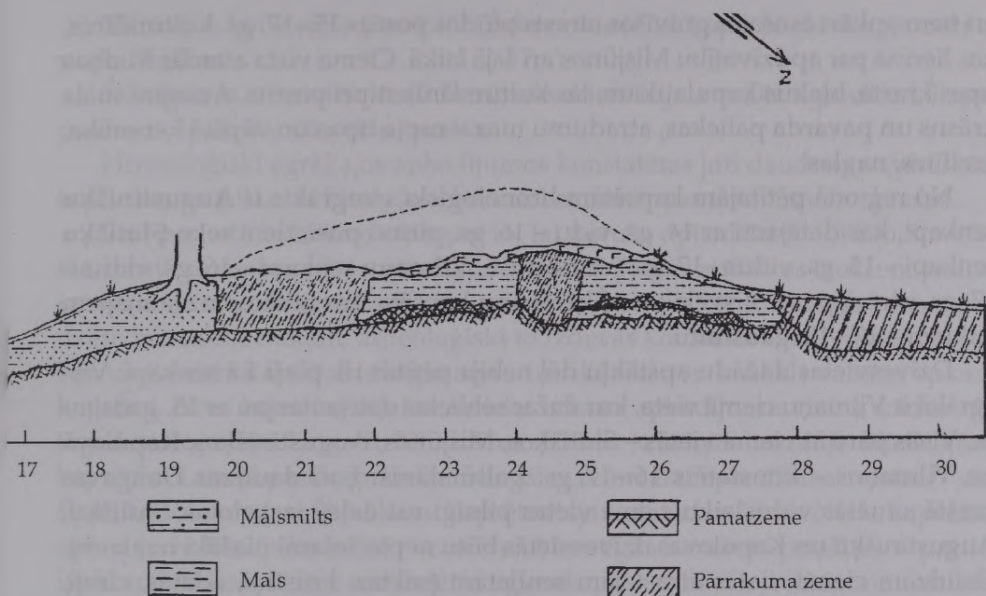

79. att. Vecračīnas pilskalns.
Zīmējums no J. Urtāna darba "Daugavas pilskalni"
(Rīga, 1993, 3. adrese)

80. att. Vecračinas pilskalna vaļņu griezumš

Austrumu un dienvidaustrumu pusē pilskalnu ierobežo 20–25 m augstā, stāvā strauta grava, bet dienvidu un dienvidrietumu pusē – kraujais Daugavas krasts. Pilskalna plakums ziemeļu pusē no tālākās augstienes bija atdalīts ar trijiem vaļņiem un atbilstošiem grāvjiem. Tā kā pilskalnā apmēram 200 gadu pastāvēja vecticībnieku kapsēta, bet zeme blakus pilskalnam ilgstoši tikusi apstrādāta, tad ārējais valnis laika gaitā bija gandrīz pilnīgi norakts, arī abi iekšējie vaļņi bija stipri cietuši. Sakarā ar plānojamo Daugavpils HES celtniecību kapus ar ekskavatoru un buldozeru palīdzību izraka pārvešanai, pilnīgi izpostot pilskalna plakumu. Izvedot kapus, ar tehniku paplašināja veco iebraucamo ceļu un daļēji izpostīja arī divus iekšējos vaļņus. 1986. gada jūlijā Slutišķu arheoloģiskā ekspedīcija šeit veica nelielus aizsardzības izrakumus, attīrot vaļņu pārrakumu un atsedzot abu vaļņu un grāvja griezumus 30 metru garumā¹⁰⁶ (80. att.). Pilskalna ārējais valnis, kas piesienas tūrumam, bija gandrīz pilnīgi izzudis – norakts vai noarts, bet Daugavas pusē tomēr redzams aptuveni 2 m garš un ap 1 m augsts pacēlums. Otra – vidējā vaļņa garums ir 50 m, augstums 2 m, platums pie pamatnes 9 m, pie vaļņa pamata saglabājušās pelnu slāņa paliekas 2–10 cm biezumā, pamatzeme – dzeltenas smiltis. Vidējo valni no iekšējā šķir 5 m plats un 2 m dziļš grāvis. Trešais – iekšējais valnis saglabājies ļoti labi, uzbērums sastāv no mālzes un smiltīm, tā augstums 2 m, platums

10 m, vaļņa pamatā ir 2–10 cm biezs pelnu un ogļu slānis. Viena metra dziļumā grāvja pusē (6.–8. griezuma metrs) atsegts neliels mālaina slāņa fragments, tā biežums līdz 20 centimetriem. Lai gan netika atrasta neviena senlieta, kas palīdzētu pilskalnu datēt, tomēr sarežģīti veidotā aizsardzības sistēma ļāva attiecināt pilskalna apdzīvotības laiku uz mūsu ēras 2. gadu tūkstoša pirmajiem gadsimtiem. Blakus pilskalnam, tā ziemeļu pusē, vairākkārt neveiksmīgi tika meklēta apmetne, kas varētu palīdzēt noteikt pilskalna hronoloģiju. 2002. gada Naujenes apzināšanas ekspedīcijas laikā šo apmetni izdevās atrast. Tā ir situēta gar Daugavas krastu uz ziemeļrietumiem no pilskalna. Vairākos izraktajos pārbaudes šurfos kultūrslāņa biežums bija ap 60 cm, tika atrasti vairāki dzelzs sārņi un apmetnā keramika, kas ļāva pieminēkli datēt ar vēlo dzelzs laikmetu – 10.–11. gadsimtu.

Hronoloģiskā secībā nākamais pieminēklis šajā apvidū ir **Misjūnu** uzkalniņu kapulauks, kas datējams ar 10.–14. gadsimtu.¹⁰⁷ Misjūnu kapulauks atrodas 200 m uz ziemeļiem no Rudņas upītes ietekas Daugavā. Kapulauks sastāvēja no 14 uzkalniņiem, trīs no tiem bija gari, 11 – apaļi. Trijos no astoņiem izpētītajiem uzkalniņiem atrasti ugunskaņi, bet piecos apbedījumi netika atklāti. Iespējams, ka tie atradušies uzbēruma augšējā daļā un plūdos izskaloti. Pieminēklis attiecināms uz Dņepras–Daugavas uzkalniņu kultūru. Blakus uzkalniņiem un

arī tiem apkārt esošajos grāvīšos atrasts plūdos postīts 15.–17. gs. kultūrslānis, kas liecina par apdzīvotību Misjūnos arī šajā laikā. Ciema vieta atradās Rudņas upes krastā, blakus kapulaukam, tās kultūrslānis stipri postīts. Atsegta māla krāsns un pavarda paliekas, atradumu maz – rupja ripas un vāpētā keramika, krellītes, naglas.

No reģionā pētītajām kapsētām hronoloģiski visagrākie ir **Augustinišķu** senkapi, kas datējami ar 14. gs. vidu – 16. gs. pirmo pusi, tiem seko **Slutišķu** senkapi – 15. gs. vidus – 17. gs. pirmā puse, **Vilmaņu** senkapi – 16. gs. vidus – 17. gs. pirmā puse. Visvēlākā ir **Škērškānu** kapsēta, kas attiecas uz jaunajiem laikiem – 17.–18. gadsimtu.

Dzīvesvietas dažādu apstākļu dēļ nebija pētītas tik plaši kā senkapi. Visagrākā ir Vilmaņu ciema vieta, kur dažas senlietas datējamas jau ar 15. gadsimtu. Visās pārējās ciema vietās – Slutišķos, Misjūnos, Augustinišķos, Kapulovā un Vilmaņos – konstatēts 16.–17. gs. kultūrslānis. Ļoti daudzas Daugavas krastā situētās viduslaiku ciema vietas pilnīgi vai daļēji izskalotas. Slutišķu, Augustinišķu un Kapulovas dzīvesvietās būtu nepieciešami plašāki izrakumi. Daudzām ciema vietās atrastajām senlietām (saktas, krustiņi, adatas, cirvji, naži, monētas, keramika) ir paralēles tuvumā esošo senkapu atradumos. No atradumiem jāatzīmē Augustinišķu ciema vietā uzietais monētu depozīts. Šis pagaidām vienīgais zināmais 17. gs. pirmā ceturksņa depozīts Latgalē ir īpaši nozīmīgs naudas apgrozības vēstures izpētē. Spriežot pēc tā sastāva, var secināt, ka Latgalē šajā periodā tomēr bija savas īpatnības naudas apgrozībā. Līdz 1772. gadam Latgale atradās Žečpospolitas varā – un šeit visu laiku oficiālajā apgrozībā bija Polijā un Lietuvā kaltas monētas.

Senkapos iegūts nozīmīgs materiāls par 14.–17. gs. iedzīvotāju materiālo un garīgo kultūru un tās izmaiņām laika gaitā. Tas liecina par pagānisko apbedīšanas tradīciju ilgstošo saglabāšanos šajā novadā. Līdzīga tendence vērojama visā Latvijas teritorijā, bet Daugavas augštecē, novadā, kas atradās tālu no administratīvi politiskajiem centriem, senās apbedīšanas tradīcijas bija noturējušās īpaši ilgstoši un vērojamas spilgtāk. Tas attiecas uz visiem Daugavas augštecē pētītajiem senkapiem – Augustinišķu, Slutišķu, Vilmaņu un Škērškānu.

Mirušajiem aizsaulē līdzī deva darbarīkus, naudu, ieročus. Bērēs dedzināja rituālos ugunskurus un rikoja bērnu mielastu. Senā tradīcija apglabāt mirušos svētku drēbēs, ar visām rotām ir labs avots vietējo iedzīvotāju materiālās kultūras pētniecībā.

Augustinišķos konstatētas tādas senās pagāniskās tradīcijas kā rituālie ugunskuri, ugunskapi, daudzas kapu piedevas, ziedojumi, bojāti priekšmeti, monētas, dažāda mirušo orientācija.

Slutišķos konstatēti rituālie ugunskuri, ugunskapi, kapu piedevas, bojāti priekšmeti, akmeņi kapos, podu lauskas, monētas, dažāda mirušo orientācija.

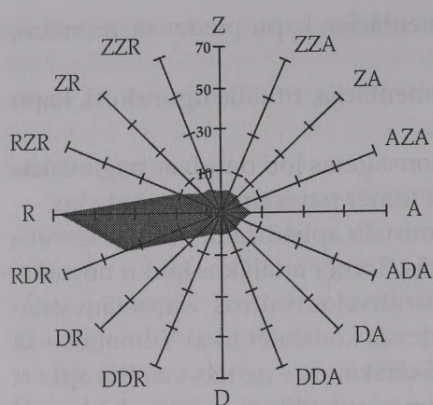
Vilmaņos konstatēta pretēja mirušo orientācija, kapu piedevas, monētas, podu lauskas.

Šķērškānos konstatēta dažāda mirušo orientācija, rituālie uguns kuri, kapu piedevas, īpaši daudz podu lausku.

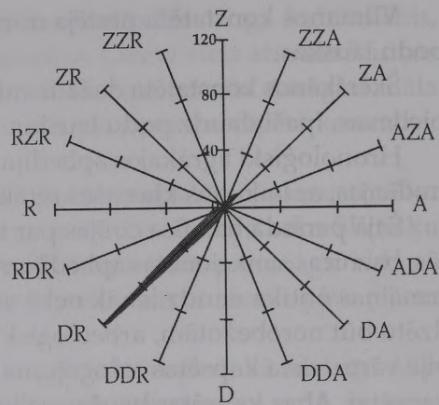
Hronoloģiski agrākajos apbedījumos konstatētas ļoti daudzas pagāniskās tradīcijas, ar laiku tās kļuvušas retākas, bet tomēr pavisam nav izzudušas.

Šajā periodā baznīca cīnījās par to, lai mirušo apbedīšana notiktu iesvētītās, baznīcas sankcionētās apbedījumu vietās. Tomēr attālākos lauku novados izmaiņas notika daudz lēnāk nekā administratīvajos centros. Kapsētām vajadzētu būt norobežotām, arheoloģiski to izdevās konstatēt tikai Vilmaņos – tā bija vārtu vieta kapsētas iežogojumā – un Šķērškānos – neliels valnītis apkārt kapsētai. Abas kapsētas bijušas nelielas saimes apbedījumu vietas, kādas vēl tagad sastopamas Latgalē. Kā zināms, blakus kristīgās baznīcas oficiālajām kapsētām Latvijā pastāvējušas arī nelegālas zemnieku apbedīšanas vietas,¹⁰⁸ un šķiet, ka Vilmaņu un Šķērškānu kapsētas bija tieši tādas. Visās četrās kapsētās apbedījumi bieži tika veikti, neievērojot kristīgās baznīcas prasības, – par to īpaši spilgti liecina šeit konstatētie uguns kapi, ugunsriti, dažkārt nenoteikta kapu orientācija un citas pagāniskās tradīcijas. Par baznīcām šajā novadā ir ziņas tikai no 16. gs. beigām – Krāslavas pusmuižā atradies neliels koka katoļu dievnams.¹⁰⁹ Izvaltā un Krāslavā 17. gs. sāka darboties jezuīti.¹¹⁰ 17. gs. Krāslavā katoļu draudzei bija uzcelta samērā liela koka baznīca, bet mūra baznīca šeit uzcelta 18. gadsimtā.

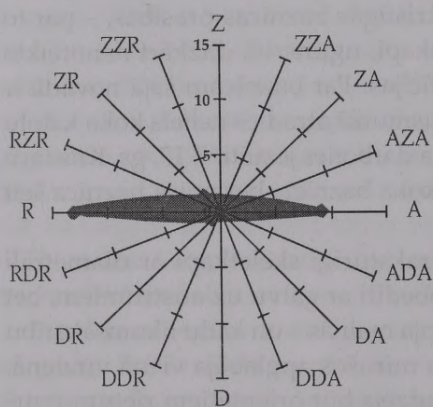
Vēlajā dzelzs laikmetā latgaļiem bija raksturīgi skeletkapi ar diametrāli pretēju mirušo orientāciju – vīrieši tika apbedīti ar galvu uz austrumiem, bet sievietes – uz rietumiem. 13./14. gs. orientācija mainās – un kādu likumsakarību noteikt ir grūti. Visbiežāk viena dzimuma mirušos apglabāja vienā virzienā. Kristīgajā tradīcijā visiem mirušajiem vajadzēja būt orientētiem rietumu virzienā, ar skatu uz austrumiem, no kurienes gaidāma Kristus atnākšana. Jau 14./15. gs. senkapos atzīmējams DR–ZA virziens, kas 16./17. gs. paralēli R–A virzienam kļūst dominējošs visā Latvijā. Augustinišķos dominējošais virziens ir R–A, bet ir arī citi virzieni, to skaitā austrumu virziens sievietēm un bērniem (81. att.). Slutišķos dominējošais ir DR–ZA virziens, bet tomēr vēl sastopams arī pretējais – ZA–DR virziens. Hronoloģiski vēlākajos Vilmaņu senkapos DR vai R virzienam vajadzēja būt dominējošam, bet šeit vērojams īpaši izteikts pretējais virziens – vīrieši ar galvu uz rietumiem, sievietes – uz austrumiem. Lietuvā 14./15. gs. mirušos apglabāja ar galvu uz R, bet atzīmējama arī A un DA orientācija sieviešu un bērnu apbedījumiem, kā arī citi virzieni.¹¹¹ Pārsteidzoša mirušo orientācija konstatēta Šķērškānos – uz Z un ZR. Vēlajā dzelzs laikmetā ar galvu uz ziemeļiem savus mirušos apglabāja lībieši. Ē. Murgurēvičs uzskata, 13./14. gs. daļa lībiešu pārvietojās austrumu un dienvidu virzienā, tāpēc tur, kur lībiešu bija daudz, 15./17. gs. apbedījumos pārsvarā ir

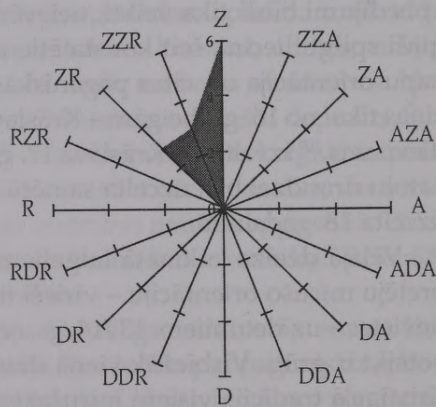
Augustinišķi

Slutišķi

Vilmaņi

Šķērškāni

81. att. Kapsētās apbedīto orientācija

Z–D vai ZR–DA orientācija.¹¹² Ziemeļu un citi virzieni izrakumos konstatēti arī citās kapsētas, piemēram, Promultu Priežu kalnā 16.–17. gs. kapsētā,¹¹³ kur dominēja Z un ZR virziens, kā arī Smaudžu (Madonas raj.) 16.–18. gs. kapsētā, kur apbedījumiem konstatēts ziemeļu, austrumu un rietumu virziens.¹¹⁴ Dažviet ziņas par ilgstoši saglabāto nenoteikto kapu virzienu sniedz tautas ticējumi, piemēram, Vecgulbenē: “Kad pirmo mironu rok kapos, tad vajaga rakt ar skatu uz vakariem, pēc pirmā pārējos ar skatu uz dienvidiem” (ar galvu uz Z). Raunā bija pierakstīts ticējums, ka “kapā mironis jāliek ar galvu uz ziemeļiem, tad viņu tārpi neēd”.¹¹⁵

Kapsētās apbedīto roku stāvoklis ir ļoti dažāds, atzīmējamas septiņas pozīcijas. Pārsvārā tomēr rokas bija saliektas elkonī un gulēja uz iegurņa blakus vai sakrustotas. Šī pozīcija visos kapulaukos bija visvairāk izplatīta. Daudziem mirušajiem rokas bija izstieptas gar sāniem. Roku novietojumu, kad abas rokas pārliktas pāri viduklim, saista ar kristīgās ticības ietekmi. Jāatzīmē, ka Slutišķu senkapos, kas ir hronoloģiski vēlāki par Augustinišķu, šis roku novietojuma veids – abas rokas pāri viduklim – ir biežāks. Roku novietojums latgaļu kapulaukos, kad rokas saliektas elkonī un paceltas pret galvu, bija raksturīgs 10.–11. gadsimtā. Augustinišķu un Slutišķu senkapos dažos sieviešu un bērnu apbedījumos šis roku novietojums (pacelta gan tikai viena roka) vēl ir vērojams. Agrākie roku novietojuma veidi – gar sāniem un virs iegurņa, vēlākie – pāri viduklim.

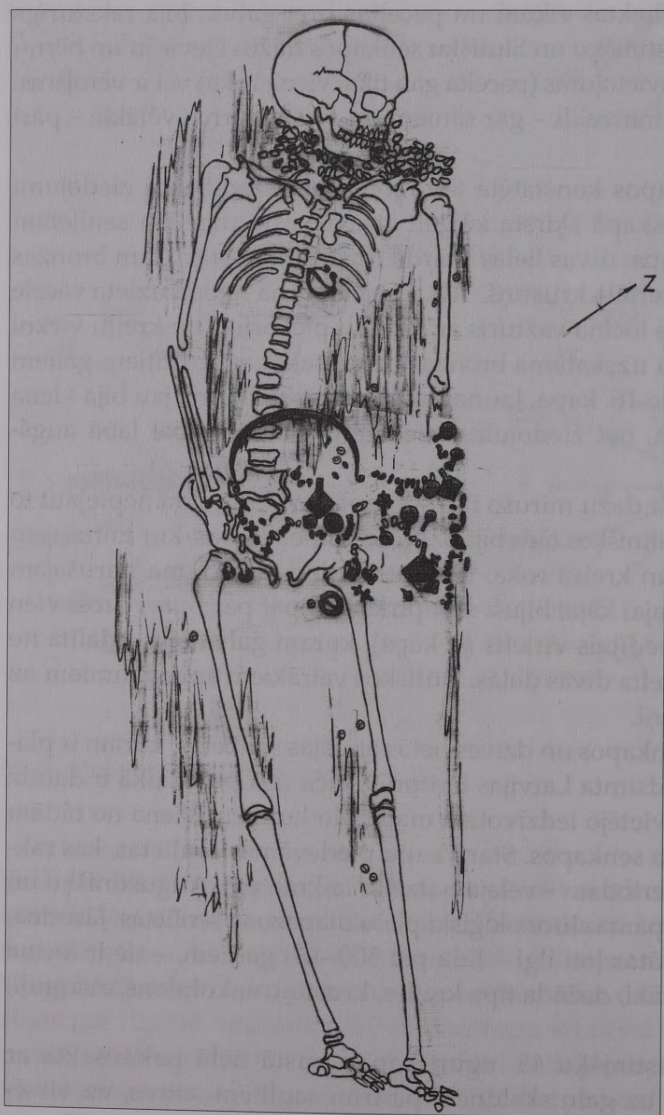
Augustinišķu senkapos konstatēta tāda ļoti reta parādība kā ziedojumi apbedījumos. 45. ugunskapā šķirsta kājgalī atsevišķi no pārējām senlietām bija nolikta senlietu grupa: divas lielas skārda riņķasaktas, starp tām bronzas adata un organiska materiāla krustiņš. 103. kapā iegurņa rajonā uzzieta vācele vai lādīte, kurā ievietots lociņa važturis ar dažādu piekariņu un krellu virkni (82. att.). Par ziedojumu uzskatāma bronzas pakavsakta ar atroģitiem galiem un vācelītes paliekām no 16. kapa. Jaunas sievietes apbedījumā jau bija viena neliela sakta uz krūtīm, bet ziedojums vācelītē bija nolikts pie labā augšstilba.

Pagāniska tradīcija ir dažu mirušo tīša sakropļošana ar mērķi nepieļaut to celšanos no kapa. Augustinišķos tāds bija 87. vīrieša apbedījums, kur mirušajam pārcirsts mugurkauls un kreisā roka. Pēc antropologu atzinuma mirušajam bijis kupris un viņa labajai kājai bijuši seši pirksti. Tāpat par burvi droši vien uzskatīts Vilmaņos apbedītais vīrietis (4. kaps), kuram galva bija atdalīta no pārējā ķermeņa un sašķelta divās daļās. Slutišķos vairākiem apbedījumiem uz kājām bija nolikti akmeņi.

Kopumā reģiona senkapos un dzīvesvietās atrastas senlietas, kurām ir plašas paralēles 15.–17. gadsimta Latvijas teritorijā, taču tajā pašā laikā ir daudz īpatnību, kas raksturo vietējo iedzīvotāju materiālo kultūru. Viena no tādām īpatnībām konstatējama senkapos. Starp kapu piedevām ir senlietas, kas raksturīgas iepriekšējam periodam – vēlajam dzelzs laikmetam. Augustinišķu un Slutišķu senkapos sastopamas hronoloģiski plaša diapazona senlietas. Jāsecina, ka dažas rotas tika nēsātas ļoti ilgi – līdz pat 300–400 gadiem, – tie ir lociņa važturi, kauri gliemežvāki, dažāda tipa krelles, krustiņi, enkolpions, zvārguļi, medaljoni u.c.

Īpaši izceļas Augustinišķu 45. ugunskapā atrastā lielā pakavsakta ar daudzskaldņu galiem: uz galu skaldnēm pa trim saulītēm stūros, uz virsējām skaldnēm – ugunskrusta zīmes. Šī tipa saktas bija raksturīgas 10.–12. gs., bet mūsu gadījumā tāda tika atrasta 15. gs. otrā ceturksņa kapā – tātad sakta

nēsāta vismaz 300 gadu, nododot to no paaudzes paaudzei. Kauri gliemežvāki 11.–13. gadsimtā bija sastopami gandrīz ikvienā latgaļu sievietes kapā. Tie sastopami arī vēlākajos gadsimtos, bet mazākā skaitā. Lielais kauri gliemežvāku skaits 15. gs. kapos ir neparasts. Daudzskaitlīgie Augustinišķu atradumi iezīmē arī ģeogrāfiski tālāko kauri atradumu punktu Daugavas krastos pēc Jersikas un Dignājas Strautmaļiem. Iespējams, ka 15. gadsimtā kauri nelielā daudzumā

82. att. Augustinišķu 103. kops ar ziedoјumu

vēl varēja nonākt Latvijas teritorijā, bet pārsvarā tie tika ilgi glabāti kā rotas un amuleti. Augustinišķu senkapos atrastie lociņa važturi bija izplatīti Austrumlatvijā 11. un 12. gadsimtā. Pie lociņa važturiem tika piestiprinātas važiņas, paretam kopā ar nedaudziem piekariņiem. Augustinišķu senkapos važiņu vietā pie 11.–12. gs. darinātā lociņa važtura bija piestiprināta gara dažādu 15. gs. piekariņu virkne. Tādas savdabīgas rotas pagaidām nekur citur nav atrastas. Augustinišķos atrasti arī daži bumbierveida zvārguļi ar krusta šķēlumu, rievotumu apakšdaļā un apaļu lokveida cilpiņu, kas datējami ar 11.–12. gadsimtu un bija sastopami visā Latvijas teritorijā. Turpat konstatētas hronoloģiski agras krelles, kuras sastopamas 10.–13. gs. kapos, – cilindriskas ar rievotām sānu malām, cilindriskas ar zelta un sudraba foliju, viena bikoniska ar līkloču josliņu vidusdaļā un polihroma – oranža ar brūnām un zilām actiņām. Ilgstoši tika glabātas ne tikai rotas, bet arī ieroči – tā Slutišķu 100. kapā uzziets šķēpa gals ar slaidu, garu, šķērsriezumā rombveida lapu. Šķēpam ir 11.–13. gs. forma, bet kops varētu būt datējams ar 15./16. gadsimtu.

Vēl 15. gadsimtā apbedījumos mirušajiem līdzīgs daudz bronzas rotu, 16. gadsimtā to jau ir mazāk – pārsvarā saktas, bet 17. gadsimtā rotas ir liels retums.

Senkapos atrastās senlietas pārsvarā raksturīgas šī perioda latgaļu materiā-lajai kultūrai, tomēr samērā daudz ir no Krievzemes, Lietuvas un Rietumiem importētu senlietu. Tas skaidrojams ar pieminekļu ģeogrāfisko stāvokli – tie atrodas Daugavas krastā, upe bija galvenais tirdzniecības ceļš no Rietumiem uz Krievzemi, netālu bija arī Lietuva.

Īpaši daudz rotu ievests no Krievzemes. Pārsvarā tie ir dažādi krustiņi: ar trijlapu vai ar taisniem galiem un reljefu pinuma ornamentu, krustiņi ar parestinātiem, profilētiem galiem un krustu rombveida centrā, šķēršoti krustiņi ar ģeometrisko krustu ornamentu, kam šķēršu gali ir robaini. Ir vairāki pareizticīgo krustiņi ar uzrakstiem un svēto attēliem, enkolpiona pusīte, medaljons – piekariņš ar sv. Jura attēlu, kā arī dažādas krelles un jostu apkalumi, kas izmantoti par piekariņiem. Par Krievzemes importu, iespējams, uzskatāms rombveida krustiņš ar šķēršotiem galiem un slīpo krustu centrā no Augustinišķu 50. apbedījuma kaklarotas. Augustinišķu 86. kapa kaklarotā krustiņam rombveida centrā bija taisns krusts – tādi krustiņi uzskatāmi par importu no Krievzemes un datējami ar 11.–12. gadsimtu. Iespējams, ka masīvs, liets piecstūrainis jostas apkalums ar augu ornamentu no Augustinišķu 103. kapa kaklarotas arī importēts no Krievzemes. Paralēles piekariņam ir no Višķu kapulauka. Līdzīgi apkalumi ar augu ornamentu atrasti Krievzemē, Novgorodā, 12. gadsimta slānī. Augustinišķos un Slutišķos atrasti rozā šifera vārpstas skriemeļi, kurus Latvijā ievada pa Dņepras ceļu no Ovručas.

No Rietumiem ievesto senlietu ir daudz mazāk. Rietumu izcelsme, iespējams, ir diviem krustiņiem no Augustinišķu 50. kapa kaklarotas. Viens

no tiem ir plats, daudzstūrainis krustiņš, kura centrā attēlots ejošs cilvēks puspagriecienā. Otrs krustiņš ir ar taisniem galiem, krustā sistā Kristus attēla vietā ir shematisks svītrojums ar rombu centrā un taisno krustu tajā. Daudzskaitlīga senlietu grupa ir franču un vācu skaitīšanas žetoni, darināti Turnē un Nirnbergā, kopumā atrasti 65 eksemplāri. Nekur citur Latvijā skaitīšanas žetoni tāda skaitā netika iegūti. Žetoni izmantoti kā piekariņi, reizēm kaklarotā to bija vairāk nekā divdesmit. Tā kā Vilmaņos skaitīšanas žetoni nav atrasti, tad jāsecina, ka žetoni šajā reģionā ievesti līdz 16. gs. vidum. No svešzemju monētām jāatzīmē angļu sterliņa atdarinājums.

Atrastais apbedīšanas inventārs raksturīgs šī perioda latgaļu kultūrai, bet atsegtie ugunskaņi un vairākas lietuviešu izcelsmes senlietas ļauj secināt, ka Daugavas krastos 14.–17. gs. blakus latgaļiem sporādiski dzīvojuši arī lietuvieši. Ar lietuviešu ietekmi, iespējams, daļēji izskaidrojama arī ilgstošā pagānisko tradīciju noturēšanās Daugavas augštecē. Kapsētās ļoti neparasti ir ugunskaņu atradumi. Pirmkārt, ugunskaņi nebija raksturīgi latgaļiem, kuri arī iepriekšējā periodā savus mirušos parasti apbedīja nesadedzinātus. Otrkārt, 14.–15. gs. lielākajā Latvijas teritorijas daļā mirušos jau apglabāja pēc kristīgās ticības prasībām. Toties kaimiņu teritorijā Lietuvā 14. gs. – 15. gs. pirmajā pusē ugunskaņi vēl bija plaši izplatīti. Kristietība Lietuvā tika ieviesta vēlāk nekā Latvijā – 1387. gadā, bet tās rietumu daļā – Žemaitijā – tikai 1413. gadā.¹¹⁶ Lietuvas iedzīvotāju lielākā daļa saglabāja savu veco ticību un vecās tradīcijas, to skaitā arī mirušo kremāciju.

Augustinišķu senkaņos konstatēti trīs **ugunskaņi**, tie nav izvietoti vienkopus, bet sporādiski atrodami visā kapsētas teritorijā blakus skeletkaņiem. Divi ugunskaņi – 45. un 88. kaņi – ir kapsētas centrālajā daļā, bet 136. kaņi atrodas tās perifērijā, pie rietumu robežas. Visiem apbedījumiem kremācija notikusi ārpus senkaņu teritorijas. Ugunskaņi nav vienādi: tā 88. kaņam ir ovālas formas kaņi bedre, bet 136. kaņam – taisnstūrveida. Abos kaņos kalcinētie kaņi sajaukti kopā ar ogļītēm, pelniem un tumšu zemi. Starp kaņiem atrasts stipri apdedzis dzelzs nazis (136. kaņi) un nenosakāma dzelzs priekšmeta fragmenti (88. kaņi). Iespējams, ka 136. kaņi kaņi bijuši sabērti koka kastē (šķirstiņā?). 45. sievietes ugunskaņā dedzinātie kaņi kopā ar pelniem un ogļītēm bija ievietoti šaurā zārkā, kaņi koncentrējās galvgalī. Kaņu inventārs likts virs kalcinētajiem kaņiem un blakus tiem un izvietots skeletkaņam parastā kārtībā. Senlietas nav degušas. Tāds senlietu un degušo kaņu izvietojums ir raksturīgs 10.–13. gs. latgaļu senkaņos atrastajiem ugunskaņiem šķirstos.¹¹⁷ Augustinišķu 45. ugunskaņā ir daudz lietuviešu izcelsmes senlietu, kā arī ziedojums ar lietuviešu saktām, tāpēc iespējams, ka apbedītā bijusi ieprecēta lietuviete.

Slutišķu kapsētā ir divi ugunskaņi. Viens no tiem, 115. kaņi, stipri postīts, no tā saglabājusies tikai neliela bedrīte ar ogļainu zemi un dažī kalcinēti kaņi. Otrs ugunskaņi bija 30.–31. dubultapbedījumā – vīrieša (?) skeletkaņi ar bērna

ugunskapu. Latvijas teritorijā dubultapbedījumi, kuros skeletkapi un ugunskapi ir kopā (parasti pieaugušā un bērna), sastopami ļoti reti un zināmi arī hronoloģiski agrākajos senkapos – Kivtu, Drabešu Liepiņu un citur.¹¹⁸

Lietuviešu izcelsmes senlietu atrasts ļoti daudz. Jāatzīmē divas lielas skārda riņķasaktas no ziedojuma Augustinišķu 45. ugunskapā. Tām ir velvēta vidusdaļa – plats, ornamentēts loks un mazs viduscaurumiņš. Šī tipa saktas bija īpaši izplatītas Lietuvā 14.–15. gadsimtā. Latvijā lietuviešu saktas atrastas Mārtiņsalas, Dobeles, Puzes senkapos. Tikai Augustinišķu, Slutišķu un Vilmaņu kapsētā atrastas savdabīgas galvasrotas – važiņas ar piekariņiem, kas noteikti veidojušās lietuviešu auskaru ietekmē. Paši auskari atrasti Augustinišķos un Vilmaņos, tiem ir paralēles Lietuvas arheoloģiskajā materiālā. Pūcesveidīgs piekariņš, kas atrasts Augustinišķos 45. kapa kaklarotas sastāvā, Lietuvas materiālā ir bieži sastopams – tādi piekariņi atrasti Obeļu, Tulpiakiemes, Beču kapulaukā. 13.–15. gs. aproces ir ļoti reti sastopama rota gan Latvijā, gan Lietuvā. Rietumlatvijā, īpaši Kurzemē, lentveida aproces šajā periodā vēl nēsā, bet Augustinišķu aproču forma ir raksturīga lietuviešu materiālam – tām analogas atrastas, piemēram, Obeļu un Diktaru kapsētā. Par lietuvisku jāuzskata arī bronzas slēdzenīte no Augustinišķu 43. kapa. Lietuvā šādas slēdzenītes, kas bija īsto atslēgu kopijas, tiek atrastas bieži un uzskatāmas par simboliskām rotām. Ar Lietuvas ietekmi saistāms apkalta lāča naga atradums Augustinišķu senkapos. Latvijā šie piekariņi visdrīzāk ienāca no Lietuvas un Prūsijas.

Lietuviešu izcelsmes senlietas atrastas kā sieviešu, tā arī vīriešu kapos. Lieli maki un to fragmenti līdz šim bija zināmi tikai 14.–16. gs. lietuviešu materiālā. Augustinišķos atrasti divi maki, kurus izdevies rekonstruēt, Slutišķos – fragmenti no trim makiem. Lietuvā zināmi arī ādas maku krustveida apkalumi ar īpatnēji veidotu enkuram līdzīgu apakšējo galu.¹¹⁹ Tieši tāds apkalums atrasts Augustinišķu 103. apbedījumā.

Par lietuviešu apbedīšanas tradīciju ietekmi liecina arī zirglietu atradumi kapu inventārā. Zirgu apbedījumos Lietuvas senkapos laužņus atrod bieži. Augustinišķos tā ir zirga iemauktu detaļa – laužņi (7. kaps), savukārt Slutišķos – laužņu divposmu locekļi (107. kaps) un dzelzs iemauktu gredzens, kas noslēdzis div- vai trīsposmu mutes slēdžus (185. kaps). Slutišķos 136. kapā zem apbedītā mugurkaula uziets zirga dzelzs leduspiesis.

No monētām jāatzīmē Prāgas grasis, kas bija Augustinišķu 45. kapa kaklarotas sastāvā. Latvijā Prāgas grasis ir rets atradums, depozītos tas nav zināms. Savukārt kaimiņos, Lietuvas lielkņazistē, Prāgas grasis bija plašā apgrozībā no 14. gs. līdz 16. gs. sākumam. Četras kapsētas, kurās atrasti Prāgas graši, atrodas tuvu Lietuvai, ar to, iespējams, arī skaidrojami šo monētu atradumi Latvijas teritorijā. Puzes senkapos (Ventspils rajons) uzietais Prāgas grasis, šķiet, arī ievests no Lietuvas, jo turpat atrastas arī lietuviešu saktas.

Lietuviešu valodnieks K. Garšva uzskata, ka Rēzeknes un Krāslavas rajonā 13.–18. gs. dzīvojuši lietuvieši, galvenokārt 1561.–1772. gadā, kad Latgale ietilpa Lietuvas–Polijas valstī. Pie šāda secinājuma viņš nonācis, pētot vietvārdu ar piedēkli “išk” izplatību Dienvidlatgalē. Viņaprāt, vietvārdi ar piedēkli “išk” nav raksturīgi latgaļu izloksnei – un tos varējuši izplatīt lietuvieši.¹²⁰ Liecības tam, ka 19. gs. beigās Daugavas krastos Krāslavas rajonā dzīvoja lietuvieši, sniedz G. Manteifela darbs “Krāslava”.¹²¹ Pēc viņa datiem, lietuvieši šajā laikā nelielā skaitā dzīvojuši Augustinišķos, Muļķos, Misjūnos, Novikos un citos ciemos, mājās tie sarunājušies lietuviski. Uzskaitītie ciemi, starp kuriem attālums ir divi–trīs kilometri, atradušies Daugavas krastā starp Augustinišķiem un Slutišķiem. Pašreiz lietuvieši tur nedzīvo. Pēc K. Būgas datiem, 1925. gadā Misjūnos bijušas astoņas lietuviešu ģimenes, Novikos – sešas, Augustinišķos, Muļķos, Borovkā – pa vienai – trim ģimenēm.¹²²

20. gs. 80. gados, arheoloģisko izrakumu laikā, Misjūnos un Novikos vēl bija pa vienai – trim ģimenēm, bet pašreiz ciemi vairs neeksistē. Toreiz Židinas un Markovas sādžas iedzīvotāji autorei stāstīja, ka Slutišķos kādreiz līdzās vecticībniekiem dzīvojuši arī lietuvieši. Škērškānu saimnieka Jāņa Škerskāna (dz. 1955. g.) vecmāte (1888–1958) bijusi lietuviete. Katrā ziņā ugunskaņu atradumi Augustinišķu un Slutišķu senkapos, kā arī daudzu lietuviešiem raksturīgo senlietu atradumi liecina, ka Daugavas krastos jau 14.–15. gs. blakus latgaļiem dzīvojuši arī lietuvieši.

Atsauces

- ¹ Pārskati par arheoloģiskajiem izrakumiem Augustinišķu senkapos glabājas LU Latvijas vēstures institūta arhīvu materiālu krātuvē, inv. nr. VI AA: 514, VI AA: 536, VI AA: 562, VI AA: 667, VI AA: 732.
- ² LVM A – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja arheoloģisko objektu apzināšanas dokumentācija. Daugavpils apriņķa lieta.
- ³ *Radiņš A.* 10.–13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi // Latvijas Vēstures muzeja raksti, Nr. 5: Arheoloģija. Rīga, 1999, 24. lpp.
- ⁴ Turpat, 30., 31. lpp.
- ⁵ *Šnore E.* Kivtu kapulauks. Rīga, 1987, 13., 37. lpp.; *Riekstiņš H.* Latviešu cilšu kapu tipi un apbedīšanas paražas dzelzs laikmetā. Rīga, 1935, 56., 57. lpp.; *Шноре Э.* Нукшинский могильник // Материалы и исследования по археологии Латвийской ССР. Рига, 1957, т. 1, с. 22, 23.
- ⁶ *Radiņš A.* 10.–13. gadsimta senkapi ..., 122., 123. lpp.
- ⁷ *Zariņa A.* Seno latgaļu apģērbs. Rīga, 1970, 126. lpp.
- ⁸ Turpat, 121.–126. lpp.
- ⁹ Turpat, 121. lpp.
- ¹⁰ Turpat, 102. att.: 1.
- ¹¹ *Svetikas E.* XIV–XVII a. Alytaus kapinynas. 1. Antsmilkiniai ir auskarai. Katalogas. Alytus, 1988, p. 11–17.
- ¹² Turpat, 7.–11. lpp.
- ¹³ *Gora Z.* Riņķasaktu tipoloģija Latvijas viduslaiku arheoloģiskajā materiālā // Latvijas PSR vēstures problēmas. Rīga, 1987, 18.–22. lpp.; *Vaska B.* Viduslaiku ornamenti Rietumlatvijā pēc arheoloģiskajiem materiāliem // Ventspils muzeja raksti, III. Rīga, 2003, 62. lpp.
- ¹⁴ *Urbanavičius V., Urbanavičiene S.* Archeologiniai tyrimai. Obelių kapinynas // Lietuvos archeologija, 6. Vilnius, 1988, p. 9–63.
- ¹⁵ *Mugurēvičs Ē.* Arheoloģiskie izrakumi Mārtiņsalā 1973. gadā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1973. gada pētījumu rezultātiem (turpmāk – ZASM). Rīga, 1974, 50.–53. lpp.

- ¹⁶ Vaska B. Viduslaiku ornamentals ..., 71. lpp.
- ¹⁷ Vaska B. Dobeles riņķsaktas un to ornamentals (14.–17. gadsimts) // *Letonica. Humanitāro zinātņu žurnāls*, 2002, nr. 8, 87.–91. lpp.
- ¹⁸ *Музуревич Э.* Находки раковин каури на территории Латвии // *Известия АН Латв. ССР*, 1962, № 7, с. 37–52.
- ¹⁹ Latvijas PSR arheoloģija (turpmāk – LA). Rīga, 1974, 230., 231. lpp.
- ²⁰ *Mugurēvičs Ē.* Krustiņveida piekariņi Latvijā laikā no 11. līdz 15. gs. // *Arheoloģija un etnogrāfija* (turpmāk – AE). Rīga, 1974, 11. laid., 229. lpp., 2. att.: 30, 31.
- ²¹ Turpat, 230. lpp., 2. att.: 35.
- ²² Turpat, 228. lpp., 2. att.: 22.
- ²³ Turpat, 223. lpp., 2. att.: 10.
- ²⁴ Turpat, 227. lpp., 2. att.: 15.
- ²⁵ Turpat, 226. lpp., 2. att.: 21.
- ²⁶ Turpat, 230. lpp., 2. att.: 24.
- ²⁷ LA, 233. lpp.
- ²⁸ *Rickevičiute K.* Karmelavos kapinynas // *Lietuvos archeologija*, 11. Vilnius, 1995, p. 86, pav. 23; *Urbanavičiene S.* Diktaru kapinynas // *Lietuvos archeologija*, 11. Vilnius, 1995, p. 184, pav. 35: 1; *Varnas A.* Tulpiakiemio senkapiai // *Lietuvos archeologija*, 11. Vilnius, 1995, p. 256, pav. 15: 31,2.
- ²⁹ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi: 3.–15. gs. arheoloģiskie pieminekļi. Rīga, 1977, 38. lpp.
- ³⁰ *Šnore E., Zariņa A.* Senā Sēlpils. Rīga, 1980, 205. lpp.
- ³¹ Turpat.
- ³² Turpat, 203. lpp.
- ³³ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi ..., 82., 83. lpp.
- ³⁴ Latviešu tautas tērpi. Rīga, 1936, 2.–82. lpp.; *Zariņa A.* Seno latgaļu apģērbs, 125. lpp.; *Apāls J.* Āraišu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs // *ZASM* 1992 un 1993. Rīga, 1994, 12. lpp.
- ³⁵ LA, 76. tab.: 5.
- ³⁶ *Седова М. В.* Ювелирные изделия древнего Новгорода (X–XV вв.). Москва, 1981, с. 149, рис. 58: 15.
- ³⁷ *Urbanavičius V., Urbanavičiene S.* Archeologiniai tyrimai. Obelių kapinynas, p. 27, pav. 36: 9; *Zabiela G.* Bečiu senkapis // *Lietuvos archeologija*, 11. Vilnius, 1995, p. 368, pav. 58; *Varnas A.* Tulpiakiemio senkapiai, p. 256, pav. 15: 10.
- ³⁸ *Urtāns V.* Vinakalna kapulauks pie Stukmaņiem (13.–17. gs.) // AE. Rīga, 1962, 4. laid., 17.–32. lpp.; *Šnore E., Zariņa A.* Senā Sēlpils, 205. lpp.; *Saune A.* Arheoloģiskie pētījumi Rīgā laikā no 1969. līdz 1980. gadam // AE. Rīga, 1983, 14. laid., 112. lpp., 34. att.: 12.
- ³⁹ *Седова М. В.* Ювелирные ..., с. 150, рис. 57: 1.
- ⁴⁰ *Музуревич Э.* Восточная Латвия и соседние земли в X–XIII вв. Рига, 1965, с. 71; *Kuniga I.* Kristariņu kapulauks. Rīga, 2000, 46., 210. lpp., XXI att.: 6a, 7a,b.
- ⁴¹ *Шноре Э.* Асотское городище. Рига, 1961, с. 129.
- ⁴² LA, 190. lpp.
- ⁴³ *Berga T.* Zimogredzens ar burulaivas attēlu no Krāslavas Augustinišķu kapsētas // *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls* (turpmāk – LVIŽ), 1999, nr. 1, 22.–29. lpp.
- ⁴⁴ *Valk H.* Louna-estisormused 13.–17. sajandil. Muinasaja teadus. I: Arheologine kogumik // *Eesti arheologiaselts*. Tallinn, 1991, lk. 190–192, tab. XXIX–XXXI.

- ⁴⁵ A. Vaska 1975. gada izrakumi. A 12304: 114, 152.
- ⁴⁶ Varnas A., Ivanauskas E. Šapnagių (Akmenės raj.) XVI–XVII a. senkapiai // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija. 1987, t. 3 (100), p. 31; *Viškevičiūtė J.* Mažeikių (Šiaulių raj.) XVI–XVII a. kapinynas // Lietuvos archeologija, 11. Vilnius, 1995, p. 297; *Akavickas R.* Kraštu (Sedasu) senkapiai, vadinami Taurakalniu // Lietuvos archeologija, 11. Vilnius, 1995, p. 9.
- ⁴⁷ *Urbanavičius V., Urbanavičiene S.* Archeologiniai tyrimai. Obelių kapinynas, p. 56, pav. 99: 6, 7; *Urbanavičiene S.* Diktaru kapinynas // Lietuvos archeologija, 11. Vilnius, 1995, p. 182, pav. 32: 2, 3.
- ⁴⁸ *Zemītis G.* Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē. Rīga, 2004, 68.–71. lpp.
- ⁴⁹ Turpat.
- ⁵⁰ LA, 233. lpp.
- ⁵¹ *Volkaite-Kulikauskienė R.* Senovės Lietuvių drabužiai ir jų papuošalai (I–XVI a.). Vilnius, 1997, p. 89, pav. 98: 1, 3.
- ⁵² *Riekstiņš H.* 1938. g. izrakumi Valmieras pilskalnā // Senatne un Māksla. 1938, nr. 3, 100. lpp., 2. att.: 12.
- ⁵³ *Колчин Б. А.* Новгородские древности. Деревянные изделия // Археология СССР. Свод археологических источников, Е1-55. Москва, 1968, с. 43, 44, табл. 27: 18, 29: 12.
- ⁵⁴ *Мугуревич Э.* Восточная Латвия ..., с. 35–42; *Мугурēvičs Ē.* Rozā šifera izstrādājumu atradumi Latvijā // LPSR ZA Vēstis, 1960, nr. 9, 17.–31. lpp.; LA, 267. lpp.
- ⁵⁵ *Urbanavičius V., Urbanavičiene S.* Archeologiniai tyrimai. Obelių kapinynas, p. 43, 62.
- ⁵⁶ *Урбанавичюс В.* Материальная и духовная культура сельского населения Литвы в XIV–XVIII вв. Автореферат на соискание кандидата исторических наук. Вильнюс, 1967, с. 10.
- ⁵⁷ *Мугурēvičs Ē.* Oļiņkalna un Lokstenes pilsnovadi ..., 79. lpp.
- ⁵⁸ Turpat, 81. lpp.; *Šnore E., Zariņa A.* Senā Sēlpils, 188. lpp.
- ⁵⁹ E. Šturma 1932. gada izrakumi. *Šturms E.* Izrakumi Valgales Veģu ugunskaļos // Vēstures atziņas un tēlojumi. Rīga, 1937, 350.–365. lpp.
- ⁶⁰ J. Daigas 1982. gada izrakumi, 1245. kaps, VI 234: 3080.
- ⁶¹ *Melne I.* Aizkraukles viduslaiku kapsēta // Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas. Latvijas Vēstures muzeja raksti, Nr. 8. Rīga, 2002, 136. lpp.
- ⁶² A. Vijupa 2003. gada izrakumi Puzes Lejaskroga kapsētā.
- ⁶³ *Smilgevičius V.* Labanoro lobio Prahos grašiai Lietuvos muzieju rinkiniuose // Archaeologia Lituana, 2. Vilnius, 2001, p. 119–143; *Бектинеев III.* Пражский грош в денежном обращении Великого Княжества Литовского (XIV в.) // Древности Литвы и Белоруссии. Вильнюс, 1988, с. 130–134; *Соболева Н. А.* Клады пражских грошей как источник по экономической истории Великого княжества Литовского в XIV–XV вв. // Тезисы докладов и сообщений конференции по источниковедческим проблемам истории народов Прибалтики. Рига, 1968, с. 54–56.
- ⁶⁴ *Berga T.* Sylloge of Coins of the British Isles, 45. Latvian collections: Anglo-Saxon and Later British coins. Oxford, 1996, p. 21–23.
- ⁶⁵ Turpat, 23. lpp.
- ⁶⁶ *Celmiņš A.* Arheoloģiskie izrakumi Rīgas Doma dārzā // ZASM 1994 un 1995. Rīga, 1996, 48., 49. lpp.
- ⁶⁷ *Mitchiner M.* Jetons, Medalets and Tokens the Medieval Period and Nuremberg. Volume one. London, 1988, p. 182–184.

- ⁶⁸ J. Graudoņa izrakumi 1971. gadā, VI 130: 155–167.
- ⁶⁹ Latvijas vēsture gadskaitļos. 1562.–1629. g. Sast. Ē. Jēkabsons // LVIŽ, 1993, nr. 2, 178.–186. lpp.
- ⁷⁰ Glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Numismātikas nodaļā, CVVM 1169: 1–28.
- ⁷¹ *Ceplīte R.* Laikā no 1621. līdz 1701. gadam Rīgā kaltā sīknauda un tās apgrozība // Numismātika. Rīga, 1968, 142. lpp.
- ⁷² *Рябцевич В. Н.* Нумизматика Беларуси. Минск, 1995, с. 186, 187; *Беляков А. С.* Клад польских и литовских биллоновых монет конца XV–XVI веков из Минской области // Нумизматический сборник 1998. Государственный Эрмитаж. Санкт-Петербург, 1998, с. 77–84.
- ⁷³ *Kopicki E.* Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych. Tom II: Monety ostatnich Jagiellonów, Stefana Batorego i Zygmunta III 1506–1632. Warszawa, 1976.
- ⁷⁴ *Ahlström B., Almer Y., Jonsson K.* Sveriges besittningsmynt. Stockholm, 1980.
- ⁷⁵ Pārskati par arheoloģiskajiem izrakumiem Slutišķu kapsētā un apmetnē glabājas LU Latvijas vēstures institūta arhīvu materiālu krātuvē, inv. nr. VI AA: 563, VI AA: 596.
- ⁷⁶ *Radiņš A.* 10.–13. gadsimta senkapi ..., 30. lpp.
- ⁷⁷ *Šnore E., Zariņa A.* Senā Sēlpils, 217. lpp.
- ⁷⁸ *Vasks A.* Akmens darba cirvji Daugavas baseinā // LVIŽ, 2002, nr. 2, 34., 35. lpp.
- ⁷⁹ *Zemītis G.* Ornaments un simboli Latvijas aizvēsturē, 72.–85. lpp.
- ⁸⁰ Paleozooloģisko materiālu noteica Lembi Leugasa, Igaunijas vēstures institūta speciāliste.
- ⁸¹ *Mugurēvičs Ē.* Krustiņveida piekariņi Latvijā laikā no 11. līdz 15. gs., 220.–239. lpp.
- ⁸² *Šnore E., Zariņa A.* Senā Sēlpils, 118. lpp.
- ⁸³ *Vilcāne A.* Zvaigžņveida saktu tipi un to izplatība Latvijas PSR teritorijā 10.–13. gs. // Latvijas PSR vēstures problēmas, I. Rīga, 1983, 63.–65. lpp.
- ⁸⁴ LA, 305. lpp.
- ⁸⁵ *Šnore E., Zariņa A.* Senā Sēlpils, 202. lpp.
- ⁸⁶ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi ..., 81. lpp.
- ⁸⁷ *Urbanavičiuss V., Urbanavičiene S.* Archeologiniai tyrimai. Obelių kapinynas, p. 32–34.
- ⁸⁸ LA, 302. lpp.
- ⁸⁹ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi ..., 79. lpp.
- ⁹⁰ *Zavarina A.* Latgales krievu tautības iedzīvotāju materiālā kultūra XIX gs. otrā pusē un XX gs. sākumā // AE. Rīga, 1968, 8. laid., 171. lpp.
- ⁹¹ *Ābers B.* Latgales pagasti poļu un krievu laikos // Latgales pagastu pašvaldības. Rīga, 1917, 39. lpp.
- ⁹² *Berga T.* Slutišķu arheoloģiskās ekspedīcijas pārbaudes un aizsardzības izrakumi // ZASM 1986 un 1987. Rīga, 1988, 45.–48. lpp.
- ⁹³ Latvijas Nacionālā vēstures muzeja arheoloģisko objektu apzināšanas dokumentācija. Daugavpils apriņķa lieta. LVM A.
- ⁹⁴ Latvijas Nacionālā vēstures muzeja arheoloģisko objektu apzināšanas dokumentācija. LVM A.
- ⁹⁵ *Zagorska I.* Viduslaiku arheoloģiskais komplekss Vilmaņos // ZASM 1984 un 1985. Rīga, 1986, 130.–136. lpp.
- ⁹⁶ *Vaškevičiute I.* Mažeikių (Šiaulių raj.) XVI–XVII a. kapinynas, p. 296.

- ⁹⁷ *Zagorskis F., Zagorska I.* Arheoloģiskie izrakumi Vilmaņos // ZASM 1982 un 1983. Rīga, 1984, 109.–112. lpp.; *Zagorska I.* Viduslaiku arheoloģiskais komplekss Vilmaņos, 130.–140. lpp.; *Zagorska I.* Izrakumi Vilmaņu III apmetnē // ZASM 1986 un 1987. Rīga, 1988, 151.–156. lpp.
- ⁹⁸ Latvijas Nacionālā vēstures muzeja arheoloģisko objektu apzināšanas dokumentācija. Daugavpils apriņķa lieta. LVM A.
- ⁹⁹ *Zagorska I., Ruša M.* Arheoloģiskā apzināšana Krāslavas pilsētas apkaimē un izrakumi Šķērškānu viduslaiku kapsētā // ZASM 1986 un 1987. Rīga, 1988, 156.–161. lpp.
- ¹⁰⁰ Turpat.
- ¹⁰¹ *Мугуревич Э.* Проблемы формирования латышской народности в средневековье (по данным археологии) // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. Вильнюс, 1985, с. 56–66.
- ¹⁰² Katalog der Ausstellung zur Konferenz Baltischer Archäologen in Riga 1930. Rīga, 1930, Taf. 2; Latviešu vēsture. Rīga, 1938, I sēj., 38. lpp.
- ¹⁰³ *Zagorskis F., Zagorska I.* Arheoloģiskie izrakumi Vilmaņos, 109.–112. lpp.; *Zagorska I.* Izrakumi Vilmaņu III apmetnē, 151.–156. lpp.
- ¹⁰⁴ *Brastiņš E.* Latvijas pilskalni. Latgale. Rīga, 1928, 58., 59. lpp.
- ¹⁰⁵ Latvijas Nacionālā vēstures muzeja arheoloģisko objektu apzināšanas dokumentācija. Daugavpils apriņķa lieta. LVM A.
- ¹⁰⁶ *Berga T.* Slutišķu arheoloģiskās ekspedīcijas pārbaudes un aizsardzības izrakumi, 45.–48. lpp.
- ¹⁰⁷ *Berga T.* Tartakas arheoloģiskās ekspedīcijas darbs // ZASM 1982 un 1983. Rīga, 1984, 31.–34. lpp.
- ¹⁰⁸ *Bregžis K.* Baznīcu vizitāciju protokoli. Rīga, 1931, 35. lpp.
- ¹⁰⁹ *Gekišs V.* Ieskats Krāslavas vēsturē // Daugavas raksti. Rīga, 1996, 69.–71. lpp.
- ¹¹⁰ *Škutāns S.* Misionāru darbeiba Latgolā. Minhene, 1953.
- ¹¹¹ *Urbanavičiene S.* Diktaru karinūnas, p. 169–206; *Урбанавичюс В.* Материальная и духовная культура сельского населения Литвы в XIV–XVIII вв., с. 8.
- ¹¹² *Мугуревич Э.* Проблемы формирования латышской народности в средневековье (по данным археологии), с. 56–66.
- ¹¹³ *Urtāns J.* Mazsalacas Promultu senkapi // Rakstu vainags arheologa Jāņa Siatkovska piemiņai. Rīga, 1994, 43.–53. lpp.
- ¹¹⁴ I. Lozes 1967. un 1974. gada izrakumi.
- ¹¹⁵ *Šmits P.* Latviešu tautas ticējumi. Rīga, 1940, 2. sēj., nr. 12814, 12815.
- ¹¹⁶ *Урбанавичюс В.* Реликты язычества в памятниках XIV–XVI вв. в Литве // Новое в археологии Прибалтики и соседних территорий. Таллин, 1985, с. 161–167.
- ¹¹⁷ *Шноре Э.* Нукшинский могильник, с. 21.
- ¹¹⁸ *Radīšs A.* 10.–13. gadsimta senkapi ..., 27. lpp.
- ¹¹⁹ *Varnas A.* Tulpiakiemio senkapiai, p. 256.
- ¹²⁰ *Garšva K.* Lietuvių kalbos tarmes ir jų kontaktai Latvijoje // Lietuvos PSR Mokslų akademijos darbai. A serija. 1984, t. 2 (87), p. 83–92.
- ¹²¹ *Manteuffel G.* Kraslaw // Słownik geograficzny Krolestwa Polskiego i innych krajow slowianskich. Warszawa, 1883, t. 4, s. 619; *Manteifels.* Krāslava. Varšava, 1901.
- ¹²² *Būga K.* Rinktiniai raštai. Vilnius, 1961, t. 3, p. 174–266, 563–574, 581–583, 931, 958.

Izrakumu dienasgrāmata

1984. gadā Latvijas vēstures institūta ekspedīcija strādā no 29. jūnija līdz 19. septembrim. Līdz 13. jūlijam ekspedīcija bāzējas Novikos, pētot Misjūnu uzkalniņu kapulauku. Ekspedīcijā strādā laborants Guntars Vilisters, zīmētāja Ilona Grinuss, Jānis Bergs, Andris Ezergailis, Sergejs Akuraters.

29. jūnijs. Paralēli darbam Misjūnos sākam meklēt senkapus Augustinišķos, jo to precīza atrašanās vieta nav zināma. Augustinišķi atrodas ap 2 km no Misjūniem, 4 km no Novikiem. Izraktas divas tranšejas pie bijušajām Silavu mājām. Atradumu nav. Rok 19 studenti praktikanti no Daugavpils Pedagoģiskā institūta.

7. jūlijs. Studenti rok pārbaudes tranšejas Augustinišķu sādžā, Daugavas krastā, pie Suzannas Muļķis mājām, atradumu nav.

9. jūlijs. Izraktas vēl trīs tranšejas pie Silavu mājām.

12. jūlijs. Pabeidzam darbus Misjūnu kapulaukā un ciema vietā.

13. jūlijs. Ekspedīcija pārbāzējas no Novikiem uz Augustinišķiem. Dzīvojam Suzannas Muļķis mājās. Plīts dūmo, prīmuss aizdegas, tualetes nav, akas nav, avots blakus mājām aizaudzis. Elektrības nav, tāpat kā nebija Novikos un Misjūnos.

15. jūlijs. Augustinišķu vietējais iedzīvotājs Romualds Vitkovskis parāda iespējamo kapsētas vietu, kur pēc viņa vecmāmiņas nostāstiem bijuši "meža kapi", – tas ir kalna "Krasnaja gorka" nogāzē, nevis augšā, kur līdz šim bija meklēti.

16. jūlijs. Izrokam vienu tranšeju uzrādītajā vietā, visu dienu list lietus.

17. jūlijs. Izrokam vēl divas tranšejas kalna nogāzē. Bez rezultātiem. Konstantīns Ērglis (S. Muļķis dēls) apgalvo, ka, rokot kartupeļu bedres, galvaskausi tomēr bija atrasti blakus Silavu mājām, kalna augšā.

18. jūlijs. Atkal rokam tranšejas blakus Silavu mājām, atradumu nav.

19. jūlijs. Iemērām izrakumu laukumu Augustinišķu ciema vietā, Žuravsku piemājas zemē, blakus ceļam, kas ved uz Kapulovu.

20. jūlijs. Krāslavā iepērkam ekspedīcijai pārtiku. Satieku Franci Zagorski, kas vada izrakumus Vilmaņos. Konsultējos par senkapjiem, vai ir vērts turpināt meklējumus. F. Zagorskis pārliecināts – jāmeklē!

22. jūlijs. Izrakumu laukumā Augustinišķu ciema vietā noņemam velēnu un 1. kārtu.

25. jūlijs. Tranšējā kalna nogāzē 1 metra dziļumā atsegts **pirmais** kaps! Atradējs Aivars Rugājs. Atrasti vēl divi kapi. Tīrām apbedījumus, piedevas – cirvis un nazis, pēc formas – viduslaiku.

31. jūlijs. Katru dienu atsedzam pa 3–4 apbedījumiem. Pie mums atbrauc pirmie ciemiņi – Arheoloģijas nodaļas vadītājs Ē. Mugarēvičs un korespondenti no Latvijas radio.

2. augusts. Lielas nepatikšanas un pārdzīvojumi – mūsu vainas dēļ nodega pirtiņa.

23. augusts. Atsegti divi interesanti karavīru kapi ar šķēpiem un cirvjiem (32. un 37. kaps).

28. augusts. Atsedzam 45. apbedījumu, kas sagādā pārsteigumu un izraisa pārdomas, – tas ir uguns kaps šķirstā, starp piedevām lietuviešu saktas, 14. gs. monētas.

29. augusts. Atsegts bagāts sievietes 50. kaps ar vainagu un kaklarotu.

19. septembris. Līdz nākamajam gadam iekonservējam izrakumu laukumus, ekspedīcijas inventāru atstājam pie kaimiņienes Valijas Servutes. Lai tiktu uz Daugavpili, braucam ar laivu pāri Daugavai uz Lielborni. Stiprs vējš, upe nemierīga, uztraukumi, ka unikāli zīmējumi un fotonegatīvi varētu noslīkt.

No 25. jūlija līdz 19. septembrim kapsētā atsegti 77 apbedījumi. Izrakumos bija daudz apmeklētāju – vietējie iedzīvotāji, tūristi, Vēstures institūta arheologi, Daugavas muzeja darbinieki.

1985. gadā Augustinišķos ekspedīcija darbojas no 27. jūnija līdz 11. augustam šādā sastāvā: vadītāja T. Berga, laborante Aija Bērziņa-Bērziņa, zīmētājas – Rēzeknes lietišķās mākslas skolas audzēknes Margarita Morozova un Ilona

Raudupe, strādnieki – Astrīda Pantele, Guna Melne, Pēteris Melnis, Jānis Bergs. Izrakumos piedalās četri Latvijas Universitātes studenti.

28. jūnijs. Iekārtojamies bāzē, blakus izrakumu laukumiem uzceļam telti inventāram, atjaunojam koordinātu sistēmu. Tā kā viss laukums paredzēts applūdināšanai, vīrieši nocērt dažus kokus senkapu vidusdaļā un gar Daugavas krauju.

1. jūlijs. Atbrauc Daugavpils Pedagoģiskā institūta studenti (10 cilvēki). Slēdzam darba līgumus, lasu lekcijas un darba instrukciju. Sākam darbu senkapos.

10. jūlijs. Ekspedīcijā svētki – atsegts 100. kaps. Apbedītajai strādnieki deva vārdu "Olivija". Nofotografējamies pie jubilejas apbedījuma.

11. jūlijs. Kopā ar J. Bergu rokam pārbaudes tranšeju Kapulovas ciema vietā.

20. jūlijs. Veicam Daugavas krastu apzināšanu posmā no Augustinišķiem līdz Vilmaņiem. Braucam ar zirgu, pie grožiem – J. Bergs. Pārbaudes šurfos Užiņkalnā pie Galonsku mājām atrasta ripas keramika. Vilmaņos strādā Francis un Ilga Zagorski. Rit darbs stratigrāfiski ļoti sarežģītā bronzas laikmeta un viduslaiku apmetnē, kā arī blakus esošos viduslaiku senkapos.

7. augusts. Senkapos atrasts vēl viens ugunskauss, nr. 136.

11. augusts. Noslēdzam ekspedīciju. 1985. gadā Augustinišķu senkapos atsegti 59 kapi.

1986. gads. **Slutišķos** ekspedīcija darbojas no 7. jūnija līdz 13. augustam tādā pašā sastāvā kā pagājušajā gadā. Ekspedīcijas bāze atrodas pašā sādžas centrā. Sādžā ir elektrība. Pēc trim gadiem bez elektrības izjūtam zināmu komfortu – var iztikt bez petrolejas lampām un pat pieslēgt ledusskapi.

8. jūnijs. Iekārtojamies. Sādžā dzīvo vecticībnieki. Daudzas mājas ir pamestas vai pussabrukušas, sakarā ar paredzēto applūdināšanu vietējie iedzīvotāji pārvākušies uz pilsētu. Pretējā krastā strādā Natālijas Jefimovas vadītā Janomoles ekspedīcija, dzīvo telšu pilsētiņā.

10. jūnijs. Iemērām izrakumu laukumus S. Urbānes piemājas zemē. Mūsu māja atrodas uz senkapu robežas. No istabas loga var redzēt visus izrakumu laukumus.

18. jūnijs. Pirmie apbedījumi atsegti ciema ceļam labajā pusē. Pēc piedevām var secināt, ka tie varētu būt 15. gs. senkapi.

7. jūlijs. Atbrauc LU studenti praktikanti: Vilnis Pētersons, Solveiga Grase, Līga Bukovska; lasu lekcijas un darba instrukciju, studenti izvēlas prakses tēmas.

13. jūlijs. Veicam pārbaudes izrakumus Židiņu kapos.
19. jūlijs. Braucam ar laivu uz Maskalāniem pārbaudīt ziņas par latgaļu kapulauku. Maskalānu māja pārdota, nekādas ziņas par senlietām ievākt neizdevās. Vedot ar savu motorlaivu, braucienos vienmēr palīdz kaimiņš Jevgeņijs.
20. jūlijs. Vecračinas pilskalna apzināšana. Braucām ar laivu, uzkāpām pa augsto krauju. Pilskalna plakuma kultūrslānis pilnīgi iznīcināts ar vecticībnieku kapsētu. Visos šurfos tikai dzeltenas smiltis.
21. jūlijs. Ekspedīcijā strādā apmēram 25 cilvēki. Ir problēmas ar pārtiku un ūdeni, jo sādžā ir tikai viena aka. Dzīvošanai papildus aizņēmām blakusšķūni, kā arī pussabrukušās blakusmājas virtuvīti, cēlām teltis.
- 28.–29. jūlijs. Izrakumus apmeklēja Vēstures institūta arheologi, apskatīja Slutišķu izrakumus un atradumus, Vecračinas pilskalnu.
31. jūlijs. Saņemta ziņa par monētu depoziātu, kas atrasts Augustinišķos pagājušā gada oktobrī, apstrādājot zemi.
30. jūlijs. Lieli uztraukumi – no tikko atsegtā apbedījuma suns spēlējoties aiznesa interesantu atradumu – ādas maka fragmentu ar krustiņu – piekariņu. Kopā ar strādniekiem ilgi mēģinājām noķert suni.
1. augusts. Braucam ar motorlaivu apskatīt depoziātu un noskaidrot atrašanas apstākļus. Žuravski nodod tikai podiņu un dažus 17. gs. trīspelherus, pārējo mazdēls esot aizvedis uz Valmieru, taisoties pārdot. Jābrauc uz Valmieru glābt depoziātu!
2. augusts. Izrakumus apmeklē Daugavas muzeja darbinieki, direktore Daina Lasmane, mākslinieki Gunārs Binde, Jurgis Skulme.
5. augusts. No Rīgas saņemta sēru vēsts – miris Francis Zagorskis.
9. augusts. Rīkojam noslēguma skati, senlietu un zīmējumu izstādi, apmeklētāju daudz.
1986. gadā Slutišķu senkapos izrakti 88 apbedījumi.
10. septembris. Valmieras brauciens veiksmīgs – izdevās savākt visu monētu depoziātu kopā un pierunāt Žuravskus pārdot to Latvijas Vēstures muzejam.
- 26.–28. septembris. Nelielā grupā veicam pārbaudes izrakumus Augustinišķu ciema vietā, ar mērķi atrast pārējo depoziāta daļu. Diemžēl rezultātu nav.
1987. gads. Ekspedīcija darbojas no 20. jūnija līdz 20. augustam. Sastāvs kā iepriekšējos gados.
- 22.–25. jūnijs. Mērīšanas darbi, nivelēšana kapsētā un apmetnē.

27. jūnijs. Paralēli darbam senkapos turpinām rakt ciema vietā 2. izrakumu laukumu. Daudz lausku, atradumu maz.

1. jūlijs. Rokam tranšeju, kas šķērso visu apmetni, var labi redzēt kultūrslāņa biežumu un izmaiņas.

10. jūlijs. Senkapos atsegts 100. apbedījums – vīrieša kaps ar šķēpu. Interesanti, ka divus gadus iepriekš, 1985. gada 10. jūlijā, Augustinišķos arī bija atsegts 100. apbedījums. Apbedītajam strādnieki deva vārdu "Svens". Nofotografējamies pie jubilejas apbedījuma.

12.–14. jūlijs. Vecračinas pilskalnā veicam nelielus aizsardzības izrakumus. Tirām sapostītos vaļņu profilus, fotografējam un zīmējam.

15. jūlijs. Apmeklējam A. Vaska vadītos izrakumus Daugavas labajā krastā Kerkūzu apmetnē.

16. jūlijs. Negaidīts apmeklējums – žurnālists Dainis Īvāns ar ģimeni. Interese par visu notiekošo ir liela. Braucam uz Janomoles uzkalniņu kapulauku.

21. jūlijs. Atbrauca žurnālisti Dainis Īvāns un Artūrs Snips ar kinogrupu, filmē "Sirdsdaugavu".

21. jūlijs – 9. augusts. Ļoti daudz apmeklētāju – Daugavpils studenti, arheologi, dažādu muzeju darbinieki, žurnālisti.

9. augusts. Rīkojam izrakumu noslēguma skati. Ierodas daudz Naujenes pagasta iedzīvotāju, kas interesējas par sava novada vēsturi.

20. augusts. Ar buldozeru aizberam kapsētas austrumu daļu un apmetnes laukumus. 1987. gadā atsegts 101 apbedījums.

1989. gads. Izdalīta nauda izrakumu laukumu aizbēršanai Augustinišķos. Ekspeģicija strādā divas nedēļas, aizberot ar lāpstām, jo piebraukt ar transportu nav iespējams. Pārbaudīta kapsētas ZR daļa, atsegti pēdējie četri kapi: 137.–140.

14th–17th century archaeological sites along the upper Daugava (Krāslava to Slutišķi)

Summary

Up to the 1980s, there was very little information about the archaeological sites along the upper course of the Daugava in the stretch from Piedruja (at the present frontier with Belarus) to Daugavpils. Between 1983 and 1988, a major archaeological project was undertaken here in connection with the planned construction of the Daugavpils Hydro-Electric Plant. Several tens of archaeological sites were excavated, dating from the Bronze Age to the Middle Ages. Published and analysed in the present work are the archaeological sites in the Upper Daugava valley situated on the left bank of the river, in the stretch from Krāslava to Slutišķi. This is an important area in terms of cultural history, with a major concentration of archaeological monuments. Around 16 sites are known here, covering the period from the Middle Iron Age to the Late Middle Ages. However, the largest number of sites are Medieval (14th–16th cent.) and Early Modern (17th cent.).

The earliest of the residential sites is the village site of Vilmaņi, which has produced certain artefacts dating back to the 15th century. All the other village sites – Slutišķi, Misjūni, Augustinišķi, Kaplava and Vilmaņi – have a 16th–17th century cultural layer. A very large proportion of the medieval village sites on the bank of the Daugava have been partially or completely washed out. Many artefacts (brooches, crosses, needles, axes, knives, coins and pottery) have parallels among the grave goods at the nearby cemetery sites. The finds also include a coin hoard, from the village of Augustinišķi. So far the only known hoard in Latgale from the first quarter of the 17th century, it is particularly important for the study of coinage circulation. The content of the hoard indicates certain distinctive features of coinage circulation at this time in Latgale.

The earliest of the cemeteries excavated in this area is 14th to the early 16th century cemetery of **Augustinišķi**. The cemetery of **Slutišķi** dates from the

15th to the early 17th century, while the **Vilmaņi** cemetery site dates from the 16th–17th centuries. The latest is the Early Modern (17th–18th cent.) cemetery of **Škērškāni**.

The **cemeteries** have provided important information about the material and spiritual culture of the 14th–16th century inhabitants and about the course of cultural changes. The evidence indicates that pagan burial practices continued to be observed in this district for a particularly long time. A similar tendency is observed throughout the area of present-day Latvia, but in the Upper Daugava area, which lay far from the administrative and political centres, the ancient burial practices were maintained for a long time and are more vividly expressed.

Observed at Augustinišķi were such ancient pagan rites as ritual fires, cremation, a multitude of grave goods, offerings, damaged objects, coins and variation in body orientation.

The evidence from Slutišķi includes ritual fires, cremation burials, grave goods, damaged objects, stones in graves, potsherds, coins and variation in body orientation.

At Vilmaņi, opposed orientation of the dead was observed and grave goods, coins and potsherds were found.

Represented at Škērškāni were: variation in body orientation, ritual fires, grave goods and a particularly large number of potsherds.

The earlier cemeteries display a very wide range of pagan burial practices. With time, these became less common, but did not cease altogether. During this period, the Church was striving to ensure that burial took place only at consecrated sites recognised by the Church. However, in remote country areas, these changes were much slower than in the administrative centres. The cemeteries should have been physically delimited, but archaeological evidence of this has been obtained only at Vilmaņi, where the location of the cemetery gate was identified, and at Škērškāni, where the cemetery was enclosed within a low bank. Both cemeteries were burial sites for small communities, such as may still be found in Latgale. As is known, apart from the official Christian cemeteries, Latvia also had illicit peasant burial sites, and it seems that the cemeteries of Vilmaņi and Škērškāni were precisely of this kind. At all the cemeteries, the Church's demands were often contravened, which is vividly attested at the sites described here by the practice of cremation and by rites involving fire, in certain cases by the inconsistency of burial orientation and by other pagan practices.

In the Late Iron Age, the Latgallians practised inhumation burial with diametrically opposed orientation of the body: men were buried with heads to the east, and women with heads to the west. In the 13th–14th centuries, the orientation changes, and it becomes difficult to detect any kind of regular

pattern. Most commonly, the members of one sex are buried in the same direction. According to Christian tradition, all the deceased should have been placed with heads to the west, looking to the east in anticipation of the Second Coming of Christ. Observable already among 14th–15th century burials is a SW–NE orientation, which, in the 16th–17th centuries, comes to dominate across the whole of Latvia, along with the W–E orientation. At Augustinišķi, the dominant direction is W–E, but other directions are also represented, including orientation to the east for women and children. The predominant orientation at Slutišķi is SW–NE, although the opposite, NE–SW, orientation also occurs. The burials at the chronologically later cemetery of Vilmaņi might be expected to show a predominance of burials oriented SW or W, but in fact we see here a pronounced pattern of opposed orientation: men with heads to the west and women with heads to the east. Surprisingly, orientation of the body at Škērškāni is to N and NW. It is known that in the Late Iron Age the Livs oriented their burials with heads to the north. Ēvalds Mugurēvičs has advanced the idea that in the 13th–14th centuries a section of the Livs migrated eastwards and southwards, and that in the areas with a major Liv population, 15th–17th century burials are predominantly oriented N–S or NW–SE. Orientation to the north and other directions has been observed at other cemeteries too, such as Promultu Priežu kalns, Smaudži and elsewhere. The position of the arms is quite varied, and seven different positions may be noted. Most commonly, the arms were bent at the elbows and laid on the pelvis, either next to one another or crossed one over the other. This position was most widespread at all the cemeteries. Early burials have the arms by the sides and on the pelvis, later the arms being placed across the middle.

A very rare phenomenon is observed at Augustinišķi: offerings placed in burials. Thus, placed at the foot of the coffin of cremation Burial 45, separately from the other artefacts, was a group of objects: two large sheet-metal annular brooches, along with a bronze pin and a cross of organic material. Near the middle of Burial 103 a box was found containing an arched chain-holder with a necklace of pendants and beads. Also interpreted as an offering is a bronze penannular brooch with rolled-back terminals, together with the remains of a box, from Burial 16. This burial, a young female, had another small brooch on the chest, and the offering had been placed in its box by the right femur.

Also indicating pagan traditions is mutilation of the deceased to prevent them from rising from the grave. Such an example at Augustinišķi was male Burial 87, where the man's backbone and left arm had been severed. Anthropological examination has shown that the man was a hunchback, and had six toes on the right foot. Likewise mutilated was male Burial 4 at Vilmaņi:

the head had been severed from the body and split in two. Several burials at Slutišķi had stones placed over the legs.

Among the finds from settlements and cemeteries in this area are artefact forms with many parallels in the 15th–17th centuries in the area of present-day Latvia, but at the same time there are a large number of characteristics that serve to distinguish the material culture of the local inhabitants. One such feature observed at the cemeteries is the presence among the grave goods of a large number of artefacts characteristic of the previous period – the Late Iron Age. The artefacts from Augustinišķi and Slutišķi include forms that remained in use over a long period. It is concluded that certain ornaments were worn for a very long time – as long as 300–400 years. These include arched chain-holders, cowrie shells, various kinds of beads, crosses, an encolpion, various kinds of tinklers, medallions, etc. Noteworthy is a large penannular brooch with polyhedral terminals from cremation Burial 45. Such brooches are characteristic of the 10th–12th centuries, but in this case it was found in a burial from the second quarter of the 15th century. Unusual is the large number of cowrie shells found in the 15th century graves. It is possible that cowrie shells were still brought to the area of present-day Latvia in small numbers in the 15th century, but for the most part they would have been kept for a long time as ornaments and amulets. The arched chain-holders found at the cemetery of Augustinišķi were widespread in eastern Latvia in the 11th and 12th centuries. Attached to the arched chain-holders were chains that sometimes also had a small number of pendants. At Augustinišķi, instead of the chains, a long string of 15th century pendants of various kinds was attached to an arched chain-holder of 11th–12th century type. This unusual kind of ornament has so far not been discovered anywhere else. Not only ornaments, but weapons too, were kept for a long time. Thus, Burial 100 at Slutišķi contained a spearhead with a long, slender leaf of rhombic section. This is an 11th–13th century spear form, while the burial is datable to the 15th or 16th century. In the 15th century, burials were still provided with many bronze ornaments, but in the 16th century the number of ornaments was reduced, and restricted mainly to brooches, ornaments being very rare in 17th century burials.

The artefacts from the cemetery sites are generally characteristic of Latgallian material culture of this period, although quite a large number are Russian, Lithuanian or Western imports. This is explicable in terms of the geographical position of the sites: on the bank of the Daugava, the main trade artery between Russia and the West. Lithuania was also nearby. Particularly large number of ornaments are imports from Russia, including a variety of crosses: crosses with trefoil arms, crosses with straight arms and relief plaited ornamentation, crosses with thickened profiled arms and a rhombic centre

with a cross; crosses having a design of geometric crosses, with notched ends of the arms; Russian Orthodox crosses with inscriptions and representations of saints; half of an encolpion, a medallion pendant depicting St George, as well as various beads, and belt fittings used as pendants. Found at Augustinišķi and Slutišķi were spindle whorls of pink slate, imported to Latvia from Ovruch via the Dnieper route.

Western imports are much sparser. Possibly of western origin are two crosses from the necklace in Burial 50 at Augustinišķi. One of these is a broad, polyhedral cross with a half-turned walking figure at centre. French and German counting jetons, made at Tournai and Nuremberg, comprise a large group of artefacts, totalling 65. These jetons have not been found in such numbers anywhere else in Latvia. They were used as pendants, and some necklaces include more than twenty. Since counting jetons have not been found at Vilmaņi, it is concluded that they were imported to this area up to the mid-16th century. Among the foreign coinage is an imitation English sterling.

The grave inventory is characteristic of Latgallian culture of this period, while the excavated cremation burials and several artefacts of Lithuanian origin indicate that there was also a dispersed population of Lithuanians living along the banks of the Daugava in the 14th–17th centuries alongside the Latgallians. This Lithuanian influence may partially explain the long continuance of pagan traditions along the Upper Daugava. Very unusual are the cremation burials in cemeteries. In the first place, cremation was not characteristic of the Latgallians, who, in the preceding period too, had generally practised inhumation. Secondly, across most of the area of present-day Latvia in the 14th–15th centuries, the dead were already being buried in accordance with Christian demands. However, in neighbouring Lithuania, in the 14th century and the first half of the 15th century, cremation was still being widely practised. The majority of the inhabitants of Lithuania retained their old faith and traditions, including cremation burial. Three **cremation burials** were found at Augustinišķi. They did not lie together, but instead were dispersed throughout the cemetery alongside the inhumations. Two of the cremations (Burials 45 and 88) were in the central part of the cemetery, while cremation Burial 136 lay at the western limit of the site. In all cases, the body had been cremated outside the cemetery itself. The cremation burials are not all the same: thus, **Burial 88** was in an oval grave, while **Burial 136** had a rectangular grave. In both graves, calcined bone was mixed with charcoal, ash and dark earth. Among the bones was a markedly burned iron knife (Burial 136) and fragments of an unidentifiable iron object (Burial 88). It is possible that the bones of Burial 136 had been placed in a wooden box (a coffin?). The burnt bones of female cremation **Burial 45**, along with ash and charcoal, had been

placed in a narrow coffin, the bones being concentrated at the head of the coffin. The grave inventory had been placed on top of the calcined bones, the artefacts being arranged as they would normally have been on an inhumation. These artefacts were not burnt. This kind of arrangement of artefacts and burnt bone is characteristic of the cremation burials in coffins found at 10th–13th century pre-Christian Latgallian cemeteries. The grave inventory of cremation Burial 45 at Augustinišķi includes a number of artefacts of Lithuanian origin, as well as an offering with Lithuanian brooches, so the burial may be that of a Lithuanian woman who had married into this area. Two cremation burials were found at the cemetery of Slutišķi. One of these, Burial 115, was seriously disturbed. Only a small pit remained, filled with charcoal-rich dark earth and some calcined bone. The second cremation burial was found in double Burial 30–31: a male (?) inhumation burial together with a cremated child.

The finds include a very large number of artefacts of Lithuanian origin. Among these are two large sheet-metal annular brooches from the offering in cremation Burial 45 at Augustinišķi. These have a vaulted central part with a wide, decorated ring and a small opening. Brooches of this type were widespread in Lithuania in the 14th and 15th centuries. Lithuanian brooches have been found in Latvia at the cemeteries of Mārtiņsala, Dobeļe and Puze. Represented only at the cemeteries of Augustinišķi, Slutišķi and Vilmaņi are headdresses of an unusual kind: chains with pendants that undoubtedly developed under the influence of Lithuanian earrings. Actual earrings, too, have been found at Augustinišķi and Vilmaņi, and these have parallels in the archaeological material from Lithuania. An owl-shaped pendant found as part of the necklace on Burial 45 at Augustinišķi is a form commonly represented in Lithuanian material. Such pendants have been found at the cemeteries of Obelīai, Tulpiakiemis and Bečiū. In the 13th–15th centuries, armbands were very rare in both Latvia and Lithuania. Flat armbands were still being worn in western Latvia at this time, particularly in Kurzeme, but the armband form represented at Augustinišķi is characteristic of Lithuanian material, having analogies at the cemeteries of Obelīai and Diktari, for example. Also of Lithuanian character is a bronze key from Burial 43 at Augustinišķi: in Lithuania, such copies of real keys are frequently found and may be regarded as symbolic ornaments. Also connected with Lithuanian influence is a find of a mounted bear's claw from Augustinišķi: such pendants most likely reached Latvia from Lithuania and Prussia.

Artefacts of Lithuanian origin have been found in both female and male burials. Large purses, either whole or fragmentary, have previously been found only in 14th–16th century Lithuanian material. Two such purses, which could be reconstructed, were found at Augustinišķi, while Slutišķi has produced fragments of three purses. Also known in Lithuania are cruciform metal

fittings on leather purses, with an unusual anchor-like lower end. Precisely such a piece has been found in Burial 103 at Augustinišķi. Testifying to the influence of Lithuanian mortuary practices are finds of horse-trappings in the grave inventory. Bridle-bits are a common find from horse burials at cemeteries in Lithuania. A bridle-bit has been found at Augustinišķi (Burial 7), while from Slutišķi there are two-piece sections of bridle-bits (Burial 107) and an iron ring from a bridle, which would have been placed at the end of a two- or three-part bridle bit (Burial 185). Found in Burial 136 at Slutišķi under the spine of the skeleton was an iron ice-nail for a horse. Coins include a groat minted in Prague, forming part of the necklace in Burial 45. Prague groats are rarely found in Latvia and are not represented in hoards. On the other hand, in the neighbouring Grand Duchy of Lithuania, Prague groats circulated extensively in the 14th to the early 16th century. Four of the cemetery sites that have produced Prague groats lie near Lithuania, which may be the explanation for finds of these coins in the territory of Latvia. The Prague groat from the cemetery of Puze (Ventspils District) seems also to have been brought from Lithuania, since Lithuanian brooches were found here as well.

Lithuanian linguist K. Garšva considers that the Rēzekne and Krāslava areas were populated by Lithuanians in the 13th–18th centuries, especially in the period 1561–1772, when Latgale formed part of Poland-Lithuania. This conclusion is based on a study of the distribution of toponyms ending in “-išķ” in southern Latgale. In his view, toponyms with this ending are not characteristic of the Latgallian dialect and may have been introduced by the Lithuanians. Evidence that in the late 19th century there were Lithuanians living along the banks of the Daugava in Krāslava District may be found in the work “Krāslava” by Georg Manteuffel. According to data given by Manteuffel, Lithuanians lived at this time at Augustinišķi, Muļķi, Misjūni, Noviki and other villages and spoke Lithuanian among themselves. These villages, separated by distances of two or three kilometres, lie along the stretch of the Daugava bank between Augustinišķi and Slutišķi. Certainly, the cremation burials at the cemeteries of Augustinišķi and Slutišķi, along with the many finds of characteristic Lithuanian artefacts, indicate that already in the 14th–15th centuries, alongside the Latgallians, the banks of the Daugava were also populated by Lithuanians.

Excavation at archaeological sites along the banks of the Upper Daugava in the stretch from Krāslava to Slutišķi has provided important evidence pertaining to the material culture of the local population, ancient mortuary practices and the complicated ethnic history of the region.

Figure Captions

- Fig. 1. Archaeological sites along the River Daugava between Daugavpils and Krāslava: 1 – castle, 2 – village site, 3 – hillfort, 4 – barrow cemetery, 5 – flat cemetery
- Fig. 2. Plan of Augustinišķi Cemetery
- Fig. 3. Augustinišķi Cemetery. Orientation of the burials
- Fig. 4. Augustinišķi Cemetery. Arm positions
- Fig. 5. Cremation burial 88 at Augustinišķi. Section A–B
- Fig. 6. Augustinišķi Cemetery. Cremation Burial 136. Section A–B: 1 – calcined bone, 2 – charcoal, 3 – ash and burnt earth, 4 – sand
- Fig. 7. Augustinišķi Cemetery. Cremation Burial 45
- Fig. 8. Hearth next to Burial 45, Augustinišķi Cemetery. Section A–B
- Fig. 9. Augustinišķi Cemetery. Burial 2
- Fig. 10. Augustinišķi Cemetery. Burial 26
- Fig. 11. Augustinišķi Cemetery. Burial 32
- Fig. 12. Augustinišķi Cemetery. Burial 37
- Fig. 13. Augustinišķi Cemetery. Burial 86
- Fig. 14. Augustinišķi Cemetery. Burial 93
- Fig. 15. Augustinišķi Cemetery. Double Burial 101/102
- Fig. 16. Augustinišķi Cemetery. Crown headdress from Burial 50. Reconstruction by A. Zariņa
- Fig. 17. Augustinišķi Cemetery. Head ornaments: earrings and bronze chains
- Fig. 18. Augustinišķi Cemetery. Brooches
- Fig. 19. Augustinišķi Cemetery. Artefacts from Burial 45
- Fig. 20. Augustinišķi Cemetery. Artefacts from Burial 50: 1 – two necklaces, 2 – brooch, 3 – earring, 4 – finger-ring, 5 – chain with loop, 6 – iron knife with loop for suspension
- Fig. 21. Augustinišķi Cemetery. Burial 50. A cross with a human figure, from a necklace
- Fig. 22. Augustinišķi Cemetery. Necklace from Burial 73
- Fig. 23. Augustinišķi Cemetery. Necklace from Burial 103
- Fig. 24. Augustinišķi Cemetery. Fittings from a purse – pendants from the necklace on Burial 103 (1, 2), owl-shaped pendant from the necklace on Burial 45 (3)
- Fig. 25. Augustinišķi Cemetery. Anthropomorphic pendants: 1, 2 – from the necklace on Burial 50, 3 – from the “braid” attached to the headdress of Burial 50
- Fig. 26. Augustinišķi Cemetery. Tin pendant from the necklace on Burial 57
- Fig. 27. Augustinišķi Cemetery. Finger-rings
- Fig. 28. Augustinišķi Cemetery. Signet ring from Burial 17, depicting a sailing ship. Technical terms for the parts of the ship shown on the ring: A – hull; B – space formed by four oars; C – square sail viewed from the side; D – mast; E – pennant; F – stay for reinforcing the mast; G – rudder and tiller
- Fig. 29. Augustinišķi Cemetery. Inventory of Burial 86: 1, 2 – two necklaces, 3, 5 – armbands, 4 – bear’s claw pendant, 6 – bronze chain from a headdress, 7 – iron knife
- Fig. 30. Augustinišķi Cemetery. Reconstruction of the purse from Burial 139
- Fig. 31. Augustinišķi Cemetery. The purse from Burial 118 *in situ* and a reconstruction
- Fig. 32. Augustinišķi Cemetery. Needles and needle-cases
- Fig. 33. Augustinišķi Cemetery. Knives
- Fig. 34. Augustinišķi Cemetery. Artefacts from Burial 32: 1 – axe, 2 – spindle whorl, 3 – iron knife, 4 – bronze loop, 5 – spearhead, 6, 7 – belt buckles
- Fig. 35. Augustinišķi Cemetery. Artefacts from burial 37: 1 – axe, 2 – spindle whorl, 3 – dagger, 4 – spearhead, 5, 7 – belt buckles, 6 – bronze tinkler, 8 – iron loop

- Fig. 36. Augustiniški Cemetery. Axes
- Fig. 37. Augustiniški Cemetery. Coins
- Fig. 38. Plan of Augustiniški, showing the location of the village site and cemetery
- Fig. 39. The Augustiniški Hoard
- Fig. 40. The coins of the Augustiniški Hoard: 1 – Sigismund III, Riga shilling, 1620 (CVVM NUM 23019: 113), 2 – Gustav II Adolph, Riga shilling, 1621 (: 208), 3 – Sigismund III, double denar of Lithuania, 1613 (: 453), 4 – Sigismund III, double denar of Lithuania, 1620 (: 454), 5 – Sigismund III, shilling of Lithuania, 1592 (: 236), 6 – Sigismund III, shilling of Lithuania, 1622 (: 272), 7 – Sigismund III, shilling of Lithuania, 1623 (: 291), 8 – Sigismund III, groat of Lithuania, 1625 (: 235), 9 – Sigismund III, ternary of Poland, 1619 (: 588), 10 – Sigismund III, three-polchers of Poland, 1617 (: 569), 11 – Hungarian denar, 1613 (: 626), 12 – East Frisia-Ritberg, Johannes, 1616, three-polchers (: 617), 13 – Hildesheim, Matthias II, 1618, three-polchers (: 620)
- Fig. 41. Chronological composition of the Augustiniški Hoard
- Fig. 42. Location plan of Slutiški Cemetery: 1 – burials, 2 – ritual hearths, 3 – later disturbances
- Fig. 43. Slutiški Cemetery. Orientation of the graves
- Fig. 44. Slutiški Cemetery. Arm positions
- Fig. 45. Double burial at Slutiški Cemetery – a male (?) inhumation (no. 30) and a cremation of a child (no. 31)
- Fig. 46. Slutiški Cemetery. Female Burial 4 (B) and grave inventory (A)
- Fig. 47. Slutiški Cemetery. Damaged objects: 1 – broken iron axe, A – the broken-off axe butt, with cross-section (Burial 119), 2 – bent iron knife (Burial 25)
- Fig. 48. Slutiški Cemetery. Burials 12 and 13
- Fig. 49. Slutiški Cemetery. Burial 42 and necklace from this burial
- Fig. 50. Slutiški Cemetery. Burial 136
- Fig. 51. Slutiški Cemetery. Burial 188 and grave inventory: 1 – knife, 2 – belt buckle, 3 – Riga shilling of Master of the Livonian Order Hermann von Brüggenei (1547), 4 – axe
- Fig. 52. Slutiški Cemetery. Cross pendants
- Fig. 53. Head ornaments from Slutiški Cemetery – chains with pendants
- Fig. 54. Slutiški Cemetery. Penannular brooches, star-shaped brooch (2) and annular brooch (14)
- Fig. 55. Slutiški Cemetery. Annular brooches
- Fig. 56. Slutiški Cemetery. Fragmentary annular brooch of white metal
- Fig. 57. Slutiški Cemetery. Rings
- Fig. 58. Slutiški Cemetery. Leather belt with white metal rivets. Burial 118
- Fig. 59. Slutiški Cemetery. Fittings from purses
- Fig. 60. Slutiški Cemetery. Needle-cases of bone (1–5), of bronze (6–8), and needles (9–12)
- Fig. 61. Slutiški Cemetery. Spearheads
- Fig. 62. Slutiški Cemetery. Coins
- Fig. 63. Plan of Slutiški Cemetery and village site
- Fig. 64. Artefacts from the village site of Slutiški: 1 – three-polchers of Poland, Sigismund III, 1605, 2 – glass bead, 3 – fragment of a bronze comb, 4 – bone roarer, 5 – bronze needle, 6 – iron spike, 7 – fragmentary iron knife, 8 – flint flake, 9 – iron belt buckle, 10 – stone chisel, stray find, 11 – tripod vessel (reconstruction)
- Fig. 65. Artefacts from Židiņi Cemetery: 1 – annular brooch, 2 – penannular brooch, 3 – sherd of wheel-made pottery
- Fig. 66. Plan of Vilmaņi Cemetery
- Fig. 67. Vilmaņi Cemetery. Table of arm positions

- Fig. 68. Vilmaņi Cemetery. Table of grave orientations
- Fig. 69. Vilmaņi Cemetery. Burial 12
- Fig. 70. Vilmaņi Cemetery. Burial 20
- Fig. 71. Artefacts from Vilmaņi Cemetery
- Fig. 72. Plan of the settlement site and cemetery of Vilmaņi
- Fig. 73. Plan and section of Oven 1 at the settlement site of Vilmaņi
- Fig. 74. Artefacts from the settlement of Vilmaņi: 1 – bronze penannular brooch with rolled-back terminals, 2 – bronze penannular brooch with rolled-back terminals, 3 – bronze cross pendant, 4 – bronze needle bent into a hook shape, 5 – bronze tube, 6 – spiral ring, 7 – iron fish-hook, stretched out, 8 – iron socket, 9 – fragmentary iron sickle, 10 – iron belt buckle, 11 – fragmentary iron spur, 12 – striking iron, 13 – crampon with a broken point, 14 – sandstone whetstone
- Fig. 75. Plan of Škērškāni Cemetery
- Fig. 76. Škērškāni Cemetery. Table of grave orientations
- Fig. 77. Artefacts from Škērškāni Cemetery: cattle horn, annular brooches
- Fig. 78. Škērškāni Cemetery. Burial 11, restored pottery vessel
- Fig. 79. Vecračina Hillfort. Drawing from the work "Daugavas pilskalni" by J. Urtāns (Rīga, 1993, site no. 3)
- Fig. 80. Section across the banks of Vecračina Hillfort
- Fig. 81. Orientation of graves in the cemeteries
- Fig. 82. Augustinišķi Cemetery. Burial 103 with offering

Translated by *Valdis Bērziņš*

Археологические памятники XIV–XVII веков в верховьях Даугавы (от Краславы до Служишки)

Резюме

Вплоть до 80-х годов XX века об археологических памятниках верховьев Даугавы от Пиедруи до Даугавпилса было известно очень мало. Но в 1983–1988 годах, в связи с предполагаемым строительством Даугавпилсской ГЭС, в этом регионе проводились многочисленные археологические раскопки. Были исследованы различные памятники широкого хронологического диапазона – от бронзового века до средневековья.

В монографии публикуется и анализируется материал исследованных археологических памятников, расположенных на левом берегу Даугавы, на отрезке от Краславы до Служишки. Это особый культурно-исторический регион с большой концентрацией археологических памятников, – всего известно 16 памятников, начиная от периода среднего железного века до периода позднего средневековья. Большинство памятников относится к периоду средневековья, XIV–XVI векам, некоторые к новому времени – XVII–XVIII векам.

Из исследованных мест поселений хронологически самым ранним является поселение Вилмани, где отдельные предметы датируются XV веком. На всех остальных поселениях – Служишки, Мисюны, Августинишки, Капулова констатирован культурный слой XVI–XVII веков. Многие артефакты из поселений (сакты, крестики, швейные иглы, монеты, топоры, ножи, керамика) имеют параллели с предметами, найденными в погребальном инвентаре близлежащих кладбищ. К сожалению, очень многие средневековые поселения на берегах Даугавы, с течением времени были полностью или частично уничтожены весенними паводками. Из интересных находок особо следует отметить монетный клад, найденный на поселении Августинишки. Клад имеет особенно важное значение для изучения истории денежного обращения Латвии, поскольку это пока единственный

известный клад первой четверти XVII века в Латгалии. Судя по его составу, можно сделать вывод о своеобразии денежного обращения в Латгалии в данный период и его отличии от остальной части Латвии.

Из всех исследованных в регионе кладбищ хронологически самым ранним является Августинишки, которое датируется серединой XIV – первой половиной XVI века, за ним следует кладбище Слутишки, датирующееся первой половиной XV – первой половиной XVII веков, далее кладбище Вилмани – середина XVI – первая половина XVII века. Самым поздним является кладбище Шкершканы, относящееся к новому времени – XVII и XVIII векам. При раскопках кладбищ получен важный материал, характеризующий материальную и духовную культуру местных жителей в XIV–XVII веках. Материал свидетельствует о необычно длительном сохранении языческих погребальных традиций в данном регионе. Тенденция длительного сохранения древних погребальных традиций наблюдалась на всей территории Латвии, но в верховьях Даугавы, в области, удаленной от административно-политических центров, там, где в XIV–XV веках феодальное господство немцев еще не укрепилось, древние традиции были особенно устойчивы и проявлялись значительно ярче. При исследовании кладбищ констатированы следующие древние погребальные традиции.

В Августинишках это ритуальные погребальные кострища, трупосожжения, многочисленный погребальный инвентарь, монеты для умерших, сознательно испорченные предметы, пожертвования, различная ориентация умерших при погребении.

В Слутишки констатированы ритуальные погребальные кострища, трупосожжения, многочисленный инвентарь, монеты, сознательно испорченные предметы, камни в погребениях, черепки специально разбитой посуды, различная ориентация умерших при погребении.

В Вилмани это многочисленный инвентарь, монеты, черепки посуды, различная ориентация умерших при погребении.

В Шкершканы констатированы ритуальные погребальные кострища, множество черепков посуды, различная ориентация при погребении.

Захоронения без соблюдения требований христианской церкви проводились на всех четырех исследованных кладбищах, об этом ярко свидетельствуют прежде всего трупосожжения, ритуальные костры, часто неопределенная ориентация погребений и многое другое. В хронологически более ранних кладбищах констатировано больше проявлений древних языческих традиций, со временем их становится меньше, но полностью они не исчезают. В рассматриваемый период церковь боролась за погребение умерших на специально отведенных для этого кладбищах, на освященной земле. Но в отдаленных районах перемены происходили значительно медленнее, и это видно на примере исследованных клад-

бищ. Кладбища должны были быть огражденными, но археологически констатировать это удалось только в Вилмани, где найдено место калитки от ограды и в Шкершканы, где обнаружен небольшой земляной вал вокруг. Оба эти кладбища являются местами погребения для отдельных семей, подобные кладбища до сих пор встречаются в Латгалии. Как известно, наряду с официальными кладбищами христианской церкви, в Латвии имелись и нелегальные места погребения крестьян, и, по всей вероятности, кладбища Вилмани и Шкершканы были именно такими. В период позднего железа для латгалов были характерны захоронения по обряду трупоположения с диаметрально противоположной ориентацией умерших – мужчины головой на восток, женщины головой на запад. В XIII/XIV веках ориентация меняется, и установить какую-либо закономерность затруднительно. В христианской традиции всех умерших погребают головой на запад, т.е., лицом на восток, откуда в судный день должен прийти Христос. Уже в XIV–XV веках на кладбищах констатировано направление юго-запад–северо-восток, которое в XVI–XVII веках наряду с направлением запад–восток, становится доминирующим для всей Латвии. В Августинишках преобладающей ориентацией погребенных был запад–восток, но отмечена и другая ориентация, в том числе восточное направление для женщин и детей. В Слугишки доминирующим направлением был юго-запад–северо-восток, но встречается и противоположное направление – северо-восток–юго-запад. Для хронологически более позднего кладбища Вилмани юго-западная или западная ориентация должна была быть доминирующей, но здесь наблюдается четко выраженное противоположное направление для умерших – мужчины головами на запад, женщины – на восток. Необычной была ориентация погребенных на кладбище XVII–XVIII веков Шкершканы – на север и северо-запад. Известно, что в период позднего железа головой на север хоронили своих умерших ливы. Э. Мугуревич полагает, что в XIII–XIV веках часть ливов переместилась на восток и юг, и там, где ливов было много, в XV–XVII веках при захоронениях преобладает направление север–юг или северо-запад–юго-восток. Северное и другие направления погребенных отмечены и в других кладбищах, например в Промулту Приежу кална, Смауджи и др. Положение рук у умерших очень различное, отмечено семь позиций. В большинстве случаев руки были слегка согнуты в локтях и лежали на костях таза рядом или скрещенными. Эта позиция была наиболее распространена на всех кладбищах. Наиболее ранние положения рук – вытянутые по бокам, позднее – скрещенные на поясе.

В Августинишки констатировано такое редкое для рассматриваемого периода явление, как пожертвования в погребениях. В трупоположении 45, отдельно от другого инвентаря, в качестве жертвования была

положена группа предметов – две большие орнаментированные пластинчатые фибулы из тонкой бронзы со сводчатой средней частью и небольшим отверстием в центре, бронзовая иглолка, крестик из органического вещества и бисер. В погребении 103 в районе пояса найдено женское украшение – дугообразный цепочкодержатель с различными привесками, вероятно положенный в коробок или туесок. Пожертвованием можно считать и подковообразную фибулу с остатками туеска у ног женского погребения 16. В отдельных случаях предметы портили – сгибали или ломали. Этот обычай был распространен у ливов и латгалов в XI веке. Для XV–XVI веков это редкое явление. Погребальный инвентарь портили с целью уничтожить, умертвить души вещей, предназначенных для умерших. Найден топор со специально сломанным обухом, сломанные иглы, согнутые и скрученные ножи, согнутые монеты и черепки разбитой посуды.

К языческим традициям следует отнести нанесение увечий умершим после их смерти или помещение камней в погребения с целью предотвращения возможного “воскрешения колдунов” – это явление отмечено в Августинишки, Вилмани, а также в нескольких погребениях Слутишки. Камни, положенные на ноги или рядом с умершим, по древним поверьям ограничивали, отделяли и охраняли мир живых от мира умерших.

Во всех исследованных памятниках верховьев Даугавы был найден археологический материал, у которого имеются широкие параллели с материалом Латвии XV–XVII веков, но в то же время имеется ряд особенностей. Одной из таких особенностей является тот факт, что среди погребального инвентаря много артефактов, характерных для предыдущего хронологического периода – позднего железного века. В Августинишки и Слутишки найдено много предметов, в основном украшений, которые носились очень долго – до 300–400 лет. Это цепочкодержатели, раковины каури, различные стеклянные бусы, раннего типа крестики-привески, энколпионы, бубенчики, медальоны и т.д. Особенно следует выделить большую подковообразную сакту с многогранными концами и 6-гранной в поперечном сечении дужкой. Грани головок украшены глазковым орнаментом, на верхних гранях – свастика. Такие сакты были характерны для X–XII столетия, но в нашем случае она найдена в погребении второй четверти XV века, т.е., сакту носили по крайней мере около 300 лет, передавая из поколения в поколение. Необычно также относительно большое количество раковин каури в погребениях XV века. Возможно, что в XV веке каури еще в небольшом количестве могли поступать на территорию Латвии, но в основном они сохранялись как украшения и амулеты. Найденные в Августинишки дугообразные цепочкодержатели были распространены в Восточной Латвии в XI и XII веках. Обычно к ним

прикреплялись цепочки иногда с привесками, но в Августинишки цепочки были заменены множеством разнообразных привесок. Подобные своеобразные украшения более нигде пока не найдены. Длительно хранились не только украшения, но и оружие. Так в Слутишки в погребении 100, датирующемся XV–XVI веками, было найдено копье XI–XIII веков. Если в погребениях XV века еще встречается много украшений, то в XVI веке их становится значительно меньше (в основном это сакты), а в XVII веке украшения – это уже редкость.

Найденные предметы погребального инвентаря в основном характерны для материальной культуры латгалов данного периода, но имеются и предметы, импортированные из Литвы, Древней Руси, западных земель. Это объясняется географическим положением памятников – Даугава была главным торговым путем с запада на Русь, недалеко была граница с Литвой. Особенно много предметов импортировано из Руси, это различные крестики – с трилистными концами, с прямыми концами и рельефным плетеным орнаментом, с утолщенными профилированными концами и крестом в ромбовидном центре, с перекладчатыми концами, а также православные крестики с надписями и изображением святых. Это и половинка энколпиона, медальон с изображением Св. Георгия, различные бусы, оковки поясов, которые использовали как привески. Медальоны с изображением Св. Георгия в Латвии появляются в XI–XII веках, одновременно с проникновением православия. Из 16 найденных в Латвии медальонов с изображением Св. Георгия хронологически самой поздней находкой является медальон из Августинишки, он датируется концом XIV века. В Августинишки и Слутишки найдены пряслица из розового шифера, которые ввозились по Днепровскому пути из Древней Руси, из Овруча.

Привезенных из Западной Европы древностей значительно меньше. Это два крестика из ожерелья погребения 50 Августинишки. Один из них широкий, многоугольный крест с фигурой идущего человека. Многочисленную группу находок представляют собой счетные жетоны, изготовленные в мастерских Турне и Нюрнберга, всего 65 экземпляров. Нигде более в Латвии счетные жетоны не были найдены в таком количестве. Использовали их как украшение, в некоторых ожерельях их было более 20. Поскольку в Вилмани жетоны уже не были найдены, по всей вероятности они импортировались в данный регион только до середины XVI века. Из иноземных монет следует отметить одно подражание английскому стерлингу и пражский грош.

Обращает на себя внимание встречающийся на кладбищах необычный для латгалов обряд погребения – трупосожжение. Латгалы в предыдущий хронологический период умерших обычно не сжигали, кроме

того, на большей территории Латвии в XIV–XV веках уже соблюдались христианские погребальные традиции. В Литве же, как известно, обряд кремации сохранялся довольно долго, вплоть до XV века. На всех кладбищах основной тип погребения – трупоположение. Погребений по обряду трупосожжения обнаружено всего пять. На кладбище Слутишки трупосожжения констатированы в двух случаях. Одно из них двойное погребение 30/31 – трупоположение мужчины вместе с трупосожжением ребенка, останки которого находились в деревянном ящичке. Второе погребение (115), было сильно потревожено при вспашке земли, от него осталось только немного кальцинированных косточек и угольки. Три трупосожжения обнаружены на кладбище Августинишки, они расположены спорадически, в разных местах кладбища. Все умершие, так же как и в Слутишки, были кремированы вне территории кладбища. Все погребения различаются – у трупосожжения 88 погребальная яма овальной формы, а у 136-го – прямоугольная. В обоих случаях крупные кальцинированные кости, отдельные из которых очень плохо сгорели, были перемешаны с пеплом, углем и пережженной землей. Среди костей найдены обгоревший нож (погребение 136) и фрагменты какого-то обгорелого железного предмета (погребение 88). Возможно, что кальцинированные кости погребения 136 находились в деревянном ящичке. Женское трупосожжение 45 находилось в узком гробу, кости с небольшим количеством угольков концентрировались в головной части. Погребальный инвентарь без следов огня был расположен поверх кальцинированных костей и расположен в обычном для трупоположения порядке. Такое расположение инвентаря и кальцинированных костей характерно для найденных в латгальских могильниках X–XIII веков трупосожжений в гробах. Рядом с погребением 45 находился большой ритуальный костер. По всей вероятности, это погребение можно считать погребением литовской женщины, поскольку в нем было много вещей литовского происхождения.

При раскопках предметов литовского происхождения найдено очень много. Следует отметить две большие орнаментированные пластинчатые сакты из тонкой бронзы, со сводчатой средней частью и небольшим отверстием в центре, найденные в погребении 45 кладбища Августинишки. Как известно, такие сакты были широко распространены в Литве в XIV–XV веках и использовались для скрепления одежды из тонкой ткани. В Латвии такие сакты найдены также на кладбищах Мартиньсала, Добеле и Пузе. Только в Августинишки, Слутишки и Вилмани наряду с серьгами были найдены своеобразные головные украшения, более нигде в латвийском материале не встречающиеся, – это небольшие цепочки с различными привесками. В ряде случаев у цепочек в верхней части в колечках сохранились остатки волос, это позволяет предположить, что

они крепились в волосах. Найдены эти украшения во всех случаях рядом с головой, в погребениях XV века. По всей вероятности, на появление у местных жителей таких своеобразных головных украшений – цепочек с привесками – влияние оказали заимствованные у литовцев серьги. Серьги, найденные на кладбищах Августинишки и Слутишки имеют параллели в литовском археологическом материале. В Латвии серьги известны еще только в материале кладбища Добеле. Своеобразная привеска, найденная в Августинишки, и известная также только на кладбище Добеле, в литовском материале является часто встречаемым украшением – они найдены в кладбищах Обяляй, Бячяй, Тулпякемис. В женском погребении 86 кладбища Августинишки, которое датируется концом XIV века, найдены два бронзовых ленточных браслета с расширенной средней частью и с суженными и скрученными, заходящими концами. Подобные браслеты характерны для литовского материала, они найдены, например, на кладбищах Обяляй и Диктарай, но отличаются от них заходящими один за другой концами. В XIII–XV веках браслеты являются очень редкими украшениями как в Латвии, так и в Литве. На кладбище Августинишки найден еще один предмет, который можно отнести к литовским элементам, это привеска-амулет – медвежий коготь в бронзовой оковке. Наиболее вероятно, что на территорию Латвии эти подвески проникли из Литвы и Пруссии.

Литовского происхождения предметы обнаружены как в женских, так и мужских погребениях. В двух погребениях кладбища Августинишки и трех Слутишки найдены большие кожаные кошельки и их фрагменты, до сих пор известные только в литовском материале XIV–XVI веков. О влиянии литовских погребальных традиций свидетельствуют и находки в погребениях предметов лошадиной сбруи, ледоходного шипа, фрагментов удил, которые могли символизировать погребение коня. Удила и их детали найдены в трех погребениях. В Слутишки под спиной умершего была найдена шпора, надевавшаяся на ноги коня для хождения по льду.

Из других предметов следует отметить пражский грош из ожерелья погребения 45 Августинишки. Для Латвии находка пражского гроша – редкость, в кладах они неизвестны. В то же время на территории Великого Княжества Литовского пражские гроши были в денежном обращении, начиная с XIV и до начала XVI века. Четыре кладбища, в которых были найдены пражские гроши (Августинишки, Добеле, Каздангас Рони, Мартыньсала), расположены поблизости от границы с Литвой, чем, вероятно, и объясняется их нахождение. Пражский грош, найденный на кладбище Пузе (Вентспилсский район), вероятно, также поступил из Литвы, поскольку в Пузе найдены и сакты литовского происхождения.

Находки погребений по обряду трупосожжения в могильниках Августинишки и Слутишки, а также многочисленные предметы погребального

инвентаря, характерные для литовцев, свидетельствуют о том, что в верховьях Даугавы в XIV – начале XVII века рядом с латгалами проживали и литовцы. Литовский языковед К. Гаршва полагает, что в Краславском и Резекненском районах в XIII–XVIII веках проживали литовцы, и основное заселение проходило в 1561–1772 годах, когда Латгалия входила в состав Литовско-Польского государства. К такому выводу он пришел, исследуя распространение названий местностей с суффиксом “išk” в Южной Латгалии. По его мнению, этот суффикс не характерен для латгальского наречия, и распространить его могли только литовцы. Свидетельства того, что и в конце XIX века литовцы проживали на берегах Даугавы, в Краславском районе имеются в работе Г. Мантейфеля “Краслава”. По данным автора, литовцы в небольшом количестве в тот период проживали в Августинишки, Мульки, Мисюны, Новики и др. селах, и говорили дома по-литовски. Эти села, расстояние между которыми было около двух километров, находились между селами Августинишки и Слутишки. Данные археологических исследований позволяют сделать вывод, что на берегах Даугавы длительное время, начиная с XIV–XV веков, рядом с местным населением проживали и литовцы.

Раскопки на правом берегу верховьев Даугавы, на отрезке от Краславы до Слутишки, дали важные свидетельства о материальной культуре местных жителей в период от XIV до XVII веков, о своеобразии денежного обращения, древних погребальных традициях и сложной этнической истории региона.

Подписи к рисункам

- Рис. 1. Археологические памятники Даугавы от Даугавпилса до Краславы: 1 – замки, 2 – поселения, 3 – городища, 4 – курганные могильники, 5 – грунтовые могильники
- Рис. 2. Кладбище Августинишки
- Рис. 3. Ориентация погребений кладбища Августинишки
- Рис. 4. Положение рук у погребенных кладбища Августинишки
- Рис. 5. Погребение по обряду кремации № 88, Августинишки, А–В – разрез
- Рис. 6. Погребение по обряду кремации № 136, Августинишки, А–В разрез: 1 – кальцинированные кости, 2 – уголь, 3 – пепел и пережженная земля, 4 – песок
- Рис. 7. Погребение по обряду кремации № 45, Августинишки
- Рис. 8. Ритуальный костер у погребения 45, А–В разрез
- Рис. 9. Августинишки, погребение 2
- Рис. 10. Августинишки, погребение 26
- Рис. 11. Августинишки, погребение 32
- Рис. 12. Августинишки, погребение 37
- Рис. 13. Августинишки, погребение 86

- Рис. 14. Августинишки, погребение 93
- Рис. 15. Августинишки, двойное погребение 101 и 102
- Рис. 16. Головной венк погребения 50 Августинишки, реконструкция А. Зарини
- Рис. 17. Августинишки, головные украшения – серьги и бронзовые цепочки
- Рис. 18. Августинишки, сакты
- Рис. 19. Августинишки, инвентарь погребения 45
- Рис. 20. Августинишки, инвентарь погребения 50: 1 – два шейных украшения, 2 – сакта, 3 – сережка, 4 – перстень, 5 – цепочка с колечком, 6 – нож с кольцом для подвешивания
- Рис. 21. Августинишки, крестик, погребение 50
- Рис. 22. Августинишки, шейные украшения погребения 73
- Рис. 23. Августинишки, шейные украшения погребения 103
- Рис. 24. 1, 2 – привески – оковки кожаных кошельков из украшения погребения 103, 3 – совообразная привеска
- Рис. 25. Антропоморфные привески. 1, 2 – в нашейном украшении, 3 – привеска головного венка, погребение 50 кладбища Августинишки
- Рис. 26. Оловянная привеска из погребения 57 Августинишки
- Рис. 27. Августинишки, перстни из различных погребений
- Рис. 28. Августинишки, погребение 17. Перстень – печатка с изображением парусника. Детали парусника: А – корпус лодки, В – помещение, образованное четырьмя веслами, С – прямой парус, вид сбоку, D – мачта, E – флажок, F – канат для крепления мачты, G – руль
- Рис. 29. Инвентарь погребения 86 Августинишки: 1, 2 – два шейных украшения, 3, 5 – браслеты, 4 – привеска – медвежий коготь в бронзовой оковке, 6 – бронзовая цепочка венка, 7 – нож
- Рис. 30. Августинишки, реконструкция кошелька погребения 139
- Рис. 31. Августинишки, кошелек погребения 118 *in situ* и его реконструкция
- Рис. 32. Августинишки, иголки и игольники
- Рис. 33. Августинишки, ножи из различных погребений
- Рис. 34. Инвентарь погребения 32 Августинишки: 1 – топор, 2 – пряслице, 3 – нож, 4 – бронзовое кольцо, 5 – наконечник копья, 6, 7 – поясные пряжки
- Рис. 35. Инвентарь погребения 37 Августинишки: 1 – топор, 2 – пряслице, 3 – нож, 4 – наконечник копья; 5, 7 – поясные пряжки, 6 – бронзовый бубенчик, 8 – железное кольцо
- Рис. 36. Августинишки, топоры
- Рис. 37. Августинишки, монеты: 1 – пражский грош Карла I (1346–1378)?; 2 – Таллинн, артиг, чеканка с середины XIV века до 1390 года; 3 – Таллинн, артиг, чеканка конца XIV века до 1422–1426 годов; 4 – артиг тартусского епископа Бернхарда II Булова (1410–1413); 5 – Таллинн, артиг, чеканка конца XIV века до 1422–1426 годов; 6 – артиг тартусского епископа Дитриха Дамерова (1379–1400); 7 – артиг тартусского епископа Бернхарда II Булова (1410–1413); 8 – таллиннский пфенниг, чеканен после 1422–1426 годов до 1470 г.; 9 – любекский пфенниг тартусского епископа Бартоломея Савиерве (1441–1459), половинка, резаная; 10 – пфенниг Рижского архиепископства, чеканка 1479–1484 годов, *sede vacante*, половинка; 11 – Таллинн, шерф чеканен как брактеат, после 1426 года; 12 – таллиннский пфенниг, чеканен около 1470 года, половинка; 13 – пфенниг тартусского епископа Гелмига фон Малинкрота (1459–1468), монета согнута, с надрезами; 14 – пфенниг Рижского архиепископа Сильвестра Штодевершера (1448–1479), согнут; 15 – пфенниг Рижского архиепископства, чеканка

1479–1484 годов, *sede vacante*; 16 – Таллинн, шерф чеканен как брактеат, после 1426 года, деформирован

Рис. 38. План поселения и кладбища Августинишки

Рис. 39. Монетный клад Августинишки

Рис. 40. Монеты клада Августинишки. 1 – рижский шиллинг Сигизмунда III, 1620 г.; 2 – рижский шиллинг Густава II Адольфа, 1621 г.; 3 – литовский двойной денарий Сигизмунда III, 1613 г.; 4 – литовский двойной денарий Сигизмунда III, 1620 г.; 5 – литовский шиллинг Сигизмунда III, 1592 г.; 6 – литовский шиллинг Сигизмунда III, 1622 г.; 7 – литовский шиллинг Сигизмунда III, 1623 г.; 8 – литовский грош Сигизмунда III, 1625 г.; 9 – польский тернарий Сигизмунда III, 1619 г.; 10 – польский дрейпелькер Сигизмунда III, 1617 г.; 11 – венгерский денарий 1613 года; 12 – дрейпелькер Иоганна чеканки 1616 г., Остфризия-Ритберг; 13 – дрейпелькер Матиаса II, 1618, Гильдесхайм

Рис. 41. Хронологический состав клада Августинишки

Рис. 42. План кладбища Слутишки: 1 – погребения, 2 – места ритуальных кострищ, 3 – ямы разрушений

Рис. 43. Ориентация погребений кладбища Слутишки

Рис. 44. Положение рук у погребенных кладбища Слутишки

Рис. 45. Слутишки, двойное захоронение, мужское трупоположение (30) и детское трупосожжение (31)

Рис. 46. Слутишки, погребение 4 (B) и инвентарь (A)

Рис. 47. Сознательно испорченные предметы кладбища Слутишки: 1 – сломанный железный топор, A – сломанная часть обуха (погребение 119); 2 – скрученный нож (погребение 25)

Рис. 48. Слутишки, погребения 12 и 13

Рис. 49. Слутишки, погребение 42 и шейное украшение

Рис. 50. Слутишки, погребение 136

Рис. 51. Погребение 188 Слутишки и инвентарь: 1 – нож, 2 – поясная пряжка, 3 – рижский шиллинг 1547 года магистра Ливонского ордена Германа фон Бригинея, 4 – топор

Рис. 52. Слутишки, крестики

Рис. 53. Головные украшения Слутишки – цепочки с привесками

Рис. 54. Подковообразные фибулы, Слутишки

Рис. 55. Кольцеобразные фибулы, Слутишки

Рис. 56. Фрагмент кольцеобразной фибулы из белого металла, Слутишки, погребение 128

Рис. 57. Перстни, Слутишки

Рис. 58. Кожанный пояс, украшенный заклепками белого металла. Погребение 118 Слутишки

Рис. 59. Оковки кожаных кошельков, Слутишки

Рис. 60. Игольники Слутишки (1–5 – кость, 6–8 – бронза); иголки – 9–12

Рис. 61. Наконечники копий, Слутишки

Рис. 62. Монеты кладбища Слутишки: 1 – шиллинг совместного чекана Рижского архиепископства и города Риги “*sede vacante*”, 1479–1484 гг.; 2 – пфенниг Рижского архиепископства, 1479–1484 гг. “*sede vacante*”; 3 – шиллинг Рижского архиепископа Вильгельма Бранденбургского (1539–1563) чеканки 1563 года; 4 – рижский шиллинг магистра Ливонского ордена Германа фон Бригинея чеканки 1540 г.; 5 – рижский шиллинг короля Швеции Густава II Адольфа чеканки 1629 г.; 6 – польский денарий Сигизмунда III чеканки 1621 г.;

7 – рижский шиллинг короля Швеции Густава II Адольфа (1621–1632) и три (польских?) дрейпелькера XVII века вместе с фрагментом шапки

Рис. 63. План кладбища и поселения Слутишки

Рис. 64. Предметы поселения Слутишки: 1 – польский дрейпелькер Сигизмунда III 1605 года; 2 – стеклянная бусина; 3 – бронзовая расческа; 4 – жужжалка; 5 – бронзовая игла; 6 – строительная деталь; 7 – фрагмент ножа; 8 – кресало; 9 – поясная пряжка; 10 – каменное долото; 11 – реставрированный горшочек

Рис. 65. Артефакты кладбища Жидини: 1, 2 – фибулы, 3 – керамика

Рис. 66. План кладбища Вилмани

Рис. 67. Положение рук погребенных кладбища Вилмани

Рис. 68. Ориентация погребений кладбища Вилмани

Рис. 69. Погребение 12 Вилмани

Рис. 70. Погребение 20 Вилмани

Рис. 71. Артефакты кладбища Вилмани

Рис. 72. План поселения и кладбища Вилмани

Рис. 73. Поселение Вилмани, план печи и разрез

Рис. 74. Артефакты поселения Вилмани. 1, 2 – подковообразные фибулы, 3 – бронзовый крестик, 4 – крючкообразно свернутая бронзовая игла, 5 – украшение обуви, 6 – спиральный перстень, 7 – железный рыболовный крючок, 8 – железный наконечник, 9 – фрагмент серпа, 10 – поясная пряжка, 11 – фрагмент шпоры, 12 – кресало, 13 – ледоходный шип, 14 – точило

Рис. 75. План кладбища Шкершканы

Рис. 76. Ориентация погребений кладбища Шкершканы

Рис. 77. Артефакты кладбища Шкершканы: 1 – коровий рог для питья, 2–10 – фибулы

Рис. 78. Реставрированный керамический сосуд, погребение 11 кладбища Шкершканы

Рис. 79. Городище Вецрачина

Рис. 80. Разрез валов городища Вецрачина

Рис. 81. Ориентация погребений на кладбищах: 1 – Августинишки, 2 – Слутишки, 3 – Вилмани, 4 – Шкершканы

Рис. 82. Августинишки, погребение 103 с пожертвованием

Gunita Zariņa

Augšdaugavas 14.–18. gs. iedzīvotāju antropoloģiskais izvērtējums

Kranioloģiskā analīze

Augšdaugavas kapsētās apbedīto iedzīvotāju kranioloģiskie mērījumi veikti pēc Martina metodikas.¹

No arheoloģes T. Bergas Augustinišķu 14.–16. gs. kapsētā² izpētītajiem 140 apbedījumiem kranioloģiskos mērījumus bija iespējams veikt 27 vīriešiem un 27 sievietēm.

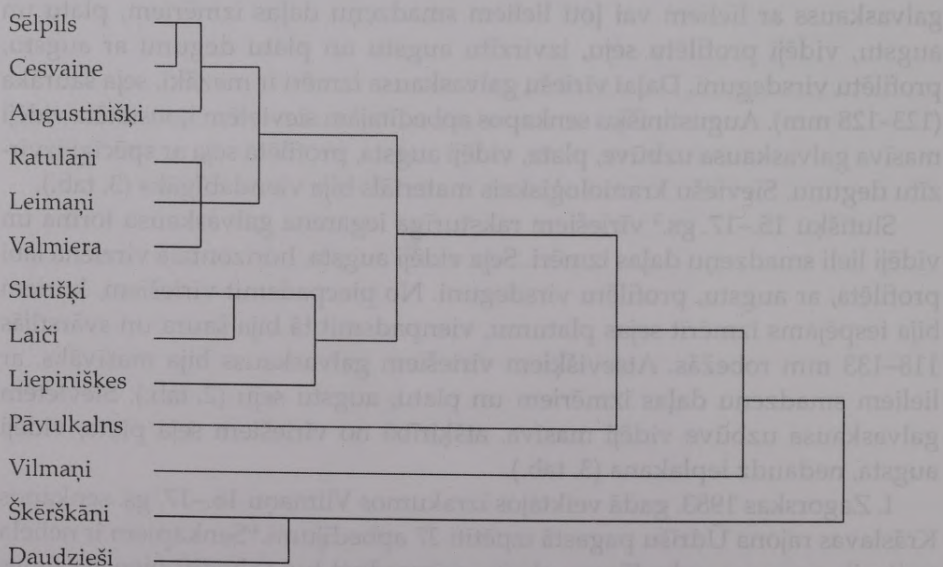
Vīriešiem kopumā raksturīgs (1. tab.) izteikti masīvs, iegarenas formas galvaskauss ar lieliem vai ļoti lieliem smadzeņu daļas izmēriem, platu un augstu, vidēji profilētu seju, izvirzītu augstu un platu degunu ar augstu, profilētu virsdeguni. Daļai vīriešu galvaskausa izmēri ir mazāki, seja šaurāka (123–128 mm). Augustinišķu senkapos apbedītajām sievietēm konstatēta vidēji masīva galvaskausa uzbūve, plata, vidēji augsta, profilēta seja ar spēcīgi izvirzītu degunu. Sieviešu kranioloģiskais materiāls bija viendabīgāks (3. tab.).

Slutišķu 15.–17. gs.³ vīriešiem raksturīga iegarena galvaskausa forma un vidēji lieli smadzeņu daļas izmēri. Seja vidēji augsta, horizontālā virzienā labi profilēta, ar augstu, profilētu virsdeguni. No piecpadsmit vīriešiem, kuriem bija iespējams izmērīt sejas platumu, vienpadsmit tā bija šaura un svārstījās 118–133 mm robežās. Atsevišķiem vīriešiem galvaskauss bija masīvāks, ar lieliem smadzeņu daļas izmēriem un platu, augstu seju (2. tab.). Sievietēm galvaskausa uzbūve vidēji masīva, atšķirībā no vīriešiem seja plata, vidēji augsta, nedaudz ieplakana (3. tab.).

I. Zagorskas 1983. gadā veiktajos izrakumos Vilmaņu 16.–17. gs. senkapos Krāslavas rajona Ūdrīšu pagastā izpētīti 27 apbedījumi.⁴ Senkapiem ir neliela teritorija un mazs apbedījumu skaits, acīmredzot tur apbedīti vienas saimes locekļi. To apstiprina antropoloģiskā materiāla vienveidība. Gan vīriešiem, gan sievietēm raksturīgs masīvs galvaskauss ar platu, vidēji augstu, labi profilētu seju un augstu, profilētu virsdeguni (1., 3. tab.).

21. Apmēram kilometra attālumā no Vilmaņu senkapiem atrodas Šķērškānu 17.–18. gs. apbedījumu vieta. 1986. gada arheoloģiskajos izrakumos I. Zagorska un M. Ruša izpētīja 12 apbedījumus – deviņus pieaugušo un trīs bērnu.⁵ Šķērškānu vīriešiem atšķirībā no iepriekš apskatītajām sērijām ir izteikti gracils galvaskauss ar īsu, bet vidēji platu, pēc formas apaļu smadzeņu daļu un šauru, zemu, nedaudz ieplakanu seju. Šķērškānu sievietēm galvaskauss masīvāks, seja platāka un augstāka (2., 4., tab.).

Tātad Augustinišķu un Vilmaņu iedzīvotājiem, kā arī Slutišķu un Šķērškānu sievietēm konstatēta masīvā, mezokrānā, platsejainā antropoloģiskā forma ar profilētu seju, kas plaši izplatīta 14.–18. gs. visā Latvijā un ko var uzskatīt par latviešu antropoloģisko pamattipu viduslaikos. Latgalē 1. un 2. gadu tūkstoša mijā tas pārstāvēts latgaļu lidenajos kapulaukos – Ludzas Odukalna 8.–11. gs., Nukšu 10.–11. gs. un Kristapēnu 10.–12. gs. – apbedītajiem iedzīvotājiem.⁶ Tāpēc domājams, ka Augustinišķu, Vilmaņu, kā arī daļēji Slutišķu un Šķērškānu 14.–18. gs. iedzīvotājiem raksturīgais morfoloģiskais tips pārmantots no iepriekšējā perioda vietējās latgaļu cilmes iedzīvotājiem. Jāatzīmē, ka gadsimtu gaitā galvaskausa garums samazinājies, bet platums palielinājies, tāpēc tā forma kļuvusi apaļāka. Vērojama kaulu reljefa masivitātes, kā arī galvaskausa augstuma samazināšanās.

1. att. Kranioloģisko sēriju Penrouza attālumu diagramma

Slutišķu un Šķērškānu vīriešiem raksturīga gracila galvaskausa uzbūve, nelieli tā izmēri un šaura, vidēji augsta seja. Šāda morfoloģiska forma Latgalē iezīmējas Vaidu 14.–16. gs. iedzīvotājiem,⁷ tai ir arī zināma līdzība ar Augšzemē 17.–19. gs. konstatēto gracilo, šaursejaino antropoloģisko tipu, kas viduslaiku periodā plaši izplatīts Lietuvā,⁸ kā arī starp slāvu grupām.⁹

Lai izvērtētu Augšdaugavas iedzīvotāju antropoloģiskās atšķirības, tie, izmantojot Penrouza metodi, tika salīdzināti ar Ratulānu 16.–17. gs., Leimaņu 17.–18. gs.,¹⁰ Sēlpils 13.–17. gs.,¹¹ Daudziešu 16.–17. gs. un Valmieras, Cēsaines un Pāvulkalna 14.–17. gs.,¹² kā arī Liepinišķu (*Liepiniškes*) 15.–16. gs. un Laiču (*Laičiai*) 14.–16. gs. Lietuvas iedzīvotājiem.¹³ Analīzē izmantotas sešas pamatzīmes – galvaskausa garums, platums, augstums, sejas platums, augstums un horizontālais profilējums. Penrouza attālumu matrica tika klasterizēta (1. att.). Aplūkojot kranioloģisko sēriju izvietoјumu klasterainu, redzams, ka vienā klasterā apvienojas Augustinišķu, Cēsaines, Sēlpils, Ratulānu, Leimaņu un Valmieras iedzīvotāju grupas, kurām raksturīgs garš, augsts galvaskauss ar platu, augstu, profilētu seju. Liepinišķu un Laiču lietuviešu grupas kopā ar Slutišķu iedzīvotājiem, kas atšķiras ar šaurāku, nedaudz zemāku seju, veido otru klasteru.

Gracilā, šaursejainā morfoloģiskā forma pagaidām nav konstatēta Latgales agrāko periodu iedzīvotājiem. Iespējams, ka tās parādīšanās Latgalē 14.–18. gs. saistāma ar lietuviešu ieceļotājiem. Pēc arheoloģes T. Bergas domām, ugunskaņu, kā arī lietuviešiem raksturīgu senlietu atradumi Augustinišķu un Slutišķu senkapos liecina, ka Daugavas krastos 14.–15. gs. blakus latgaļiem dzīvojuši arī lietuvieši. Lietuviešu valodnieks K. Garšva uzskata, ka lietuvieši dzīvojuši Rēzeknes un Krāslavas apvidū 13.–18. gs., galvenokārt 1561.–1772. gadā, kad Latgale ietilpa Lietuvas–Polijas valstī.¹⁴

Tātad Augšdaugavas 14.–18. gs. iedzīvotājiem pamatā raksturīga masīvā, mezokrānā, platsejainā antropoloģiskā forma, kas, domājams, pārmantota no iepriekšējā perioda vietējiem latgaļu cilmes iedzīvotājiem. Vērojama arī gracilā, šaursejainā antropoloģiskā tipa ietekme, kas liecina par iedzīvotāju ieplūšanu no Lietuvas.

1. tabula

Latgales 14.–17. gs. vīriešu kranioloģiskais materiāls

Pazīmes pēc Martina	Augustinišķi			Vilmaņi		
	N	M	S	N	M	S
1. Galvaskausa garums	25	189,9	6,0	4	187,0	7,1*
8. Galvaskausa platums	25	143,7	4,3	4	138,3	3,8
17. Galvaskausa augstums	25	135,7	5,1	3	132,7	5,0
9. Pieres mazākais platums	26	100,0	6,2*	4	100,0	1,4
45. Sejas platums	23	136,7	4,9	3	136,5	0,5
48. Sejas augšdaļas augstums	16	71,2	2,9	2	63,8	6,7*
55. Deguna augstums	22	50,9	2,5	4	48,1	4,1*
54. Deguna platums	21	25,5	1,4	4	26,0	1,1
51. Orbītas platums no mf	24	42,9	2,4*	4	41,8	0,6
52. Orbītas augstums	23	33,6	2,1*	4	32,6	3,9*
DS Dakriālais augstums	20	12,5	1,2	4	12,7	1,6
SS Simotiskais augstums	20	4,0	0,8	4	3,1	0,9
DS:DC Dakriālais indekss	20	55,7	7,6*	4	52,0	4,7*
SS:SC Simotiskais indekss	20	45,9	11,1*	4	34,0	7,7*
75 (1) Deguna izvirzes leņķis	4	28,0	7,5*	2	26,0	2,8
77. Nazomolārais leņķis	17	139,9	2,0	4	136,0	2,5
Zm Zigomaksilārais leņķis	10	127,7	5,6	2	118,8	4,2
72. Sejas vidusdaļas profilējuma leņķis	13	83,8	2,3	3	81,0	2,0
8:1 Galvaskausa indekss	24	75,7	2,6	4	74,0	4,2*
48:45 Sejas augšdaļas indekss	14	51,8	2,6	2	46,6	5,0*
52:51 Orbītas indekss	23	78,5	5,5	4	78,1	9,8*
54:55 Deguna indekss	21	50,4	3,5	4	54,1	3,9

N – mērīto indivīdu skaits.

M – pazīmes vidējā vērtība.

S – pazīmes vidējās vērtības izkliede.

* Paaugstināta pazīmes variācija.

2. tabula

Latgales 15.–18. gs. vīriešu kranioloģiskais materiāls

Pazīmes pēc Martina	Šķērskāni			Slutišķi		
	N	M	S	N	M	S
1. Galvaskausa garums	3	176,7	3,1	17	186,2	5,5
8. Galvaskausa platums	3	140,7	2,9	17	142,1	6,4*
17. Galvaskausa augstums	4	131,8	4,4	17	134,4	4,7
9. Pieres mazākais platums	4	96,0	4,6	17	98,7	6,1*
45. Sejas platums	3	132,7	4,1	15	132,8	6,0*
48. Sejas augšdaļas augstums	4	66,3	4,3	15	69,1	2,9
55. Deguna augstums	4	47,6	3,5*	16	51,3	2,3
54. Deguna platums	4	25,5	1,2	15	25,2	1,8
51. Orbītas platums no mf	4	40,3	2,4*	16	40,6	1,9
52. Orbītas augstums	4	33,9	2,1*	16	33,0	1,7
DS Dakriālais augstums	4	11,8	1,0	17	12,8	1,4
SS Simotiskais augstums	4	3,6	0,8	17	4,1	0,8
DS:DC Dakriālais indekss	4	51,3	6,4*	17	53,8	6,7*
SS:SC Simotiskais indekss	4	39,6	11,7*	17	45,4	7,3
75 (1) Deguna izvirzes leņķis	3	29,7	4,2	4	28,0	5,1*
77. Nazomolārais leņķis	4	140,6	6,3*	15	138,8	3,2
Zm Zigomaksilārais leņķis	4	127,4	5,3	11	124,4	4,1
72. Sejas vidusdaļas profilējuma leņķis	4	81,8	3,6*	15	85,1	3,0
8:1 Galvaskausa indekss	3	79,6	1,8	17	76,3	3,3
48:45 Sejas augšdaļas indekss	3	49,9	4,6*	14	52,1	3,1
52:51 Orbītas indekss	4	84,5	8,0*	16	81,4	5,6
54:55 Deguna indekss	4	53,7	4,4	15	49,2	4,1

3. tabula

Latgales 14.–17. gs. sieviešu kranioloģiskais materiāls

Pazīmes pēc Martina	Augustinišķi			Vilmaņi		
	N	M	S	N	M	S
1. Galvaskausa garums	25	178,0	7,1*	7	175,1	4,9
8. Galvaskausa platums	24	136,4	6,0*	7	137,6	2,6
17. Galvaskausa augstums	24	128,0	6,1*	7	127,9	6,9*
9. Pieres mazākais platums	25	95,6	4,3	7	99,9	3,3
45. Sejas platums	24	125,3	5,1	7	127,0	3,2
48. Sejas augšdaļas augstums	21	64,9	3,5	5	66,6	4,1*
55. Deguna augstums	24	47,6	3,1*	5	46,7	3,2*
54. Deguna platums	24	24,0	1,5	6	24,6	0,5
51. Orbītas platums no mf	24	39,6	1,4	6	40,7	1,7
52. Orbītas augstums	25	33,2	1,6	6	33,3	2,1*
DS Dakriālais augstums	18	11,6	1,6	6	10,7	1,1
SS Simotiskais augstums	19	3,9	1,0*	5	3,4	0,9*
DS:DC Dakriālais indekss	18	53,1	5,8	6	45,3	2,7
SS:SC Simotiskais indekss	19	41,9	6,8	5	39,6	11,5
75 (1) Deguna izvirzes leņķis	5	29,2	3,6	1	26,0	–
77. Nazomolārais leņķis	15	138,5	3,5	5	136,3	5,3*
Zm Zigomaksilārais leņķis	4	128,1	3,5	2	123,3	0,0
72. Sejas vidusdaļas profilējuma leņķis	14	84,4	2,7	4	83,3	3,3*
8:1 Galvaskausa indekss	24	76,9	2,5	7	78,6	1,9
48:45 Sejas augšdaļas indekss	21	51,9	2,5	5	52,3	3,5*
52:51 Orbītas indekss	24	83,8	3,7	6	82,0	4,0
54:55 Deguna indekss	24	50,6	3,5	5	53,2	3,4

4. tabula

Latgales 15.–18. gs. sieviešu kranioģiskais materiāls

Pazīmes pēc Martina	Šķērskāni			Slutišķi		
	N	M	S	N	M	S
1. Galvaskausa garums	4	167,8	5,8	23	175,6	7,2*
8. Galvaskausa platums	4	135,3	2,1	22	136,8	4,0
17. Galvaskausa augstums	4	127,0	5,0	22	127,6	3,4
9. Pieres mazākais platums	5	95,4	4,6*	21	93,7	4,3
45. Sejas platums	3	125,0	5,3	17	125,5	4,0
48. Sejas augšdaļas augstums	5	66,0	2,1	16	65,7	3,0
55. Deguna augstums	5	45,2	2,8	18	48,5	3,2*
54. Deguna platums	4	23,6	1,7	17	24,4	2,0*
51. Orbītas platums no mf	5	39,3	1,3	20	39,7	1,7
52. Orbītas augstums	5	33,7	0,8	20	32,9	1,6
DS Dakriālais augstums	4	11,8	1,3	13	10,9	1,4
SS Simotiskais augstums	4	3,2	0,8	18	3,8	1,0
DS:DC Dakriālais indekss	4	51,0	2,0	13	50,1	6,7
SS:SC Simotiskais indekss	4	38,5	7,6	18	41,4	9,6
75 (1) Deguna izvirzes leņķis	2	21,0	1,4	2	22,5	5,0*
77. Nazomolārais leņķis	2	135,9	1,3	14	139,9	5,2
Zm Zigomaksilārais leņķis	2	128,2	6,7*	7	129,3	3,7
72. Sejas vidusdaļas profilējuma leņķis	2	80,5	2,1	12	85,3	2,5
8:1 Galvaskausa indekss	3	79,9	2,5	22	78,0	4,0*
48:45 Sejas augšdaļas indekss	3	52,9	4,1*	15	52,5	3,6*
52:51 Orbītas indekss	5	85,8	2,5	20	83,0	4,6
54:55 Deguna indekss	4	53,1	1,2	17	50,4	5,0*

Paleodemogrāfija un atsevišķi paleopatoloģiskie aspekti

Paleodemogrāfiskajiem pētījumiem nepieciešama maksimāli, vislabāk pilnīgi izpētīta apbedījumu vieta. Plašs materiāls iegūts T. Bergas veiktajos izrakumos Krāslavas rajona Ūdrīšu pagasta Augustinišķu 14.–16. gs. senkapos. Apbedījumu vieta stipri cietusi 1931. gada plūdu laikā. Pēc vietējo iedzīvotāju nostāstiem toreiz aptuveni puse apbedījumu iebrukusi Daugavā. Paleodemogrāfiski bija iespējams izvērtēt 120 apbedījumus (86%) no arheoloģiski izpētītajiem 140 apbedījumiem.¹⁵ Slutišķu 15.–17. gs. kapsētai izpētīta lielākā daļa, atsegti 189 apbedījumi, neizpētīta palikusi neliela rietumu daļa.¹⁶ Vecumu un dzimumu bija iespējams noteikt 107 apbedītajiem (57%). Vilmaņu 16.–17. gs. un Šķērškānu 17.–18. gs. apbedījumu skaits bija pārāk neliels paleodemogrāfisko rādītāju noteikšanai.

Skeletkapos apbedīto dzimuma un vecuma struktūra noteikta pēc Eiropas un amerikāņu antropologu izstrādātās metodikas.¹⁷ Dzimums noteikts indivīdiem, vecākiem par 15 gadiem. Mirušo bioloģisko vecumu bija iespējams noteikt līdz 60 gadu vecumam. Bērniem un jauniešiem līdz 20 gadiem vecumu noteica ar 1–4 gadu, vecākiem indivīdiem – pamatā ar 5 vai 10 gadu precizitāti.

Demogrāfiskie rādītāji aprēķināti pēc G. Ačādi un I. Nemeškēri¹⁸ izstrādātajām iedzīvotāju mirstības sadalījuma tabulām. Zidaiņu un 1–4 gadus vecu bērnu deficīts kapsētā kompensēts pēc F. V. Rēsinga un R. Jankauska metodikas.¹⁹ Iedzīvotāju reproduktīvie rādītāji aprēķināti pēc M. Henneberga izstrādātajām tabulām.²⁰ Kopējā mirstība aprēķināta pēc D. Ubelakera piedāvātās formulas.²¹ Populācijas lielums noteikts pēc vairāku autoru izstrādātajām formulām,²² tās struktūra rekonstruēta pēc G. H. Saivena piedāvātās shēmas.²³

Rūpīgi savāktais antropoloģiskais materiāls liecina par 0–14 gadu vecu bērnu augsto mirstību pētītajās populācijās. Augustinišķu 14.–16. gs. iedzīvotājiem tā sasniedza 45%, Slutišķu 15.–17. gs. populācijā tā bija 46,3% no kapsētā apbedīto indivīdu kopskaita. Vidzemē arheoloģiski pilnīgi izpētītajā Daudziešu 16.–17. gs. kapsētā bērnu īpatsvars bija 38,8%.²⁴ Plaši pētītajās Lietuvas lauku 14.–18. gs. kapsētās bērnu mirstība svārstās 20,6–52,1% robežās,²⁵ savukārt Eiropas viduslaiku iedzīvotājiem – 34,7–62,8%.²⁶

Augstākā bērnu mirstība kapsētās konstatēta 0–4 gadu vecumā, Augustinišķu – 28,3%, Slutišķu – 25,4% no apbedīto skaita. Slutišķu kapsētā izdevies konstatēt, ka 12% no visiem apbedījumiem ir zidaiņu apbedījumi. Pētījumi par 0–4 gadus vecu bērnu deficītu Lietuvas 1. un 2. gadu tūkstoša antropoloģiskajā materiālā, kā arī etnogrāfiskie pētījumi liecina, ka šajā vecumā mirst ap 45% bērnu.²⁷ F. V. Rēsinga un R. Jankauska paleodemogrāfiskajos pētījumos piedāvā lietot 0–4 gadus vecu bērnu korekciju, palielinot šī vecuma bērnu īpatsvaru

līdz 45% no kopējā izpētīto apbedījumu skaita. Veicot zīdaiņu korekciju, bērnu īpatsvars Augustinišķu kapsētā palielinās līdz 53,2%, Slutišķu – līdz 55,0%, kas, domājams, objektīvāk atspoguļo reālo situāciju.

Savukārt jaundzimušo prognozējamais dzīves ilgums e_0^0 Augustinišķu 14.–16. gs. iedzīvotājiem samazinās no 20,9 līdz 17,9 gadiem, Slutišķu 15.–17. gs. populācijā – no 20,7 līdz 17,6 (5. tab.).

5. tabula

Augšdaugavas 14.–17. gs. iedzīvotāju paleodemogrāfiskie rādītāji

Kapsēta, datējums	Prognozējamais dzīves ilgums				Reproduktīvie rādītāji			Mirstība, ‰
	e_0^0	$(e_0^0)^*$	$e_{20}^0 V$	$e_{20}^0 S$	R_{pot}	R_0	C	
Augustinišķi 14.–16. gs.	20,9	17,9	19,4	13,3	0,480	0,84	3,6	55,9
Slutišķi 15.–17. gs.	20,7	17,6	16,9	15,5	0,577	0,97	4,3	56,8

Prognozējamais dzīves ilgums:

e_0^0 – jaundzimušajiem,

$(e_0^0)^*$ – jaundzimušajiem pēc 0–4 gadus vecu bērnu kompensācijas līdz 45% no pētīto indivīdu skaita,

$e_{20}^0 V$ – divdesmit gadu veciem vīriešiem,

$e_{20}^0 S$ – divdesmit gadu vecām sievietēm,

R_{pot} – rāda, kāda daļa no kopējā reproduktīvā potenciāla tiek realizēta populācijā pastāvošajos sieviešu mirstības apstākļos,

R_0 – pēcnācēju skaits uz vienu vecāku paaudzes indivīdu,

C – vienai sievietei vidēji dzimušo bērnu skaits.

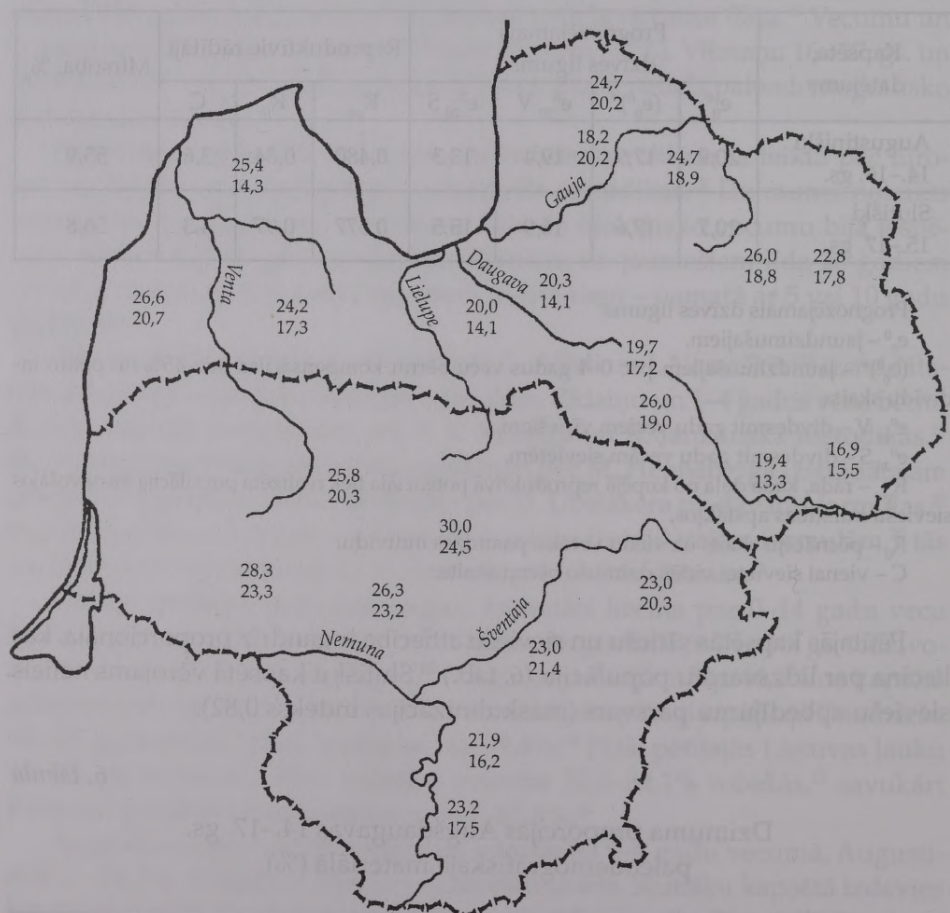
Pētītājās kapsētās vīriešu un sieviešu attiecība ir gandrīz proporcionāla, kas liecina par līdzsvarotu populāciju (6. tab.).²⁸ Slutišķu kapsētā vērojams neliels sieviešu apbedījumu pārsvars (maskulinizācijas indekss 0,82).

6. tabula

Dzimuma proporcijas Augšdaugavas 14.–17. gs. paleodemogrāfiskajā materiālā (%)

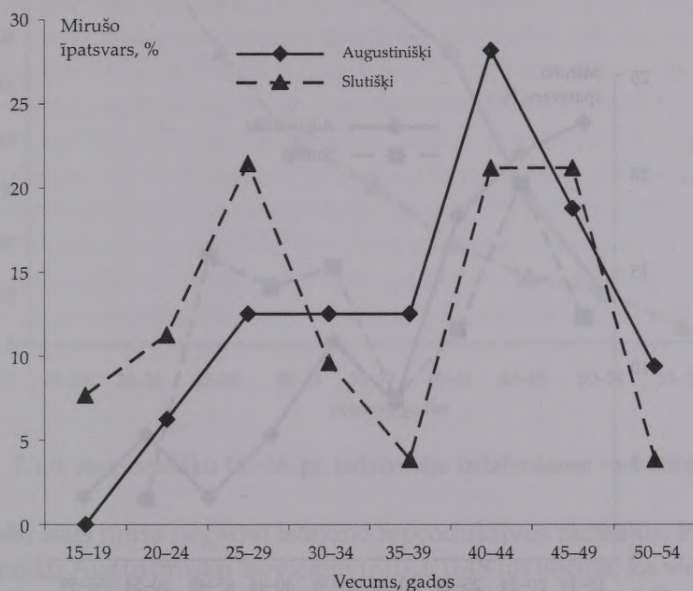
Kapsēta	Datējums, gs.	Vīrieši	Sievietes	Maskulinizācijas indekss
Augustinišķi	14.–16.	51,0	49,0	1,04
Slutišķi	15.–17.	45,0	55,0	0,82

Divdesmit gadus sasniegušo Augustinišķu 14.–16. gs. vīriešu prognozējamais dzīves ilgums ir 19,4 gadi, savukārt sievietēm – tikai 13,3 gadi. Attiecīgi pieskaitot 20 gadus, vidējais dzīves ilgums ir 39,4 gadi vīriešiem un 33,3 gadi sievietēm. Slutišķu 15.–17. gs. pieaugušo vīriešu vidējais dzīves ilgums samazinās līdz 36,9 gadiem, sievietēm savukārt palielinās līdz 35,5 gadiem (5. tab.). Jāatzīmē, ka šie rādītāji ir zemākie Latvijas, kā arī Lietuvas 14.–18. gs. paleodemogrāfiskajā materiālā. Austrumlietuvās vidējā dzīves ilguma rādītāji ir augstāki nekā Latgalē, kaut gan tie ir zemāki nekā Rietumlietuvā (2. att.).

2. att. Latvijas un Lietuvas 14.–18. gs. pieaugušo vīriešu (augšējais skaitlis) un sievietņu (apakšējais skaitlis) prognozējamais dzīves ilgums e_{20}^0 (iekļauti dati no Česnys, Balčiūniene 1988, Jančauskas 1995)²⁹

Augustinišķu 14.–16. gs. vīriešiem augstākā mirstība (46,9%) konstatēta 40–49 gadu vecumā, kas atbilst viduslaiku iedzīvotāju vidējam dzīves ilgumam. Slutišķu 15.–17. gs. vīriešiem parādās augsta mirstība jau 20–29 gadu vecumā (32,7%), tā paaugstinās arī 40–49 gadu vecumā (42,3%) (3. att.).

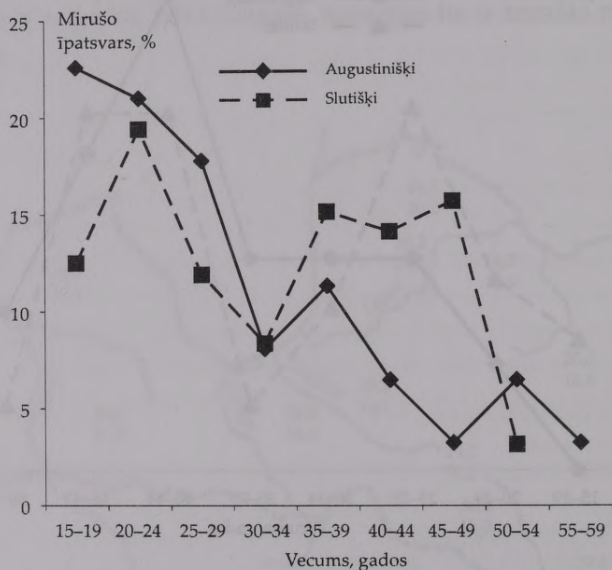

3. att. Augustinišķu 14.–16. gs. un Slutišķu 15.–17. gs. vīriešu mirstības sadalījums

Iespējams, Slutišķu 15.–17. gs. iedzīvotāju demogrāfiskie rādītāji atspoguļo kara postījumus Latgalē. Jaunu vīriešu paaugstinātu mirstību var skaidrot ar aktīvu karadarbību vai epidēmiju postu. Augustinišķu un Slutišķu kapulauks atrodas tiešā Daugavas ūdensceļa tuvumā, un, kā rāda demogrāfiskie pētījumi, iedzīvotāji pie Daugavas bija vairāk pakļauti epidēmijām, pastiprināti cieta no laupīšanām un karadarbības. Tā Daugavas lejtecē divdesmit gadus sasniegušo vīriešu vidējais mūža garums – 40 gadi bija vidēji par 4,4 gadiem zemāks nekā Kurzemē (45,4 gadi) un Vidzemē (43,3 gadi). Līdzsvarotās lauku populācijās būtisks mirstības pieaugums vīriešiem Latvijā 14.–18. gs. parādās, tikai sasniedzot 40 gadu vecumu. Līdzīga situācija vērojama arī Lietuvas³⁰ un Igaunijas paleodemogrāfiskajā materiālā.³¹

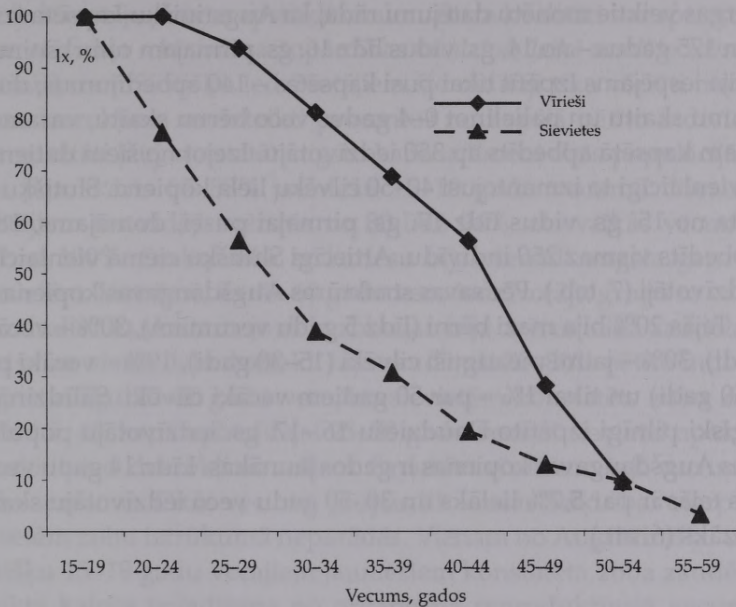
Sievietēm demogrāfiskā situācija ir jūtami sliktāka nekā vīriešiem, augstākā mirstība gan Augustinišķu 14.–16. gs. (43,5%), gan Slutišķu 15.–17. gs.

sievietēm (31,9%) ir 15–24 gadu vecumā (4. att.). Šāda parādība ir raksturīga viduslaikiem. Domājams, tas saistīts ar sarežģījumiem pirmajās dzemdībās. Vērojams, ka 15.–17. gs. nedaudz palielinās to sieviešu skaits, kas nodzīvo ilgāk par 40 gadiem (32,8% Slutišķos un 19,4% Augustinišķos). Jāatzīmē, ka smagā sociālekonomiskā situācija vairāk ietekmēja tieši sieviešu dzīves apstākļus.

4. att. Augustinišķu 14.–16. gs. un Slutišķu 15.–17. gs. sieviešu mirstības sadalījums

Paaugstināta mirstība reproduktīvā vecumā tiek saistīta ar nepietiekamo un nekvalitatīvo uzturu bērnībā, kādēļ sievietēm veidojas šaurāks iegurnis, tādējādi palielinās risks dzemdībās, novājinātais organisms nespēj pretoties infekcijas slimībām, un pastāv lielāka iespēja saslimt ar dažādām pēcdzemdību infekcijām. Reprodukтивajā vecumā no 20 līdz 44 gadiem sieviešu izdzīvošanas varbūtība ir par 35,5% zemāka nekā vīriešiem (5. att.). Tas apstiprina pieņēmumu, ka dzemdību komplikācijas ir viens no galvenajiem sieviešu mirstības cēloņiem.³² Par Augustinišķu 14.–16. gs. populācijas smagajiem dzīves apstākļiem liecina arī G. Gerharda osteoloģiskie pētījumi. Augustinišķu sievietēm konstatēts viens no mazākajiem auguma garuma rādītājiem (154,32 cm) Latvijā 14.–16. gadsimtā.³³

5. att. Augustinaišu 14.–16. gs. iedzīvotāju izdzīvošanas varbūtība

Sieviešu īsais mūžs negatīvi ietekmē reproduktīvos rādītājus. Reproduktais potenciāls Augustinaišu sievietēm ir tikai 0,48 un liecina, ka viena sieviete vidēji varēja dzemdēt 3,6 bērnus. Tas ir zemākais rādītājs Latvijas 14.–16. gs. lauku iedzīvotāju populācijās. Sakarā ar bērnu augsto mirstību no šiem 3,6 bērniem tikai 1,73 sasniedza 15 gadu vecumu, un dabiskais pieaugums uz vienu indivīdu bija mazāks par vienu ($R_0 = 0,84$), kas liecina, ka populācija samazinās.

Slutišķu 15.–17. gs. populācijā reproduktīvie rādītāji ir nedaudz augstāki, viena sieviete vidēji dzemdēja 4,3 bērnus, jo $R_{pot} = 0,577$. Ņemot vērā, ka 15 gadu vecumu no tiem sasniedza 1,95, dabiskais pieaugums uz vienu indivīdu ir 0,97.

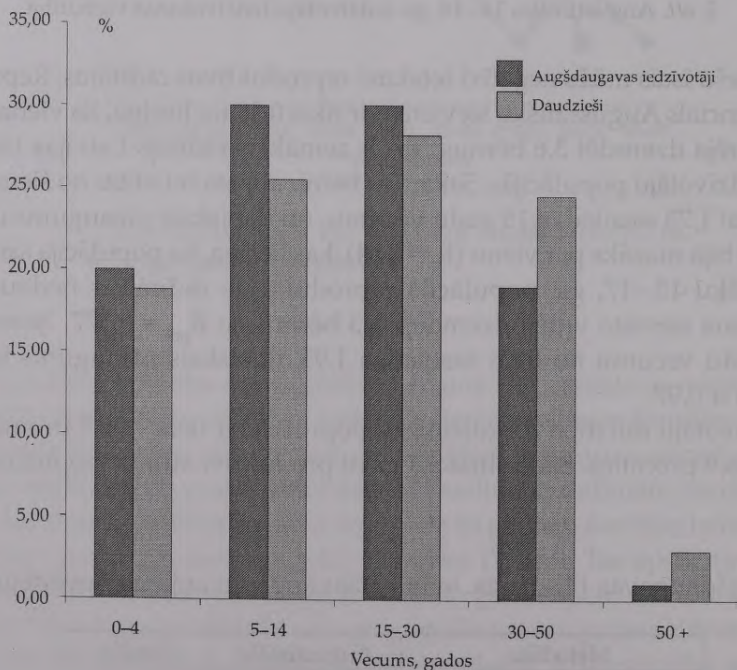
Iedzīvotāju mirstība Augustinaišu populācijā ir liela – 55,9 promiles, Slutišķu – 56,9 promiles. Šādā situācijā grūti produktīvi atražot populāciju.

7. tabula

Augšdaugavas 14.–17. gs. iedzīvotāju kopienu apjoma novērtējums

Metodika	Augustinaiši	Slutišķi
Ubelaker (1989)	36	25
Acsádi & Nemeskéri 1970	53	42
Gejvall (1960)	40–50	28–34

T. Bergas veiktie monētu datējumi rāda, ka Augstinišķu kapsēta izmantota apmēram 175 gadus – no 14. gs. vidus līdz 16. gs. pirmajam ceturksnim. Arheoloģiski bija iespējams izpētīt tikai pusi kapsētas – 140 apbedījumus; dubultojot apbedījumu skaitu un palielinot 0–4 gadus veco bērnu skaitu, varam pieļaut, ka pavisam kapsētā apbedīts ap 350 iedzīvotāju. Izejot no šiem datiem, iegūstam, ka vienlaicīgi to izmantojusi 40–50 cilvēku liela kopiena. Slutišķu kapsēta izmantota no 15. gs. vidus līdz 17. gs. pirmajai pusei, domājams, 180 gadu, kuros apbedīts vismaz 250 indivīdu. Attiecīgi Slutišķu ciemā vienlaicīgi bijuši 25–40 iedzīvotāji (7. tab.). Pēc savas struktūras Augšdaugavas kopienas bijušas līdzīgas. Tajās 20% bija mazi bērni (līdz 5 gadu vecumam), 30% – vecāki bērni (5–14 gadi), 30% – jauni pieauguši cilvēki (15–30 gadi), 19% – vecāki pieaugušie (30–50 gadi) un tikai 1% – par 50 gadiem vecāki cilvēki. Salīdzinājumā ar arheoloģiski pilnīgi izpētīto Daudziešu 16.–17. gs. iedzīvotāju populāciju no Vidzemes Augšdaugavas kopienas ir gados jaunākas. Līdz 14 gadu veco bērnu īpatsvars tajās ir par 5,7% lielāks un 30–50 gadu veco iedzīvotāju skaits – par 7,5% mazāks (6. att.).

6. att. Augšdaugavas 14.–17. gs. iedzīvotāju un Daudziešu 16.–17. gs. populāciju struktūru salīdzinājums

Par iedzīvotāju dzīves apstākļiem un uztura kvalitāti var spriest pēc zobu sistēmas stāvokļa – *kariesa* sastopamības un *dzīves laikā zaudēto zobu īpatsvara*. Augustinišķu un Slutišķu iedzīvotājiem šie rādītāji tika vērtēti mazajiem un lielajiem dzerokļiem un izteikti procentos no kopējā pētīto indivīdu skaita. Iegūtie rezultāti ļauj konstatēt augstu kariesa līmeni abās populācijās (8. tab.). Kariess bija skāris 67–88% jauniešu 15–19 gadu vecumā. Pieaugušajiem iedzīvotājiem tas vidēji svārstās no 80 līdz 94%, atsevišķās vecuma grupās sasniedzot 100%. Saslimstība ar kariesu bija vienādi augsta gan vīriešiem, gan sievietēm. Jāatzīmē, ka 40–60 gadu veco iedzīvotāju grupā to varēja fiksēt nelielam indivīdu skaitam, jo daļa zobu jau bija dzīves laikā zaudēta. Šajā vecumā vismaz vienu lielo dzerokli bija zaudējuši 70–80% pētīto indivīdu. 45% no Augustinišķu 20–30 gadu vecajām sievietēm konstatēts zobu zaudējums dzīves laikā. 68. kapā apbedītajai 25–30 gadu vecajai sievietei apakšžoklī jau bija zaudēti pieci dzerokļi no sešiem. Savukārt vīriešiem šajā vecumā nav fiksēts zobu zudums. Citās vecuma grupās tik krasas atšķirības starp vīriešiem un sievietēm zobu iztrūkumā neparādās. Vienam no Augustinišķu un vienam no Slutišķu 15–19 gadu vecajiem jauniešiem konstatēta zoba zaudēšana. Nepārtraukta kalcija izvadīšana no organisma reproduktīvajā vecumā atstāja ietekmi uz sievietes kaulu un zobu sistēmu. Dānijas Tirupes ciema 12.–14. gs. iedzīvotāju zobu sistēmas pētījumi parādījuši, ka viena bērna dzemdēšana mātei maksājusi 0,5–1 zoba zaudēšanu. Dānijā konstatētas būtiskas atšķirības kariesa sastopamībā sievietēm un vīriešiem. Sievietēm aktīva kariesa augstākā sastopamība vismaz vienā zobā, tas ir, 73%, konstatēta 39 gadu vecumā. Vīriešiem kariesa iespējamība visās vecuma grupās bija vienāda. Aktīvs kariess ir stāvoklis, kad zoba emalja ir izirusi un veidojas dobums, un tiek uzskatīts, ka tas ir galvenais cēlonis žokļa iekaisumiem. Aktīvs kariess var novest pie zoba zaudējuma, bet smagākajos gadījumos tiek saistīts ar priekšlaicīgu nāvi. J. L. Boldsens, analizējot Tirupes sieviešu mirstību un zobu sistēmas stāvokli, secina, ka aktīva kariesa gadījumā nomirt no žokļa plašāka iekaisuma bija daudz iespējamāks iznākums nekā zaudēt zobu.³⁴

8. tabula

Augšdaugavas 14.–17. gs. iedzīvotāju zobu sistēmas novērtējums

Pazīme/ vecuma grupa	Augustinišķi			Slutišķi		
	Bērni, jaunieši	Sievietes	Vīrieši	Bērni, jaunieši	Sievietes	Vīrieši
Kariess						
7–14	25,0 (16)*			38,0 (8)		
15–19	67,0 (12)			88,0 (8)		
20–29		80,0 (10)	75,0 (8)		89,0 (9)	83,0 (6)
30–39		100,0 (6)	86,0 (7)		50,0 (4)	100,0 (4)
40–60+		67,0 (3)	92,0 (13)		100,0 (2)	100,0 (7)
20–60+		82,3 (19)	84,3 (28)		79,7 (15)	94,3 (17)
Zobu zaudējums						
15–19	8,0 (12)			13,0 (8)		
20–29		45,0 (11)	0,0 (8)		20,0 (10)	43,0 (7)
30–39		33,0 (6)	71,0 (7)		71,0 (7)	80,0 (5)
40–60+		80,0 (5)	76,0 (17)		75,0 (8)	70,0 (10)
20–60+		52,7 (22)	49,0 (32)		55,3 (25)	64,3 (22)

* Pazīmes sastopamība %; iekavās norādīts pētīto indivīdu skaits.

Cribra orbitalia ir acs orbītas kaulu un galvaskausa virsmas porotiskas izmaiņas, kas, domājams, attīstās, ilgstoši slimojot ar mazasinību, infekcijas slimībām, vai vielmaiņas traucējumu rezultātā.³⁵ Tās konstatētas 6,5% Augustinišķu sieviešu un 9,4% vīriešu, un 9,4% bērnu. Tās parādās 6,3% Slutišķu sieviešu, 11,5% vīriešu un 2% bērnu. *Cribra orbitalia* zemā sastopamība bērniem, iespējams, skaidrojama ar bērnu augsto mirstību. 50% jaundzimušo mirst līdz 10 gadu vecumam – un hroniskas slimības nepaspēj atstāt paliekošas izmaiņas kaulu struktūrā. Šajā gadījumā, domājams, jāstopas ar tā dēvēto osteoloģisko paradoksu, kad zems paleopatoloģijas sastopamības līmenis ne vienmēr liecina par labu populācijas veselības stāvokli.³⁶ Lai vielmaiņas traucējumi atstātu pēdas kaulu struktūrā, nepieciešams laiks. Ja indivīds nomirst slimības sākuma stadijās, pēc kaulu materiāla to nav iespējams konstatēt. Tāpēc svarīgi kopā izvērtēt paleopatoloģiskos un demogrāfiskos rādītājus.

Augustinišķu kapsētā 87. kapā apbedītajam 30–35 gadus vecajam vīrietim konstatēta *iedzimta patoloģija* – labās kājas pēdai bijuši seši pirksti. Lauztais

kreisās rokas augšdelms un iecirtums mugurkaulā liecina, ka vīrietis varētu būt miris vardarbīgā nāvē. Savukārt 48. kapā apbedītajam 45–50 gadu vecajam vīrietim galvaskausa pieres kaulā var konstatēt aprētojušos un dzīves laikā sadzijušu traumu.

Augustinišķu 14.–16. gs. un Slutišķu 15.–17. gs. iedzīvotāju paleodemogrāfiskie dati un zobu sistēmas stāvoklis ļauj domāt, ka bads un epidēmijas noteica bērnu augsto mirstību Latgalē 15.–17. gs., kā arī jaunu sieviešu mirstību 14.–16. gadsimtā. Savukārt Livonijas karš, iespējams, izraisīja vīriešu mūža saīsināšanos 15.–17. gadsimtā.

Smagā sociālekonomiskā situācija noteica zemu reprodaktīvo līmeni, mazu iedzīvotāju dabisko pieaugumu un augstu iedzīvotāju mirstību. Ap 1351. gadu Livoniju sasniedza mēris, kas pēc tam izplatījās Pleskavas, Novgorodas un Maskavas zemēs. Bads un mēris plosījās Livonijā arī ap 1420., 1430.–1439., 1481.–1482. gadu. Labības un siena trūkums radās ne vien aukstā laika dēļ, sējumus sistemātiski postīja arī leiši pierobežas novados. Postu vēl pastiprināja Livonijas valsts sabrukums un Latgales nonākšana poļu varā.³⁷

16. gs. beigu Latgales muižu inventāru sarakstos parādās ziņas, ka no 1508. gadā inventārā fiksētajām saimniecībām nereti puse ir neapdzīvota.³⁸

E. Dunsdorfs atzīmē, ka 17. gs. Latgalē bija lielākais cilvēku trūkums, kāds jebkad ir bijis citos novados. Latgales zemnieki pildīja pienākumus pret muižu tāpat kā Vidzemē un Kurzemē, ar tām lokālām savādībām, kas izriet no tā, ka ļaužu ir maz, muižu saimniecības atrodas tālāk no tirgus un ir primitīvākas.³⁹

Poļu varas iestādes Latgali uzskatīja par Polijas (Žečpospolitas) koloniju. Nedaudzajās pilsētās labākajā gadījumā varēja saskaitīt dažus desmitus sētu. Nesaudzīgi ekspluatēdamas lauku iedzīvotājus, poļu varas iestādes centās palielināt valsts ienākumus. Valsts nodokļus maksāja nevis muižnieki, bet gan zemnieki un pilsētnieki. 17. gadsimtā ņēma “dūmu naudu” – īpašu nodokli no katras zemnieku sētas jeb “dūma”. 17. gadsimta vidū nodibināja arī jaunu nodokli karaspēka uzturēšanai, tā saukto hibernu – vienu dālderu no dūma.⁴⁰

Pirmo plašāko darbu par Latgales sanitāro stāvokli 18. gs. beigās publicēja M. Broze. Autors neredz nekā gaiša vietējo zemnieku dzīvē – bads, netīrība un dzeršana ietekmēja viņu veselību. Iedzīvotāju saslimstība bija augsta, un tai piemita sezonāls raksturs. Pavasarī zemnieki slimojuši ar drudzi, augustā – ar caureju. Slimību izcelsmi autors skaidro ar nepietiekamu uzturu, netīriem, šauriem mitekļiem un antisanitārā stāvoklī esošām pirtīm kā slimību perēkļiem. Visaugstākā mirstība bijusi bērniem, bet pieaugušajiem – vecumā no 40 līdz 50 gadiem. 60–70 gadu veci iedzīvotāji esot bijuši reti sastopami.⁴¹

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861. gadā lauku iedzīvotāju medicīniskā aprūpe Latgalē būtiski uzlabojās. 1869.–1871. gadā tika apstiprināti trīs aprīnķa ārstu amati. Pieauga lauku feldšeru un vecmāšu skaits. No 1870. līdz

1873. gadam Daugavpils apriņķī ierīkotas 10 lauku slimnīcas ar 92 gultasvietām, Ludzas apriņķī – divas un Rēzeknes – viena. Tās vadīja feldšeris, un darbu kontrolēja apriņķa lauku ārsts. 1903. gadā tika pieņemts lēmums izveidot Vitebskas guberņas zemstu saimniecības pārvaldi. Tās pārziņā nodeva lauku ārstniecības iestādes, un iedzīvotājiem tika nodrošināta bezmaksas medicīniskā palīdzība. Šai laikā vērojamas būtiskas pozitīvas pārmaiņas. 1907. gadā zemstu sistēmā Latgalē strādāja 13 ārsti, 29 feldšeri un 13 vecmātes. Zemstu pakļautībā bija deviņas slimnīcas, trīs ārstu ambulances, 18 feldšerpunkti, un stacionāros kopumā bija 172 gultasvietas.⁴²

Iedzīvotāju dabiskā pieauguma straujais kāpums, kas pārējā Latvijas teritorijā novērojams 19. gs. 70. gados, Latgalē konstatējams 19. un 20. gs. mijā, toties dzimstības kāpums te bija straujāks.

20. gs. 20.–30. gados Latgale vēl arvien bija sociālekonomiski vājākais Latvijas novads. 30. gadu vidū Latgalē lauksaimniecībā bija nodarbināti 87% no visiem strādājošajiem, tikai sestdaļa iedzīvotāju dzīvoja pilsētās. Gandrīz 20% vīriešu un 34% sieviešu neprata lasīt un rakstīt. Ārstu un medicīniskā personāla Latgalē bija 2,5 reizes mazāk nekā valstī vidēji. Atbilstoši tam iedzīvotāju mirstība – īpaši bērnu un pieaugušo iedzīvotāju – vecumā no 30 līdz 70 gadiem bija ievērojami augstāka nekā pārējā Latvijas teritorijā. Zidaiņu mirstība 1939. gadā Latgalē bija 91 promile, kamēr Kurzemē, Zemgalē un Vidzemē tā svārstījās ap 60–67 promilēm un Rīgā bija pazeminājusies jau līdz 47 promilēm.⁴³ Demogrāfiskie dati liecina, ka vēsturiski izveidojušās Latgales teritorijas sociālekonomiskās problēmas jūtamas vēl 20. gadsimtā.

9. tabula

Augustinišķu 14.–16. gs. kapsētā apbedīto iedzīvotāju
dzīves ilguma rādītāji

x	Dx	dx	lx	qx	Lx	Tx	e ⁰ x
Bērni un pieaugušie							
0–1	2,00	1,67	100,00	0,0167	99,17	2089,16	20,89
1–4	32,00	26,67	98,33	0,2712	340,00	1990,00	20,24
5–9	15,50	12,92	71,67	0,1802	326,04	1650,00	23,02
10–14	4,50	3,75	58,75	0,0638	284,38	1323,96	22,54
15–19	10,00	8,33	55,00	0,1515	254,17	1039,58	18,90
20–24	8,50	7,08	46,67	0,1518	215,63	785,42	16,83
25–29	9,50	7,92	39,58	0,2000	178,13	569,79	14,39
30–34	6,50	5,42	31,67	0,1711	144,79	391,67	12,37
35–39	7,50	6,25	26,25	0,2381	115,63	246,88	9,40
40–44	11,00	9,17	20,00	0,4583	77,08	131,25	6,56
45–49	7,00	5,83	10,83	0,5385	39,58	54,17	5,00
50–54	5,00	4,17	5,00	0,8333	14,58	14,58	2,92
55–60	1,00	0,83	0,83	1	2,08	0,00	0,00
	120	100					
Vīrieši							
15–19	0,00	0,00	100,00	0,0000	500,00	2437,5	24,38
20–24	2,00	6,25	100,00	0,0625	484,38	1937,50	19,38
25–29	4,00	12,50	93,75	0,1333	437,50	1453,13	15,50
30–34	4,00	12,50	81,25	0,1538	375,00	1015,63	12,50
35–39	4,00	12,50	68,75	0,1818	312,50	640,63	9,32
40–44	9,00	28,13	56,25	0,5000	210,94	328,13	5,83
45–49	6,00	18,75	28,13	0,6667	93,75	117,19	4,17
50–54	3,00	9,38	9,38	1,0000	23,44	23,44	2,50
	32	100					
Sievietes							
15–19	7,00	22,58	100,00	0,2258	443,55	1475,80	14,76
20–24	6,50	20,97	77,42	0,2708	334,68	1032,26	13,33
25–29	5,50	17,74	56,45	0,3143	237,90	697,58	12,36
30–34	2,50	8,06	38,71	0,2083	173,39	459,68	11,88
35–39	3,50	11,29	30,65	0,3684	125,00	286,29	9,34
40–44	2,00	6,45	19,35	0,3333	80,65	161,29	8,33
45–49	1,00	3,23	12,90	0,2500	56,45	80,65	6,25
50–54	2,00	6,45	9,68	0,6667	24,19	24,19	2,50
55–60	1,00	3,23	3,23	1,0000	8,06	0,00	0,00
	31	100					

10. tabula

Slušiķu 15.-17. gs. kapsētā apbedīto iedzīvotāju
dzīves ilguma rādītāji

x	Dx	dx	lx	qx	Lx	Tx	e ⁰ x
Bērni un pieaugušie							
0-1	13,00	12,04	100,00	0,1204	93,98	2071,55	20,72
1-4	14,50	13,43	87,96	0,1526	325,00	1977,57	22,48
5-9	15,50	14,35	74,54	0,1925	336,81	1652,57	22,17
10-14	7,00	6,48	60,19	0,1077	284,72	1315,76	21,86
15-19	6,00	5,56	53,70	0,1034	254,63	1031,04	19,20
20-24	9,13	8,45	48,15	0,1756	219,61	776,41	16,13
25-29	9,37	8,68	39,70	0,2186	176,79	556,80	14,03
30-34	5,17	4,78	31,02	0,1542	143,13	380,02	12,25
35-39	5,83	5,40	26,23	0,2059	117,67	236,88	9,03
40-44	10,00	9,26	20,83	0,4444	81,02	119,21	5,72
45-49	10,50	9,72	11,57	0,8400	33,56	38,19	3,30
50-54	2,00	1,85	1,85	1,0000	4,63	4,63	2,50
	108	100					
Vīrieši							
15-19	2,00	7,69	100,00	0,0769	480,77	2039,84	20,40
20-24	2,93	11,26	92,31	0,1220	433,38	1559,07	16,89
25-29	5,57	21,43	81,04	0,2644	351,65	1125,69	13,89
30-34	2,50	9,62	59,62	0,1613	274,04	774,04	12,98
35-39	1,00	3,85	50,00	0,0769	240,38	500,00	10,00
40-44	5,50	21,15	46,15	0,4583	177,88	259,62	5,63
45-49	5,50	21,15	25,00	0,8462	72,12	81,73	3,27
50-54	1,00	3,85	3,85	1,0000	9,62	9,62	2,50
	26	100					
Sievietes							
15-19	4,00	12,50	100,00	0,1250	468,75	1822,40	18,22
20-24	6,20	19,38	87,50	0,2214	389,06	1353,65	15,47
25-29	3,80	11,88	68,13	0,1743	310,94	964,58	14,16
30-34	2,67	8,33	56,25	0,1482	260,42	653,65	11,62
35-39	4,83	15,10	47,92	0,3152	201,82	393,23	8,21
40-44	4,50	14,06	32,81	0,4286	128,91	191,41	5,83
45-49	5,00	15,63	18,75	0,8333	54,69	62,50	3,33
50-54	1,00	3,13	3,13	1,0000	7,81	7,81	2,50
	32	100					

11. tabula

Augustinišķu 14.–16. gs. kapsētā apbedīto iedzīvotāju dzīves ilguma rādītāji, lietojot 0 līdz 4 gadus vecu bērnu kompensāciju

x	Dx	dx	lx	qx	Lx	Tx	e^0x
0-1	23,00	16,31	100,00	0,1631	91,84	1785,46	17,85
1-4	32,00	22,70	83,69	0,2712	289,36	1693,62	20,24
5-9	15,50	10,99	60,99	0,1802	277,48	1404,26	23,02
10-14	4,50	3,19	50,00	0,0638	242,02	1126,77	22,54
15-19	10,00	7,09	46,81	0,1515	216,31	884,75	18,90
20-24	8,50	6,03	39,72	0,1518	183,51	668,44	16,83
25-29	9,50	6,74	33,69	0,2000	151,60	484,93	14,39
30-34	6,50	4,61	26,95	0,1711	123,23	333,33	12,37
35-39	7,50	5,32	22,34	0,2381	98,40	210,11	9,40
40-44	11,00	7,80	17,02	0,4583	65,60	111,70	6,56
45-49	7,00	4,96	9,22	0,5385	33,69	46,10	5,00
50-54	5,00	3,55	4,26	0,8333	12,41	12,41	2,92
55-50	1,00	0,71	0,71	1	1,77	0,00	0,00
	141	100					

12. tabula

Slutišķu 15.–17. gs. kapsētā apbedīto iedzīvotāju dzīves ilguma rādītāji, lietojot 0 līdz 4 gadus vecu bērnu kompensāciju

x	Dx	dx	lx	qx	Lx	Tx	e ⁰ x
0–1	24,00	18,60	100,00	0,1860	90,70	1761,84	17,62
1–4	24,50	18,99	81,40	0,2333	287,60	1671,14	20,53
5–9	15,50	12,02	62,40	0,1925	281,98	1383,55	22,17
10–14	7,00	5,43	50,39	0,1077	238,37	1101,57	21,86
15–19	6,00	4,65	44,96	0,1034	213,18	863,20	19,20
20–24	9,13	7,08	40,31	0,1756	183,86	650,02	16,13
25–29	9,37	7,26	33,23	0,2186	148,01	466,16	14,03
30–34	5,17	4,01	25,97	0,1542	119,83	318,15	12,25
35–39	5,83	4,52	21,96	0,2059	98,51	198,32	9,03
40–44	10,00	7,75	17,44	0,4444	67,83	99,81	5,72
45–49	10,50	8,14	9,69	0,8400	28,10	31,98	3,30
50–54	2,00	1,55	1,55	1,0000	3,88	3,88	2,50
	129	100					

x – vecuma intervāls,

Dx – absolūtais indivīdu skaits, kuri miruši vecuma intervālā x,

dx – relatīvais mirušo indivīdu skaits vecuma intervālā x,

lx – relatīvais indivīdu skaits, kuri nodzīvo līdz vecuma intervālam x,

qx – mirstības varbūtība vecuma intervālā x,

Lx – indivīdu kopējais nodzīvoto gadu skaits līdz vecuma intervālam x,

Tx – indivīdu kopējais prognozējamais nodzīvoto gadu skaits pēc vecuma intervāla x,

e⁰x – indivīda prognozējamais turpmākās dzīves ilgums vecumā intervālā x.

Atsauces

- ¹ Martin R., Saller I. Lehrbuch der Anthropologie. Systematischer Darstellung. Stuttgart, 1957, Bd. 1.
- ² Berga T. Daugavas augšteces 14.–17. gs. senkapi // Daugavas raksti. Rīga, 1996, 57.–59. lpp.
- ³ Berga T. Slutišķu viduslaiku kapsēta un apmetne // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1986. un 1987. gada pētījumu rezultātiem (turpmāk – ZASM). Rīga, 1988, 40.–44. lpp.
- ⁴ Zagorskis F., Zagorska I. Arheoloģiskie izrakumi Vilmaņos // ZASM 1983 un 1984. Rīga, 1984, 109.–112. lpp.
- ⁵ Zagorska I., Ruša M. Arheoloģiskā apzināšana Krāslavas pilsētas apkaimē un izrakumi Šķērkānu viduslaiku kapsētā // ZASM 1986 un 1987. Rīga, 1988, 156.–159. lpp.
- ⁶ Денисова Р. Я. География антропологических типов балтских племен и этногенетические процессы в I – начале II тысячелетия н. э. на территории Литвы и Латвии // Балты, славяне, прибалтийские финны. Рига, 1990, с. 65–81.
- ⁷ Денисова Р. Я. Этногенез латышей. Рига, 1977, с. 29–32.
- ⁸ Česnys G., Balčiūniene I. Senujų Lietuvos gyventojų antropologija. Vilnius, 1988, p. 108–147.
- ⁹ Алексеев В. П. Происхождение народов Восточной Европы. Москва, 1969, с. 162–208.
- ¹⁰ Зариня Г. В. Антропологический состав населения Аугшземе XVI–XIX вв. // Балты, славяне, прибалтийские финны. Рига, 1990, с. 114–117.
- ¹¹ Denisova R. Sēlpils 13.–17. gs. kapulauka kranioloģiskais materiāls un tā nozīme austrumlatviešu etniskās vēstures izpratnē // Arheoloģija un etnogrāfija (turpmāk – AE). Rīga, 1973, 10. laid., 7.–24. lpp.
- ¹² Zariņa G. Daudziešu 16.–17. gs. kapulauka kranioloģiskā materiāla raksturojums // AE. Rīga, 1987, 15. laid., 140.–153. lpp.
- ¹³ Česnys G., Balčiūniene I. Senujų Lietuvos gyventojų antropologija, p. 116, 117.
- ¹⁴ Гаршува К. К. Диалекты литовского языка и их контакты в Латвии // Lietuvos PSR Mokslų akademijos darbai. A serija. Vilnius, 1984, t. 2, p. 83–92.
- ¹⁵ Berga T. Daugavas augšteces 14.–17. gs. senkapi, 57.–59. lpp.
- ¹⁶ Berga T. Slutišķu viduslaiku kapsēta un apmetne, 40.–44. lpp.
- ¹⁷ Ferembach D., Scwidetzky I., Stloukal M. Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons // Journal of Human Evolution, 1980, no. 9, p. 517–549; Buikstra J. E., Ubelaker D. H. Standarts for Data Collection from Human Skeletal Remains // Arkansas Archeological Survey Research Series, no. 44, 1994.
- ¹⁸ Acsádi G., Nemeskéri I. History of Human Life Span and Mortality. Budapest, 1970.
- ¹⁹ Rösing F. W., Jankauskas R. Infant Deficit in Pre-Modern Burial Sites // The 8th Tartu International Anthropological Conference. Tartu, 1997, p. 50, 51.
- ²⁰ Henneberg M. Reproductive Possibilities and Estimations of the Biological Dynamics of Earlier Human Populations // Journal of Human Evolution, 1976, vol. 5, p. 41–48.
- ²¹ Ubelaker D. H. Human Skeletal Remains: Excavation, Analysis, Interpretation. 2nd ed. Washington, 1989.
- ²² Acsádi G., Nemeskéri I. History of Human Life Span and Mortality; Gejvall N. G. Weterhus: Medieval Population and Church in the Light of Skeletal remains. Lund, 1960; Ubelaker D. H. Human Skeletal Remains: Excavation, Analysis, Interpretation.

- ²³ *Siven C. H.* On Reconstruction the (Once) Living Population from Osteological Age Data // *International Journal of Anthropology*, 1991, vol. 6, no. 2, p. 111–118.
- ²⁴ *Zariņa G.* Daudziešu 16.–17. gs. iedzīvotāju paleodemogrāfija // *Antropoloģe profesore Dr. habil. hist. LZA goda locekle Raisa Denisova. Biobibliogrāfija*. Rīga, 2000, 193.–200. lpp.
- ²⁵ *Česnys G., Balčiūniene I.* Senuju Lietuvas gyventojų antropologija, p. 68, 69.
- ²⁶ *Česnys G., Urbanavičius V.* Materials on the Historical Demography of Lithuania in the 14th–18th cc. // *Anthropologie*, 1978, vol. XVII (3), p. 195–203.
- ²⁷ *Rösing F. W., Jankauskas R.* Infant Deficit in Pre-Modern Burial Sites, p. 50, 51.
- ²⁸ *Brothwell P. R.* Paleodemography // *Brass W.* Biological Aspects of Demography. London, 1971.
- ²⁹ *Česnys G., Balčiūniene I.* Senuju Lietuvas gyventojų antropologija, p. 68, 69; *Jankauskas R.* Vēlyvųjų viduramžiu Alytaus antropoekologija (XIV–XVII a. senkapio duomenimis) // *Lietuvos archeologija*, 11. Vilnius, 1995, p. 34–46.
- ³⁰ *Česnys G., Urbanavičius V.* Materials on the Historical Demography of Lithuania in the 14th–18th cc., p. 195–203.
- ³¹ *Almäe R.* Tääksi 14.–18. sajandi populatsioonid demograafiline analüüs ja kehapiikkuse rekonstrueerimine // *Nature, Man and Technology. Interdisciplinary Studies in Archaeology*. Tallinn, 1998, p. 163–187.
- ³² *Högberg U., Iregren E., Siven C. H., Diener L.* Maternal Death in Medieval Sweden: An Osteological and Life Table Analysis // *Journal of Biosocial Science*, 1987, no. 19, p. 501.
- ³³ *Gerhards G.* Latvijas iedzīvotāju ķermeņa garuma izmaiņas pēdējo divu gadu tūkstošu laikā // *Antropoloģe profesore Dr. habil. hist. LZA goda locekle Raisa Denisova. Biobibliogrāfija*. Rīga, 2000, 65.–67. lpp.
- ³⁴ *Boldsen J. L.* A Child, a Tooth – the Cost of Reproduction in the Middle Ages // *Iregren E., Larsson L.* (ed.). A Tooth for a Tooth. Seminar for Odontologists, Osteologist and Archaeologists May 28th 1998. University of Lund, Institute of Archaeology. Report series, no. 87, 2003, p. 81, 82.
- ³⁵ *Stuart-Nacadam P.* Porotic Hyperostosis: Relationship between Orbital and Vault Lesions // *American Journal of Anthropology*, 1989, vol. 80, p. 187–193.
- ³⁶ *Wood J. W., Milner G. R., Harpending H. C., Weis K. M.* The Osteological Paradox: Problems in Inferring Prehistoric Health from Skeletal Samples // *Current Anthropology*, 1992, vol. 33, p. 343–370.
- ³⁷ *Šterns I.* Latvijas vēsture: 1290–1500. Rīga, 1997, 608.–610. lpp.
- ³⁸ *Škutāns S.* Dokumenti par klaušu laikiem Latgolā, P–I. Latgaļu izdevniecība, 1974, 135. lpp.
- ³⁹ *Dunsdorfs E.* Latvijas saimniecības vēsture, II. 1938./39. m.g. semestrī lasīto lekciju piezīmes, 264., 265. lpp.
- ⁴⁰ *Latvijas PSR vēsture*. Rīga, 1986, 98., 99. lpp.
- ⁴¹ *Vīksna A.* Latgales ārsti un ārstniecība 1772–1918. Rīga, 2004, 18., 19. lpp.
- ⁴² *Turpat*, 34.–36. lpp.
- ⁴³ *Звидриньш П., Круминьш Ю.* Демографическая ситуация в восточной части Латвии // *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1991, nr. 1, 37.–44. lpp.

Gunita Zariņa

Anthropological assessment of the 14th–18th century inhabitants of the Upper Daugava area

Summary

Craniological measurements of the 14th–18th century inhabitants buried in the cemeteries of the Upper Daugava area were carried out according to the methods of Martin. The 14th–16th century inhabitants of Augustinišķi and the 16th–17th century inhabitants of Vilmaņi, as well as the 15th–17th century women at Slutišķi and the 17th–18th century women at Škērškāni, are characterised by robust, mesocephalous skulls with large braincase dimensions and broad, high, profiled faces (Tables 1–4). These morpholinguistic features are thought to have been inherited from the local Latgalian inhabitants living here in the preceding period. The males at Slutišķi and Škērškāni were found to have medium-sized skulls and narrow, moderately high, profiled faces. Such more gracile skulls and facial structure appear among the people of the Augšzeme and Lower Daugava areas in the 14th–18th centuries, and in the Middle Ages these features are widespread in Lithuania and among Slavic groups. In Latgale, this might indicate migration along the Latvian border.

Palaeodemographic study was possible on 120 individuals from Augustinišķi and 108 from Slutišķi. The sex and age structure of the inhumation burials was determined according to the methods proposed by European (Ferembach et al. 1980) and American anthropologists (Buikstra, Ubelaker 1994). Sex was determined for individuals over the age of 15. Biological age could be determined up to the age of 60. The age of children and juveniles up to the age of 20 was determined with a precision of 1–4 years, and for older individuals with a precision of 5 or 10 years.

Demographic statistics were calculated after the life tables of G. Acsádi and Nemeskéri (1970). The deficit of infants and children aged 1–4 years was compensated according to the method advocated by F. V. Rösing and R. Jankauskas (1997). Reproduction statistics were calculated after the tables of M. Henneberg (1976). Population size was determined according to the formulae

developed by Acsádi and Nemeskéri (1970); Gejvall (1960); and Ubelaker (1989), while population size was reconstructed according to the scheme proposed by G. H. Siven (1991).

High child mortality in the communities of the Upper Daugava led to low figures for life expectancy at birth: for the 14th–16th century inhabitants of Augustinišķi, $e_0^0 = 17.9$, and at Slutišķi $e_0^0 = 17.6$ years. Male life expectancy at the age of 20 at Augustinišķi, $e_{20}^0 = 19.4$ years. The figure for women was only 13.3 years. At Slutišķi in the 15th–17th centuries, e_{20}^0 for adult males fell to 16.9 years, while for women it increased to 15.5 years (Table 5). The highest mortality rate among males at Augustinišķi (46.9%) was recorded at the age of 40–49, which corresponds to the average life span in the medieval population (Table 9). Among males at Slutišķi, high male mortality appears already at the age of 20–29 (32.7%), and likewise at the age of 40–49 (42.3%) (Table 10). Possibly, the demographic statistics for the 15th–17th century inhabitants of Slutišķi reflect the damage to Latgale during the Livonian War. For women, the highest mortality rate was at the age of 15–24. 43.5% of women at Augustinišķi and 31.9% at Slutišķi died at this age. In the course of their brief lives, they gave birth to a mean 3.6–4.3 children, of which 1.7–1.95 reached the age of 15. As a result, the net reproductive rate R_0 fluctuates from 0.84 to 0.97. Since this is less than one individual, it is an indication that the population sizes had a tendency to decrease. Taking into account the duration of use of the cemeteries and the number of burials, we obtain population figures of 40–50 for the village of Augustinišķi and 25–40 at Slutišķi. In terms of their structure, these Upper Daugava communities were similar. 20% were small children (up to the age of 5), 30% – older children (5–14 years), 30% – young adults (15–30 years), 19% – older adults (30–50 years) and only 1% were seniors (over 50 years).

The occurrence of *caries* and the amount of *tooth loss* during life-time was assessed for premolars and molars among the inhabitants of Augustinišķi and Slutišķi. The results indicate a high level of caries in both populations (Table 8). Caries had affected 67.0–88.0% of juveniles aged 15–19 years. For adults, this figure varies from 80–94%, reaching 100% in certain age groups. Caries was equally high among males and females. It should be noted that among 40–60-year-olds, it could be determined only for a small number of individuals, since a proportion of teeth had already been lost during life-time. At this age, 70–80% of studied individuals had lost at least one molar. 45% of the 20–30-year-old women at Augustinišķi were found to have lost teeth during their life-time. Tooth loss is not recorded at this age among males. In other age groups, such marked differences were not observed between males and females in terms of tooth loss.

Cribra orbitalia – porosis in the orbital bones and the surface of the skull, thought to develop as a result of chronic anaemia, was observed on 6.5% of females and 9.4% of males and 9.4% children at Augustinišķi. At Slutišķi, it occurs on 6.3% of females, 11.5% of males and 2% of children. The low frequency of

Cribrra orbitalia in children is possibly explicable in terms of high child mortality. Thus, 50% of newborns died before reaching the age of 10, so that chronic illnesses did not continue long enough to leave permanent changes in bone structure.

At Augustinišķi Cemetery a 30–35-year-old male (Burial 87) was found to have a *congenital pathology*: six toes on the right foot (Fig. 4). The broken left humerus and a hacked wound in the spine indicate that the man may have suffered a violent death. A 45–50-year-old male (Burial 48) had healed trauma with scar tissue on the frontal bone.

The palaeodemographic data and data on tooth condition for 14th–16th century Augustinišķi and 15th–17th century Slutišķi burials suggest that famine, epidemics and warfare led to high mortality, a low reproductive rate and population fluctuations in Latgale in the 14th–17th centuries.

Table Captions

- Table 1. Craniological data for 14th–17th century males in Latgale
 Table 2. Craniological data for 15th–18th century males in Latgale
 Table 3. Craniological data for 14th–17th century females in Latgale
 Table 4. Craniological data for 15th–18th century females in Latgale
 Table 5. Palaeodemographic statistics for the 14th–17th century inhabitants of the Upper Daugava area
 Table 6. Sex ratio for the 14th–17th century palaeodemographic material from the Upper Daugava area (%)
 Table 7. Estimated population sizes for the 14th–17th century inhabitants of the Upper Daugava area
 Table 8. Assessment of the tooth system of the 14th–17th century inhabitants of the Upper Daugava area
 Table 9. Life-length statistics for the individuals buried at the 14th–16th century cemetery of Augustinišķi
 Table 10. Life-length statistics for the individuals buried at the 15th–17th century cemetery of Slutišķi
 Table 11. Life-length statistics for the individuals buried at the 14th–16th century cemetery of Augustinišķi, compensating for children aged 0–4
 Table 12. Life-length statistics for the individuals buried at the 15th–17th century cemetery of Slutišķi, compensating for children aged 0–4

Figure Captions

- Fig. 1. Diagram of Penrose distances for the craniological series
 Fig. 2. Life expectancy for the 14th–18th century adult males (upper figure) and females (lower figure), e_{20}^0 (includes data from Česnys, Balčiūniene 1988, Jankauskas 1995)
 Fig. 3. Comparison of male mortality in the 14th–16th centuries at Augustinišķi and in the 15th–17th centuries at Slutišķi
 Fig. 4. Comparison of female mortality in the 14th–16th centuries at Augustinišķi and in the 15th–17th centuries at Slutišķi
 Fig. 5. Survival probability for the 14th–16th century inhabitants at Augustinišķi
 Fig. 6. Comparison of the population structures for the 14th–17th century inhabitants of the Upper Daugava area and the 16th–17th century inhabitants of Daudzieši

Гунита Зариня

Антропологическая характеристика жителей XIV–XVIII веков верховьев Даугавы

Резюме

Краниологические измерения захороненных на кладбищах верховьев Даугавы проводились по методике Мартина. Для жителей Августинишки XIV–XVI веков и Вилмани XVI–XVII веков, так же как и для женщин Слутишки XV–XVII и Шкершканы XVII–XVIII веков, характерны массивные, мезокранные черепа больших размеров мозговых частей и широким, высоко профилированным лицом (табл. 1–4). Эти морфологические признаки, вероятно, унаследованы от жителей предыдущего периода – местных племен латгальского происхождения. У мужчин Слутишки и Шкершканы констатированы средней величины размеры мозговой части и узкое, средней высоты профилированное лицо. Такое грацильное строение черепа и лицевой части появляется в XIV–XVIII веках у жителей Аугшземе и низовьев Даугавы, в средневековый период широко распространено в Литве, а также у славян. В Латвии это может свидетельствовать о миграции жителей в пограничных районах Латвии.

Провести палеодемографические исследования возможно было для 120 жителей Августинишки и 108 жителей Слутишки Структура пола и возраста для труположений определена по разработанной методике европейских (Ferembach et al. 1980) и американских антропологов (Buikstra, Ubelaker 1994). Пол определялся для индивидов старше 15 лет. Биологический возраст умерших возможно было определить до 60 лет. Для детей и молодежи до 20 лет возраст определен с точностью до 1–4 лет, для старших индивидов – в основном с точностью до 5 или до 10 лет.

Демографические показатели рассчитаны по разработанным G. Acsádi & Nemeskéri (1970) таблицам распределения смертности

населения. Дефицит грудных детей и детей 1–4-летнего возраста компенсирован по методике Ф. В. Росинга и Р. Янкауска (1997). Показатели репродуктивности населения рассчитаны по таблицам, разработанным М. Хенненбергом (1976). Величина популяции определена по разработанным тремя авторами (G. Acsádi & Nemeskéri 1970; Gejvall 1960; Ubelaker 1989) формулам, ее структура реконструирована по схеме, предложенной Г. Х. Сайвенном (1991). Высокая детская смертность в общинах жителей верховьев Даугавы определяет низкую прогнозируемую продолжительность жизни для жителей XIV–XVI веков Августинишки $e_0^0 = 17,9$, Слутишки = 17,6. Для достигших 20 лет мужчин Августинишки прогнозируемая продолжительность жизни была $e_{20}^0 = 19,4$ года. Для женщин она равнялась только 13,3 года. В XV–XVII веках в Слутишки продолжительность жизни мужчин e_{20}^0 сокращается до 16,9 года, у женщин увеличивается до 15,5 года (табл. 5). У мужчин Августинишки самая высокая смертность (46,9%) констатирована в 40–49-летнем возрасте, что соответствует средней продолжительности жизни для средневековья. У жителей Слутишки высокая смертность отмечается уже в 20–29-летнем возрасте (32,7%), а также в возрасте 40–49 лет (42,3%) (табл. 10). Возможно, что демографические показатели жителей Слутишки в XV–XVII веках отображают разрушительные последствия Ливонской войны в Латгалии. У женщин высокая смертность отмечается уже в 15–24-летнем возрасте. В этом возрасте умерли 43,5% женщин Августинишки и 31,9% женщин Слутишки. За свою короткую жизнь они родили в среднем 3,6–4,3 детей, из них только 1,7–1,95 достигали 15-летнего возраста. В результате естественный прирост колеблется от 0,84–0,95, он меньше, чем один индивид, и свидетельствует о том, что у популяций есть тенденция к снижению. Если принимать во внимание длительность использования кладбищ и количество погребений в них, получается, что в Августинишки одновременно проживали 40–50 человек, в Слутишки 25–40. По своей структуре общины верховьев Даугавы схожи. Дети до 5-летнего возраста составляли 20%, дети 5–14-летнего возраста – 30%, молодых взрослых людей 15–30 лет было 30%, более старших взрослых (30–50 лет) – 19%, и только 1% старше 50 лет.

Встречаемость кариеса и количество при жизни утраченных зубов у жителей Августинишки и Слутишки были определены для больших и малых моляров. Полученные результаты позволяют констатировать высокий уровень кариеса для обеих популяций (табл. 8). У 15–19-летней молодежи кариес был констатирован в 67,0–88,0%. У взрослых этот показатель колеблется от 80 до 94%, для отдельных возрастных групп достигая 100%. Заболеваемость кариесом была одинаково высокой как у мужчин, так и у женщин. Надо отметить, что у 40–60-летних жителей

кариес можно было фиксировать у небольшого количества индивидов, поскольку при жизни часть зубов уже была утрачена. В этом возрасте, по крайней мере, один большой моляр утратили 70–80% всех исследуемых индивидов. У 45% женщин Августинишки 20–30-летнего возраста констатирована утрата зубов при жизни. У мужчин в этом возрасте утрата зубов не констатирована. У других возрастных групп такого ярко выраженного различия в потере зубов среди мужчин и женщин не наблюдается.

Cribra orbitalia – паротические изменения костей глазных орбит и поверхности черепа, которые, вероятно, развились в результате длительного заболевания малокровием, констатированы у 6,5% женщин, у 9,4% мужчин и 9,4% детей. В Слутишки такие изменения отмечены у 6,3% женщин, 11,5% мужчин и 2% детей. Низкая встречаемость *Cribra orbitalia* у детей, вероятно, связана с их высокой смертностью. 50% новорожденных умирали до 10-летнего возраста, поэтому хронические болезни не успевали оставить значительного изменения в структуре костей.

В Августинишки у 30–35-летнего мужчины погребения 87 констатирована врожденная патология – у стопы правой ноги были 6 пальцев (рис. 7). Переломанная левая рука и рубленая рана позвоночника свидетельствуют о том, что мужчина умер насильственной смертью. У 45–50-летнего мужчины погребения 48 в лобной части черепа можно констатировать зажившую при жизни травму.

Палеодемографические данные и состояние зубной системы у жителей Августинишки XIV–XVI и Слутишки XV–XVII веков, позволяют сделать вывод о том, что голод, эпидемии и войны определили высокую смертность населения, низкую репродуктивность и колебания числа населения в Латгалии в XIV–XVII веках.

Таблицы и рисунки

- Табл. 1. Краниология мужчин в Латгалии XIV–XVII веков
 Табл. 2. Краниология мужчин в Латгалии XV–XVIII веков
 Табл. 3. Краниология женщин в Латгалии XIV–XVII веков
 Табл. 4. Краниология женщин в Латгалии XV–XVIII веков
 Табл. 5. Палеодемографические показатели жителей XIV–XVII веков верховьев Даугавы
 Табл. 6. Пропорции полов на палеодемографическом материале верховьев Даугавы XIV–XVII веков (%)
 Табл. 7. Оценка объема популяции жителей XIV–XVII веков верховьев Даугавы
 Табл. 8. Оценка зубной системы жителей XIV–XVII веков верховьев Даугавы
 Табл. 9. Показатели продолжительности жизни жителей XIV–XVI веков Августинишки
 Табл. 10. Показатели продолжительности жизни жителей XV–XVII веков Слутишки

- Табл. 11. Показатели продолжительности жизни жителей XIV–XVI веков Августинишки, при применении компенсации детей от 0 до 4-летнего возраста
- Табл. 12. Показатели продолжительности жизни жителей XV–XVII веков Слутишки при применении компенсации детей от 0 до 4-летнего возраста
- Рис. 1. Диаграмма краниологических серий расстояния Пенроуза
- Рис. 2. Прогнозируемая продолжительность жизни e^0_{20} взрослых мужчин (верхнее число) и женщин (нижнее число) Латвии и Литвы в XIV–XVIII веках (включены данные по Česnys, Balčūniene 1988, Jankauskas 1995)
- Рис. 3. Распределение мужской смертности XIV–XVI вв. Августинишки и XV–XVII вв. Слутишки
- Рис. 4. Распределение женской смертности XIV–XVI вв. Августинишки и XV–XVII вв. Слутишки
- Рис. 5. Вероятность выживания жителей XIV–XVI вв. Августинишки
- Рис. 6. Сравнение структур популяций населения XIV–XVII веков верховьев Даугавы и Даудзиешы XVI–XVII веков

Ls. 3,50

Tatjana Berga

14TH-14TH CENTURY ARCHAEOLOGIC
SITES ALONG THE UPPER DAUGAVA
(Krāslava to Slutišķi)

Institute of the History of Latvia Publishers
Rīga 2007

Nodibinājums "Latvijas vēstures institūta apgāds",
Akadēmijas laukumā 1-1202, Rīgā, LV-1050.
Reģistrācijas apliecības nr. 40008064387.
Iespiesta LĢIA tipogrāfijā "Latvijas karte",
O. Vācieša ielā 43, Rīgā, LV-1004.

Berga T.

Be 531 Augšdaugavas 14.–17. gadsimta senvietas: no Krāslavas līdz Slutišķiem. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007. – 223 lpp.: il. + pielikums: Zariņa G. Augšdaugavas 14.–18. gs. iedzīvotāju antropoloģiskais izvērtējums, 193.–223. lpp.

ISBN 9984-601-95-1

UDK 902/904(474.3)

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307011756

2007-5
51

Augšdaugava ir unikāla vieta Latgalē ar daudziem vēstures, dabas un kultūras pieminekļiem. Par novada senvēsturi bagātīgu informāciju sniedz arheoloģiskie pieminekļi, kas plaši pētīti pagājušā gadsimta 80. gados, – senkapi, apmetnes, pilskalni, depozi. Daugavas senlejas posmā no Krāslavas līdz Slutišķiem ir zināms ap 16 arheoloģisko pieminekļu, kas aptver laika posmu no bronzas laikmeta līdz vēlajiem viduslaikiem, atsevišķi savrupatradumi ir arī no akmens laikmeta. Izrakumos atrastās senlietas raksturīgas šā perioda latgaļu materiālajai kultūrai, samērā daudz ir arī no Krievzemes, Lietuvas un Rietumiem importētu senlietu, kas skaidrojams ar pieminekļu ģeogrāfisko stāvokli – Daugava bija galvenais tirdzniecības ceļš no Rietumiem uz Krievzemi, netālu bija arī Lietuva. Dzīvesvietās un senkapos iegūtais arheoloģiskais materiāls deva nozīmīgas liecības par vietējo iedzīvotāju materiālo un garīgo kultūru, senajām apbedīšanas tradīcijām, sarežģīto etnisko vēsturi.

Augustinišķu depozi

ISBN 9984-601-95-1

9 789984 601953